

FRANCESC DALMAU DE NORMANDIA A PALAMÓS

FRANCESC MARCO PALAU

Palamós, maig de 1994

Francesc Dalmau fotografiat a casa seva per a un reportatge publicat al suplement dominical de *El País* amb motiu del 50è aniversari del desembarcament de Normandia.

Llueix les quatre medalles atorgades per l'exèrcit britànic per la seva participació a la Segona Guerra Mundial. D'esquerra a dreta: The War Medal 1939-1945; The France and Germany Star; The 1939-1945 Star; i The Defence Medal.

AEM

FRANCESC DALMAU

DE NORMANDIA A PALAMÓS

FRANCESC DALMAU

DE NORMANDIA A PALAMÓS

FRANCESC MARCO PALAU

BARCELONA - PALAMÓS, DESEMBRE DE 2015

Al padrí Ramon,
que pels nostres ideals
va fer la guerra, l'exili i la represa.

*«Ecoltant la història de l'exili del Doctor Dalmau,
hom imagina passatges de la fuga d'Alcatraz o de Papillon
o d'algun personatge de les novel·les d'aventures
de Henry James o R.L. Stevenson.»¹*

1 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
historia@irla.cat

AJUNTAMENT DE PALAMÓS
ajuntament@palamos.cat

EDITOR
JOSEP VALL

EQUIP EDITORIAL
ARNAU ALBERT
JOAN ALMACELLAS

AGRAÏMENTS EN LA RECERCA GRÀFICA

JOSEP CAMA I SUBIRANA
JOAN GASULL I BATLLE
JOSEP MARIA JOAN I ROSA (MUSEU DEL JOGUET DE CATALUNYA)
LLUÍS MEDIR I HUERTA
JOAQUIM NADAL I FARRERAS
CRISTINA SALVAT I BARRERA

FONTS D'IL·LUSTRACIÓ

ADAM	Antoni Dalmau i Alcalde-Moraño, Girona
AEM	Antonio Espejo Molina, Barcelona
AMGi-CRDI	Arxiu Municipal de Girona - Centre de Recerca i Difusió de la Imatge
AMP	Arxiu Municipal de Palamós
APC-SDHD	Army Personnel Centre - Support Division Historical Disclosures, Glasgow
BC	Biblioteca de Catalunya, Barcelona
DND	Department of National Defence, Canadà
EF	Eric Forcada, Perpinyà
EPA	El Punt Avui, Barcelona
EPC	El Periódico de Catalunya, Barcelona
EPD	Evarist Puig i Dunjó, Palamós
FJI	Fundació Josep Irla, Barcelona
FJP	Fundació Josep Pla, Palafrugell
FSC	Francesc Sánchez i Carcassés, Palamós
IWM	Imperial War Museum, Gran Bretanya
JGB	Joan Gasull i Batlle, Palamós
JRR	Joan Roura i Riera, Girona
LDM	Laura Dalmau i Maria, Palamós
RPC	Royal Pioneer Corps, Northampton
UB-BPR	Universitat de Barcelona - Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

SOFIA LOZANO

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES CUSCÓ

ISBN

978-84-606-7309-5

DIPÒSIT LEGAL

B 27928-2015

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Marco Palau, Francesc 1989-

Francesc Dalmau: de Normandia a Palamós
Bibliografia
ISBN 9788460673095
I. Fundació Josep Irla II. Títol
1. Esquerra Republicana de Catalunya - Història 2. Dalmau, Francesc, 1915-2003 3. Polítics - Catalunya - Biografia 4. Metges - Catalunya - Biografia
929Dalmau, Francesc
329.23(460.23)"19"

Sumari

Presentació	13
Lluís Puig i Martorell	
 FRANCESC DALMAU. DE NORMANDIA A PALAMÓS Francesc Marco Palau	
Introducció	15
1 La força dels cognoms	19
1.1. Dalmau i Norat.....	19
1.2. Els anys de la República	27
2 L'èpica dels ideals	37
2.1. La defensa dels principis: guerra, primer exili i retorn.....	37
2.2. Els camps de presoners i la fugida.....	51
2.3. Combatre el feixisme amb l'exèrcit britànic	67
2.4. El desembarcament de Normandia	75
3 Els consells del metge	97
3.1. Els anys del llarg segon exili.....	97
3.2. El retorn definitiu a casa.....	105
3.3. El pacient Josep Pla.....	115
4 El diputat al Parlament	123
4.1. La primera legislatura del Parlament recuperat.....	123
4.2. Construir el país.....	143
5 L'alcalde de Palamós	151
5.1. Els comicis del 1983 i els equilibris consistorials.....	151
5.2. Obra de govern municipal	167

6 Els valors del doctor Dalmau	179
6.1. Referent del catalanisme a l'Empordà	179
6.2. De nou regidor de Palamós. 1987-1991.....	187
6.3. L'independentisme d'Esquerra	189
6.4. L'estima per Catalunya	195
6.5. Els darrers anys.....	201
Fonts consultades	217
Referències a la premsa	219
Bibliografia	227
Índex onomàstic	231

Placeta del Doctor Dalmau

Francesc Dalmau i Norat
(Girona, 1915 - Palamós, 2003)

= CV 2380

METGE I POLÍTIC

Francesc Dalmau a la presentació del llibre Llengua i població a Catalunya de Miquel Strubel Trueta 1982. Servei d'Arxius Municipal de Palamós. Foto: Ferran Pons

FRANCESC DALMAU, METGE DE CAPÇALLERA DE JOSEP PLA, GAUDIX D'UNA GRAN POPULARITAT I PRESTIGI PROFESSIONAL. LA SEVA CONSULTA OBERTA EN HORARIS INUSUALS LI PROPORCIONA UN RIC ANECDOTARI.

HOMME D'UNA GRAN FORMACIÓ INTEL·LECTUAL, PERÒ SENZILL I AMIC DE TOTIHO.

TÉ UNA BIOGRAFIA DE LEGENDA: EL 1941 FUGI NEDANT DEL CAMP DE CONCENTRACIÓ DE PUNTA CARNERO (ALGÈRIES) FINS A GIBRALTAR. PARTICIPA COM A OFICIAL DE L'EXÈRCIT BRITÀNIC EN EL DESEMBARCAMENT DE NORMANDIA I EN LA BATALLA DE LES ARDENES.

CASTELLANU
Plaza del Doctor Dalmau
Francesc Dalmau i Norat
(Girona, 1915 - Palamós, 2003)
MÉDICO Y POLÍTICO

Francesc Dalmau, metge de família de Josep Pla, té una gran popularitat i prestigi professional. Tenir la consulta oberta en horari inusuals li proporciona un ric anecdotari. Home de gran formació intel·lectual, però senzill i amic de tothom, té una biografia de llegenda: el 1941 fugí nedant del camp de concentració de Punta Carnero (Algèries) fins a Gibraltar. Participa com a oficial en el desembarcament de Normandia i en la batalla de les Ardenes.

FRANÇÈS
Place du Docteur Dalmau
Francesc Dalmau i Norat
(Girona, 1915 - Palamós, 2003)
MÉDECIN ET HOMME POLITIQUE

Francesc Dalmau, metge de família de Josep Pla, té una gran popularitat i prestigi professional. Tenir la consulta oberta en horari inusuals li proporciona un ric anecdotari. Home de gran formació intel·lectual, però senzill i amic de tothom, té una biografia de llegenda: el 1941 fugí nedant del camp de concentració de Punta Carnero (Algèries) fins a Gibraltar. Participa com a oficial en el desembarcament de Normandia i en la batalla de les Ardenes.

Segon ajuntament democràtic de Palamós amb Francesc Dalmau com a alcalde 2002-1988. Servei d'Arxius Municipal de Palamós. Foto: Ferran Pons

LLUITADOR INFATIGABLE, DURANT LA DICTADURA PEREPIA ACTIVAMENT EN ELS MOVIMENTS D'OPOSICIÓ AL RÈGIM. EL 1980 ÉS ELEGIT DIPUTAT PER ERC AL PARLAMENT DE CATALUNYA I EL 1985, ALCALDE DE PALAMÓS.

EL 2001 L'AJUNTAMENT EL NOMENA HÍL ADOPTAR DE LA VILA EN RECONeixEMENT A LA SEVA LABOR HUMANITÀRIA COM A METGE I AL SEU TESTIMONIARI, A FAVOR DELS IDEALS DE CATALANITAT, DEMOCRÀCIA I LLIBERTAT.

ENGLIS
Doctor Dalmau Square
Francesc Dalmau i Norat
(Girona, 1915 - Palamós, 2003)
DOCTOR AND POLITICIAN

Francesc Dalmau, was the family doctor of Josep Pla. He was highly popular, as well as being a respected professional. His surgery was open for an unusual opening hours, which gave him a wealth of anecdotes. Although well-educated, he was simple and unpretentious, gregarious and friendly. His political activity was the stuff of legend: in 1941 he fled the camp of concentration at Punta Carnero in Algeria, and took part in the Battle of Britain. He also participated in the D-Day invasion, and took part in the Battle of the Ardennes, which was a particularly arduous activity in circumstances which he did not find pleasant. In 1980 he was elected to the Council of Palamós, and in 1985 he was elected Mayor of Palamós.

BARCELONÈS
Doktor Dalmau-Platz
Francesc Dalmau i Norat
(Girona, 1915 - Palamós, 2003)
ARÉT UNO POLITICIE

Francesc Dalmau, un metge de família de Josep Pla, té una gran popularitat i prestigi professional. Tenir la consulta oberta en horari inusuals li proporciona un ric anecdotari. Home de gran formació intel·lectual, però senzill i amic de tothom, té una biografia de llegenda: el 1941 fugí nedant del camp de concentració de Punta Carnero (Algèries) fins a Gibraltar. Participa com a oficial en el desembarcament de Normandia i en la batalla de les Ardenes.

Palamós,
25 d'abril de 2005
Placa de record
a Francesc Dalmau
a la placeta dedicada
a la seva memòria.

Presentació

LLUÍS PUIG I MARTORELL

ALCALDE DE PALAMÓS

Tinc l'honor de presentar aquest llibre que recull l'admirable i sorprenent biografia de Francesc Dalmau i Norat, il·lustre palamosí, Fill Adoptiu de la Vila, i de poder-ho fer com a alcalde de Palamós, un càrrec que ell va exercir amb tota la dignitat a la dècada dels vuitanta. I ho puc fer amb la satisfacció de sentir-me continuador d'aquells ideals republicans que tan bé va representar.

Aquest treball, que commemora el centenari del seu naixement, ens parla d'una vida plena d'experiències personals, polítiques i professionals, compromesa socialment, que ens permet reflexionar sobre la persona i el seu temps, les circumstàncies polítiques i la societat que l'envolta, i ens descobreix un personatge de profundes conviccions al servei del país, de la democràcia i de les persones.

Em vénen al cap múltiples passatges d'aquesta vida intensa, de totes les seves facetes com a metge, parlamentari, alcalde, soldat, exiliat o presoner. Una trajectòria que impressiona la majoria dels que hi aprofundim i que ell va anar teixint amb la senzillesa i l'honestedat d'un home bo, proper, generós i valent.

Com ha dit algú si Francesc Dalmau hagués nascut als Estats Units, de ben segur Hollywood ja fa temps que hauria traslladat la seva vida al cinema. Una vida carregada d'episodis que podien formar part del millor guió cinematogràfic que la modèstia del seu protagonista no va voler esbombar més enllà de la tertúlia o l'interès d'algun periodista inquiet.

A Palamós el recordem molt per la seva faceta de metge, amb la consulta que tenia a casa seva, al carrer de Josep Fàbrega i Pou, l'alcalde republicà i diputat al Parlament de Catalunya executat pel franquisme. Era habitual veure, de nit o de matinada, el llum encès de la consulta, senyal inequívoc d'haver d'atendre la demanda mèdica d'algun veí, del qual segur que coneixia, no tan sols les malalties físiques, sinó també les emocionals.

La biografia de Francesc Dalmau no és només un homenatge a la seva persona sinó també a tota aquella generació republicana esperonada en tot moment per aquell desig col·lectiu expressat pel president Josep Irla *«de poder restaurar les llibertats de Catalunya, per a mantenir els seus drets, dins d'un nou món de llibertat, democràcia i justícia»*.

**Sudoest d'Anglaterra,
primavera de 1944**

Francesc Dalmau
amb els galons
de «lance corporal»,
el seu rang militar
des del novembre de 1943
fins a la fi de la guerra.

LDM

Introducció

Francesc Dalmau, de Normandia a Palamós és l'estudi biogràfic d'una de les històries personals més èpiques del catalanisme del segle XX. La vida del doctor Dalmau és la vida d'una nissaga gironina de metges i polítics, marcada pel seu pare, Laureà Dalmau. És l'activisme juvenil d'un Francesc Dalmau que creix en el marc del catalanisme familiar i del context efervescent dels anys 1930. Dalmau participa a la cruenta Guerra Civil, contesa bèl·lica que marcarà tota la seva trajectòria i que el portarà a l'exili. Montpeller serà el seu refugi, fins que decidirà tornar, en una decisió difícil que el portarà als camps de treball del règim franquista. Per escapar-se'n Dalmau haurà d'idear l'evasió que l'ha convertit en un símbol de combatent coratjós d'esperit aventurer. L'enrolament a l'exèrcit britànic i la seva participació a la Segona Guerra Mundial són exemples de la seva lluita per la llibertat col·lectiva. Són aquests valors els que el doctor Dalmau mantindrà sempre, en la represa cultural catalana, en les llargues converses com a metge de Josep Pla, i ja als 1980, com a diputat al Parlament de Catalunya i com a batlle de Palamós, la costa empordanesa de la seva joventut.

No és estrany així, amb aquestes pinzellades que tot just apuntava, que algú hagi escrit que *«la biografia del doctor Francesc Dalmau és apassionant, en tots els sentits, i n'hi hauria de sobres per fer una d'aquestes adaptacions cinematogràfiques que tant agrada a la indústria americana»*.² Per portar la vida del palamosí a la gran pantalla —o a TV3, afegeixo jo—, primer caldria, segur, elaborar-ne una biografia amb rigor acadèmic i vocació divulgativa. Les pàgines que ara segueixen volen fer-ho possible. També, ara fa uns anys, mirant al futur, algú digué que *«un dia algun estudiant escorcollarà entre arxius, papers i records a fi de reconstruir-ne els fets amb detall, un argument ideal per a una autèntica novel·la d'aventures»*.³ Ara, amb el llibre que segueix, estic orgullós d'haver pogut situar el doctor Dalmau en la possibilitat de ser reconegut

2 MAS, O.; TRILLAS, J. «De Normandia a la batalla de les Ardenes», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 13.

3 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21. Així, l'aleshores redactor del setmanari, Paulí Martí, veu aquí complert el seu pensament.

Girona, març de 1980

Francesc Dalmau
poc després de ser elegit
cap de llista d'Esquerra
a la demarcació
de Girona a les eleccions
al Parlament.

AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

pels mèrits que li són propis. En aquest sentit, les seves gestes desperten tant interès que no és necessari escriure'n un relat literari ni apel·lar al desembarcament de Normandia, perquè la història per si mateixa té la força de la realitat.

El llibre, que segueix una lògica cronologia vital, situa capítols temàtics per explicar les grans fases de la seva vida. L'exposició biogràfica dóna també protagonisme narratiu a Dalmau, que sovint el trobem en primera persona, reflexionant en veu alta, per tal de compartir les anàlisis o els records que ell mateix formulava sobre una o altra qüestió. La seva opinió és així, emmarcada i contextualitzada en el si d'unes circumstàncies viscudes, farcides totes elles de referències, fruit d'un intens estudi documental, bibliogràfic, d'arxiu, fonts orals i hemeroteca. Les imatges, la major part de les quals inèdites fins avui, ens apropen de manera directa al Dalmau de cada moment i ens descobren la seva faceta més personal.

Totes les hores dedicades a l'apassionant món de la recerca no haurien estat possibles sense el suport entusiasta dels meus pares i de la meva germana Rosa de les Neus. Per al present llibre, a més, he d'agrair la col·laboració de l'extensa família de Francesc Dalmau, —especialment de la seva filla Laura i del seu nebot Antoni—, de Joan Gasull, amic personal del biografiat i de Josep Vall, director executiu de la Fundació Josep Irla, amb qui he compartit llargues converses de cotxe anant i tornant de l'Empordà. Voldria fer un agraïment també als estudiosos que m'han facilitat documentació i que m'han fet participar, en entrevistes personals o a través de correus electrònics, de les seves vivències amb el personatge, com Daniel Arasa i Norman Brown.

Per tot allò exposat, i el que vindrà, enguany, coincidint amb el centenari del seu naixement, és un bon moment per recuperar la figura de Francesc Dalmau i Norat.

Girona, 1915

Francesc Dalmau i Norat entre els seus pares Laureà Dalmau i Laura Norat.

AMGi-CRDI - FONS LAUREÀ DALMAU

La força dels cognoms

1

1.1. Dalmau i Norat

En aquestes viles i ciutats que conformen l'imaginari empordanès, s'hi han forjat poetes i pintors i ha estat lloc de repòs i inspiració per creadors diversos. La brisa i els passejos de capvespre ben a tocar de l'aigua han conformat, en el simbolisme català, un espai idíl·lic que ha anat explicitant-se amb l'arribada de noves onades d'intel·lectuals, bohemis i professionals liberals que han conviscut i s'han relacionat amb els que hi han viscut sempre. A l'Empordà, com en el conjunt de les comarques gironines, hi ha cognoms que no passen despercebuts. Al segle XX, en aquestes terres banyades pel mar, el catalanisme ha tingut nissagues remarcables i personalitats que destaquen per la seva trajectòria i per la seva contribució al conjunt del país. D'empremta empordanesa, caldria parlar dels Rahola, hauríem de mencionar les diverses branques dels Pi i Sunyer i, lògicament, també dels Dalmau.

Si ens referim als Dalmau, de cara a conèixer el bressol polític del biografiat, hem de fixar la mirada, ineludiblement, en el seu pare, Laureà Dalmau i Pla (Agullana, 1886 - Girona, 1969). Laureà era natural d'aquesta població altempordanesa coneguda per la seva indústria surera i les cases modernistes que en resultaren. Fill de Pere Dalmau i Martí i de Rafaela Pla i Barris, que tenien un forn de pa a la localitat, Laureà, pel prevere Camil Geis, «*era bo com el pa: aquesta seva bondat acreditava la fleca pairal*».⁴ Laureà va destacar des de jove en els estudis, va cursar batxillerat a l'Institut Provincial de Girona i va fer la carrera de Medicina a Barcelona, on va llicenciar-se el 1908.

Ja amb el títol de llicenciatura, per tal d'iniciar els estudis de doctorat, Laureà va fer el pas a Madrid, tot i que no els completà i poc després tornà a les seves terres. Obrí consulta a Vilajuïga i ben aviat, el 1912, es traslladaria a la ciutat de Girona. Entretant, col·laboraria al *Butlletí del Col·legi de Metges de Catalunya*.

L'escriptor Jaume Ministral va escriure'n la impressió que li causà quan ell malalt, va haver de visitar-se. Laureà «*era un home bo, amable, d'una delica-*

4 GEIS, Camil. *Els que he trobat pel camí*, p. 323-324.

Palamós, 1918

Francesc Dalmau

a la platja de la Fosca.

ADAM

*desa poc corrent. La seva barba em feia pessigolles quan m'auscultava el pit, però els seus ulls em donaven confiança».*⁵ La seva faceta de metge es combinaria sempre amb la seva vocació política.

Són els anys de la crisi de la Restauració, d'aquest torn dinàstic iniciat el 1875 amb el restabliment de la monarquia borbònica després del Sexenni democràtic. A partir del 1898, amb la pèrdua de les colònies de Cuba, Puerto Rico i Filipines, el rumb polític de l'Estat rep una forta sotragada. La intel·lectualitat parla de regeneracionisme, però la situació és ben complexa i la renovació de la vida política és més teòrica que efectiva. A més, la pèrdua del mercat colonial té també conseqüències per a l'economia, sobretot en els territoris on existia una indústria exportadora, com és el cas català. Són anys d'auge i d'estructuració del moviment obrer en les seves diverses sensibilitats i són anys, també, en els que el catalanisme pren força amb una Renaixença cultural que ja ha fet el pas a la representació política.

Des de 1901 la Lliga Regionalista trenca el bipartidisme de liberals i conservadors dinàstics. Els resultats de les municipals de 1904, amb la victòria de la Lliga a Barcelona i l'èxit de la Solidaritat Catalana a les generals de 1907, mostren la fortalesa del catalanisme. El catalanisme polític de tall progressista, de la mateixa manera que el de caràcter conservador, veien en la transformació de l'Estat una possible via de reconeixement de la nació catalana. Documents clau del catalanisme del darrer terç del segle XIX, el Memorial de Greuges (1885) i les Bases de Manresa (1892) van en aquesta línia.⁶

5 «Una nit amb Laureà Dalmau», *Revista de Girona*, setembre-octubre de 1996, p. 6.

6 Del catalanisme d'aquests anys, Dalmau valorava especialment a Domènec Martí Julià, de la Unió Catalanista, ja que desmarcant-se de Cambó, «*va creure que catalanisme i nacionalisme havien de tenir també una projecció a l'esquerra i dirigida a les classes obreres; d'aquí van sorgir sindicalistes com el Noi del Sucre i Layret, com veiem figures puntals en el moviment obrer català, i el van portar cap al nacionalisme*». SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

Així, Laureà s'endinsa en el catalanisme i en el republicanisme existent a les comarques gironines, on el federalisme de l'època marcava unes capes de professionals interessats en la millora cultural i social de la població. *El Autonomista* que fundaria Darius Rahola reflectiria aquest bullici i les expectatives de canvi social del moment, com també ho faria, després, *L'Empordà Federal* de Josep Puig Pujades.⁷

Laureà és conscient de la necessitat de disposar d'eines pròpies, d'àmbits que permetin expressar les seves concepcions del país i del món. D'aquesta manera, i en un moment en què el valor de la lletra impresa es feia evident en la gran quantitat de publicacions que apareixien, decideix tirar endavant una capçalera nova. Així, de la mateixa manera que Laureà col·laborà amb publicacions com *La Lucha* i *El Autonomista*, el 1910, amb Miquel de Palol i altres intel·lectuals, va fundar el setmanari *Catalanitat*.

Catalanitat. Setmanari Nacionalista Republicà esdevindria un espai per a la reflexió i la teorització del discurs del catalanisme republicà del moment. De fet, el seu subtítol no deixa lloc a dubte al voltant de la concepció ideològica que els inspirava. Així, la publicació que s'editava a la impremta Llach, als baixos del número 11 del carrer de les Ferreries Velles de Girona, tindria continuïtat entre el 1910 i el 1911. *Catalanitat* naixeria paral·lelament a una altra capçalera setmanal, i que reivindicava també el republicanisme gironí, *Ciudadanía*. Ara, aquest darrer títol, en castellà, dirigit per Prudenci Bertrana, era més proper a la Lliga Republicana, nom que prendrien aquell 1910 la suma d'algunes corrents lerrouxistes, unionistes i federals.⁸ *Catalanitat*, en canvi, estava molt vinculada a la concepció política del Centre Nacionalista Republicà en la que s'integrà Laureà Dalmau. Per l'historiador i periodista Jaume Fabre el setmanari que liderava Palol, *Catalanitat*,

7 D'aquest Empordà republicà i amb consciència nacional són especialment interessants: PUJOL, Enric (dir.). *El somni republicà: el republicanisme a les comarques de Girona. 1930-1939*; TEIXIDOR, Anna. *Empordà Federal (1911-1938). Amb la República al cap i Catalunya al cor*.

8 FABRE, Jaume. «Palol i Bertrana, una aventura periodística paral·lela», *Revista de Girona*, núm. 112, 1985, p. 40-45.

Girona, 1918

Francesc Dalmau amb un cercol de fusta al jardí de la casa familiar.

ADAM

«sense confessar-ho a la capçalera però sense deixar cap marge de dubte amb el contingut, era l'òrgan a Girona del CNR».⁹ Així les coses, Fabre, per explicar què era aquella publicació, sintetitza que «Catalanitat era a Girona, setmanalment, el que El Poble Català era a Catalunya, diàriament».¹⁰

El Centre Nacionalista Republicà, que va anar-se gestant sobretot a Barcelona al llarg del 1906 i s'oficialitzà el gener de 1907, tenia com a grans objectius, tal com consten en els seus Estatuts, la consecució de l'autonomia de Catalunya i la propagació dels ideals de la democràcia republicana. Els historiadors Gemma Rubí i Santiago Izquierdo ens detallen que en el Centre «el nacionalisme de base es lligava al republicanisme, la democràcia al liberalisme i la separació de l'Església i l'Estat es conjugava amb el desig de reformes socials».¹¹ La formació, amb una implantació relativa a les comarques gironines, disposaria de nuclis a Sant Feliu de Guíxols, Das, Olot i Palafrugell.

Els republicans catalanistes del CNR, que comandaven figures com Jaume Carner, Ildefons Sunyol o Joaquim Lluhí, i en el que s'hi integrava Laureà, pretenien consolidar un tercer espai polític i electoral entre el catalanisme conservador de la Lliga Regionalista i el republicanisme lerrouxista. Així, de la suma d'un CNR, molt vinculat al món del comerç i les professions liberals, i altres personalitats i nuclis del federalisme republicà va poder-se crear, l'abril de 1910, la Unió Federal Nacionalista Republicana, la UFNR, liderada per Josep Maria Vallès i Ribot.¹²

A més de la seva posició política, Laureà Dalmau, era també, i en bona mesura, un home de lletres, un home apassionat per la tinta i el paper que formarà part de

l'anomenat Grup de Girona, amb Miquel de Palol i Josep Tharrats. «Quan tenia un moment de tranquil·litat i la quietud s'ensenyoria del seu despatx [...] començava a escriure amb la mateixa plenitud que un cirurgià afronta una delicada operació», com descrivia el periodista Xavier Carmaniu.¹³ Participaria en diverses edicions dels Jocs Florals i publicaria tant novel·les, *Cercant la fosca* (1908), com dramàtica, amb l'obra de teatre *El sacrilegi*, que s'estrenaria al teatre Principal de Girona el 1918. La seva era la generació de literats de Prudenci Bertrana, Carles Rahola, Miquel de Palol, Xavier Montsalvatge i Josep Tharrats. Col·labora, també, en nombroses publicacions com *Armonia*, *L'Escena Catalana*, *Revista Catalana* i *Ofrena*, entre d'altres.¹⁴ Però, per què a més de fer de metge, també escrivia? La raó és molt senzilla, «amb la medicina no n'hi ha prou [...] la ciència pot curar el cos, però l'ésser humà també té altres necessitats [...] per exemple el saber, el coneixement, la cultura».¹⁵

Si la projecció pública familiar la trobem en la faceta política i intel·lectual del seu pare, el sosteniment econòmic i d'estatus el trobem en la seva mare. Laura Norat i Puig (Girona, 1894-1973) era filla del cafè Norat, el conegut establiment de la Rambla de Girona, que oficialment s'anomenava Cafè del Comerç. «El cafè més famós i més cèntric de les Rambles [...] sota els seus pòrtics caminà, en els seus últims temps, l'artista Santiago Rusiñol, subtil i desengrenyat portaestendard de la bohèmia daurada i de la bonhomia intel·ligent».¹⁶ I no era d'estranyar, ja que el seu propietari, Josep Norat, s'escarrassava a oferir un producte de qualitat i innovador, «ja fos canviant la vaixel·la, fent el millor cafè de la ciutat, important cervesa de Brussel·les, portant en exclusiva els productes de l'afamada marca de Champagne de la casa de Venoge et Cil, de Eparnay, o

9 *Ibidem*.

10 *Ibidem*. El 1911, els nous vents de la Unió Federal Nacionalista Republicana farien convergir els dos setmanaris. Així, de la suma de *Catalanitat* i *Ciudadania*, en naixeria una *Ciudadania*, en català, sota la direcció de Bertrana que, tot i així, tindria una curta durada.

11 RUBÍ, Gemma; IZQUIERDO, Santiago. «El Centre Nacionalista Republicà (1906-1910) i el catalanisme d'esquerres». *Cercles. Revista d'història cultural*, gener 2008, p. 117.

12 *Ibidem*, p. 120.

13 CARMANIU, Xavier. «Gironins del segle XX. Laureà Pla Dalmau», *Diari de Girona*, 12 d'abril de 2008, p. 108.

14 GEIS, Camil. *Els que he trobat pel camí*, p. 323-324.

15 CARMANIU, Xavier. «Gironins del segle XX. Laureà Dalmau Pla», *Diari de Girona*, 19 d'octubre de 2008, p. 100.

16 POL, Jaume. «Dalmau i Norat: Médico, nadador y "esquerrot"», *El Correo Catalán*, 6 de març de 1980.

Girona, 1919

Francesc Dalmau amb la seva germana Josefina i una mainadera en una típica fotografia d'estudi amb un escenari pintat del port de Barcelona amb Montjuïc al fons.
ADAM

munyant audicions de guitarra i bandúrria, orquestres clàssiques i quartets i participant activament en la vida de la ciutat», com apuntava el periodista Pau Lanao en un reportatge recent.¹⁷

El cafè Norat de la Rambla havia estat i seguia sent en aquell moment punt de trobada per a molts gironins i per aquells que feien estada a la ciutat de l'Onyar. El 1930, va ser en aquest cafè que s'hi fundà de les cendres de la Unió Esportiva Girona, el nou Girona Futbol Club. Lloc de reunió, beguda, tertúlia i conversa, el Cafè formava part, els dies de bullici, dels indrets on podien conèixer-se les novetats succeïdes poc abans —suposadament— en qualsevol indret de la ciutat o la rodalia. Així ho confirma l'historiador gironí Enric Mirambell: «*sobretot els dies de mercat, tothom s'aplegava al voltant de can Norat, can Barris o can Montaña per fer el vermut i assaborir l'aire lliure i el sol*».¹⁸

Si això succeïa durant els dies de mercat, la resta de jornades no eren pas menys concorregudes. «*Hi anaven homes de mitjana edat a passar-hi un parell d'hores després de dinar o a acabar de passar la tarda jugant a cartes i al dòmino. Allò comportava que entre asseguts a les seves taules, s'hi poguessin trobar ciutadans tan respectables com en Darius Rahola o en Reig, que jugaven al chamelo, tertúlies en què participaven entre d'altres Laureà Dalmau, els germans Santaló, o Carles Rahola*».¹⁹ D'aquestes visites que els intel·lectuals gironins destacats feien habitualment al Cafè, en el cas del metge Laureà, en sorgí alguna conseqüència més. Com expliquen els néts i les nètes de Laureà Dalmau, ell «*havia freqüentat les tertúlies del cafè Norat de la Rambla, amb els seus amics Miquel Santaló, Miquel de Palol, Carles Rahola i Josep Tharrats; hi anava tan sovint, de fet, que era inevitable que s'acabés enamorant de la filla de l'amo, la Laura Norat, la nostra àvia*» de fortes creences religioses.²⁰

17 LANAO, Pau. «Un cafè a la Rambla», *El Punt Avui*, 28 d'octubre de 2011.

18 *Ibidem*.

19 *Ibidem*.

20 VÀZQUEZ, Eva. «El noi de can Norat», *El Punt Avui*. *Comarques Gironines*, 26 d'agost de 2013, p. 16.

Així, la filla del cafè, Laura Norat, que era «*de veu dolça i pell fina, com deia d'ella en Jaume Ministral i Masià*»,²¹ es casa amb Laureà Dalmau, amb qui tingué diversos fills: Francesc (Girona, 1915 – Palamós, 2003), Josefina (Girona, 1917-2003), Ramon (Girona, 1921-1938) i Laura (Girona, 1927-2015). És així com el 24 de juliol de 1915 neix Francesc Dalmau i Norat, a Girona, al número 4 del carrer de Bonaventura Carreras i Peralta, la residència familiar.

Per en Laureà són uns anys emotius a nivell familiar, i al mateix temps de gran interès de país. El 1914 es constitueix la Mancomunitat de Catalunya, com la suma administrativa de les quatre diputacions del Principat. És un primer pas, de transcendència, per vertebrar de nou el país. Amerats dels aires noucentistes d'ordre i mirada europea, Enric Prat de la Riba primer (1914-1917) i Josep Puig i Cadafalch després (1917-1924) presidiran la institució que impulsarà tot un programa de govern basat en els valors noucentistes de la Catalunya-ciutat, que no només respon a una vocació urbanitzadora del territori sinó que pretén estendre el benestar i la qualitat de vida al conjunt del país. Durant aquest període, des de la Mancomunitat, es desenvoluparan tot un seguit d'obres públiques per millorar les comunicacions viàries, d'equipaments educatius en àmbits agrícoles, artístics i de la salut i s'impulsaran infraestructures culturals com les biblioteques que permetran establir la base per als propers anys.

Així les coses, en Francesc Dalmau prossegueix amb la seva formació acadèmica tot seguint els passos del seu pare. Estudia batxillerat a l'Institut de Girona pensant, més endavant, a fer el pas a la Universitat. En aquells mateixos anys, cursa estudis de gramàtica catalana a l'Ateneu de Girona, classes organitzades per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana que presidia Pompeu Fabra.²²

21 PUIG, Evarist. «Personatges. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, novembre de 1979.

22 Certificat de Francesc Dalmau Norat de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Girona, 2 de juny de 1931. Arxiu Família Dalmau. Per conèixer l'història de l'entitat vegeu: DURAN, Lluís. *Pàtria i escola. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*.

Girona, 1920

Laureà Dalmau

i Laura Norat amb els seus
tres primers fills: Josefina,
Francesc i Ramon,

al jardí de la casa familiar.

LDM

La família Dalmau i Norat viu a Girona. Els mesos d'estiu, però, són al seu Empordà. Els Norat tenen una casa a la platja de la Fosca, a Palamós, on passaven les vacances d'estiu, per tant, ja des de petit Francesc Dalmau va estar vinculat a la costa empordanesa de xarxes marineres. Palamós ha estat font d'inspiració literària, no només pels textos de Josep Pla, sinó també per allò que n'ha escrit Victor Català, Eugeni d'Ors o Bonaventura Carles Aribau.²³ Eren els anys 1920 i, a diferència del que succeeix a l'actualitat, en aquell temps ningú volia viure a primera línia de platja, a Palamós, perquè tenien tot el vent de mar.

Vàreu tenir una infància difícil? «No, dins del que fou vaig passar una infància feliç».²⁴ Ells aprenien a nedar, i feien llargues passejades per la sorra en aquella crucial dècada dels feliços anys vint. És el període d'entreguerres, després de la fi de la Primera Guerra Mundial. A Barcelona se celebrava l'Exposició Universal de 1929 i així, els Dalmau desitjaven ser participants d'un canvi polític, conscients com eren de la repressió i la persecució que duia a terme la dictadura de Primo de Rivera des de 1923. Dictadura que, a més, havia clausurat la Mancomunitat. Els Dalmau somniaven en un futur de prosperitat i millores en el cas d'assolir la llibertat i la justícia social per a les quals treballarien.

Laura Dalmau deixa constància que el seu germà Francesc: «A la Fosca va aprendre a nedar, a estimar el mar, les cales, les platges, les coves del morral palamosí. I aquests coneixements no foren en va».²⁵ Nedant per aquesta Costa Brava, Dalmau desconeixia que els esdeveniments internacionals derivats de la primera gran contesa internacional, la Pau de Versalles i aquestes onades que ell saltava o aquests nusos d'aigua que de tant en tant es formen a la Costa Brava, marcarien la seva biografia, pocs anys després.

23 Alguns dels textos inspirats en Palamós podeu trobar-los a SAPENA, Carles (coord.). *Palamós retrospectiu*.

24 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

25 DALMAU I NORAT, Laura. «Dr. Francesc Dalmau i Norat: Una vida amb molta història», *COMG*.

1.2. Els anys de la República

14 d'abril de 1931. La proclamació de la República Catalana per part de Francesc Macià suposa un abans i un després en la història contemporània del nostre país. La imatge del balcó de la plaça Sant Jaume esdevé un record col·lectiu que perdura fins als nostres dies. Però, com s'ha arribat fins a aquí? Després de set anys —1923-1930— al capdavant d'una dictadura vinculada al règim monàrquic de la Restauració, els dies repressius de Primo de Rivera arriben a la seva fi. El general Berenguer, des del gener de 1930, dirigirà un govern, la dictablanda, que n'allargarà el final. Després de la seva dimissió, un govern presidit per l'almirall Aznar convoca finalment unes eleccions municipals pel 12 d'abril de 1931 amb l'objectiu de destensionar la situació. En paral·lel, des d'uns mesos abans, l'oposició antimonàrquica ha segellat el Pacte de Sant Sebastià amb l'objectiu de forçar l'adveniment d'un règim republicà.

Amb el resultat de les eleccions municipals d'aquella primavera s'ha proclamat la República. Alfons XIII pren el camí de l'exili. A Catalunya, la victòria d'ERC, formació que s'havia constituït poc abans i que liderava Francesc Macià, l'Avi, suposa el començament d'una etapa de recuperació nacional i de treball destinat a assegurar la justícia social. Tot i la voluntat explícita de Macià de formalitzar una República Catalana, el govern estatal pressiona fortament per rebaixar-ne els termes. Finalment, després d'una intensa negociació, s'acorda restablir una institució com la Generalitat de Catalunya i la posterior promulgació d'un Estatut d'Autonomia.

La redacció de l'Estatut no es farà esperar. La comissió redactora, amb la que Laureà Dalmau està vinculat, du a terme un calendari de treball durant el juny de 1931, en el que enllesteix un text ambiciós de valors universals, on es parla de Catalunya com un estat dins de la República, s'oficialitza la llengua catalana i s'obre la porta a futurs acords amb altres territoris (els Països Catalans?). A més, es detallen àmplies competències econòmiques i socials per millorar el benestar de la ciutadania tot assegurant la sobirania popular.

Palamós, estiu de 1929

Laureà Dalmau i els seus
quatre fills: Francesc,
Laura, Josefina i Ramon
a la casa d'estiueig
de la Fosca.

ADAM

Una vegada enllestida la redacció de l'Estatut de Núria —que pren aquest nom pel fet d'haver estat elaborat en aquesta vall dels Pirineus— els Ajuntaments s'hi adhereixen i es fixa el 2 d'agost del mateix 1931 per celebrar-ne un referèndum de ratificació. Aquelles setmanes, Laureà Dalmau fa una campanya intensíssima a favor de l'Estatut, recorrent les comarques gironines. Segons Ministrall, Laureà Dalmau va fer els viatges electorals «sobre un cotxe inverosímil, d'una marca avui desconeguda —Rugby— descapotable, en el que hi entrava el vent i la pluja, incapaç de fer deu quilòmetres sense sofrir la punxada d'un neumàtic. Aquell estri infernal era conduït pel seu fill —Francesc— que tenia una tècnica de xofer tan temerària com atterradora».²⁶ Així, l'activisme de Francesc Dalmau es veurà en diferents facetes ja de ben jove, encara que fos, en algunes ocasions com l'esmentada, acompanyant el seu pare en el paper de xofer.

El resultat del referèndum de l'Estatut d'aquell agost no deixa lloc a dubtes. Poc més de 3.000 vots negatius dels prop de 600.000 sufragis que s'emeteren. A més, les dones, que en aquell moment a l'Estat espanyol encara no tenien reconegut el dret de vot, recollien 400.000 signatures de suport al text estatutari català.

Tot i l'ampli suport institucional dels municipis catalans i de la societat, que expressà la seva voluntat a les urnes i amb les signatures d'adhesió, l'Estatut és descafeïnat al seu pas pels organismes estatals. En primer lloc, la lentitud de la seva tramitació a Madrid contrasta amb l'eficiència redactora catalana. Si per la part catalana a l'abril s'havia acordat disposar d'un Estatut, al juny s'havia redactat i a l'agost del mateix 1931 s'havia aprovat, per la part espanyola no seria fins l'any següent que es debatiria a les Corts, una vegada enllestida la Constitució republicana. Finalment, i després d'un intent de cop d'estat involucionista del general Sanjurjo, el setembre de 1932 s'acaba aprovant el marc autonòmic. El text, però, limita les competències de la Generalitat i retalla aspectes substancials del preàmbul i dels diferents articles.

Dos mesos després de l'aprovació definitiva del text estatutari català, se celebren les eleccions per elegir la composició del Parlament de Catalunya. És el 20 de novembre de 1932. El resultat no deixa lloc a equívocs, Esquerra Republicana de Catalunya, el partit de l'Avi obté la majoria absoluta dels escons a molta diferència de la segona força, la Lliga Regionalista. Francesc Macià és proclamat president de la Generalitat. Un dels diputats que surt elegit per la circumscripció de Girona és Laureà Dalmau. Durant els dos anys següents, la tasca legislativa serà ingent. Des de la redacció de l'Estatut interior de Catalunya, fins a l'estructuració de les normes sobre règim local passant per les nombroses obres públiques que van iniciant-se i per les lleis que van legislant-se al voltant de les mutualitats, les cooperatives agràries i la capacitat jurídica de la dona, entre moltes altres.

Macià o Cambó? La contraposició entre les dues figures principals del catalanisme, personifiquen en la seva manera de fer els valors i els pensaments de dues concepcions polítiques i socials. És la dicotomia Macià-Cambó que es manifesta i es fa present en cànctics, opinions, humor gràfic i arguments de debat. Què en pensa, d'ells, Francesc Dalmau i Norat? «*Tant Cambó, com representant polític de la dreta catalana, com la figura d'en Macià, que va venir posteriorment, amb l'adveniment de la República i ajudat per la massa obrera, que representava el nacionalisme català d'esquerres, són dos personatges que van ésser necessaris per completar el panorama polític del nacionalisme català, que hauria estat coix si no hagués tingut els dos peus: el de la dreta (Cambó) i el de l'esquerra (F. Macià)*».²⁷

Personalitats de visions ben diferents, com s'explicitava, però que a més van dur a terme actuacions oposades les unes de les altres, tot seguint, cada un d'ells, allò que creia preferible i òptim. Com eren, ells, per Dalmau? «*No es podria dir que un era millor que l'altre; era més universalista i científic, si es vol, Cambó; Macià tenia més carisma, més sentit polític [...] en*

26 PUIG, Evarist. «Personatges. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, novembre de 1979.

27 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13.

Girona, curs 1930-1931

Francesc Dalmau —el segon per l'esquerra, amb ulleres—
amb els seus companys d'estudis de batxillerat universitari del Liceu de Girona.

LDM

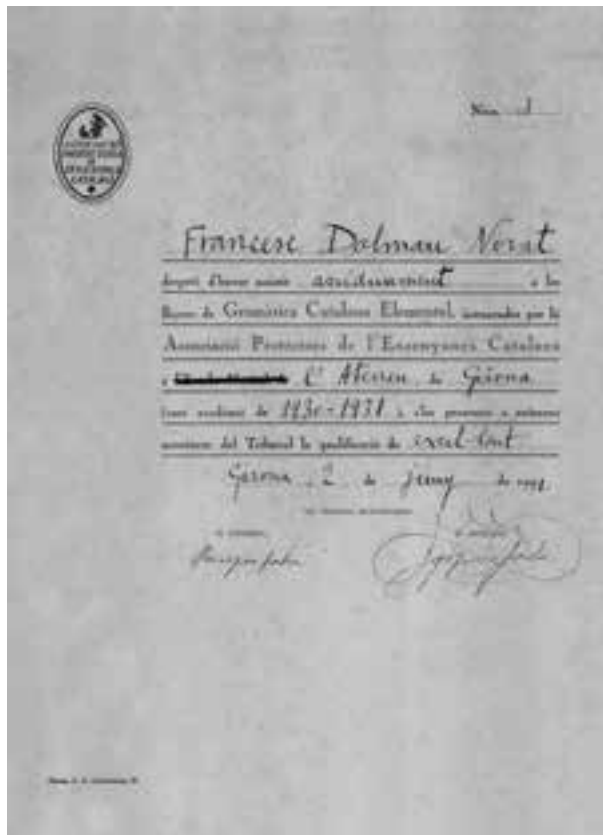
*l'aspecte programàtic Macià anava més lluny [...] Són dos personatges als quals els catalans devem molt de respecte. Els devem molt del que avui dia som».*²⁸ La mort de Francesc Macià el dia de Nadal de 1933 causarà una forta commoció dins del partit i en el conjunt del país.²⁹ La presidència de la Generalitat recaurà, a partir d'aleshores, en la figura de Lluís Companys.

Després dels primers anys de governs progressistes a Madrid, amb Manuel Azaña, els comicis a les Corts espanyoles del novembre de 1933 canvien la composició política de l'estat. El Partido Republicano Radical d'Alejandro Lerroux i la Confederación Española de Derechas Autónomas de Gil Robles prenen protagonisme. La victòria dels partits conservadors encaixa una etapa antireformista que serà coneguda com el Bienni Negre (1934-1935). L'Església recupera el predomini perdut i s'amnistia els participants al cop d'estat frustrat de 1932. A més, es fa marxa enrere amb la reforma agrària, fet que suposa un revers també per les iniciatives polítiques que s'havien emprès des de Catalunya. Així, en l'extensa obra de govern d'ERC del 1932 al 1934 cal destacar també, i sobretot, la Llei de Contractes de Conreu que volia desencallar l'etern conflicte agrari que es vivia amb els rabassaires pel que fa a la propietat de la terra. Tot i així, el govern central s'hi oposa i això provocarà una tensió important entre el govern català i espanyol.

El 1934 és políticament molt intens. L'atur, la inestabilitat i el context polític provoquen tensions que es manifesten en diferents territoris per part d'anarquistes i socialistes, com al País Basc o al País Valencià, però principalment a Astúries, amb la vaga dels miners de l'octubre. En paral·lel, a Catalunya, en aquest clima de confrontació amb les polítiques del govern estatal, Lluís Companys proclama l'Estat Català. Són els Fets d'Octubre. El govern de la Generalitat és empresonat, juntament amb milers de membres dels movi-

28 *Ibidem*.

29 Al juny de 1934, *La Humanitat* ens parla de Francesc Dalmau com una de les moltes visites que hauria rebut la tomba del que fou President de la Generalitat i que hi deixà ramells de flors i altres ofrenes. «A la memòria de Francesc Macià», *La Humanitat*, 12 de juny de 1934, p. 11.

2 de juny de 1931

Diploma emès per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana d'un curs de Gramàtica Catalana Elemental impartit a l'Ateneu de Girona i que Francesc Dalmau superà amb un excel·lent.

LDM

Palamós, 25 de setembre de 1935

Francesc Dalmau al volant d'un Citroën prop del Mas Ribas, a Sant Joan de Palamós.

ADAM

ments revolucionaris i l'Estatut d'Autonomia queda en un parèntesi. En el marc dels Fets d'Octubre de 1934, els Dalmau sabrien de primera mà el que és defensar les seves idees davant les imposicions. Aquells van ser moments difícils que anticiparien les maneres de fer que pocs anys després es plasmarien novament i amb més virulència. Les fotografies del president Companys empresonat amb els seus consellers era un primer avís per a navegants.³⁰

Així les coses, Francesc Dalmau havia començat els seus estudis a la Universitat Autònoma de Barcelona, tot seguint l'estela professional del seu pare. La carrera de Medicina era en aquell moment el seu objectiu acadèmic, després de la seva aposta per estudiar enginyeria aeronàutica. La facultat de Madrid era lluny i tot i la companyia de Ramon Vilahur —company de la platja de la Fosca— a la ciutat del Manzanares, els seus pares li proposaren que deixés les experimentacions aeronàutiques per prosseguir amb les tasques mèdiques del seu progenitor. A la facultat, a Barcelona, Francesc Dalmau no només segueix el camí curricular que havia fet el seu pare uns anys abans, sinó que també en segueix el compromís polític. Els ideals de lluitar per una Catalunya lliure el fan organitzar-se amb altres activistes estudiantils, tot formant un sòlid moviment de catalanistes universitaris. En aquestes mateixes accions en aules i passadissos també hi ha joves provinents o integrants de Palestra, l'organització formativa que ideà Pompeu Fabra.

En el segle de les ideologies, la dècada de 1930 suposa un dels moments on les conviccions personals i col·lectives prenen més forma, en diferents direccions. Això fa que, per exemple, les batusses dialèctiques —i sovint físiques— no fossin menors entre aquells que defensaven uns o altres postulats. Dalmau reconeixia que en els seus anys universitaris a Barcelona, «anàvem a plantofades amb els de la Falange». De ben

30 El 1935 i el 1936, Dalmau participaria en diverses ocasions en la subscripció pública per obtenir fons destinats als presos polítics. Els donatius es rebien a les oficines administratives de la Ronda Universitat, 25, principal, de Barcelona. «La nostra subscripció», *La Humanitat*, 28 d'abril de 1935, p. 4; «La nostra subscripció», *La Humanitat*, 17 de gener de 1936, p. 12.

segur que es refereix, entre d'altres, a la batalla campal que s'organitzà el gener de 1936 al bar de la Universitat per part d'estudiants de la facultat i elements d'extrema dreta, amb alguns trets inclosos i amb la conseqüent destrossa de material i mobiliari de l'establiment.³¹

A més de l'activa participació en les accions universitàries, Francesc Dalmau militava a la branca juvenil del partit, les Joventuts d'Esquerra Republicana - Estat Català (JEREC), com ell explicava quan se li preguntava per la seva implicació juvenil.³² Dalmau les defineix així: «Bé, érem joves separatistes [...] però sense bombes perquè ni sabíem com eren ni com funcionaven... l'edat, ja se sap».³³ Per Dalmau no hi havia cap dubte, «els nacionalistes més radicals érem els de les Joventuts d'ERC» i d'això, com de tantes altres coses, n'estava ben orgullós.³⁴ Així, Francesc Dalmau militava a les JEREC tot i que això no impedia tenir una visió àmplia des de la seva perspectiva nacional. D'aquesta manera, doncs, el juny de 1934, Dalmau signa un manifest d'una altra de les formacions independentistes catalanes com era Nosaltes Sols, aquesta d'inspiració irlandesa.³⁵

31 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

32 Per conèixer en profunditat l'estructuració interna i l'evolució de l'organització juvenil d'ERC dels anys trenta vegeu especialment POBLET, Josep Maria. *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936*; IVERN i SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. L'espai juvenil republicà a partir de la transició a: GONZÁLEZ VILALTA, Arnau. *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013)*.

33 POYANO, Joan. «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.

34 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

35 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10. Nosaltes Sols era una organització independentista fundada el 1931. Dirigida per Daniel Cardona, era formada per una jove militància partidària de l'acció directa. El 1936 s'incorporen al nou Estat Català.

Palamós, estiu de 1936

Francesc Dalmau
i la seva germana Laura
a la platja de la Fosca.
ADAM

La situació s'agreuja i es convoquen noves eleccions generals per al febrer de 1936. Després dels conflictes viscuts els darrers dos anys, les diferents forces d'esquerres s'agrupen per presentar-se conjuntament sota el Frente Popular —a Catalunya, Front d'Esquerres— que aposten per una amnistia pels presoners d'Octubre del 1934 i per un nou impuls reformista.³⁶ Al seu davant, s'hi troba el Frente Nacional —Front d'Ordre, a Catalunya— que aposta per agrupar les diferents sensibilitats conservadores. La victòria de les esquerres assegura que el ritme de reformes continuarà endavant. Azaña presideix el nou govern espanyol, s'alliberen els presos i torna a accelerar-se el calendari. Es restitueix el govern català amb Lluís Companys al capdavant i prossegueix la tasca d'iniciatives socials i nacionals.

La victòria dels partits d'esquerres i la nova embranzida política catalana no és vista de la mateixa manera per tothom. Així, les converses als despatxos i els moviments militars no s'aturen. Tot i que a Catalunya el clima és més suau, a l'Estat la tensió social s'incrementa: les forces conservadores que han perdut les eleccions, elements que s'inspiren en la Itàlia feixista i l'Alemanya nazi, republicans reformistes al govern i obrers revolucionaris que aposten per mesures més directes.

Enmig d'aquest marc, arriben les vacances universitàries, el bon temps, i la Costa Brava és de nou l'espai idíl·lic pels que, com els Dalmau, tenen aquells paisatges com a naturals i propis. Els primers dies de juliol, però, a les colònies espanyoles del nord d'Àfrica, les conspiracions augmenten. Aquell estiu no serà com la resta...

36 De la mateixa manera que amb les subscripcions populars a favor dels empresonats del Sis d'Octubre, Francesc Dalmau també fa la seva contribució econòmica per a la campanya del Front d'Esquerres Catalanes, iniciativa promoguda pel diari *La Humanitat*. «Front d'Esquerres Catalanes», *La Humanitat*, 27 de juny de 1936, p. 11.

El Pertús, 29 de gener de 1939

Dones, nens, soldats, farcells, maletes... una riuada humana de gairebé 475.000 civils i militars creuà en pocs dies la frontera franco-espanyola per fugir del règim franquista en el major èxode europeu del segle XX vist fins el moment.

STUDIO CHAUVIN / EF

L'èpica dels ideals

2

2.1. La defensa dels principis: guerra, primer exili i retorn

Les ones radiofòniques informen del cop d'estat. És el 18 de juliol de 1936. A la vigília, al Marroc, els moviments que fins aleshores conspiraven en la foscor, surten a la llum. La magnitud de l'aixecament militar es va coneixent amb el pas de les hores. En pocs dies, van delimitant-se a l'Estat dos conjunts territorials heterogenis a partir de les capacitats dels dos pols per fer-se hegemònics en cada indret. A més del nord d'Àfrica, les forces que s'han aixecat dominen especialment la zona de Sevilla i un conjunt territorial que engloba Pamplona, Saragossa, i la zona lleonesa amb places fortes a Burgos i Salamanca. En poques setmanes hom se n'adona que la contesa serà llarga.

A Barcelona i al conjunt del país, excepte a Mallorca i les Pitiüses, s'han aconseguit aturar els intents insurrectes. Els esdeveniments s'acceleren. La Guerra Civil és una realitat i aquests són moments delicats per a la Catalunya republicana. D'una banda, Catalunya és conscient que aquest no és un conflicte només social ja que també hi està en joc la qüestió nacional, que ha estat motiu de divergència durant els anys precedents. D'altra banda, els equilibris entre la legitimitat parlamentària de les institucions catalanes i la força al carrer de les organitzacions revolucionàries no és senzilla. Milers de voluntaris s'enquaden en les diferents columnes que marxen cap al front d'Aragó. De cara a l'organització de la Catalunya en guerra, es crea el Comitè Central de Milícies Antifeixistes i als diferents pobles prenen força els comitès populars.

Els Dalmau viuran la guerra en primera persona. El pare, Laureà Dalmau, és designat director de l'Hospital de Santa Caterina de Girona, amb la responsabilitat que comporta estar al capdavant d'una institució sanitària durant un conflicte bèl·lic, amb les necessitats quirúrgiques associades.

Al front, els morts i els ferits es compten per milers. Els insurrectes ocupen l'Andalusia occidental i Extremadura. La pressió sobre Madrid s'intensifica i a l'abril del 1937 la legió Còndor bombardeja Gernika. A la rereguarda, la tranquil·litat tampoc hi és present. Les discussions estratègiques entre anarquistes i el POUM d'un costat i el PSUC i ERC de l'altra es fan protagonistes fins a l'esclat del Fets de maig de 1937.

El Pertús, 7 de febrer de 1939

Les armes s'amunteguen a la banda francesa de la frontera com a símbol de la derrota republicana.
Francesc Dalmau, com a soldat de la República marxà a l'exili per aquest punt.

Guerra o revolució? Mentre que els primers volien fer efectiva la revolució avançant en les conquestes socials els segons estaven convençuts que primer calia guanyar la guerra. Els tirotejos poc amicals en plena Rambla i les barricades enmig de la plaça de Catalunya, posaven de manifest fins a quin punt es tractava d'una situació límit. Com ens descriu magistralment George Orwell, els carrers de Barcelona esdevenen l'escenari d'uns debats conceptuals poc pacífics.

Al jove Francesc Dalmau li faltaven encara unes assignatures per acabar la carrera de Medicina quan es dirigeix al front de combat. No va ser milicià, ja que va incorporar-se quan ja estava organitzat l'Exèrcit Popular. Així, si als primers mesos de guerra, les milícies havien estat els principals instruments d'un voluntarisme combatent, a partir d'octubre i al llarg del darrer trimestre de 1936, s'estructura un Exèrcit Popular disposat a ser una eina ben organitzada i disciplinada.

Francesc Dalmau és mobilitzat al regiment d'artilleria de Mataró i la seva participació serà activa al front d'Extremadura —al Batalló de Dinamiters i de Destruccions 1 i com a oficial de Sanitat del 4t batalló de la 46a Brigada Mixta³⁷— i a Andalusia, a Còrdova amb la 203a Brigada.³⁸ Si bé en una guerra les possibilitats de morir hi són arreu i pertot, hi ha moments decisius en què la línia entre la vida i la mort és més fina que mai. En un moment donat, a l'esmentat front extremeny, un cavall va salvar la seva. Així ho recordava Dalmau, anys després: «*Em desplaçava d'un campament a l'altre a cavall; en un dels trajectes, un franc tirador va disparar-me, però [...] en el moment en què el cavall va aixecar el cap la bala va impactar contra ell i no contra meu*».³⁹

La guerra havia anat avançant inexorablement a favor dels franquistes, amb excepcions honroses com la victòria republicana a Guadalajara o la resistència al front d'Aragó i a Madrid. Tot i així, a la tardor del 1937, la zona d'Astúries i el País Basc acaba caient i ben aviat els rebels arriben de Terol a la costa mediterrània de Castelló. També han ocupat Lleida. Amb la Batalla de l'Ebre, entre l'estiu i la tardor del 1938, les forces republicanes intenten recuperar la riba dreta del riu.

Al llarg del segon semestre de 1938, amb el desenllaç de la Batalla de l'Ebre, les perspectives que la República s'imposés als facciosos eren gairebé inexistents. L'única possibilitat plausible era una intervenció de la comu-

Perpinyà, 1939

Francesc Dalmau en una foto d'estudi durant el seu primer exili.

LDM

37 *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, núm. 316. Barcelona, 2 de desembre de 1938. Al document, on s'hi publica una llista relacionada d'auxiliars facultatius segons, hi apareixen Francesc Dalmau, corresponent a la 46a Brigada Mixta. Així mateix es fa referència que Dalmau presta servei des del 21 de març de 1937.

38 PUIG, Evarist. «La lluita persistent per les llibertats», *Revista de Girona*, 287, 2014, p. 55.

39 MAS, O.; TRILLAS, J. «Últim adéu a un palamosí de llegenda», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 13.

1940-1941

Postals rebudes i enviades per Francesc Dalmau durant el període del seu confinament als camps de presoners de Reus i d'Algesires.

ADAM

Vista general

VDA. MA

Ex. F. ca 7-IX-40

Querido hermano: Cuando
tenga tu definitiva re-
sultado, entonces te envia-
re los pantalones, ya que
ahora, ricompense que
me mandaron ropa a un
camión, tu marchas; así es que
me están reguando.
Te escribo con una
hoja para que estés más
tranquilo, a ver si te quitara
ya habrás visto juletas más
buenas, con lo que has vivido

3.º Dn

Francisco Dalmau

1.º Batallón Disciplinario de trabajo
1.ª Compañía

Algeciras

(Cadiz)

12. LA LINERA: Carretera Española, al fondo Gibraltar.

AL161159

Tarjeta Postal

A.º Francisco Dalmau
Compañía de Destinos. Botiquín
Campo de Prisioneros

Indicación del Remitente

a Horat.

(de Tíbas)

Reus.

En este lugar se escribe solamente la dirección

nitat internacional, en un context europeu al mateix temps prou complex. Però el Pacte de Munic del setembre de 1938, després de l'Acord de No-intervenció, donen poca credibilitat a aquesta opció. D'aquesta manera, si les forces de l'eix Roma-Berlín havien ofert material, homes i tecnologia als militars colpistes, la timidesa del suport democràtic havia estat més que notòria, només compensada moralment per la participació dels brigadistes internacionals i per les contribucions de subministraments de països molt determinats.

Pels republicans tot es veia perdut i així, Dalmau, que aleshores és ascendit per mèrits de guerra, és traslladat al front de Catalunya. L'única sortida és al nord dels Pirineus. «*El meu pare formava part d'una comissió que va venir a visitar alguns catalans que érem al front. Em va gestionar el retorn a Catalunya i el primer de gener de 1939 arribava a Barcelona amb un avió procedent d'Albacete*». ⁴⁰ Així, torna a casa d'una guerra que per a ell ja ha acabat per marxar a l'altra banda del límit fronterer. Hospital militar de Girona i camí cap a l'exili «*amb els feixistes al darrera*», precisava. ⁴¹

Al llarg del gener, els franquistes van ocupant comarca a comarca, tot el país. Van caient Tortosa, les Borges Blanques, Falset, Reus, Montblanc, Tarragona, Tàrrrega, Cervera, Igualada, el Vendrell, Vilafranca del Penedès... El 26 entren a Barcelona desfilant per l'avinguda Diagonal. «*Molts dels que fugien de Barcelona feien parada a la casa senyorial del doctor Laureà Dalmau [a Girona], al carrer Carreras i Peralta: a deixar les maletes, a menjar o a dormir una mica. Ell coneixia bona part de la intel·lectualitat catalana*». ⁴²

El camí és dur i la misèria és molta. Tot i així, alguns soldats republicans encara creuen que això és només el principi, una primera part. Una derrota, sí, però només temporal. «*Recordo les columnes de la*

FAI caminant pels pantans de les Salines o el Pertús, formant columnes de tres i cantant...». ⁴³

Però per què s'exilia Francesc Dalmau? Ell simplement havia estat un més entre els milers i milers de combatents d'una guerra que tampoc havia escollit iniciar. Dalmau havia format part d'un conflicte que havia viscut com a propi de la seva generació. És cert que, lògicament, la seva posició personal era molt clara i molt definida. Però calia marxar? Dalmau, amb perspectiva, reconeix que la decisió d'exiliar-se era prou meditada ja que durant els anys 1930 «*Feia una mica de política local. Imagineu-vos el que podia fer un noi de catorze anys. Però per fer una represàlia ja els era suficient*». ⁴⁴ «*L'altra qüestió era que el meu pare havia estat diputat*». ⁴⁵

D'aquesta manera, el seu pare Laureà Dalmau, que tot just acabava de veure morir el seu fill Ramon, de 17 anys, d'una malaltia que no havia pogut curar, també prendrà el camí de l'exili. Sembla que estava dubitatiu i que el doctor Trias i Pujol ⁴⁶ el va convèncer d'anar direcció l'Estat francès. El trajecte el faria amb un altre gironí, de futura transcendència nacional, que malgrat tot restaria sovint oblidat. Així ho relatava el mateix Dalmau parlant del seu pare: «*Una nit de l'any 39 un xòfer milicià en una reunió dels comitès al Pont de Pedra de Girona va acomiadar-se amb un "Hasta mañana". De fet no el veurien més per què va enfilat cap al centre de Girona i va aturar la Hispano-Suïza davant l'Ajuntament, on hi van pujar dos homes i el vehicle va enfilat més enllà de la frontera. Els dos homes eren el meu pare i Josep Irla*». ⁴⁷ Així, Laureà Dalmau faria el

40 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

41 *Ibidem*.

42 BAGUÉ, Gerard. «Qui va denunciar l'avi? (crònica calidoscòpica de la repressió franquista a Girona)» a BOADAS, Joan, et al. *Girona 1939-1953. Exilis, repressions i complicitats*, p. 169.

43 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

44 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

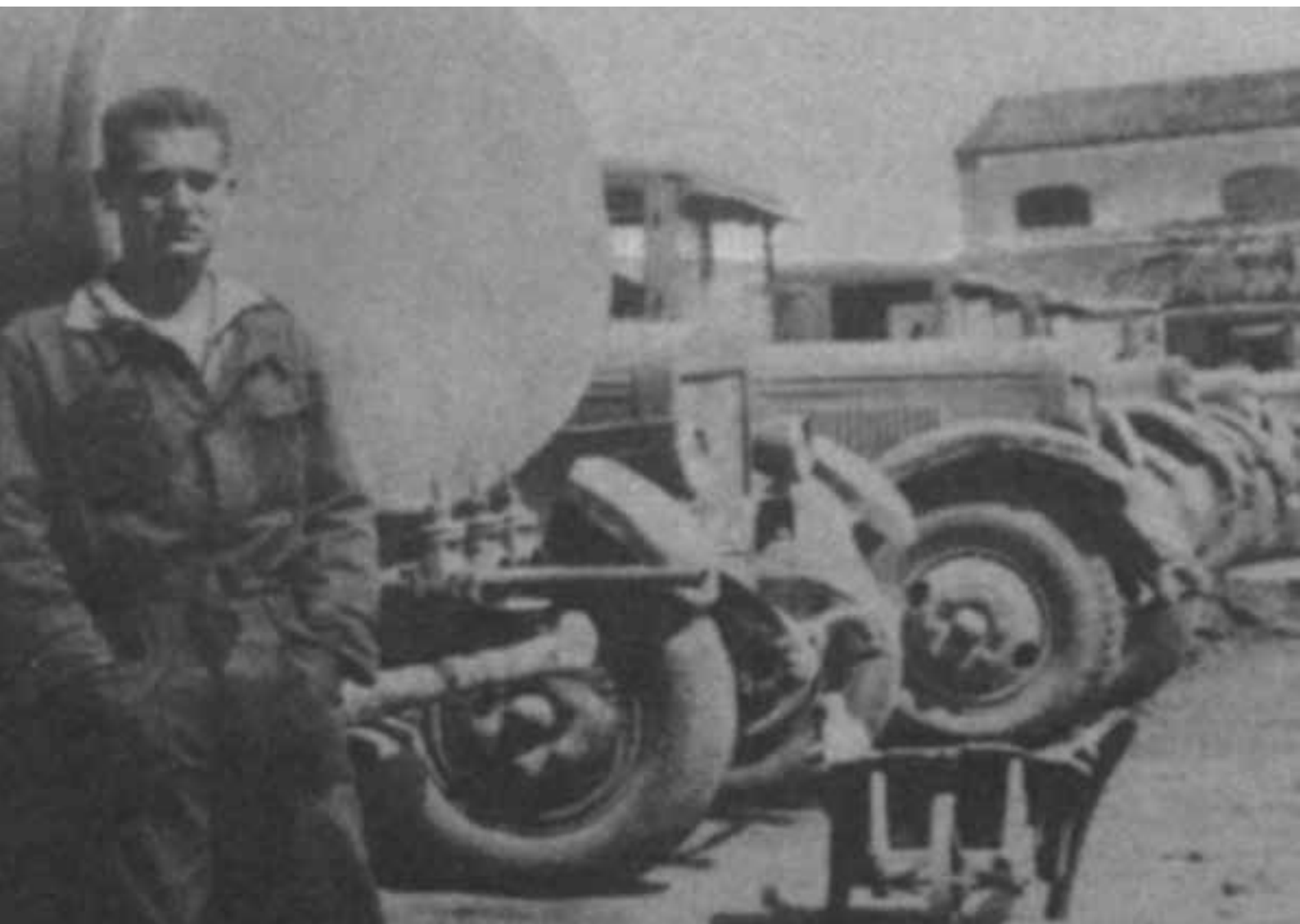
45 *Ibidem*.

46 No sabem si es tracta d'Antoni Trias i Pujol o bé de Joaquim Trias i Pujol.

47 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

Algesires, 1941

Francesc Dalmau al parc mòbil de la «6a Compañía de Automobilismo»
al camp de presoners de Punta Carnero.

pas cap a Europa amb qui acabaria esdevenint president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, després de l'afusellament del president Companys.

Les carretes i els camins del nord del Principat van omplint-se aquells darrers dies de la Catalunya republicana, riuades de gent s'adrecen cap a la terra dels drets de l'home i del ciutadà, al cor de les revolucions liberals del segle XIX. Laura Norat i les germanes d'en Francesc, Josefina i Laura, tornen del mas de Palamós, on estaven resguardades per l'alerta que reben d'un familiar davant de la possibilitat que perdessin la casa. Durant aquells primers dies de la Girona sota el franquisme, les famílies havien d'especificar a balcons i entrades que aquella casa estava habitada pels seus propietaris. Quan la Laura Norat i les filles tornaren, van trobar-se la casa «parcialment ocupada per un suposat noble asturià al qual anomenaven el Duque del Infantado». ⁴⁸ La bona situació i les dimensions de la casa devien ser els idonis per ubicar-hi part de l'aparell d'un «Nuevo Estado» que aviat s'encarregaria de difondre, a Girona, un nou diari, *El Pirineo*.

A més, com escriuria Josep Pla aquell 1939, en funcions de propagandista del nou règim, «al Cafè Norat, on vam aprendre a prendre cafè, [els republicans] no han deixat ni les culleretes». ⁴⁹ Cafè, que Laura Norat es veurà obligada a llogar a un excombatent de l'exèrcit franquista, sense la possibilitat de fixar-ne el preu. ⁵⁰ Són anys de molta por, en què les filles es dediquen sobretot a estudiar de cara a un futur millor. Ni ball, ni cinema. Tenien, a més, l'etiqueta de ser roges. I això, per a alguns veïns, era l'oportunitat per aixafar moralment les famílies republicanes. «Hi havia un grup de noies falangistes que, després de la Guerra, es van acostumar a visitar, dia sí dia també, la casa del doctor Dalmau per demanar llençols, tovalloles i roba de llar a

48 BAGUÉ, Gerard. «Qui va denunciar l'avi? (crònica calidoscòpica de la repressió franquista a Girona)» a BOADAS, Joan, et al. *Girona 1939-1953. Exilis, repressions i complicitats*, p. 169.

49 PLA, Josep. «Retorno sentimental de un catalán a Gerona», *La Vanguardia*, 10 de febrer de 1939.

50 BAGUÉ, Gerard. «Qui va denunciar l'avi? (crònica calidoscòpica de la repressió franquista a Girona)» a BOADAS, Joan, et al. *Girona 1939-1953. Exilis, repressions i complicitats*, p. 186.

la seva esposa. Li deien “Com que el seu marit és fora i ja no tornarà, segur que hi ha moltes coses que no li fan servei” [...] era per a elles una mena de diversió malèvola». ⁵¹

A la República Francesa de la Llibertat, la igualtat i la fraternitat, els que han defensat durant tres anys els valors del progrés són desposseïts cruelment de tot allò amb què creien. Res semblava el que hom s'havia esperat. «Un cop allà el que volia molta gent era tornar a casa seva, en veure que la protecció o els permisos per fugir a Amèrica que podia oferir la Generalitat o el govern republicà eren mínims. Els refugiats es veien a venir el pitjor...» constatava resignat Francesc Dalmau, testimoni d'aquella desgràcia col·lectiva. ⁵²

Els soldats senegalesos de l'exèrcit francès no oferien lloc a dubte. Aquell «allez, allez» imperatiu aniria calant en la ment dels que havien anat abandonant maletes, bosses i flassades als vorals, conscients aleshores de la impossibilitat del seu trasllat i de la duresa del camí. «Allez, allez». Aquells homes i aquelles dones desfets per la derrota són registrats. S'esvaeix, de sobte, la creença que existeix una Europa democràtica. «Allez, allez». Columnes de fum fan presents al cel la incomprensió global. Es cremen, amuntegades, les velles armes inutilitzades dels combatents republicans. Desconeixen, els que encenien les flames amb orgull, que pocs mesos després els haurien estat de servei.

L'1 d'abril de 1939, la victòria militar franquista és definitiva. Es firma el decret de fi de la guerra. I el pitjor va arribar. Els camps de concentració a les platges rosselloneses representen l'anorreament de l'ésser i la destrucció del pensament humà. Sorra. Fred. Fam. Llàgrimes. Mort.

Alguns tenen més sort i esquiven la presó sorrenca. Una minoria pot sortir dels camps a comptagotes. Ells, els Dalmau, són dels que gaudiran d'aquesta oportunitat dins la tristor de l'exili. El seu pare, com a diplomàtic, i ell, que havia estat capità metge du-

51 *Ibidem*, p. 169.

52 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

CERTIFIED COPY OF ATTESTATION.

13805984

No. _____ Name DALMAU NORAT Francis cap. Pioneer Corps

27 d'octubre de 1941
 Formulari d'allistament
 de Francesc Dalmau
 a l'exèrcit britànic.
 LDM

PART I

Questions to be put to the Recruit before Enlistment.

1. What is your full name and permanent postal address?
(Christian Name) FRANCIS
(Surname) DALMAU NORAT
(Address) PATRIOTIC SCHOOLS
LANDS NORTH.

2. In or near what Parish or Town were you born?
 In or near the Town of GERONA
 In the County of SPAIN

3. (a) Are you a British Subject? NO
 (b) Nationality of parents at their birth. SPANISH
 (c) (Father) SPANISH
 (Mother) SPANISH

4. What is your trade or calling? MEDICAL STUDENT

YOU ARE HEREBY WARNED THAT IF AFTER ENLISTMENT IT IS FOUND THAT YOU HAVE GIVEN A WILLFULLY FALSE ANSWER TO ANY OF THE FOLLOWING FOUR QUESTIONS YOU WILL BE LIABLE TO PUNISHMENT.

5. (a) What was your age (in years) last birthday? 26 years
 (b) Day, month and year of birth 24/7/1715

6. (a) Are you married? (b) How many children are dependent upon you? NO

7. Do you now belong to, or have you ever served in the Royal Navy, the Army, the Royal Air Force, the Royal Marines, the Militia, the Special Reserve, the Supplementary Reserve, the Territorial Force (or Army), the Imperial Yeomanry, the Volunteers, the Auxiliary Air Force, the Army Reserve, the Air Force Reserve, the Militia Reserve or any Naval Reserve Force, or any O.T.C. or Cadet Unit? If so, state particulars of all engagements. SERVED IN REPUBLICAN ARMY IN SPAIN.

8. Have you truly stated the whole, if any, of your previous service? Yes

9. Are you willing to be vaccinated or re-vaccinated? Yes

10. (a) Are you willing to enlist for General Service? Yes
 (b) Are you willing to be employed in the United Kingdom? Yes

11. Are you willing to serve upon the following conditions until the end of the period of embodiment of the Territorial Army, provided His Majesty should so long require your services, which means that you will be required to serve for so long as His Majesty should require your services in connexion with the present emergency for which you are enlisting, and that if you are still serving at the termination of the period of embodiment you will be discharged as soon as your services can be dispensed with thereafter? Yes

12. Are you in receipt of a disability pension? NO

13. Have you received a notice paper stating the liabilities you are incurring by enlisting and do you understand and are you willing to accept them? Yes

I, Francis Dalmau Norat do solemnly declare that the above answers made by me to the above questions are true, and that I am willing to fulfil the engagements made; also that I understand that, should my health fail or should I sustain an injury during military service, I shall not be eligible for consideration for pension or gratuity on account of disability unless the disability is directly attributable to the conditions of Military Service.

Francis Dalmau Norat SIGNATURE OF RECRUIT.
S. O. J. O. J. Signature of Witness.

OATH TO BE TAKEN BY RECRUIT ON ATTESTATION

I, Francis Dalmau Norat swear by Almighty God that I will be faithful and bear true allegiance to His Majesty King George the Sixth, His Heirs, and Successors, and that I will, as in duty bound, loyally and faithfully defend His Majesty, His Heirs, and Successors, in Person, Crown, and Dignity against all enemies, and will observe and obey all orders of His Majesty, His Heirs and Successors, and of the Generals and Officers set over me.

CERTIFICATE OF MAGISTRATE OR ATTESTING OFFICER

I, _____ do hereby certify that, in my presence, all the foregoing questions were put to the Recruit above-named, that the answers written opposite to them are those which he gave to me, and that he has made and signed the Declaration and taken the oath at _____ on this _____ day of _____ 1941.

[Signature] Signature of Justice of Peace, Officer, or other person authorised to attest Recruits.

If any alteration is required in the attestation above, a Justice of the Peace should be requested to make it and initial the alteration with Section No. 10, Army Act, 1905. Other alterations authorised in this Form will be valid, when approved by special War Office instructions. The Recruit should possess a certified copy of the attestation on Army Form 1541A.

rant la guerra, s'instal·len a Perpinyà provisionalment. El fet de tenir-hi un cosí hi ajuda. A la ciutat del Palau dels Reis de Mallorca, Dalmau recordarà que els visitava tot sovint Josep Irla, que amb els seus germans tenien una fàbrica de taps a Épernay.

Després del pas per Perpinyà, per a Laureà, des del juny de 1941 el seu refugi de l'exili serà l'espai territorial comprès per Morellàs i les Illes, a la comarca nord-catalana del Vallespir.⁵³ En aquell hostel on s'allotjava, Laureà hi passaria uns pocs anys exercint de metge. Sovint, els veïns, recompensaven els seus serveis assistencials amb animals de corral o verdures dels horts propers. Aquella temporada, de fet, deixaria empremta en els convilatans. Més de trenta anys després, quan Josep Pla hi feu visita i dinà en l'Hotel dels Trabucaires, encara es feien presents els records més vius de la seva gent. Laureà va deixar «*del seu pas, una atracció vivíssima*».⁵⁴ En tot cas, durant la seva estada, tot i el paratge tranquil, el doctor Dalmau estava trist, afeblit i hi arribà amb una bronquitis que s'allargassava. La seva dona i les filles desitjaven poder-lo veure i, així, acordaren travessar la frontera d'amagat per poder-lo visitar. Arribaren a Figueres amb el ferrocarril i allà, una antiga minyona d'Agullana els ajudà a travessar, per la muntanya, el límit administratiu. En feia referència la Laura Dalmau i Norat. «*La seguíem a una certa distància i ens va dir que si sentíem que enraonava ens tiréssim a terra de seguida. Ella es dedicava al contraban [...] Encara ara recordo l'alegria que vam sentir quan vam arribar al cim i la dona que ens guiava va dir: "Ja som a França!". Tot va anar bé i vam poder veure el pare. Vam repetir aquest viatge unes quatre o cinc vegades*».⁵⁵ Més endavant, Laureà s'instal·laria de nou a Perpinyà.

És a la capital del Rosselló on Francesc Dalmau entra en contacte amb una persona que serà determi-

53 DALMAU, Laureà. *Per Morellàs, a les Illes*.

54 PLA, Josep. *Notes del capvesprol*, p.277.

55 BAGUÉ, Gerard. «Qui va denunciar l'avi? (crònica calidoscòpica de la repressió franquista a Girona)» a BOADAS, Joan, et al. *Girona 1939-1953. Exilis, repressions i complicitats*, p. 176-177.

nant per al futur de la seva vida, un personatge que el marcarà. Dalmau coneixerà l'espia anglès, Donald Darling, sovint anomenat amb el pseudònim de «Sunday». L'agent britànic, periodista de formació, coneixia bé Catalunya i la gent d'ERC pels anys viscuts a Barcelona durant la Guerra Civil, on havia après català. La complicitat entre ells es faria notòria. En aquells moments, Darling estava al capdavant de la delegació perpinyanesa d'una institució humanitària que gestionava fons per als refugiats republicans, The National Joint Committee for Spanish Relief, com a eina de captació de republicans de cara al combat mundial. Seria el cas també del diputat solsoní d'Esquerra Francesc Viadiu, que organitzaria la cadena d'evasió Alexis des d'Andorra.⁵⁶ D'aquesta manera, gràcies a Darling, Francesc Dalmau va poder instal·lar-se a Montpeller.

En aquella ciutat occitana s'hi aplegaren una bona quantitat de catalans, com recorda el lleidatà Víctor Torres, que també s'hi refugià. Allà, s'hi apreciaven especialment les passejades pels carrerons propers a la Catedral, i els carrers adjacents a la plaça de la Comèdia, que s'omplia al migdia i al vespre. Es tractava, aleshores, d'una ciutat relativament petita on destacava, això sí, el conjunt hospitalari i clínic, tot essent un dels centres sanitaris més reconeguts de la meitat sud de l'Hexàgon.⁵⁷

Així, Francesc Dalmau va poder matricular-se a la Facultat de Medicina per poder prosseguir els seus estudis, que s'havien vist estroncats per la guerra. Segurament com a conseqüència de les hipotètiques convalidacions, «*em falten tres anys per acabar la carrera*», precisa Dalmau en una carta a la seva germana Laura des de Montpeller, on li explica el fred que ha fet aquell hivern —1939 a 1940— al Llenguadoc i la seva intenció de visitar Beziers, viatge que aprofitaria per trobar-se amb un contacte polític.⁵⁸ També, ja a la primavera, en una altra carta, els fa coneixedors d'uns

56 Basada en aquestes gestes s'inspiraria la pel·lícula de TV3. *Andorra, entre el torb i la Gestapo* (2000).

57 TORRES, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*, 1994, p. 121.

58 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Dalmau». Montpeller, 30 de gener de 1940. ADAM.

**Sudoest d'Anglaterra,
hivern de 1941-1942**

El soldat Francesc Dalmau
i un company
de la Number 1
Spanish Company.

AMP - FONS FAMÍLIA DALMAU

dies que ha estat a Perpinyà també amb la intenció d'entrevistar-se amb algú vingut del Principat.⁵⁹

A la residència universitària de Montpeller, sota l'auspici de Darling, hi coincidirien uns quants estudiants catalans.⁶⁰ Així ho recordava Heribert Barrera. «*Jo hi tenia amics del Bloc Escolar Nacionalista: Alexandre Cirici, Jaume Picas, Francesc Espriu, Manuel Cruells, Francesc Dalmau... i a través d'ells em van afegir al grup*».⁶¹ Barrera tenia present d'aquells mesos passats a la residència universitària alguns detalls logístics curiosos. «*Teníem dret a dinar i sopar. Ho preciso perquè l'escocès que ajudava aquest Darling va considerar que l'esmorzar no feia falta [...] Ara, a l'hora de dinar a vegades fèiem trampes perquè ens portessin un plat més*».⁶²

Jordi Manent, estudiós de l'exili de Pompeu Fabra, ens parla d'aquests moments d'impàs que els intel·lectuals catalans visqueren durant la seva estada a la Residència que la Generalitat tenia a Montpeller, finançada per la Fundació Ramon Llull, en paral·lel a la universitària. En aquesta, podia trobar-s'hi personalitats, entre d'altres, com el mateix mestre Fabra, Antoni Rovira i Virgili, Carles Riba, Francesc Pujols, Pere Blasi, Humbert Torres, Alexandre Deulofeu, Josep Maria Corredor, Joan Ventosa i Roig, Artur Bladé i Desumvila...⁶³ És Bladé qui, referint-se als joves universitaris que estudiaven a Montpeller deixà constància que «*crearen molt aviat l'anomenat Grup d'Estudiants Catalans, el qual figura adscrit a la Ciutat Universitària de Montpeller sota el patronatge de les autoritats*

acadèmiques i sostingut econòmicament per l'esmentat Comitè Britànic. Compta, a més, amb la protecció de l'Associació General d'Estudiants».⁶⁴ Dalmau, que va en bicicleta per Montpeller, esmenta a la seva germana, que hauria de presentar-se al consolat espanyol per la qüestió de quintes, però que no hi anirà.⁶⁵

Dalmau reconeix que quan arribà a França «*No tenia diners i em vaig posar en contacte amb els quàquers, que em van pagar el que necessitava per subsistir*».⁶⁶ El finançament de moltes campanyes de suport als refugiats republicans provindrien dels quàquers americans. El periodista Daniel Arasa ens fa evident que «*el seu ajut fou de gran utilitat per a milers de refugiats que es trobaven a la Catalunya del Nord, molts dels quals es van sorprendre de rebre ajuts precisament dels quàquers, grup religiós del qual ni coneixien l'existència*».⁶⁷

En els mesos següents, Dalmau coneix i retroba d'altres exiliats amb els que comparteix inquietuds, els ja citats: Heribert Barrera, Josep Rahola, Alexandre Cirici... Tot i la complexitat de l'exili, no oblida la família i, detallista, els envia cartes i postals.⁶⁸ De fet, en algunes ocasions, Laureà Dalmau es desplaça a Mont-

59 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Perpinyà, 19 d'abril de 1940. ADAM.

60 Així, entre diverses residències d'estudiants i d'intel·lectuals, es trobarien diferents personalitats empordaneses, «*és el cas dels bisbalencs Martí Barrera i Emili Vigo, del guixolenc Felip Calvet, de Francesc Dalmau (que serà metge de Palamós)*» DDAA. *Història del Baix Empordà*, p. 640. Al voltant dels moviments migratoris de caràcter polític com a conseqüència de la Guerra en aquesta comarca vegeu: GAITX MOLTÓ, Jordi. *L'exili del Baix Empordà al 1939*.

61 VILA, Enric. *Què pensa Heribert Barrera*, p. 34.

62 *Ibidem*.

63 MANENT, Jordi. *Pompeu Fabra a l'exili. 1939-1948*, p. 170-173.

64 BLADÉ i DESUMVILA, Artur. *L'exiliada, dietari de l'exili, 1939-1940*, p. 217.

65 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Dalmau». Montpeller, 30 de gener de 1940. Les qüestions més cabdals es complementen amb detalls més quotidians de gran importància en aquell context. Així, el seu germà li detalla que ha pogut adquirir algunes camises, que està pendent de comprar-se un nou vestit d'home i que té en ment un abric. ADAM.

66 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

67 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p. 16-17. Els quàquers o Societat Religiosa d'Amics, és una congregació fundada a mitjans del segle XVII a Anglaterra des d'on s'estengué a les colònies nord-americanes. Pacífics per vocació, la seva ajuda als refugiats de la Guerra Civil va ser especialment important, davant la desesperació dels abatuts republicans.

68 DALMAU, Francesc. «Carta a Josefina Dalmau». Montpeller, 18 de març de 1940. Així, per exemple, François —tal com signa la missiva— envia una postal de felicitació il·lustrada amb el quadre d'El cavall blanc de Paul Gauguin a la seva germana Josefina, coincidint amb el seu aniversari. ADAM.

peller per trobar-se amb el seu fill «*al carrer dels Arcs, sota l'aqüeducte que mena les aigües del Peyrou*». ⁶⁹

Com ja li havia passat anteriorment, però, la contraposició bèl·lica entre els ideals democràtics i els totalitarismes tornen a situar-se al davant de les seves obligacions acadèmiques, impedit-li enllestir els estudis. L'1 de setembre de 1939, l'Alemanya nazi envaeix Polònia. Les democràcies continentals diuen prou. El dia 3, França i la Gran Bretanya declaren la guerra a Alemanya. Comença la Segona Guerra Mundial.

Però, com s'ha arribat a aquesta situació? L'auge de les doctrines totalitàries a la dècada del 1920 cristal·litza a Alemanya, durant la República de Weimar, en l'auge del nazisme, que acabarà assolint el poder a partir de 1933. La derrota militar de la Primera Guerra Mundial, amb el Tractat de Versalles, i les dificultats econòmiques existents al país germànic explicarien l'augment de suport a aquells que ja el 1923, amb el putsch de Munic, havien intentat anorrear el sistema parlamentari existent.

L'autarquia, el rearmament i la nazificació d'Alemanya són les primeres conseqüències de la dictadura que engegarà una política racial, de destrucció del que consideraven com a principals enemics —el bolxevisme i el judaisme— i d'expansió territorial. Es formalitza l'Eix Berlín-Roma que es concretarà en el Pacte d'Acer, i també els alemanys subscriuen el Pacte Antikomintern d'aliança amb el Japó. L'agressivitat germànica —amb l'annexió d'Àustria, l'ocupació dels Sudets i l'anorreament de Txecoslovaquia— es respon amb una política d'apaivagament per part de les potències democràtiques europees.

Quan l'Alemanya nazi envaeix Polònia després del pacte germano-soviètic de no-agressió, aleshores sí, les democràcies fan un pas endavant. Comença la guerra llampec —blitzkrieg— en la que els teutons arriben fins a Varsòvia. A la primavera del 1940, l'ofensiva alemanya mira cap a l'Europa septentrional —conquerint Dinamarca i Noruega— i l'Europa occidental, on aquell maig ocupen Holanda i Bèlgica en 48 hores i entren a París el 14 de juny. Les tropes franco-

britàniques són evacuades per Dunkerque i França es divideix en dues zones: un nord dominat directament pels nazis i una zona sud, la França col·laboracionista de Vichy, dirigida pel mariscal Pétain. Des de l'exterior, el general Charles De Gaulle defensa la «França lliure». En aquest context, la Gestapo deté i interroga a Francesc Dalmau. La tensió creix i ningú pot predir cap on s'encaminarà aquesta escalada militar que s'ha estès amb molta rapidesa en ple rovell europeu.

En aquells mesos Francesc Dalmau té dubtes. Pujudas escriu a la família Dalmau per explicar-los la situació del seu fill. «*Continua a Montpeller sense saber decidir-se ja que tots els camins són dolents. Ell més aviat desitjaria anar-se'n a Amèrica, però si és així jo ja no el veuré mai més. De quedar-se aquí haurà de sofrir les molèsties inherents en un país en guerra, i el retorn a la seva família, com a mal menor, tampoc sembla molt de desitjar. Són tantes les complicacions del moment, que moltes vegades el seu cor vacil·la*». ⁷⁰ Dalmau, pocs dies després, es trasllada de nou a la Catalunya Nord per poder copsar opinions i consells. Així, escriu a la seva mare «*Em trobo de nou a Perpinyà [...] a fi de poder veure a l'amic de l'Hotel de França [...] una vegada hagi parlat amb ell determinaré sobre el que vaig a fer*». ⁷¹

Però la decisió no la pot prendre només ell, perquè la pressió familiar també hi influeix. Davant les inquietuds del futur, «*el pare em va fer venir per cuidar la mare i els germans*» explicava Dalmau, conscient que ell no les tenia totes amb aquest retorn i que va ser la insistència de Laureà el que el va fer acabar de decidir. ⁷² «*L'ocupació de França per part dels nazis l'aconsella tornar de nou*». ⁷³

70 PUJADAS. «Carta a Laura Norat». 31 de març de 1940. ADAM. ADAM.

71 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Perpinyà, 15 d'abril de 1940. ADAM.

72 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

73 ONYAR, Narcís. «El hoy alcalde de Palamós desembarcó en Normandía con el Ejército británico», *La Vanguardia*, 7 de juny de 1984, p. 9.

69 DALMAU, Laureà. *Per Morellàs, a les Illes*, p.42.

2.2. Els camps de presoners i la fugida

L'1 de juliol de 1940 Francesc Dalmau travessa la línia administrativa fronterera i entra amb Lluís Vives a la Catalunya sota règim franquista. El «Nuevo Estado», en línia amb el totalitarisme que va apoderant-se d'Europa, s'ha assentat ràpidament des de la fi de la Guerra Civil. Amb un principi jeràrquic inamovible i una idolatria al líder, es conceben el partit únic i el sindicat únic. El control i la repressió dels vençuts és múltiple. La depuració de funcionaris considerats desafectes és un de les moltes mesures que aplica l'estat dels vencedors. Les execucions no s'aturen, com tampoc els expedients, les delacions, la presó i l'exili.⁷⁴

El detenen a la frontera. «*Ens vam creure la famosa proclama que deia que podien tornar "los que no tengan las manos manchadas de sangre"*». ⁷⁵ Però les proclames de bona entesa que proferia la dictadura no eren certes. En el cas de Dalmau, a més, la dictadura no respecta l'aval que li havia fet el bisbe de Girona perquè pogués tornar segur.⁷⁶ Així, el nacional-catolicisme de l'Estat, deixa sense efecte, quan en té interessos, el paper d'una Església que ofereix l'entrada del dictador a les construccions eclesiàstiques sota pal·li. L'aval del bisbat no era fruit de la casualitat, atès que durant la Guerra Civil molts capellans s'havien refugiat a casa seva. Quan la dualitat entre la moderació institucional del president Companys i d'Esquerra i la línia revolucionària dels comitès s'havia vist també entorbidada per la seva posició respecte l'estament religiós, la casa dels Dalmau «*semblava un seminari*» — en paraules seves— per la vintena de capellans que s'hi havien arribat a aixoplugar.

74 Especialment dura va ser la repressió contra els membres d'Esquerra Republicana de Catalunya. Per conèixer-ne els detalls: SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria; DUEÑAS, Oriol. *El franquisme contra Esquerra. Els alcaldes i diputats afusellats d'Esquerra Republicana de Catalunya*.

75 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

76 Els avals havien estat enviats per la seva mare i germanes, des de Girona, el març de 1940, segons es fa referència a PUJADAS. «Carta a Laura Norat». 17 de març de 1940. ADAM.

Així, tot i l'aval, el mateix 1 de juliol de 1940 ingressa al «Depósito de concentración» del castell de Figueres. Des d'aquella data, calia comptar divuit anys per poder saldar la seva pena.⁷⁷ «*Recordo que allà hi havia molts oficials alemanys i italians, dels seus propis serveis d'informació que ens feien molts interrogatoris sobre —a mi almenys— les posicions dels batallons francesos al sud de França*». ⁷⁸ El penal de la capital de l'Alt Empordà serà la primera etapa d'un llarg calvari inhumà fet amb tren. A Figueres s'hi estaria tres dies, abans de fer cap a uns combois ferroviaris que anaven i venien, el trajecte dels quals semblava no tenir fi. En el seu cas, la següent estació va ser un camp de concentració de Reus «*on —anecdòticament— puc dir que em vaig trobar amb Sancho, aquell cèlebre jugador de futbol dels primers temps del Barcelona*». ⁷⁹ Dalmau restaria en aquella «7a Compañía» del camp de presoners fins el 26 d'agost. En total, un mes i vint-i-dos dies.⁸⁰ A Reus, la correspondència familiar prossegueix i Dalmau rep i envia targetes postals on la seva mare i les seves germanes l'animen i li comenten qüestions logístiques de vestimenta.⁸¹ Els records del tiet Josep, la tieta Nati i d'altres familiars també apareixen en aquestes missives.⁸² Com també els de Santiago i Ramon Vilahur, Mossèn Montes o el seu amic

77 Batallón Disciplinario de Soldados Trabajadores núm. 1. Archivo General Militar de Guadalajara.

78 MORATS, Pau. «Francesc Dalmau, un catalán que desembarcó en Normandía», *El Noticiero Universal*, 1 de maig de 1985, p. 55.

79 *Ibidem*.

80 Batallón Disciplinario de Soldados Trabajadores núm. 1. Archivo General Militar de Guadalajara.

81 NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona, 9 de juliol de 1940. ADAM. Pel que fa a la roba, i altres necessitats, la seva mare acorda amb una família d'allà, Rom-Fortuny, que puguin cuidar-se d'alguns d'aquests aspectes, tal com es detalla a NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona, 15 de juliol de 1940. ADAM.

82 DALMAU, Josefina. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona, 10 de juliol de 1940. ADAM.

**Bournemouth,
primavera de 1944**

Francesc Dalmau

a la platja

en un dia de permís.

Rere seu, defenses

anti-desembarcament.

ADAM

Ministral, que es casarà aquell juliol.⁸³ Aquell estiu la seva mare i les germanes tornarien a Palamós, al Mas Ribas, però a diferència dels anys 1920, i dels primers 1930, la petja de la guerra els era ben present. Tot i així, intenten sobreposar-se al context i seguir endavant.⁸⁴ Aprofitaren aquells dies per recollir nous avals per ajudar al fill i germà, com els de l'alcalde de Sant Joan de Palamós i el de Mossèn Joan.⁸⁵

Poder rebre i enviar missatges era importantíssim, tant pels presos com pels familiars afligits. Així, Dalmau rebia una emotiva felicitació d'aniversari per part dels seus, malgrat la seva difícil situació.⁸⁶ La seva mare no podia ser més clara quan li demanava que «*si pots, escriu-nos sovint, ja que per a nosaltres és la major alegria que podem tenir, rebre notícies teves*».⁸⁷ Dalmau, a Reus, passà de la «7a Compañía» inicial a la «Compañía de Destinos» i, després, a «Botiquín».

Aquells jorns el marcaren profundament. Anys després rememorava aquell suplici involuntari. «*Fa poc*

83 NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona, 26 de juliol de 1940. ADAM.

84 NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Palamós, 20 de juliol de 1940. ADAM. En una de les cròniques que li escriuen a Dalmau per fer-lo particip del dia a dia gironí, la seva germana Josefina li fa avinent que «*La Fosca ja està habitada per complet, només esperem a Santiago que està fent el doctorat, a Ramon que un dia d'aquests surt de l'Acadèmia, i a tu (segurament aquest últim és el que cal més al Doctor Bech quan surt a pescar*».

NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona (la Fosca), 20 de juliol de 1940. ADAM. Ja a finals d'agost, la seva germana Josefina, tot fent-li crònica de les setmanes a la Fosca, comparteix amb ell alguns detalls. «*Ramon Vilahur després de calcular bé i consultar sovint les distàncies se'n va anar en bicicleta de La Fosca a la Bisbal i ja no l'hem tornat a veure. El que més t'hauria agradat d'aquest estiu hauria estat veure a Jaume Ministral portar a coll i bé al Doctor Segú perquè aquest no es mullés al saltar del bot*».

NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona (la Fosca), 19 d'agost de 1940. ADAM.

85 NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Palamós (la Fosca), 2 d'agost de 1940. ADAM.

86 NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Palamós, 21 de juliol de 1940. ADAM.

87 NORAT, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Girona, 12 de juliol de 1940. ADAM.

vaig tornar a Reus, per recordar la caserna on ens tenien, als presoners. No la trobava i vaig preguntar als vells que trobava. Ningú no recordava res. Al final un me'n va saber donar raó: on hi hagué la caserna hi ha ara uns blocs d'apartaments, i ja ningú no es creu que allà hi hagués un camp de concentració. Quan preguntava a la gent, em prenien per boig. Penso que aviat ningú no es creurà que s'hagin comès les atrocitats que es van arribar a cometre a la postguerra», afirma-va perplex Dalmau.⁸⁸

Pel fet de ser considerat pròfug, és traslladat al «Batallón Disciplinario de Soldados Trabajadores». Els trajectes interminables de tren, ara direcció Cadis, prosseguien «*després de sobreviure al tren del "terror" vaig ingressar al camp*».⁸⁹ El 28 d'agost entra al camp de presoners d'Algesires, formant part del «Batallón disciplinario de castigo número 1» —durant trenta-sis dies— i passar després al «número 2».⁹⁰ «*Només el nom ja t'explica les estrelles que tenia l'hotel*» ironitza Dalmau, que malgrat les dificultats evidents d'estar ubicat en un indret com aquell, en perspectiva, no abandona la ironia que tant el caracteritza.⁹¹

La repressió franquista no s'està de res. Multes, expropiacions, desterraments, humiliacions públiques... Terror. Aquesta repressió, Dalmau la viurà a la seva pròpia pell. Després d'una joventut dedicada a la defensa de la democràcia i tot i que la mare, molt religiosa, havia aixoplugat a homes d'Església davant els excessos revolucionaris, ara el palamosí restava a Punta Carnero, en un batalló disciplinari de càstig, fent carretes i fortificacions a major glòria d'una dictadura que s'anava afiançant en el poder a base d'estigmatitzar i reprimir els republicans. Ai dels vençuts!

88 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 32.

89 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

90 Batallón Disciplinario de Soldados Trabajadores núm. 1. Archivo General Militar de Guadalajara.

91 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

Anglaterra, 1944

Grup de sergents catalans, espanyols i britànics de la Number 1 Spanish Company.

D'esquerra a dreta: dempeus, Joan Colomé, M.M. Delgado, A. Roig, Francisco Iovino, Antonio Grande, G.G. Poole, William A. Green, L.A. Ranger, J. Jurado;

asseguts, M. Espallargas, J. Walker, Gibbs i C.P. Izquierdo.

RPC

El periodista Bofill fa la crònica de les condicions alimentàries i d'allotjament en què es trobava el palamosí, tal com les hi explicava Dalmau: «L'aliment que els donaven era molt escàs. Entre quatre s'havien de partir el menjar. Un líquid calent que estava en un sol plat. Només podien beure cada tres o quatre dies. Del matí al vespre se'l passaven a pic i pala, dormien a terra, a l'aire lliure».⁹² La correspondència continuà sent la finestra de Dalmau amb el món i els seus.⁹³

El poc interès del règim per la qualitat de vida dels seus ciutadans, encara que aquests fossin presoners polítics, era un exemple clar de les «misèries d'aquella ignomínia moral» com les definia Dalmau, que les va patir en la pròpia pell, amb tot el que això suposa.⁹⁴ Mal alimentats, sense poder-ne sortir i, a més, «gairebé ningú no sabia per què havia anat a parar allà».⁹⁵

Per Dalmau, aquesta és una cara de l'estat, del règim franquista, que sovint s'ha volgut obviar per evitar posar damunt de la taula els fets succeïts. Així, ell té clar que «en realitat el que ha estat el feixisme espanyol no s'ha donat a conèixer. No solament et fotien a la presó sense saber per què, sinó que fins i tot t'afusellaven».⁹⁶ Penes de presó insòlites, delictes de recent creació, tribunals preparats per a l'ocasió, afusellaments... Per Dalmau cal expressar-ho sense ambigüitats, «El fei-

xisme és això; mala fe, dolents. Molt dolents. I aquí, en aquest país, no s'ha explicat gaire què és el feixisme».⁹⁷

Tot i que la seva posició dins del camp no és dels pitjors, perquè des del 29 de novembre de 1940 està vinculat amb la «6a Compañía de automovilismo» per a serveis especials, Dalmau pensava molt sovint amb el perquè del seu error d'entrar a l'estat franquista. «Ja fa un any que vaig fer la gran animalada», confessa Dalmau a la seva mare, per carta, penedint-se d'haver travessat la frontera quan podia haver-se quedat a França.⁹⁸ Si no s'hagués endinsat dins de les fronteres del règim franquista, segurament no es trobaria aquí. «Jo voldria no estar a l'Exèrcit i això és impossible [ara.] entre ésser afecte o desafecte, prefereixo això últim».⁹⁹ A més de les raons morals, també n'hi ha de pràctiques: «els desafectes no poden anar a Alemanya (quina sort!)».¹⁰⁰

Des de l'1 de juny de 1941, però, Dalmau torna al «Batallón Disciplinario de Soldados Trabajadores núm. 1». Això fa que aquell mateix juliol intenti que algun aval o telegrama li permeti sortir del camp, encara que sigui de permís, per evitar mals majors. Per això escriu a la seva mare, per saber si podria fer alguna gestió. «No ens podem refiar massa, ni tampoc convé perdre massa temps. Pot venir una ordre de suspensió de permisos i no quedarà cap solució».¹⁰¹ Hi ha, a més, el perill que els franquistes utilitzin els presoners com a carn de canó per sumar-se al Tercer Reich. «Avui mateix ja han demanat voluntaris per anar a Alemanya. N'hi ha anat molt pocs. Doncs no fóra estrany que hi obliguessin dintre d'un temps».¹⁰² A més, Dalmau detalla que «El cert és que per aquí es viu en ambient de guerra:

92 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

93 DALMAU, Laura. «Carta a Francesc Dalmau Norat». La Fosca, 7 de setembre de 1940. ADAM. Per aquesta postal, enviada ja a Algesires, la seva germana Laura tria un paisatge de Palamós que ajudi a Francesc Dalmau a sentir-se més a prop de casa. Al camp de Cadis, també rebrà cartes del seu tiet. NORAT, Josep. «Carta a Francesc Dalmau Norat». Llinars del Vallès, 14 de setembre de 1940. ADAM. Així mateix, des de Punta Carnero, Dalmau també escriu a Perpinyà, a Pujades, donant records a tota la família. DALMAU NORAT, Francesc. «Carta a Mme Pujades». La Línea de la Concepción, 25 de setembre de 1941. ADAM.

94 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

95 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

96 *Ibidem*.

97 *Ibidem*.

98 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Cadis, 29 de juny de 1941. ADAM.

99 *Ibidem*.

100 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». 7 de juliol de 1941. ADAM.

101 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Cadis, 29 de juny de 1941. ADAM.

102 *Ibidem*.

Omaha Beach, 8 de juny de 1944

L'Operació Overlord, s'inicià el 6 de juny de 1944 —el dia D— amb el desembarcament de 130.000 soldats a les platges de Normandia situades entre la península de Cotentin i l'estuari del Sena, dividides en cinc sectors: Utah, Omaha, Gold, Juno i Sword.

de ters, moros i material de guerra cada dia n'arriba més, fins el dia que "rebeniti"».¹⁰³

Passen els mesos, i aquesta (in)justícia dels vencedors i la impossibilitat denigrant de conèixer un final a curt termini a aquesta situació que degradava diàriament aquells que havien tingut l'infortuni de viure-la, fa que Francesc Dalmau es comenci a plantejar evadir-se.

Com podria intentar escapar d'aquell batalló de càstig? Les incògnites apareixien amb tota la seva força. Escriu a la seva mare «*Ja sabeu la meua valentia tan coneguda i clàssica: per tant, o bé ens veurem tot seguit, o bé no sabreu res de mi*».¹⁰⁴ Els dubtes devien multiplicar-se cada vegada que hi meditava. Tot i suposicions inconcretes, només hi havia una certa: «*Teníem clar que havíem de fugir. Les condicions amb les quals treballàvem eren l'execució lenta d'una sentència de mort*» en paraules del mateix Dalmau.¹⁰⁵

Les condicions en què es trobava el gironí no facilitaven gaire la possibilitat de deixar enrere aquella situació. En el cas d'aconseguir la proesa, on aniria? Era conscient que es trobava a la costa sud de la península Ibèrica, ben lluny de casa. Com aniria des d'allà fins a l'Empordà, on poder refugiar-se d'alguna manera? I en el cas d'aconseguir arribar a Catalunya —a peu, en bicicleta, en automòbil o en alguna mena de transport— qui podia garantir-li que no l'agafessin de nou? Ja l'havien fet presoner en una ocasió, tot just haver passat la frontera, tot i l'aval del bisbat, què els impediria fer-ho altra vegada? Quins miraments tindrien amb un pròfug «rojo-separatista»?

Calia fixar la mirada cap a una altra coordenada. Dalmau ens ho detalla: «*La meua escapada va ser doble. Primer havia de sortir del camp de concentració i després d'Espanya*».¹⁰⁶ Una dificultat afegida, la de sortir

de l'Estat, que la complexitat històrica podia alleugerir. Si en el marc de la Guerra de Successió, a principis del segle XVIII, els anglesos havien fet de Gibraltar un enclavament propi, la continuïtat britànica al penyal al llarg d'aquells més de dos segles, posava a l'abast de Dalmau una de les democràcies més consolidades.

El seu objectiu es fixà, doncs, en Gibraltar, pel fet de poder escapar del territori espanyol i endinsar-se en el britànic. Però no podia improvisar, qualsevol descuit seria irreparable. «*M'havia d'assegurar que els anglesos no em tornessin*» confessava.¹⁰⁷ Així, Dalmau aniria aprofitant els desplaçaments que li tocava fer regularment per anar a la farmàcia —atesos els seus coneixements mèdics— per inspeccionar el terreny i fixar-se amb tots els detalls possibles del lloc.

Aprofita també aquestes sortides del camp per dirigir-se a les autoritats de l'oficina britànica, en funcions de consolat, que hi havia a la ciutat. Allà, després de diverses reunions i d'esgrimir el nom de l'agent que havia conegut a França, Donald Darling, els agents britànics li asseguraven que tindrà protecció si aconsegueix arribar a territori gibraltareny. Arribar a Gibraltar? «*Sens dubte és més senzill de dir que no pas de fer*» pensava Dalmau.

Seguint els plantejaments britànics, a finals de setembre d'aquell 1941 Dalmau està determinat com a mínim a intentar-ho. Per assegurar aquesta protecció, però, havia de poder demostrar qui era davant d'aquells amb qui es trobés. Necessitava alguna documentació acreditativa. «*Havia establert un petit contacte, però necessitava un signe d'identitat i me'n vaig endur un carnet d'estudiant de Medicina a Montpeller, que conservava*» recordava Dalmau.¹⁰⁸

Les evasions, sovint empeses des del suport col·lectiu, resulten potser més complexes des de la solitud. Si bé les escapades grupals poden fracassar pel descuit ocasional o voluntari d'un dels seus integrants, la fugida personal situa l'individu enfront dels perills de la globalitat, sense altres capacitats que les pròpies.

103 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Almoraima, Cadis. ADAM.

104 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Almoraima, Cadis. ADAM.

105 MAS, O.; TRILLAS, J. «De Normandia a la batalla de les Ardenes», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 13.

106 VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

107 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

108 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

Arromanches-les-Bains, setembre de 1944

Mulberry Floating Harbour, el port flotant artificial construït pels aliats a la costa de Normandia, pel qual entraren a l'Europa continental 400.000 soldats, 500.000 vehicles i 4 milions de tones d'armament i proveïments.

SGT. HARRISON / IWM

Havia arribat el moment, la decisió estava presa. Si no empenia la marxa avui, potser l'endemà ja seria massa tard. «*Per sortir del camp de concentració em vaig valer d'una miqueta d'influència entre els mandataris. Vaig donar l'excusa que havia d'anar a Algesires per una qüestió mèdica. I em van donar permís, però acompanyat d'un vigilant*». ¹⁰⁹ Així, Dalmau havia aconseguit sortir del camp, com ho havia fet altres vegades. En aquesta ocasió, però, estava plenament disposat a no haver-hi de tornar. Per aconseguir-ho, però, el primer pas era desfer-se de la incòmoda presència del vigilant que, lògicament, intentaria impedir la seva fuga. Dalmau ens narra els fets succeïts: «*Quan vam arribar tots dos a Algesires li vaig donar un duro perquè anés a dinar i vam quedar per més tard en un lloc concret*». ¹¹⁰

Dalmau disposava així d'unes hores fins a la teòrica cita de retorn. Les aprofita per apropar-se cap a la seva hipotètica salvació. Si està decidit a nedar fins a Gibraltar, com a mínim desitja poder retallar alguns quilòmetres. En aquell moment es trobava a Algesires però «*d'allà vaig anar a los Barrios, per no fer tanta distància nedant per mar*». ¹¹¹ Les busques del rellotge anirien passant, i poc després, algú s'esperaria a Algesires, al lloc indicant, pensant-se que tornaria cap al camp amb aquell presoner que tenia coneixements de medicina. Però Dalmau no hi era, aquell dia havia decidit que seria el darrer de la seva captivitat. I el vigilant? «*Mira, encara em deu esperar*» relata Dalmau amb sornegueria. ¹¹²

S'espera a la nit, i segur que aquelles van ser hores de neguit. Quanta estona devia haver tardat el guardià a anunciar-ne la fuga? S'hauria esperat gaire pensant-se que era un descuit involuntari? Potser primer s'escarrassarien a buscar-lo dins del camp, creient que potser havia tornat abans d'hora per qualsevol imprevist? Quants efectius l'estarien buscant? Devien ser a

prop? Necessitava la foscor de la nit per poder dissimular el seu rumb aquàtic, però també la il·luminació d'una lluna plena, per evitar possibles equívocs. És a la platja del poble de los Barrios, entre Algesires i la Línia de la Concepció. Després de la posta del sol, un cop la claror diürna s'ha esmorteït, fa el pas decisiu. Conscient que la Guàrdia Civil patrullava vigilant la costa, «*em vaig treure la roba i, guardant tan sols la documentació relligada amb una goma*, ¹¹³ *vaig començar a nedar a poc a poc, fins que em vaig trobar prou lluny i vaig nedar cada cop més de pressa, desesperadament, fins al límit de les meves forces*». ¹¹⁴

La fortuna s'alià amb el seu coratge, i la figura d'un nedador nocturn no fou copsada per cap vigilant nocturn, que no hauria vacil·lat de donar l'alarma i perseguir-lo. Dalmau sabia bé que «*Qui fugia i era enxampat, era afusellat a l'acte*». ¹¹⁵ L'infortuni no va produir-se en aquella nit de lluna plena, en què el mar era planer. «*Per sort no em van veure, perquè si no m'haurien condemnat a pena de mort sense judici*». ¹¹⁶

Així, Dalmau seguia nedant i nedant, fent una braçada i una altra, quilòmetre rere quilòmetre, direcció Gibraltar. Aquest trajecte èpic seria sintetitzat anys més tard per ell mateix, quan deia, traient-li mèrit que: «*Jo tenia vint-i-tres anys i era fort com un toro. De nit, un dia del mes d'octubre, vaig nedar catorze o quinze quilòmetres per arribar a Gibraltar i escapar dels franquistes*». ¹¹⁷ La seva germana Laura, veu en la platja palamosina la capacitat del seu germà per dur a terme una gesta com aquella: «*Qui havia de dir que a La Fosca deuria la seva vida? A La Fosca va aprendre a nedar, a nedar molt bé. Resistia hores de natació: anava*

¹¹³ Dins d'un preservatiu.

¹¹⁴ MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

¹¹⁵ VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

¹¹⁶ VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

¹¹⁷ FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 33.

¹⁰⁹ VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*.

Arromanches-les-Bains,

13 d'agost de 1944

Soldats de la Number 1
Spanish Company
desembarcant al Mulberry
floating harbour,
a Normandia, dos mesos
després de l'inici
de l'Operació Overlord.

a les illes Formigues i en tornava, nedant. El seu estil preferit era el "crawl"». ¹¹⁸

L'escapada encara no era definitiva i el refugi no estaria assegurat fins que no arribés a territori britànic. Després d'hores d'avançar i avançar en aquelles aigües, va divisar un vaixell a la costa de Gibraltar. Ningú s'adona de la seva presència a l'aigua i no dubtà a pujar dalt de la nau per la corda d'amarratge. Un cop a dalt, s'adonà que el buc estava enrunat. Escorcolla tots els compartiments. Obre i tanca portes. No hi ha ningú. Es tracta d'un vell vaixell de guerra abandonat. Què farà en un vaixell solitari si el seu objectiu és arribar a la terra aliada? Exhaust, caldrà encara fer un pas més. De sobte, però, li sembla veure una embarcació, de dimensions menors. S'esforça en fer-li senyals per evidenciar la seva presència a bord d'aquella andròmina marina que temps enrere devia tenir la seva funció bèl·lica. La patrullera, però, passa de llarg. És de tornada, una vegada finalitzada la missió que tenien encomanada, quan la patrullera s'apropa. Els seus gestos han tingut recompensa i Dalmau s'incorpora a la llanxa que el desembarcarà a terra britànica.

Gibraltar, en aquella ocasió, devia semblar-li el paradís somniat. Finalment, després d'una travessa de vuit quilòmetres, havia arribat a terra ferma, a terra anglesa, lluny de la dictadura que assetjava els vençuts. «S'ha de pensar que vaig arribar allà en banyador, sense saber gairebé anglès en aquell temps i sense ni cinc cèntims» reconeix Dalmau, parlant d'aquell episodi. ¹¹⁹ La seva arribada a l'enclavament britànic, a més, no seria un camí de roses. Hi era físicament, però s'havia de garantir que no seria repatriat a un règim que no tindria miraments a fer-li escarment, per fer-lo servir d'exemple d'allò que podia passar a la resta si

118 DALMAU I NORAT, Laura. «Dr. Francesc Dalmau i Norat: Una vida amb molta història», COMG. De fet, el mateix Dalmau, en una carta enviada des de Perpinyà —on estava de permís— a la seva mare i germanes, en faria la comparativa: «*Em vaig escapar nedant (com a la Fosca) cap a Gibraltar*». DALMAU NORAT, Francesc. «Carta a Laura Norat». Perpinyà, 10 de gener de 1945. ADAM.

119 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

emprenien el mateix camí. A més, la política de Gibraltar amb els refugiats havia estat ben diversa segons la circumstància bèl·lica i no podia esperar-se tampoc una abraçada fraternal d'aquells que miraven amb desconfiança els que arribaven al seu enclavament.

Des del punt de vista anglès, havien d'assegurar-se que no es tractés d'un espia, sobretot tenint en compte les intenses xarxes d'espionatge que s'infiltraen a les diverses potències en conflicte en aquella Segona Guerra Mundial. «*En realitat no era tan fàcil, ja que et sotmetien a una espècie d'examen, sobretot per evitar que es colessin espies. Més d'un va intentar arribar a Anglaterra per aquest procediment i es va trobar en un camp de presoners al Canadà*». ¹²⁰ Per això, Dalmau primer va haver de passar pel calabós gibraltareny, amb visites dels serveis d'immigració i espionatge. «*Tot i els intensos interrogatoris, mai hauria pensat que em trobés tan bé entre els anglesos!*» reafirmava el palamosí molts anys després. ¹²¹

Malgrat les dificultats lògiques que tindria pel fet d'haver arribat a un país en conflicte, en molt pocs dies van confirmar-li la seva continuïtat en aquella esfera de llibertat contraposada a la dels règims feixistes que estaven assolant bona part d'Europa, l'avantsala dels quals havia estat l'aixecament militar espanyol d'aquell ja llunyà 18 de juliol, de quatre anys abans.

De fet, el seu expedient militar del Archivo de Guadalajara marca el 27 de setembre de 1941 com el dia des del qual es considerat desertor, després d'haver perdut un any, dos mesos i vint-i-sis dies de la seva vida als camps concentracionaris espanyols. Des d'aleshores, els administratius militar remarquen any rere any, el 1942, el 1943, el 1944, el 1945 i el 1946 que la situació de desertor rebel continua de la mateixa manera, fins que es presenti o sigui capturat. ¹²²

120 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el día más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

121 MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

122 Batallón Disciplinario de Soldados Trabajadores núm. 1. Archivo General Militar de Guadalajara.

**Arromanches-les-Bains,
agost de 1944**

Desembarcament
de vehicles al Mulberry
floating harbour.

SGT. HARRISON / IWM

Una vegada aconseguida la llibertat, Dalmau entén que és el moment de dirigir-se a les Illes britàniques, abandonant el penyal que li ha servit de mecanisme introductor. D'aquesta manera, s'embarca cap a Anglaterra. Així ho descrivia ell: «*Ens van acollir bé. Em van donar roba i em van posar en un vaixell escorta de naus de guerra*». ¹²³ El país de Shakespeare, el parlamentarisme i la revolució científica i industrial l'esperava. Aquest trajecte entre Gibraltar i la Gran Bretanya també va servir a d'altres catalans per arribar a la llibertat, seria el cas de Jornet, J. Llonchs i Josep Vaquer. ¹²⁴ Per arribar-hi, però, el seu vaixell primer fa escala al nord del continent americà: «*Vam passar pel Canadà on vam unir-nos a un comboi*». ¹²⁵ «*Excepte algun "susto" no ocorregué cap accident*». ¹²⁶ Catorze dies després, segons comptabilitzà, arribaren a port.

Tingueren sort, ja que la força militar submarina dels alemanys causaria danys molt considerables a la flota aliada. En aquells anys, el mar seria un terreny poc segur per a la navegació. Així ho constata el mateix Dalmau quan arriba a les Illes britàniques i veu l'estat en que es troba el país. L'exemple més clar el trobaria al canal de Bristol. «*A la meua arribada, pel canal de Bristol, una espècie de ria, és a dir, que es navega moltes milles amb terra a ambdós costats, hi havia bucs enfonsats fins a la pròpia boca del port. Enfonsats per submarins alemanys que arribaven fins allà*». ¹²⁷

Els bucs enfonsats eren només una de les àmplies mostres d'extrema duresa d'una Segona Guerra Mundial que res tenia a veure amb els conflictes que ha-

vien assolat el continent abans. A diferència de la primera Gran Guerra del segle XX, la d'aleshores era un conflicte total, on la distinció entre el front i la reguarda era molt relativa, perquè els bombardejos — com l'acció dels submarins — podien portar la destrucció a qualsevol racó d'un país en guerra.

En aquest conflicte ja no es tractava només d'un combat de forces militars, unes contra les altres en un camp de batalla, sinó que els civils passaven a ser també un objectiu estratègic. El precedent de Guernica, doncs, s'estendria al vell continent. I això, els anglesos, ho viurien en el seu dia a dia. En aquest sentit, Dalmau expressava que: «*Va ser molt dur per a Anglaterra que des de la caiguda de França, el juny de 1940, fins al desembre de l'any següent en què van entrar en guerra els Estats Units, va aguantar en solitari els embats de Hitler*». ¹²⁸ Precisament per això, des de l'estiu de 1940, l'aviació alemanya inicia una sèrie de bombardejos a posicions militars angleses i a nuclis urbans de l'illa que s'allargaran fins a la primavera de l'any següent.

Davant d'aquella barbàrie, dels bombardejos i de la constant vigilància aèria, era comprensible que hom entengués, doncs, la necessitat de defensar els valors democràtics als que s'havia pogut arribar finalment. Dalmau, explicava en aquesta línia que, «*el cert és que servir a Anglaterra amb les armes és alguna cosa perfectament normal. Recordo una anècdota, que em va explicar el doctor Trueta, al que vaig visitar tot just arribar a Anglaterra. Uns veïns seus a Oxford acabaven de perdre un fill en acció. Van anar-hi a donar-los el condol, entristits, amb aquestes cares llargues que semblen obligatòries en tot acte d'aquest tipus. Doncs bé, els únics tristos eren ells*». ¹²⁹ Davant d'un fet insòlit

123 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 32.

124 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p. 50 i 221; ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.111.

125 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

126 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Perpinyà, 10 de gener de 1945. ADAM.

127 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

128 *Ibidem*.

129 *Ibidem*. El doctor Trueta jugà un important paper en la previsió de la defensa passiva de Londres davant dels atacs alemanys. A més d'assessorar en l'organització logística de la sanitat bèl·lica a partir de la seva experiència a la Guerra Civil, també impartiria nombroses conferències a metges anglesos pel que fa al tractament de ferides de guerra. Altres metges catalans importants a la Gran Bretanya, serien Frederic Duran i Jordà i Jaume Elias i Cornet. Veure ARASA, Daniel. *50 històries catalanes de la Segona Guerra Mundial*, p.152.153; ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p. 17-18.

Flers,

17 d'agost de 1944

Tancs Cromwell
del 2n de cavalleria
de Northamptonshire,
de l'11a Divisió Armada
de l'exèrcit britànic,
creuant victoriosos
la vila de Flers, en el marc
de la batalla de Falaise.

El soldat britànic en primer
terme, empunya una sten,
l'arma que també utilitzà
la Number One Spanish
Company.

SGT. LAING / IWM

com el descrit, Dalmau justifica el seu relat: «*Els pares explicaven que era per Gran Bretanya, era un deute. No estaven pas contents, però cap llàgrima*».¹³⁰

Així, de l'anècdota que li narraren els Trueta, Dalmau n'extreu una màxima que, tot i que segurament no és generalitzable, si que pot servir per descriure el tarannà britànic d'aquells anys: «*Els anglesos accepten que s'ha de servir, i si en aquest servei, que en definitiva és servir a la llibertat, es perd la vida però es conserva el ser lliures, ha valgut la pena*».¹³¹

Francesc Dalmau arribà a la Gran Bretanya, després de l'escala a Nord-Amèrica. Tampoc a Anglaterra la correspondència amb la família deixaria de ser-hi. En aquesta ocasió, però, pel fet de ser un fugitiu dels camps concentracionaris espanyols, les cartes de Dalmau són sovint escrites en francès o anglès, dirigides al que ell anomena les seves «cosines» o «amigues», per no dir-ne germanes, i, a més, les signa amb un pseudònim imaginatiu com és el de Monsieur Audal, és a dir, «M.Audal», que no deixa de ser una reconstrucció dual del seu cognom.¹³² Pel que fa al seu contingut, a més de qüestions logístiques, Dalmau denota el seu gran sentit de l'humor i una certa relativització personal d'un context ben difícil, així, tant pot preguntar per la quotidianitat de Girona o Palamós, fer preguntes retòriques o elaborar elucubracions imaginatives per fer somriure el receptor.¹³³

130 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

131 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

132 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Dalmau». Londres, 6 d'abril de 1942. ADAM. En aquesta, la primera carta que trobem enviada des d'Anglaterra tot i que es fa referència a missatges anteriors, Dalmau aconsella als seus d'enviar-li les cartes per avió, enlloc de fer-ho per correu normal, per tal que arribin amb més rapidesa al seu destí.

133 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Dalmau». Londres, 29 de novembre de 1943. ADAM. En aquesta carta, per exemple, Dalmau fa referència a certs acudits que ha llegit en una publicació britànica, ja que «*sempre tinc al voltant meu algun número de Punch una revista humorista anglesa que té fama pels seus bons acudits*».

Allà, a la Gran Bretanya, té ocasió de copsar la virulència d'un conflicte, l'ideològic, que s'havia estès arreu. Si el nazisme s'estava apoderant del vell continent, amb la brutalitat ja coneguda, l'única manera d'impedir-ho era allistar-se i fer la guerra amb els aliats. «*Tot l'ambient portava a allistar-te i, a més, el cos m'ho demanava*».¹³⁴

Però allistar-se per anar a combatre a una guerra que compta els morts per milers i milers, no és, segurament, l'opció més senzilla per a un home que ha hagut d'escapar nedant d'una dictadura, després d'una altra guerra de tres anys. Per què Dalmau no busca una sortida més agraïda a la seva situació? Per què no intenta defugir aquella responsabilitat potser excessiva per un home com ell, que ja ha complert amb escriure la seva contribució als ideals de la democràcia i de la justícia social? Dalmau, anys després, ens n'oferia la resposta. «*Per una banda comprenia la finalitat d'aquest exèrcit que lluitava per la llibertat. A més, quan ets jove, t'agrada una mica d'aventura*».¹³⁵

Una finalitat legítima —la lluita per la llibertat— i un esperit aventurer que ja ha estat constant, el porten a allistar-se. Però realment era necessari el seu suport en el combat per fer front a la guerra? Amb els colossals exèrcits que intervenien en els combats, què podia fer un home sol? No hi havia prou soldats? «*Com més millor. Tot i les colònies i els nord-americans, la guerra era un conflicte mundial. A més, sabien del valor combatiu dels espanyols i dels sentiments antitotalitaris d'aquells que procedíem del camp de l'exili*» explica Dalmau, posant de relleu el paper dels excombatents republicans en la nova contesa militar.¹³⁶

134 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

135 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

136 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

Saint-Lambert-sur-Dive, 21 d'agost de 1944

L'exèrcit alemany no va poder fer front a la superioritat militar aliada que avançà inexorable per Normandia. En el marc de la Batalla de Falaise, a Saint-Lambert-sur-Dive més de dos mil alemanys es rendiren a les tropes canadenques.

DONALD I. GRANT / DND

2.3. Combatre el feixisme amb l'exèrcit britànic

El 27 d'octubre de 1941, amb 26 anys, Francesc Dalmau s'allista a la Royal Army. Les seves conviccions i la seva condició aventurera el porten de nou a la guerra. En aquesta ocasió, però, no hi anirà com a metge, sinó com a soldat, amb totes les seves conseqüències. Tot i així, a la fitxa de reclutament hi fa constar que és estudiant de medicina i que, per tant, disposa de coneixements mèdics. També hi detalla que ha estat combatent de l'exèrcit republicà a la Guerra Civil.¹³⁷

L'endemà del seu alistament, el 28 d'octubre, Dalmau entra a formar part del Pioneer Corps de l'exèrcit britànic, un cos auxiliar de suport que també feia de cos d'enginyers. El 3 de novembre és enviat a Ilfracombe, una població costera de North Devon a l'espera de destinació final.¹³⁸ Dins de la Pioneer Corps s'hi trobava la Number One Spanish Company (NOSC), una companyia integrada majoritàriament per republicans provinents de la Legió estrangera francesa.¹³⁹ Aquestes unitats ja tenien experiència de combat perquè abans havien lluitat al fred front de Noruega, d'on van ser traslladades a França per ser evacuades poc després, fins a Anglaterra, a mitjans de 1940, com a conseqüència de la gran ofensiva de la Wehrmacht. A l'illa, aquests integrants republicans de la 13a Semi-brigada de la Legió estrangera francesa que havien combatut a Narvik, es neguen a seguir sota les ordres gales, encara que fossin les del general De Gaulle i la «França Lliure».¹⁴⁰ Aquells combatents anteriors, «*en la retirada van ser portats a Anglaterra i d'allà trans-*

137 «Certified copy of attestation». LDM.

138 «Service and Casualty Form». The Army Personnel Centre.

139 La història d'aquest cos de l'exèrcit britànic pot trobar-se a RHODES-WOOD, E. M, *War History of the Royal Pioneer Corps 1939-1945*. A més de la companyia integrada per catalans i espanyols, el cos auxiliar de l'exèrcit britànic també en disposava una de combatents alemanys i austríacs, dues de txecs i una darrera provinent de l'Índia. p. 76-85.

140 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.36-37.

1940-1942

Cartell de propaganda d'allistament del Pioneer Corps, inspirat en el famós «Aixafem el feixisme» de Pere Català i Pic, editat pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat durant la Guerra Civil.

FREDERICK SCOTT / IWM

21 ARMY GROUP

PERSONAL MESSAGE FROM THE C-in-C

(TO BE READ TO ALL TROOPS)

1. I want today, 17 September, to speak to all soldiers in the Group of Armies under my command.

2. What a change has come over the scene since I last spoke to you on 21 August. Then we were moving up towards the SEINE, having inflicted a decisive defeat on the German armies in Normandy. Today the SEINE is far behind us; the Allies have removed the enemy from practically the whole of France and Belgium, except in a few places, and we stand at the door of Germany.

And by the terrific energy of your advance northwards from the Seine, you brought quick relief to our families and loved ones in England — by occupying the launching sites of the flying bombs.

We have advanced a great way in a short time, and we have accomplished much. The total of prisoners captured is now nearly 400,000; and there are many more to be collected from those parts in Brittany and in the Pas de Calais that are still holding out.

The enemy has suffered immense losses in men and material; it is becoming problematical how much longer he can continue the struggle.

3. Such a historic march of events can seldom have taken place in history in such a short space of time.

You have every reason to be very proud of what you have done.

Let us say to each other:

« This was the Lord's doing, and it is marvelous in our eyes ».

4. And now the Allies are closing in on Nazi Germany from the east, from the south, and from the west; her satellite powers have thrown the towel into the ring — they have had enough of the Nazis, and they now fight on our side. Our American Allies are fighting on German soil in many places; very soon we shall all be there.

5. The Nazi leaders have ordered the people to defend Germany to the last and to dispute every inch of ground; this is a very natural order, and we would do the same ourselves in a similar situation.

But the mere issuing of orders is quite useless; you require good men and true to carry them out.

The great mass of the German people know that their situation is already hopeless, and they will think more clearly on this subject as we advance deeper into their country; they have little wish to continue the struggle.

6. Whatever orders are issued in Germany, and whatever action is taken on them, no human endeavours can now prevent the complete and utter defeat of the armed forces of Germany; their fate is certain, and their defeat will be absolute.

The triumphant cry now is

« Forward into Germany ».

7. Good luck to you all, and good hunting in Germany.

B. L. Montgomery
Field-Marshal

C-in-C 21 Army Group

Belgium
17 Sept. 1944

17 de setembre de 1944

Missatge del mariscal
de camp Bernard
Montgomery,
comandant en cap del
21è grup d'exèrcits aliats
—Commander in Chief,
C-in-C, en la terminologia
militar britànica.

S'adreça als seus soldats,
per animar-los a continuar
avançant i acaba
desitjant-los

« bona sort a tothom
i bona caçera a Alemanya »

ADAM

*portats al continent en el moment del gran assalt».*¹⁴¹ Dalmau, com la resta d'integrants de la companyia, disposava d'una preparació fruit de l'experiència ja que, com ell mateix reconeixia, «*jo tinc dues guerres, no una. Jo vaig anar al front amb els republicans i després a la Segona Guerra Mundial amb els aliats*».¹⁴²

La NOSC, en la que fou incorporat el palamosí a partir del 4 de desembre d'aquell mateix 1941,¹⁴³ estava comandada al principi pel major R.D. Smith (1940-1943), després pel major A.L. Chapman (1943-1945) i finalment per major L.J. de Lara (1945), i l'integraven dos centenars i mig de republicans.¹⁴⁴ El 8 de desembre Dalmau s'afegeix al gruix de la companyia que aleshores es troba destinada a Grittleton, un petit poble del comtat de Wiltshire, en tasques d'extracció i tractament de fusta al bosc.¹⁴⁵ A l'arxiu de la Pioneer Corps es conserven llistes dels integrants de la NOSC, on s'especifica, a més, el seu origen —Barcelona, en el cas de Dalmau— i la seva ocupació —estudiant de Medicina, per al palamosí— juntament amb l'edat. D'aquestes llistes es pot calcular que dels 247 membres de la NOSC, n'hi havia 48 de catalans (18,62%) i 28 de valencians (11,33%).¹⁴⁶ Així, en xifres globals, el percentatge de catalans en el total de combatents en la Segona Guerra Mundial era força limitat. Ells eren els «catalans contra l'Eix» com els definia recentment la periodista lleidatana Anna Sàez.¹⁴⁷ Per Dalmau, «*érem poquíssims, un percentatge molt reduït. La major part érem exiliats de la guerra d'Espanya que entràrem per una circumstància o altra, generalment estranya per*

què anar a Anglaterra era molt difícil».¹⁴⁸ Tot i així, el paper dels pocs catalans que per motius evidents hi van participar tindrien una importància força superior al seu nombre. Després del primer mig any de servei a Grittleton, el 7 de maig de 1942, Dalmau superava els estàndards requerits i se'l considera apte per seguir al Pioneer Corps.¹⁴⁹

En aquells moments, les companyies britàniques de Pioneers tenien una estructura bàsica que era formada per «*un major (comandant), un capità i quatre tinentes. La tropa estava dividida en seccions, i al capdavant de cadascuna hi havia un sergent, dos caporals i dos soldats de primera. Les deu seccions, el comandament i la Plana Major constituïen el total d'una companyia*».¹⁵⁰ Dins de la companyia, Dalmau començaria com a soldat —«private» en la terminologia militar anglesa— i dos anys més tard, el novembre de 1943, assoliria el rang de «lance corporal», equivalent a soldat de primera. Altres catalans arribaren al rang de sergent, com Joan Colomé, A. Roig, F. Balaguer o M. Espallargas.

Tot i que les unitats del Pioneers Corps no tenien com a missió entrar en combat puix és un cos auxiliar dedicat a tasques logístiques, de construcció i de subministrament, els era igualment necessari una instrucció militar estricta. Aquests entrenaments que Dalmau i els seus van seguir a les afores de Plymouth li permeteren amerar-se de les maneres de fer d'un exèrcit ben diferent del que ell havia conegut durant la guerra de 1936-1939. En els moments del Blitz, els grans atacs aeris alemanys del març i l'abril de 1941, la població anglesa entengué la duresa de la guerra. Les destruccions havien estat nombroses a la zona de Plymouth i calien efectius per retirar enderrocs i reconstruir edificis. Els mètodes, els equipaments i les actituds de l'exèrcit britànic el traslladen a una altra realitat que res té a veure amb aquella imprevisió dubitativa, però amb grans dosis ideològiques, de les unitats republicanes.

141 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

142 VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

143 «Service and Casualty Form». The Army Personnel Centre.

144 «Abstract of The War Diary of Number One Spanish Company». Royal Pioneer Corps Association.

145 *Ibidem*.

146 «Nominal Roll of men serving with Spanish Coy». Spanish Company. Pioneer Corps. Desembre de 1942.

147 SÀEZ, Anna. «Catalans contra l'Eix», *Sàpiens*, juliol de 2015.

148 MORATS, Pau. «Francesc Dalmau, un catalán que desembarcó en Normandía», *El Noticiero Universal*, 1 de maig de 1985, p. 55.

149 «Service and Casualty Form». The Army Personnel Centre.

150 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.51.

Évreux,
octubre-novembre de 1944

Francesc Dalmau
a una població normanda
del departament francès
d'Eure.

LDM

Algú podria preguntar-se perquè, disposant d'uns coneixements bèl·lics de tres anys de combat a la Guerra Civil, els britànics desaprofiten aquesta experiència militar dels republicans i els allisten a un cos auxiliar, enlloc de fer-los entrar en combat. Arasa resol que aquella era una decisió presa pels britànics perquè «Espanya no era combatent, i no volien comprometre's. Cuidaven molt de no incomodar Franco perquè tota la política anglesa estava orientada a que Espanya fos neutral [...] els haguessin anat molt bé si Espanya hagués entrat en guerra al costat dels alemanys».¹⁵¹

Com s'explicitava, el vessant ideològic dels combatents de la NOSC, profundament republicans i antifranquistes, és el que utilitzaria l'exèrcit britànic en el cas que finalment l'Estat espanyol entrés obertament a la Segona Guerra Mundial del costat de l'eix. Davant d'aquesta possibilitat, la primavera de 1941, — abans que Dalmau estés allistat— els britànics organitzen una part dels membres de la NOSC en escamots d'entrenament per a una possible incursió futura en territori peninsular. Es parla d'una cinquantena de membres, la tercera part dels quals eren catalans, que passarien llargs mesos formant-se en l'ús de diversa tipologia d'armament, explosius, sabotatges i també en paracaigudisme i avançament aquàtic. Si bé en algun moment semblava que el llançament d'una operació com aquella seria imminent, el retorn a la neutralitat del règim franquista el 1943 va suposar el retorn d'aquests entrenats republicans a les files del NOSC.¹⁵² Dalmau destaca, però, que «en el període anterior al [possible] desembarcament, la premsa britànica va anar caldejant l'ambient d'hostilitat al Govern de Madrid. Van fer-se freqüents articles en contra del Règim espanyol fins i tot en diaris com el conservador *Daily Mail*, que acostumava a tractar relativament bé a Franco».¹⁵³ En aquell interval de temps, els papers que es conserven actualment a l'arxiu del Pioneer Corps, a

Northampton, ens mostren que Francesc Dalmau formava part de la llista de potencials «W/T operators», juntament amb una cinquantena més de combatents, i que en el seu cas fa referència a la participació als serveis d'operacions especials, vinculades a les transmissions. Els combatents assenyalats com a possibles «Wireless Transmitters» eren adequats per a la formació d'operadors de ràdio i podrien ser entrenats en codi Morse.

Norman Brown, de la Royal Pioneer Corps Association, ens aclareix que per poder accedir a aquestes formacions específiques era necessari haver passat uns mesos de servei, «quan la seva lleialtat s'havia demostrat».¹⁵⁴ Així, en els papers dels comandaments de l'exèrcit del desembre de 1942 s'especificava si els soldats tenien coneixements importants d'una altra llengua, com el francès, o si estaven casats a Anglaterra amb una dona anglesa.¹⁵⁵ Els documents també concreten aquells que tenen apamades les costes basques, segurament de cara a una possible intervenció aliada al País Basc, aprofitant contactes preexistents.¹⁵⁶

De gener a agost de 1943 les seccions de la NOSC es troben repartides a diferents boscos dels comtats de Berkshire, South Gloucestershire i Wiltshire continuant fent tasques forestals, fins que són destinades a diverses poblacions dels comtats de Cornualles i Devon on reprenen l'entrenament.

El desembre de 1943 la NOSC es destinada a Bournemouth, a la costa sud d'Anglaterra. Allà, s'anaven aplegant forces angleses, nord-americanes, canadenques i franceses. Els de la NOSC s'allotjaven en dos hotels, el Pinehurst i el The Grange, ben a la vora d'un parc i a les proximitats del mar. A la platja, cada matí abans d'esmorzar, havien de fer una hora d'exercici físic. Durant aquells mesos, «van eixamplar camins

151 ARASA, Daniel. Entrevista amb l'autor. Barcelona, 1 de desembre de 2015.

152 ARASA, Daniel. *50 històries catalanes de la Segona Guerra Mundial*, p. 302-306.

153 ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.61.

154 BROWN, Norman. Conversa amb l'autor. Oxfordshire-Barcelona, 3 de desembre de 2015.

155 «Potential W/T Operators. Annex I i II». Spanish Company. Pioneer Corps. Desembre de 1942.

156 «Natives of Vascongada at present serving with Spanish Company. Annex III». Spanish Company. Pioneer Corps. Desembre de 1942.

Perpinyà,

9 de gener de 1945

Francesc Dalmau amb el seu pare Laureà Dalmau, davant del Castellet, en la visita que li feu en l'únic permís que va tenir durant els tretze mesos de la campanya de Normandia.

ADAM

a l'àrea de New Forest, van construir aparcaments de sòl dur per als tancs i van transportar material». ¹⁵⁷ Al mateix temps, també van humanitzar els vespres amb balls i van representar obres de teatre. Un dels membres de la NOSC, el sergent Antonio Grande, explicita a les seves memòries que el temps «*que vam passar a Bournemouth va ser fenomenal, en aquesta ciutat no hi faltava res*». ¹⁵⁸

Durant el març de 1944 Dalmau participa en uns cursos militars que completa satisfactòriament. ¹⁵⁹ A meitats de maig Grande relata l'ambient de preparatius que hi havia a la costa sud anglesa. «*per allà hi havia un moviment de tropes grandíssim, tant de nit com de dia, tots sabíem que alguna cosa gran anava a passar, però certament, ningú sabia quan*», i prossegueix descrivint-ne la situació: «*El quarter general d'Eisenhower no estava molt lluny d'on érem nosaltres, i allò era un formigueig de cotxes que arribaven i sortien amb alts càrrecs dels diferents exèrcits*». ¹⁶⁰

En aquells moments la guerra es trobava en una frase transcendental. A finals del 1940 s'havia obert un nou front al Mediterrani ja que l'exèrcit italià desitjava un imperi propi, i les forces alemanyes els ajudaren a assentar posicions a Líbia i Egipte, a la guerra del desert. Al mateix temps, els germànics també eren conscients de la posició geoestratègica del canal de Suez i del petroli del Pròxim Orient. Tot i l'ofensiva al nord d'Àfrica, les forces britàniques dirigides pel general Montgomery van poder frenar les aspiracions alemanyes a el Alamein, a les acaballes de 1942.

157 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.55.

158 GRANDE, Antonio. *Number One Spanish Company. Memorias de Antonio Grande*, p. 72-73. Antonio Grande Catalán és un dels pocs membres de la NOSC que ha tingut repercussió pública i de qui podem seguir la biografia gràcies a les memòries que va escriure. Així mateix, podem trobar un reportatge —on també es fa referència a Francesc Dalmau— al voltant de la seva experiència a E. F. «Los quiijotes de Normandia. Albacetenses en la Segunda Guerra Mundial». *Tribuna de Albacete*, 17 de maig de 2015, p. 7-8.

159 Aquests cursos tindran lloc entre el 6 i el 31 de març de 1944. «Service and Casualty Form». The Army Personnel Centre.

160 *Ibidem*, p.73.

Un altre focus de la Segona Guerra Mundial va situar-se als Balcans, a partir de l'interès italià d'endinsar-se a l'estat hel·lè. A finals del 1940 els nazis satel·litzarien Hongria, Romania, Eslovàquia i a principis del 1941 Bulgària. A l'abril, després d'intensos bombardejos sobre Belgrad, ocuparien Iugoslàvia i farien rendir també Grècia. A partir del juny de 1941, a més, els exèrcits alemanys s'havien marcat la campanya de Rússia com a objectiu. El setge a Stalingrad és un dels principals i més mítics escenaris de la Segona Guerra Mundial. La resistència soviètica i el fred hivern rus, que ja havia derrotat Napoleó, frenaren l'avanç nazi al febrer de 1943 i suposà la primera derrota de l'exèrcit del Tercer Reich.

A partir del límit màxim de la seva expansió, el declivi de les forces de l'Eix començà lentament davant de les noves ofensives aliades que obligaven els alemanys a adoptar una estratègia defensiva. D'una banda, l'Exèrcit Roig anava avançant per tot el front de l'est, amb un cost humà i material molt considerable. D'altra banda, la resistència antifeixista va anar agafant cos als estats sota domini o satel·lització feixista. Seria el cas dels partisans a Itàlia i sobretot dels de Iugoslàvia. Per poder prosseguir la guerra contra el nacionalsocialisme, els soviètics demanaven a les altres potències d'obrir un segon front que complementés el seu.

El nord d'Àfrica és un dels espais del conflicte. Des d'allà, els aliats faran el pas a Sicília i entraran a Itàlia al setembre de 1943. Sembla que les costes catalanes havien estat considerades també una possible porta d'entrada a l'Europa occidental. Aquesta acció podia tenir lloc a Catalunya? Dalmau i els seus ho sabien, però les opcions eren múltiples i la decisió d'alt voltatge. Dalmau ens n'exposa el seu punt de vista: «*Érem totalment conscients. Quan va haver-hi el desembarcament a Itàlia, els anglesos, sobretot, havien tingut molt en compte el projecte de desembarcar aquí a Roses. Era un bon lloc, perquè estava a sota mateix de França, es neutralitzava Espanya, que encara simpatitzava molt amb els alemanys, i entraven en un lloc que sabien que la gent no els faria gaire la guitza. En canvi a Itàlia no sabien la força que tenia Mussolini i els alemanys els ajudarien més fàcilment. Se'n va parlar molt,*

Perpinyà,

9 de gener de 1945

Francesc Dalmau
amb un altre dels il·lustres
refugiats empordanesos
al Rosselló, el diputat
d'Esquerra al Congrés,
Josep Puig Pujades.

ADAM

a l'almirallat anglès, i a nosaltres ens tenien una mica a punt per si de cas».¹⁶¹

Itàlia ha suposat un pas important. Cal, però, l'ofensiva final. Els aliats conceben una operació global decisiva. Calia un cop d'efecte moral, però sobretot, una acció que permetés trencar les inèrcies existents al cor europeu i que tingués la capacitat de malmetre les línies enemigues. Calia una ràfega molt nombrosa en efectius, i que al mateix temps fos situada en un lloc estratègic que en permetés una ràpida expansió. El paper dels Estats Units era crucial. Els nord-americans hi havien entrat el desembre de 1941, —després de l'atac japonès a Pearl Harbor— quan Roosevelt havia declarat la guerra a l'imperialisme japonès i els seus aliats de l'Eix, l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista. Els nord-americans, que ja havien hagut d'intervenir al continent per posar fi a la Primera Guerra Mundial, es preparaven de nou per provocar un desenllaç imminent en el conflicte més important de tots els temps.

En el marc de l'operació Overlord, la de major transcendència estratègica de la història, calia preparar bé l'entrada aliada a la costa occidental d'Europa. D'aquest plantejament sortirà el desembarcament de Normandia. Per evitar sorpreses i conscients que els aliats intentarien entrar al vell continent, els alemanys fortificaren els ports atlàntics. Els aliats fan expedicions de distracció a Noruega i intenten fer notar que tenen múltiples indrets per fer la seva arribada al continent. Després de valorar nombroses dates, analitzar la meteorologia, la lluminositat nocturna i d'aplaçar la cita, finalment arriba el dia D.

2.4. El desembarcament de Normandia

És el 6 de juny de 1944, el dia D, en el que les forces britàniques, estatunidenques i canadenques fan el pas

161 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46. Arasa detalla que «no era més que un dels molts avantprojectes que fan els estats majors, que va tenir ressò entre els catalans exiliats als Estats Units perquè els americans els en van demanar informació». ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.60.

decisiu. És l'hora de les divisions aerotransportades, del coratge i el valor dels soldats que estan cridats a defensar els valors de la llibertat. És la solitud dels paraigudistes i l'avançament de les tropes canadenques a la platja de Juno, com ho són també els que han desembarcat a les d'Utah, Omaha, Gold i Sword. El primer dia finalitza amb un èxit territorial que marcarà un punt d'inflexió a la Guerra, malgrat la gran quantitat de baixes que s'han produït, els 130.000 soldats que hi prenen part hauran estat decisius. L'objectiu dels següents dies és consolidar aquestes posicions i anar avançant sobre el terreny.

Estava previst que a Normandia la NOSC col·laborés amb unitats canadenques durant una primera fase d'arribada al continent, potser a partir del dia D+2, però no va ser així per diverses causes. En el memorable dia D el soldat de l'exèrcit britànic Francesc Dalmau és encara a la Gran Bretanya. Contra la seva voluntat, el vaixell que els havia de dur al continent encara trigarà unes quantes setmanes a salpar del moll anglès. Els motius? Dalmau ens en detalla dos, un de burocràtic i un altre de meteorològic.

El primer dels imprevistos seria fruit de la complexa logística del moment. Dalmau recorda aquella ocasió en què «*el nostre equipatge va ser embarcat en un vaixell equivocat i vam haver d'esperar a Portsmouth*».¹⁶² I com acostumen a succeir aquestes coses, quan era solucionada la primera qüestió, en va arribar una segona. Una vegada l'equipatge ja era a lloc, «*ens vam haver d'esperar quatre o cinc dies més a causa del mal temps*». Com anunciava Dalmau, el segon imprevist, aquest potser de natura més comprensible, no va ser altre que la meteorologia.¹⁶³ Així, el sergent Green recordava que tot l'equipament que necessitava la NOSC i que ja era embarcat es va perdre a causa d'una forta tempesta.¹⁶⁴

Antonio Grande, apunta que cal tenir present, a l'hora de valorar la seva arribada a Normandia, les difi-

162 AMAT, Pau. «Francesc Dalmau Norat», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 17.

163 *Ibidem*.

164 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.62.

Ardenes, 16 de desembre de 1944 - 25 de gener de 1945

La batalla de les Ardenes —en la qual la Number 1 Spanish Company fou mobilitzada i adscrita a la 1a Divisió d'infanteria nordamericana—, es desenvolupà a cavall de Valònia, Luxemburg i Alemanya, en un paisatge majoritàriament nevat.

cultats que van tenir els exèrcits aliats al continent, tot i l'efecte sorpresa que aconseguiren. Així, l'arribada de les diferents companyies del Pioneers Corps, estava condicionada primer, lògicament, al desenvolupament de la batalla prèvia.

Les setmanes següents del dia D, però, Anglaterra no va despertar-se amb la tranquil·litat pròpia d'estar liderant un atac capdavanter. Els alemanys respongueren l'entrada aliada europea amb dues noves armes destructores. Es tractava de les bombes Vergeltung V-1 i, posteriorment, de les V-2. Tot i ser relativament lentes, la seva aparició damunt del cel londinenc sense haver-hi copsat avions i el brogit característic de les primeres produïa pànic entre les famílies, conscients que tindrien com a conseqüència la destrucció de llars i la mort de civils. Dalmau també va copsar-les en alguna ocasió tot i que va esquivar aquests bombardejos perquè mai visqué a Londres de manera continuada, si bé hi passava curtes estades de tant en tant.¹⁶⁵ Arasa ens explica que el palamosí «era de permís a Londres una nit que caigueren bombes volants, i recorda que va dormir tan profundament que ni es va assabentar de les explosions, però quan va sortir de l'edifici de la Union Jack, on va passar la nit, veia runes pertot arreu i canviada la fisonomia del barri».¹⁶⁶ La seva bona estrella continuava acompanyant-lo.

Entre unes circumstàncies i altres, per a Dalmau i els membres de la NOSC la sortida cap a Normandia va allargar-se unes quantes setmanes. El propi Francesc Dalmau i altres companys quan, anys després, relataven les seves peripècies no recordaven el dia exacte que varen desembarcar a les costes franceses. Per sort la documentació dels arxius britànics ens marca amb claredat la data: el 13 d'agost de 1944.¹⁶⁷

La NOSC és embarcada en dos naus TCV (Troop Carrying Vessel) de la marina anglesa. Dalmau recorda

165 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Perpinyà, 10 de gener de 1945. ADAM.

166 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.84; ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.80-81.

167 «Service and Casualty Form». The Army Personnel Centre. De fet, també Arasa fa referència a aquesta data. ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.41.

el tipus de vaixell amb què feu la travessia, un «liberty ship». Les hores del trajecte a Normandia devien passar lentes. El «liberty ship» avançaria a un ritme constant replet de soldats expectants. «Feia tant de temps que esperàvem aquell moment que ja teníem ganes d'arribar» confessava Dalmau.¹⁶⁸

No anaven sols, ni molt menys, «era espantosa la visió que oferien el cel i el mar plens d'avions i de barcos. Era com anar de festa major» comentava un Dalmau engrescat, amb la seva ironia sempre present.¹⁶⁹ Certament, es tractava d'una operació en la que el nombre d'efectius era un dels factors clau. Dalmau, una vegada passada la Guerra és capaç de dir que «veient tant material que no hi cabia a l'illa, hauria apostat 1.000 a 1 que guanyariem».¹⁷⁰

Hom pretenia endinsar-se al cor d'Europa per poder alliberar el continent del nazisme tot derrotant els exèrcits alemanys. Per fer-ho, calien nombres ingents de soldats ben equipats i amb el millor armament. Com un monjo vora el mar, la colpidora immensitat els feia créixer i els motivava. «Nosaltres teníem una gran superioritat d'armament [...] És inexplicable com estaven el cel i el mar. El mar era ple de barcos fins a l'horitzó i el cel, ple d'avions de bombardeig. I jo allà a sota».¹⁷¹

En el marc d'una operació global, amb milers i milers d'homes a punt per a l'assalt, amb tot l'armament preparat i amb les instruccions apreses, la realitat quotidiana de l'ésser també hi és. Així, el combatent no deixa de ser humà. En aquest sentit, Dalmau ens fa evident aquesta dualitat: «La veritat és que anava tan tranquil que em vaig posar a dormir a coberta i quan em van despertar ja estàvem desembarcant. O sigui,

168 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

169 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

170 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

171 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46. Unes circumstàncies semblants són recollides a ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.41.

1945

Francesc Dalmau amb l'avió de les forces aliades
amb que es reincorporà a la seva companyia després de la quinzena de permís a Perpinyà.
ADAM

que amb *lleganyes i sense rentar-me la cara, cap a conquerir Europa!*».¹⁷²

Una Europa que des del dia D, el 6 de juny de 1944, ja havia començat a canviar. Com ha quedat apuntat, l'arribada de Francesc Dalmau a Normandia «*No va ser amb la primera onada. Quan jo hi vaig arribar ja havia tingut lloc la batalla de Caen*».¹⁷³ La imprecisió de les dates, en la seva memòria, és notòria. Unes setmanes després de la caiguda de Caen, alliberada pels aliats el 9 de juliol, Dalmau i la resta de la companyia ja hi farien presència.

Amb *lleganyes als ulls i sense rentar-se la cara*, arriben al continent per Gold Beach, a Arromanches-les-Bains. El desembarcament va ser en una zona de petits penya-segats, al Mulberry Floating Harbour, un port artificial construït pels aliats, anomenat també Port Winston, en homenatge a Churchill, el premier britànic pare de la idea. Hi hauria algú a dalt d'aquestes parets rocoses? Els enemics serien allà? Es produirien les primeres baixes? Dalmau ens ho precisa: «*Haviem de pujar un espadat carregats com burros, i no sabíem què passaria a la que traguéssim el cap, però no vam trobar gairebé ningú*».¹⁷⁴ No els esperaven els alemanys. Les primeres setmanes de combat ja havien permès als aliats disposar d'uns espais relativament més tranquils d'arribada per a les noves onades, com era el seu cas. Dalmau devia respirar alleugerit: «*quan vaig veure que no hi havia ningú, vaig tenir la sensació que havíem guanyat la primera batalla*».¹⁷⁵

Grande fa memòria i reviu aquells dies: «*ja a terra francesa recordo que feia un temps molt plujós. No molt lluny de la costa van aixecar les nostres tendes de campanya, que ens van servir d'allotjament durant di-*

verses setmanes».¹⁷⁶ Hem fet explícit que el Pioneers Corps no tenia una funció de combat cos a cos, sinó que el seu objectiu era facilitar les condicions perquè tot anés evolucionant de manera positiva des d'un punt de vista organitzatiu. Quina era la seva missió a Normandia? «*El dia següent d'arribar va començar la nostra feina, la nostra missió era abastir a les forces d'elit del front on es lluitava feroçment. Havíem de treballar majoritàriament de nit carregant camions de menjar i altres necessitats, com roba, calçat i grans caixes de cigarrets*».¹⁷⁷

Dalmau explicava que en arribar-hi, no van veure alemanys, allà. Però llavors què hi trobaren? Què hi havia en aquells primers quilòmetres de terra francesa, on fins feia poc hi imperava el nacionalsocialisme? Dalmau recorda que «*hi havia búnquers, però sense dotació ni armes, perquè esperaven la invasió per Calais. A part que ja els teníem ben estovats amb els bombardejos aeris*».¹⁷⁸ S'esperaven la invasió per Calais enlloc de per Normandia? En aquesta confusió germànica va tenir-hi molt a veure el paper de l'espia català Joan Pujol, Garbo per als aliats, Arabel pels del Tercer Reich. L'agent doble que treballava teòricament per als serveis d'espionatge alemanys, els informà que el desembarcament europeu seria per Escandinàvia. Més endavant, quan té lloc el de Normandia, els fa notar que aquesta és només una operació de distracció.¹⁷⁹

Finalment, però, el desembarcament fou a Normandia. Es parla d'aquesta com de la major operació militar de la història. Dalmau considera que «*Possiblement així sigui. No només pel número d'homes i vaixells que va moure, sinó pels conceptes tècnics que va revo-*

172 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

173 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 30.

174 AMAT, Pau. «Francesc Dalmau Norat», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 17.

175 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

176 GRANDE, Antonio. *Number One Spanish Company. Memòries de Antonio Grande*, p.75.

177 *Ibidem*.

178 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

179 De l'apassionant història de Joan Pujol vegeu: DESTREMAU, Christian. *Operació "Garbo". Joan Pujol, l'espia català que va enganyar Hitler*; JUAREZ, Javier. *Garbo: L'espia català que va derrotar Hitler*.

Bèlgica, primavera de 1945

Francesc Dalmau i dos companys.

El carro del darrere transporta un bloc de marbre.

LDM

lucionar. *El moll flotant d'Arromanches, que va ser la zona on vaig desembarcar, els oleoductes submarins que es van estendre des d'Anglaterra, la combinació de forces aerotransportades i desembarcades*». ¹⁸⁰

La complexitat logística sense precedents havia d'anar acompanyada per la força militar, que en definitiva, és la que feia avançar els aliats, i retrocedir a les forces de l'Eix. El punt decisiu d'aquella acció des d'un punt de vista d'estratègia militar va ser «a Caen. Era i és una ciutat que per les seves comunicacions domina tota la península de Cotentin. Aquesta mena de nas que presenta el mapa de França cap Anglaterra. Va haver-hi una enorme batalla de carros, que gràcies al domini de l'aire per part dels aliats va decidir-se per les nostres armes, i que va assentar el control de tota aquella important zona de França com a base pel control total del país, que va aconseguir-se a finals de l'estiu». ¹⁸¹

Els alemanys s'esperaven que tard o d'hora tindria lloc un desembarcament aliats a la costa atlàntica, però com fèiem referència l'espia català Pujol havia tingut un paper determinant en despistar els comandaments germànics. D'aquesta manera, Dalmau opina respecte els alemanys que «tot i que pot ser que inicialment els sorprenguéssim el lloc del desembarcament, la seva reacció va ser eficaç i ràpida. Però al no tenir el domini de l'aire va ser decisiu per a ells i per a nosaltres, encara que en sentits oposats, naturalment». ¹⁸²

Així, Dalmau ens n'avançava el periple. «Vaig lluitar a Normandia, especialment al voltant de Caen, que va ser la clau d'aquella primera fase del desembarcament. I després de la derrota dels alemanys en aquella batalla, es va progressar amb relativa facilitat per la costa atlàntica fins a la frontera belga». ¹⁸³ Així, la seva companyia, aniria avançant pel nord de França en direcció

al Benelux. Els camions coberts que els portaven seguirien al llarg d'agost, setembre, octubre i novembre, una ruta que els faria passar per Bayeux, Caen, Falaise, Bourgethoulde, Bernay, le Neubourg —on el 8 d'octubre feren de guàrdia d'honor a Charles de Gaulle en la visita del general al poble—, Saint-Victor-de-Chrétienville i de nou le Neubourg. ¹⁸⁴ Una ruta relativament plàcida, ja que les tropes aliades havien conquerit molt de terreny, que portaria Dalmau a sentenciar: «*Vam passar Rouen sense lluitar*». ¹⁸⁵

Dalmau va carregar durant tota la campanya de Normandia una càmera de fotos per poder immortalitzar una etapa tan singular de la seva vida, però en una carta a la família es lamentaria d'haver-se reservat en excés: «[la càmera de fotos] porta ja molta campanya, ja que ha pres part a les operacions militars del segon front, tot i que vaig deixar de prendre fotografies de la batalla de Falaise, prop de Lisieux, a Normandia, que haurien pogut ser molt interessants. Però per guardar el carret vaig deixar passar l'ocasió i després no s'han presentat millors ocasions». ¹⁸⁶

D'aquesta manera, els soldats britànics —i amb ells, també els republicans de la Number One Spanish Company— avancen cap a Bèlgica. En paral·lel, els nord-americans s'endinsen per França: París, Metz, Estrasburg... Tot i que l'alliberament de la ciutat de les llums no era una prioritat estratègica des d'un punt de vista militar, sí que simbòlicament donava significació i omplia de coratge la resistència. L'alliberament de París, del 14 d'agost de 1944, ens ofereix una altra gesta dels republicans catalans i espanyols, que sovint ha estat oblidada per la historiografia gala, molt més inclinada a lloar la «seva» resistència que no pas a reconèixer el mèrit de les contribucions «foranies». És el cas dels primers soldats que alliberaren la capital del Sena, els republicans antifranquistes de «la

180 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

181 *Ibidem*.

182 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

183 *Ibidem*.

184 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.63-64.

«Abstract of The War Diary of Number One Spanish Company». Royal Pioneer Corps Association.

185 ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.43.

186 DALMAU NORAT, Francesc. «Carta a les germanes Dalmau Norat». Somerset, 17 de febrer de 1946. ADAM.

Meerdaalwoud, primavera de 1945

Grup de soldats de la Number 1 Spanish Company en tasques de tala d'arbres per a preparar taulons, en un bosc flamenc limitrof amb Valònia.

RPC

Nueve», de la divisió Leclerc, amb el borrianenc Amado Granell al capdavant.¹⁸⁷

En aquesta fase del conflicte, Dalmau ens relata que «*la guerra se la feien entre els tancs i els avions, i la infanteria només hi anava quan havien acabat, per guardar-los el lloc*». ¹⁸⁸ Això és el que veuriem en aquest avançament territorial per la costa atlàntica. «*L'artilleria que anava al davant feia tota la feina. No havíem de combatre, gairebé. Només dominar algun focus de resistència alemanya*». ¹⁸⁹ Però el fet que les principals tensions armades tinguessin lloc entre carros de combat, artilleria i tota la tasca de l'aviació, no evitava que els perills fossin pertot. En qualsevol lloc podien haver-hi focus de resistència alemanya o escamots enemics preparats per dificultar l'avançament de les forces aliades. Malgrat aquestes possibilitats que mai podien descartar-se, Dalmau confirma que en el moment en què ells varen ser-hi, «*de resistència gairebé no n'hi va haver. N'hi havia, evidentment, però la quantitat de tancs que van desembarcar i el bombardeig dels avions ho van arrasar tot. La superioritat era absoluta, tant d'homes com de material. L'únic que vam trobar eren francotiradors mal informats o que s'havien pres molt seriosament això del nazisme, però els vam pelar tots*». ¹⁹⁰

El perill dels francotiradors dels que parlava el palamosí era ben real. Des de qualsevol terrat, cruïlla o indret insospitat podia estar-los apuntant un soldat germànic per cobrar-se una nova víctima, com va estar a punt de succeir-li al propi Dalmau al front d'Extremadura, a la Guerra Civil. Així, «*la por que existís un francotirador feia que els americans desaparessin contra tot*» destacava Dalmau, diferenciant així l'expeditiva

actitud dels soldats estatunidencs de la dels britànics, els quals no vacil·laven a prémer el gallet per evitar mals majors.¹⁹¹

S'avançava i s'anava guanyant territori en favor dels aliats, reafirmant així l'alliberament de les poblacions que anaven trobant-se en l'ofensiva terrestre esmentada. Per Dalmau «*no es pot dir que fos un avançament triomfal, perquè la gent dels pobles per on passàvem encara no sabia què pensar. Sobretot a França, els meus records són de cares de por, de misèria i de columnes de milers de presoners alemanys*». ¹⁹² La por i els dubtes de la població local no deixaven de ser comprensibles en l'anar i venir d'una guerra, on uniformes d'un i altre color han estat presents en pocs anys de diferència. Els equilibris interns dels veïns i totes les seves derivades, es posaven en dubte en cada canvi, en cada nova entrada de tropes, més enllà de plantejaments ideològics.

Dalmau no estava avesat a les victòries senzilles en el camp de batalla, ni tan sols a les victòries. «*Em feia l'efecte que tornava a trobar-me el final de la guerra d'Espanya, però a l'altre bàndol*» plantejava, en el sentit de sentir-se en el bàndol victoriós, de sentir el que suposava avançar i avançar amb el vent a favor, sense aturador.¹⁹³ Dalmau està convençut de la importància de la moral de victòria, d'allò que ja es pressuposa per al futur, de saber que vas endavant i que són els altres els que s'han d'anar retirant de les seves posicions. «*Vaig recordar els fronts de la nostra Guerra Civil, on ens mancava de tot, des de menjar a munició per als fusells. En aquells dies de 1944 em va semblar que fèiem la guerra com a milionaris*». ¹⁹⁴ La comparació entre les dues guerres és inevitable. I per Dalmau una no tenia res a veure amb l'altra, sobretot pel material, les condicions i l'organització. «*A Espanya les vaig passar molt negres. Aquí la guerra encara era d'estil*

187 Precisament d'aquest episodi de la història de la Segona Guerra Mundial, TV3 va produir-ne *Tornarem* (2012), una mini-sèrie de dos capítols inspirada en «La Nueve», formada per republicans catalans i espanyols.

188 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

189 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

190 AMAT, Pau. «Francesc Dalmau Norat», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 17.

191 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

192 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 30-31.

193 *Ibidem*, p. 31.

194 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.62.

Lüneburger Heide, 4 de maig de 1945

El mariscal de camp Bernard Montgomery signa —davant dels oficials alemanys, major Hans Jochen Freidel, contraalmirall Gerhard Wagner i almirall Hans-Georg von Friedeburg— la rendició dels exèrcits alemanys i l'alto el foc als fronts de guerra britànics del nordoest d'Alemanya, Dinamarca i Països Baixos, que serà vigent des de les vuit del matí de l'endemà mateix. La signatura té lloc a una tenda del quarter general del 21è Grup d'Exèrcits comandat per Montgomery, al que està adscrita la Number 1 Spanish Company.

antic, amb poc material. En proporció era molt diferent. Però, amb tot, la Guerra Civil va ser molt més dura: no teníem menjar, no teníem res...».¹⁹⁵ Dalmau, havent combatut en la segona onada de l'ofensiva britànica, considera que la guerra del 1936-1939 «era el model de la Primera Guerra Mundial, era de trinxeres, de lluita cos a cos amb les baionetes calades. La vida a les trinxeres era duríssima, és inexplicable, llançant granades dins els tancs. Amb malària, paludisme, temperatures de quaranta graus, sense aigua. Terrible».¹⁹⁶

El Dalmau britànic, sobreposant-se a les dificultats —materials i d'esperança— del Dalmau republicà. Eren circumstàncies diferents tot i que les conviccions per les que lluitava el palamosí eren les mateixes. Ara, «a la Guerra Civil només fèiem que perdre, i encara amb espanyes, si no anàvem descalços. D'això a anar amb un exèrcit que tenia tot el que volíem, canviava molt [...] Feia la sensació que havies de ser el que havia de guanyar, per força. I això compta molt. Ens sobraven mitjans per guanyar».¹⁹⁷

Els sobraven mitjans per guanyar, ens deia Dalmau. De fet, els que formaven part d'aquella segona onada de combat tampoc els hagueren d'utilitzar tots. «Allà no hi havia ni sarna ni polls, ni combats cos a cos».¹⁹⁸ «Tot ens semblava meravellós, comparat amb la misèria amb què ens havíem hagut de moure a la Pell de Brau i durant la primera etapa de l'exili a França».¹⁹⁹ «Allà teníem una intendència quasi constant i organitzada».²⁰⁰A més, si els aliats disposaven d'aquella moral victoriosa que els havia d'assegurar la força i el coratge necessaris per no donar treva als defensors del

195 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

196 AMAT, Pau. «Francesc Dalmau Norat», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 17.

197 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

198 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

199 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.62.

200 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

Tercer Reich, «la psicosis de derrota entre els alemanys era total».²⁰¹

Els exèrcits nazis havien tingut una capacitat sense precedents durant els primers anys de la guerra, però el cert era que en aquells moments, pel desgast acumulat, per les pèrdues sofertes i per la decisió aliada d'arribar fins al final, «els alemanys ja es rendien abans d'atacar nosaltres» reconeixia Dalmau, fet que permetia als aliats fer nombrosos presoners a cada pas.²⁰² «Els alemanys estaven totalment desmoralitzats. A vegades vèiem tres i quatre mil presoners alemanys conduïts per quatre anglesos» explicava sorprès pels esdeveniments el nostre personatge.²⁰³ Dalmau justifica la gran capacitat aliada per fer presoners al front occidental perquè els soldats alemanys que eren capturats, «amb nosaltres estaven tranquils i si tenien por era de caure a mans dels russos».²⁰⁴ D'aquesta manera, aquells que havien anorreat el sistema democràtic allà on n'havien tingut ocasió, acabaven apreciand la rectitud dels principis atenencs. Paradoxal, doncs, que aquells que atacaven el sentimentalisme moral o els valors ètics, acabaven apreciand la imparcialitat judicial i la condescendència humana.

Les victòries aliades són un fet, i això fa que a principis de setembre de 1944, el general Montgomery trameti a la tropa una felicitació expressa de la monarquia anglesa als seus soldats.²⁰⁵ El mateix Montgomery, uns dies després, descriu al conjunt de soldats sota la seva responsabilitat la situació de la guerra en aquell moment. La pressió sobre Alemanya és total, els ali-

201 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

202 VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

203 *Ibidem*.

204 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

205 MONTGOMERY, Bernard, L. «21 Army Group Special Order». 29 d'agost de 1944. Tot i que la data de publicació del document és de finals d'agost, la lectura pública a la NOSC no arribaria fins el 3 de setembre, tal com consta en el segell de la companyia.

**Ostende,
setembre de 1945**

Bill Kreeper, membre
del Pioneer Corps
de 55 anys, embarca
al port flamenc de tornada
cap a Anglaterra després
d'haver estat desmobilitzat.
BERT HARDY / IWM

ats han pogut alliberar França, i també els nazis són atacats per l'est i pel sud. Al mateix temps, els aliats nord-americans batallen contra l'enemic arreu. Ara cal, enllestir la guerra, a Alemanya.²⁰⁶

La NOSC segueix el seu periple i després d'unes setmanes a le Neubourg prossegueixen fins Bèlgica, on el novembre de 1944, després d'un breu pas per Enghien, s'instal·len a la població flamenca de Sint-Joris-Weert, tot treballant al bosc de Meerdaalwoud en tasques d'extracció i tractament de fusta.²⁰⁷ Antonio Grande ens explica la feina en aquests termes: «*En aquesta part de Bèlgica estàvem molt tranquils tallant arbres i enviant la fusta a diferents fronts de guerra [...] Aquí ens ho passàvem molt bé, un dia per setmana ens donaven permís per anar a Brussel·les*».²⁰⁸

Aquells mesos de certa calma, tot i tenir la línia de front a escassos cinquanta quilòmetres, no seran eterns i fins i tot al Nadal de 1944 hi haurà moments de tensió extrema, malgrat els bons desitjos que el mariscal de camp Bernard Montgomery havia fet arribar a tota la tropa en unes dates tan senyalades per ser en família.²⁰⁹ Els moments de tensió també arribarien, com en la dura Batalla de les Ardenes, on el Pioneer Corps va ser acoblat a la 1a Divisió nord-americana, la mítica «The Big Red One». En ple procés de disminució progressiva de l'espai defensiu germànic, els teutons es proposaren una nova ofensiva que els permetés arribar al port d'Anvers i tallar els proveïments tot separant les tropes angleses de les nord-americanes. En el marc dels atacs alemanys, enmig del fred i de la boira apareixen diverses unitats germàniques vestides amb uniformes americans i parlant anglès. La sorpresa és evident. Un cavall de troia? Dalmau remet

aquella contraofensiva nazi. «*Va ser a les Ardenes. Ho vam passar molt malament perquè ens van agafar per sorpresa, quan ja festejàvem el triomf. No esperàvem una reacció tan virulenta per part d'un exèrcit que estava ja desmembrat i sense moral*».²¹⁰

L'infortuni havia agafat la NOSC just en ple camp d'operacions i així, els soldats republicans de l'exèrcit britànic conjuntament amb els americans, haurien de distingir els veritables estatunidencs dels disfressats soldats alemanys. Dalmau relata un d'aquells còmics episodis: «*uns quants viatjàvem en camions americans i, en arribar a una determinada cruïlla, uns "americans" que dirigien el trànsit ens desviaren. Estona després de donar voltes pel bosc ens adonàrem que tornàvem al mateix lloc. Es va veure en això la mà dels alemanys*».²¹¹ Les dificultats òbvies de distingir-los farien desconfiar uns dels altres. Dalmau prossegueix: «*En una altra ocasió van venir a la nostra unitat dos soldats. Un no va obrir la boca, i l'altre parlava anglès amb un accent que ens semblava alemany. Tot i que estàvem convençuts que eren dels infiltrats, no ho podíem assegurar, i se'ls va deixar marxar*».²¹²

Van ser uns moments de molta tensió. Per Dalmau, els alemanys «*aprofitaren uns dies de molta boira per posar en escac a l'avantguarda de les nostres forces. Però quan va sortir el sol tot va canviar, crec que avui encara corren. Quan va sortir l'aviació americana per donar-nos suport s'acabaren els alemanys*».²¹³ Pel que fa a l'armament utilitzat, Dalmau fa èmfasi en què «*Vaig lluitar amb una sten, una arma molt eficaç per la seva velocitat de tir i el seu fàcil ús*».²¹⁴ Així, tot i que estaven enquadrats en un cos auxiliar, Dalmau i

206 MONTGOMERY, Bernard, L. «21 Army Group. Personal message front the C-in-Cr». Bèlgica, 17 de setembre de 1944. De la mateixa manera que en el document anterior, en aquesta ocasió el text arribaria a la companyia d'en Dalmau l'1 d'octubre.

207 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.65.

208 GRANDE, Antonio. *Number One Spanish Company. Memorias de Antonio Grande*, p.79-80.

209 MONTGOMERY, Bernard, L. «Personal Christmas Message from the C-in-C». Bèlgica, 25 de desembre de 1944.

210 CORACHAN, Jordi. «El único español superviviente», *Interviu*, 1983, p. 118-120.

211 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.67.

212 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.68; ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.48.

213 CORACHAN, Jordi. «El único español superviviente», *Interviu*, 1983, p. 118-120.

214 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcò en Normandia el día más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

**Anglaterra,
1945-1946**

Un membre del Pioneer Corps ajudant un obrer a reconstruir una teulada destruïda durant el Blitz. Després de la guerra les reparacions definitives reemplaçaren les provisionals que havien estat fetes amb revestiments de feltre, com es poden observar a les cases adjacents. IWM

els seus companys disposaven d'armes, i més quan va haver-hi ocasions en que el front es va aproximar a les seves posicions. D'aquí, que el metge recordi aquest subfusell de fabricació anglesa de 9 mm. molt comú a les forces britàniques durant dècades. Allà a la batalla de les Ardenes hi fou decisiu, entre d'altres, la determinació dels efectius humans. Com és sabut, els republicans «*que hi havia a la unitat estàvem empapats que defensàvem la democràcia i la llibertat perquè veníem de la Guerra Civil. De fet, quan vam sortir portàvem a l'espatlla una espaseta amb la inscripció British Liberation Army que vam canviar per la de British Army of Rhin quan vam arribar a aquest riu, després de la batalla de les Ardenes*».215 Així doncs els «republicans» de la NOSC assignats a tasques auxiliars, finalment van poder empunyar de nou les armes. I explicar-ho. Dalmau atribueix a la fortuna el fet d'haver passat sa i estalvi per dues guerres, «*a mi no em van ferir mai, mai. Sembla mentida. Vaig tenir molta sort, molta*».216 Incredul de tanta bona estrella afirmava «*jo hauria d'estar mort 10 vegades, 10 vegades. O més*».217

Els darrers dies de desembre de 1944, després de la festivitat de Nadal, li concediren un permís de catorze dies, incloent-hi els dies de viatges, que aprofità per traslladar-se a una Perpinyà ja alliberada dels nazis, per poder retrobar al seu pare Laureà. Així, l'1 de gener de 1945, Francesc Dalmau arribava de nou a la Catalunya Nord, després d'un parèntesi de quatre anys. Durant els mesos anteriors, la correspondència amb el pare, sense censura franquista pel mig, era més directa i substancial. El fet de tornar a Perpinyà suposà una immensa alegria pels amics i companys que residien a la capital nord-catalana. «*Com podeu suposar he passat aquests dies molt bé, tothom m'ha convidat (amics i coneguts, alguns que he conegut ara)*».218

215 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

216 SALADRIGAS, Jordi. «Nascut per sobreviure», *El Periòdic de Catalunya «Divendres»*, 18 de setembre de 1998, p. 7.

217 *Ibidem*.

218 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Perpinyà, 10 de gener de 1945. ADAM.

La NOSC es traslladada a Romedenne, a Valònia, i continuen fent tasques auxiliars. Dalmau recorda, entre d'altres, Charleroi, ciutat valona al costat de Romedenne, i el tracte que rebien de la població: «*A diferència dels francesos, els belgues ens van proporcionar acolliment més amical. No vaig viure entrades triomfals, però guardo records molt bonics de la gent que ens acollia a casa seva*».219

A la companyia republicana hi ha qui desitja endinsar-se en territori germànic i veu en l'aturada belga la impossibilitat de dur-ho a terme. Dalmau ens parla de per què, segons ell, no els van deixar accedir a Alemanya «*No hi vam arribar a entrar. Es diu perquè tenien por que els espanyols ens carreguéssim fins i tot en Hitler en pintura, però em sembla exagerat*».220

L'enfonsament del Tercer Reich havia estat progressiu des de la incapacitat de conquerir Stalingrad. Des d'aleshores, i al llarg del 1944, en especial la seva segona meitat, i els primers mesos de 1945, la situació dels germànics s'anava fent més complexa. Els bombardejos massius dels aliats contra les ciutats alemanyes es generalitzarien i a Itàlia, tot i el rescat del Duce, que havia estat empresonat pels aliats, el feixisme italià és incapaç de mantenir la totalitat peninsular i van perdre terreny a favor dels antifeixistes, que alliberen Roma el juny de 1944. El desembarcament de Normandia havia estat un èxit i havia suposat un avenç molt important pel front occidental del conflicte. Després de l'alliberament de la capital francesa, els exèrcits angloamericans que dirigia Eisenhower entren a la riba esquerra del Rin. En paral·lel, els aliats desembarquen també a la costa mediterrània francesa, els soviètics entren a Hongria, Polònia, Àustria, Txèquia, Eslovàquia... A finals d'abril, els exèrcits que combaten contra el terror nazi arriben a Berlín. El Duce és capturat de nou, aquest cop pels partisans que l'executen. Dos dies després, el 30 d'abril, al búnquer que li servia de comandament general, el Führer se suïcida. El 7 i 8 de maig de 1945 suposa la rendició total d'Alemanya.

219 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

220 POYANO, Joan. «Francesc Dalmau: "Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5"», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.

**Londres,
abril de 1946**

Francesc Dalmau
davant la seva residència
londinenca,
al 23, Chichele Road,
a Cricklewood.

ADAM

La NOSC es trobava encara a Romedenne, la seva última destinació, quan els alemanys es rendeixen. La notícia s'estengué ràpidament per tot arreu. Grande, sergent de la companyia de Dalmau, explicitava que «al saber la notícia tot el poble va sortir al carrer unint-se a nosaltres amb petons, abraçades, beguda, menjar, cantant i plorant d'alegria, celebrant la victòria dels aliats [...] la majoria de nosaltres no vam tornar fins el dia següent».²²¹

Amb el final de la guerra al continent, tot semblava indicar que es donaria pas a una nova etapa per a tots ells. Tot i així, comencen a sorgir rumors que apuntaven que Dalmau i els seus serien traslladats al front del Pacífic. Allà, l'imperialisme japonès havia estat un participant destacat de la Segona Guerra Mundial al costat de l'Eix italià i alemany. La potència nipona a l'Extrem Orient havia començat la seva expansió als primers 1930, incorporant-se amplis territoris continentals, com la Manxúria, que després s'ampliarien a tota la zona que va des de la Sibèria oriental fins a les portes d'Àustràlia. Obstinats en construir «la Gran Àsia», els japonesos obririen un nou focus del conflicte, la Guerra del Pacífic. A partir de Pearl Harbor —7 de desembre de 1941— la marina i l'aviació nord-americana tindrien un paper protagonista en aquell front, amb batalles de renom com les del Mar del Coral, Midway, Guadalcanal i la de Leyte. Al 1945, després de les victòries dels Estats Units a Iwo-Jima i Okinawa, decideixen llançar dues bombes atòmiques a Hiroshima i Nagasaki. La rendició japonesa serà un fet en dies. Així, quan Dalmau s'estava preparant per combatre a l'altra punta del món, el país nipó ja havia estat derrotat. Dalmau, sempre irònic, afirmava que amb la desfeta japonesa «vaig perdre l'oportunitat de fer més turisme».²²² La guerra, ara sí, havia acabat a tot el món.

Tot i les successives rendicions, la italiana, la d'Alemanya, finalment la japonesa, la tasca dels membres de la NOSC continuaria encara uns mesos més recollint tot el material britànic que hi havia en bones

221 GRANDE, Antonio. *Number One Spanish Company. Memorias de Antonio Grande*, p.82.

222 VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

Londres, 23 d'abril de 1946

Invitació a Francesc Dalmau de la recepció organitzada per la delegació de la Generalitat de Catalunya a l'exili amb motiu de la Diada de Sant Jordi.

ADAM

condicions de cara a tornar-lo a portar a Anglaterra. En paral·lel, també havien de deixar en bon estat aquells edificis que havien estat ocupats en determinats moments per l'exèrcit britànic de cara a tornar-los als seus propietaris en les millors condicions possibles.²²³

El 17 de setembre de 1945 la NOSC torna a Anglaterra, deixant enrere el port flamenc d'Ostende.²²⁴ Desembarquen a Dover i s'instal·len a Chard, fins que l'1 de novembre les diverses seccions són destinades a diferents poblacions del comtat de Devon²²⁵ en tasques de demolició d'instal·lacions bèl·liques —com ara els reflectors utilitzats per combatre el Blitz alemany— i netejant, reparant i pintant altres espais també util-

223 GRANDE, Antonio. *Number One Spanish Company. Memorias de Antonio Grande*, p.82-83.

224 «Service and Casualty Form». The Army Personnel Centre.

225 El gener de 1946, des de Seaton, una d'aquestes poblacions del comtat de Devon, Francesc Dalmau envia una postal al seu pare, que en aquells moments residia a les Illes, al Vallespir. DALMAU NORAT, Francesc. «Carta a Laureà Dalmau». Seaton, 19 de gener de 1946. ADAM.

itzats durant la guerra.²²⁶ Eren les darreres feines en el que havia de ser la tornada a la normalitat, després del conflicte. Des d'allà, una quinzena de catalans de la companyia se sumen a l'acte de record que el Casal Català de Londres organitza l'octubre de 1945 per commemorar el cinquè aniversari de l'afusellament del president Lluís Companys. Luís Monferrer ens els detalla: Josep Amils, Emili Borràs, Joan Colomé, Manuel Cortiella, Pere Delatorre, Francesc Dalmau, Josep Fernández, Conrad González, Llorenç Montoursí, Francesc Munyoz, Josep Munyoz, Agustí Nogueroles, Josep Nicolau, Miquel Ortí i Jaume Vaquer.²²⁷ El 19 de març de 1946, mesos després de la finalització del conflicte, els membres de la NOSC són llicenciats i la companyia és dissolta.²²⁸ Dalmau, que hi ha estat quatre anys i 144 dies, en servarà un record inesborrable tota la seva vida.²²⁹

Per a la història d'aquella Segona Guerra Mundial quedaran mites com els de la resistència francesa que s'havia enfrontat a l'ocupació alemanya. Dalmau, que havia desembarcat a l'Hexàgon i havia avançat per la franja septentrional del país gal minimitza aquesta veneració del paper que França tingué en la victòria aliada. «*La resistència a França només va ser eficaç allà on la van protagonitzar els espanyols, de la mateixa manera que l'impuls combatiu dels homes de la divisió francesa de Leclerc, que bàsicament eren espanyols. Naturalment hi va haver excepcions molt honroses, però sense espanyols pot afirmar-se que no hauria existit la resistència com a tal*».²³⁰ Així, Dalmau critica De Gaulle, a qui va escoltar lloar la resistència francesa en un discurs a le Neubourg. «*Ens va defraudar, perquè teníem molt clar que el que era veritablement decisiu [per a la victòria aliada]*

Londres, maig de 1946

Francesc Dalmau
en una fotografia d'estudi.
LDM

226 D'altra banda, al febrer, des de Somerset escriu a les seves germanes, on els hi parla de la seva afició per fer fotografies amb una càmera de fotos que «porta ja molta campanya, ja que ha pres part a les operacions militars del segon front, tot i que vaig deixar de prendre fotografies de la batalla de Falaise, prop de Lisieux, a Normandia, que haurien pogut ser molt interessants. Però per guardar el carret vaig deixar passar l'ocasió i després no s'han presentat millors ocasions». DALMAU NORAT, Francesc. «Carta a les germanes Dalmau Norat». Somerset, 17 de febrer de 1946. ADAM.

227 MONFERRER, Luís. *Odissea en Albión: los republicanos españoles exiliados en Gran Bretaña 1936-1977*, p.89. A aquests, caldria sumar-hi divuit combatents catalans de la 361 C.A de la Pioneer Corps que també se sumaren a l'homenatge a Companys. Ens els cita Monferrer Catalán: Joan Bernades, Josep Bernades, Rafael Borí, Josep Canadell, Joan Gascó, Anton Grau, Joan Girona, Anton Masot, Josep Maydeu, Josep Martí, Joan Pallejà, Josep Peiró, Joaquim Porcar, Jaume Padró, Òscar Robert, Samuel Sarrió i Lluís Vila.

228 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.68-69. Amb la finalització dels seus serveis bèl·lics, també tenen lloc els darrers pagaments. LIEUT. «Information has been received». Bournemouth, 1946.

229 «Army Form B200B». The Army Personnel Centre.

230 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

Florència, 1946

Francesc Dalmau,
ja llicenciat de l'exèrcit
britànic, de visita
per la Toscana.

ADAM

eren el poder militar i econòmic dels Estats Units i l'organització dels anglesos». ²³¹

Sigui com sigui, la duresa de la guerra no pot negar-se i les quatre medalles amb que fou distingit anys després sempre les guardarà: The 1939-1945 Star; The France and Germany Star; The Defence Medal; i The War Medal 1939-1945. Tot i el valor de cada un d'aquests reconeixements, Dalmau els situa a la seva justa mesura i, traient-se mèrits, diu que «*ja sabem que els militars són aficionats a donar medalles*». ²³² Ara, les paraules de reconeixement que consten al seu expedient militar no són menors. Els seus superiors el descriuen com un militar amb una conducta exemplar, no fumador, que sempre va ser conscient de la seva feina i en destaquen, també, el seu paper mèdic. ²³³

La sort per a Francesc Dalmau va ser que s'hi endinsà en una fase ja avançada de la contesa i que la seva companyia va ser enviada al continent en una segona ofensiva, quan les tropes de xoc ja havien patit bona part de la carnisseria que tingué lloc a les platges nord-occidentals de França. La visió del gironí, a més, estava molt condicionada per les dificultats tècniques i alimentàries que havia hagut de viure en una Guerra Civil amb un foc més directe, on la infanteria hi tenia un paper protagonista, juntament amb l'aviació i l'artilleria. Això, i l'humor irònic del biografat porten a Dalmau a valorar la seva participació a la Segona Gran Guerra «*com un viatge en un transatlàntic de primera. Ni un sol dia no va fallar l'aprovisionament, i gairebé pot dir-se que cada dia a les cinc ens servien el te*». ²³⁴

231 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.65; ARASA, Daniel. *Los españoles de Churchill*, p.45.

232 MORATS, Pau. «Francesc Dalmau, un catalán que desembarcó en Normandía», *El Noticiero Universal*, 1 de maig de 1985, p. 55.

233 Les paraules, datades a 19 de març de 1946, elogien la tasca de Dalmau durant els seus anys de servei. «Notification of impending release». The Army Personnel Centre.

234 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.

Perpinyà, gener de 1948

Francesc Dalmau,
poc després d'assolir
el títol de doctor
en Medicina per la
Universitat de Montpel·lier.
ADAM

Els consells del metge

3

3.1. Els anys del llarg segon exili

L'acabament de la Segona Guerra Mundial suposa un canvi pel conjunt d'Europa, en majúscules, però també per cada una de les persones que d'una manera o d'una altra es van veure afectades directa o indirectament per un conflicte d'aquella magnitud. No cal dir que la sensació d'alleugeriment dels soldats aliats devia ser notòria. Aquella sensació de feina feta, de deure complert, d'etapa passada. Després arribarien els judicis de Nuremberg, perquè calia passar comptes amb la barbàrie i perquè la humanitat havia de poder jutjar el grau de culpabilitat d'aquells que havien posat en perill la globalitat dels éssers, deixant a les seves esquenes milions de morts.

La història individual d'aquells que havien participat, en circumstàncies molt diferents cada un d'ells, en la defensa d'uns ideals compartits, seguiren en múltiples direccions. A Normandia, cementiris formats per camps sencers plens de creus recordarien tots els combatents que donaren la seva vida per la llibertat.

Els membres de la NOSC van tenir futurs ben diversos. Deixaven enrere una etapa marcada pels companys d'unitats, per les confidències entre soldats i per les amistats forjades al si de l'exèrcit. Què havien de fer ara? Alguns creien que amb la caiguda dels dictadors europeus també cauria el règim espanyol. Però no fou així, i això complicava extremadament el seu retorn a la península. La geopolítica i els diferents interessos internacionals s'alinearen a favor de la permanència d'una dictadura en plena Europa Occidental. Després de l'estreta col·laboració de la Itàlia feixista i de l'Alemanya nazi amb els facciosos durant la Guerra Civil, les relacions del franquisme amb l'Eix prosseguiren. Això portarà a una Espanya oficialment no-bel·ligerant a combatre al front soviètic amb la División Azul. Tot i així, quan la guerra comença a canviar el seu rumb, el règim franquista va maquillant el seu suport a l'Eix i s'aproxima al Vaticà de cara a obtenir reconeixement internacional.

Per tant, els combatents republicans de la Segona Guerra Mundial no podien tornar amb normalitat a la península ibèrica. Al mateix temps, però, molts dels components de la NOSC no tenien un domini fluid de l'anglès i no s'havien pogut aclimatar a la manera de fer britànica. Al llicenciar-se, tots havien re-

**Saint-Raphaël,
agost de 1948**

Francesc Dalmau i uns
amics davant del monòlit
commemoriatiu
del desembarcament,
el 15 d'agost de 1944
a la platja de le Dramont,
del 36è cos d'infanteria
de l'exèrcit nordamericà,
en el marc de l'Operació
Dragoon, que alliberà
el sud de França,
a les acaballes de la
Segona Guerra Mundial.
ADAM

1948

Coberta de l'edició de la tesi doctoral de Francesc Dalmau: *A propos des fluctuations de la glycémie au cours du traitement du coma diabétique*.

LDM

17 de març de 1949

Diploma de doctor en Medicina per la Universitat de Montpeller, de Francesc Dalmau. LDM

but un lot de roba civil, amb corbata, sabates i barret inclosos, però allò que els depararà el futur dependrà molt de cada un d'ells. Alguns tramitarien la nacionalitat anglesa, altres emigrarien a països de parla hispana. Els records de la NOSC es mantindrien amb el conjunt dels «pioneers» en les seves mentes i també en un espai físic que s'articulà a posteriori. Per iniciativa del sergent William A. Green, a Northampton s'hi obrí el museu del Pioneer Corps, on es pot trobar, entre d'altres, l'estendard de la NOSC.²³⁵

Francesc Dalmau tindria des d'aleshores a Anglaterra, la seva segona llar. Hi havia fet contactes amb l'exili catalanista i compartit moments amb catalans i bascos que restaven pendents de com podia evolucionar el règim polític de l'Estat espanyol. Fins i tot, el 1946 havia participat a la celebració de la Diada de Sant Jordi que organitzava el govern català.²³⁶ Aquell mateix estiu de 1946, la seva mare i les seves germanes li proposen de nou la pos-

235 ARASA, Daniel. *Els catalans de Churchill*, p.47.

236 «Invitació a Francesc Dalmau Norat. The catalan governement». Londres, 23 d'abril de 1946.

**Palamós,
novembre de 1953**

Francesc Dalmau,
prop de la Fosca,
gairebé cinc anys després
del seu retorn definitiu
a Catalunya.

LDM

sibilitat de tornar a Girona, car disposen d'avals i sembla —sembla— que la situació de repressió comença a aflluixar. Una de les mesures propagandístiques de l'obertura del règim és la limitació de la censura. Tot i que Dalmau, perspicaç, se les empesca per comprovar-ho. «*Sé que, com a mínim oficialment, no hi ha censura ni per les cartes de l'estranger. Per assegurar-me d'això, vaig escriure una carta en català a Laura, que per ser menor d'edat és més difícil que li passés res, i com mai he sabut res d'aquesta carta he suposat que havia estat interceptada, precisament, per ser escrita en català (ja que d'una altra manera, no hi hagués hagut motiu) i que es necessitava la mateixa prudència de sempre a l'escriure.*»²³⁷

Per això, de cara a ser prudents, proposa a la seva mare i germanes que si han d'explicar-li assumptes delicats sobre la situació real dins del règim no ho facin directament. «*Podríeu escriure si és possible a màquina, no signar la carta si voleu, o amb un altre nom; no poseu remitent o un d'imaginar-hi [...] i la tireu a la Bisbal, Barcelona o qualsevol altre lloc. Si arriba (i crec que si hi ha la meua adreça arribarà) ja és bastant, perquè jo ja comprendria de qui ve.*»²³⁸

Tot i la proposta de la seva mare per tal de trobar-se amb el seu fill i poder unificar de nou la família a Girona, Dalmau, en aquesta ocasió, ho refusarà de totes totes: «*Jo crec que mentre hi hagi la possibilitat de que el govern canviï en un termini de pocs mesos no he de venir amb pressa. Jo estic bé i no em falta res. Per tant puc esperar.*»²³⁹ Sembla que la percepció interna, com a mínim en alguns sectors, és que la possibilitat d'un canvi de règim immediat, després de la finalització de la Segona Guerra Mundial, hi és. «*Em va dir el Sr Jubert que ara, a Girona, teniu més visites que abans, pel temor de quan tornin els "rojos"*» li comenta a la seva mare, en una carta privada que porta el mateix Jubert en mà cap a Palamós.²⁴⁰

237 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Anglaterra, 9 de juliol de 1946. ADAM.

238 *Ibidem.*

239 *Ibidem.*

240 *Ibidem.*

D'una banda, hi ha l'esperança del canvi, de l'altra, i pesa molt en la seva decisió, hi ha el record d'uns pocs anys enrere. «*Tinc l'experiència de la primera vegada que vaig venir, us en recordeu? Tenia també molts avals i molta gent que deia que no m'anava a passar res i tot i així no vaig fer més que córrer de Camps de Concentració a Batallons de Treballadors.*»²⁴¹ Com és lògic, Dalmau intentarà defugir que pugui repetir-se una situació com aquella. Ja va haver de sobreviure llargs mesos en condicions nefastes i ja va haver d'idear una evasió de pel·lícula per haver-ho de tornar a fer novament. «*Qui pot assegurar-me que no em passarà el mateix una altra vegada o potser pitjor, per haver-me ja escapat?*»²⁴²

Així, Dalmau es reafirma en la seva posició i decidirà mantenir-se lluny dels seus durant uns quants anys més, a l'exili, tot i l'enyor pels de casa. «*Francament, tot i que, amb vosaltres, desitjós de poder-nos reunir de nou, no crec que si m'atrevis a passar la frontera ho aconseguíssim perquè, possiblement, jo en lloc d'anar cap a Girona, aniria cap a altra presó, camp de concentració o un altre lloc anàleg.*»²⁴³

De l'exili Dalmau recorda especialment diverses personalitats. Carles Pi i Sunyer, aleshores exiliat a Anglaterra, que durant l'etapa republicana havia estat alcalde de Barcelona, ministre de Treball, i conseller de finances i de cultura en diferents governs de la Generalitat. El doctor Josep Trueta, que va ingressar a la Royal Society of Medicine i que va ser nomenat doctor honoris causa per la University of Oxford, a qui havia visitat en diverses ocasions a casa seva. També en recorda Fermí Vergés, un dels dirigents del Consell Nacional de Catalunya. Així, mateix, també cita el ministre Manuel de Irujo i la família del president basc José Antonio Aguirre, que havia travessat la frontera francesa pel coll de Manrella al costat del president Lluís Companys.

Cal tenir present que l'exili català a Anglaterra s'havia anat estructurant al llarg d'aquells anys, com

241 *Ibidem.*

242 *Ibidem.*

243 *Ibidem.*

Circa 1955

Francesc Dalmau.

LDM

també succeí amb el basc, amb qui mantingueren relació. La tasca prèvia duta a terme per Josep Maria Batista i Roca seguiria amb l'arribada de Pi i Sunyer i la constitució del Consell Nacional de Catalunya. Tot i la capacitat limitada d'actuació de l'organisme, hom pretenia mostrar una certa representativitat de la comunitat catalana a la Gran Bretanya, mostrant-se a favor de les posicions autodeterministes, per quan acabés la guerra. Així mateix, membres de la societat civil catalana a Anglaterra decidiren establir un espai comú, el Casal Català de Londres, on poder-se interrelacionar i celebrar-hi les festivitats pròpies i altres activitats, com l'edició de la publicació *Senyera*.²⁴⁴ No es feren esperar certes divergències entre els integrants de l'exili —partits, personalitats, organismes de vocació unitària i les institucions exiliades— per com calia gestionar la tasca institucional catalana.

Després del deure moral acomplert, després de la victòria aliada, decideix que ha arribat l'hora de tornar a posar fil a l'agulla en l'àmbit acadèmic. En dues ocasions diferents els seus estudis s'havien vist limitats per la confrontació armada. Ara sí, desitjava poder finalitzar la carrera de Medicina. I malgrat haver esdevingut un fervent anglòfil, decideix deixar Anglaterra i reprendre la seva formació a França, a Montpeller.

Dalmau aniria avançant en les assignatures d'aquella carrera que havia iniciat una dècada enrere, tot aprovant els diversos exàmens de les matèries. Poder enllestir la seva formació serà cabdal per a ell, més sabent que el seu pare també s'havia dedicat al món de la medicina. Finalment, el 5 de gener de 1948, presenta la tesi doctoral i esdevé així doctor en Medicina per la Universitat de Montpeller amb la tesi *A propos des fluctuations de la glycémie au cours du traitement*

244 Luís Monferrer cita a Francesc Dalmau com un dels impulsors del Casal Català de Londres, al costat de persones com Carles Pi i Sunyer, Josep Maria Batista i Roca, Pere Bosch i Gimpera, Josep Trueta, Fermí Vergés, Antoni Martí i Ventura, entre d'altres. MONFERRER, Luís. *Odisea en Albión: los republicanos españoles exiliados en Gran Bretaña 1936-1977*, p.143. El mateix Monferrer en va parlar a «Catalanes, valencianos y mallorquines exiliados en Gran Bretaña durante la década de los 40», *Congrés Internacional sobre l'exili als Països Catalans, 1939-1978*. Barcelona, 9-11 d'octubre de 1989.

du coma diabétique.²⁴⁵ Aquell dia coincideix amb Heribert Barrera, qui amb els anys tindrà un paper fonamental en la reconstrucció d'ERC. El periodista Josep Bofill ens narra l'anècdota tal com li explicava el palamosí. «*Francesc Dalmau es trobà casualment amb el seu amic Heribert Barrera, amb qui havien estat plegats a Montpeller fent Químiques la primera vegada i, com que tots els qui presentaven tesis ho celebraven, ells no varen voler ser menys i anaren a una tasca a beure... aigua!, puix ambdós són aiguaders*».²⁴⁶

A Montpeller, el seu compromís polític es mantingué. De fet, en aquesta ciutat del Llenguadoc s'hi havia celebrat l'any anterior, un important Ple d'ERC de cara a analitzar el moment polític i acordar la línia política que calia seguir a l'exili i en la lluita antifranquista. Per fer-ho, el 18 i 19 de gener de 1947 destacats dirigents republicans es trobaren a la ciutat, presidits per Josep Tarradellas, Carles Pi i Sunyer, Miquel Santaló i Joan Sauret. Hi eren, entre molts d'altres, Martí Barrera, Antoni Rovira i Virgili, Humbert Torres... Francesc Dalmau hi era present com a delegat del Consell Directiu d'ERC de la Gran Bretanya. També s'hi trobaria el seu pare Laureà Dalmau.²⁴⁷

Calia, doncs, comptabilitzar la tasca política i l'acadèmica. Ja amb el títol de metge sota el braç, Dalmau comença a exercir com a metge, primer a l'Hospital Saint Charles de Montpeller i després al Centre Hospitalari Mariscal Jofre de Perpinyà. A la Catalunya Nord,

245 El tribunal de la Tesi estaria presidit pel professor Gaston Giraud i el formarien el professor Carrieu, Jean Coll de Carrera i A. Balmès. El treball havia comptat amb la guia del doctor L. Bertrand. DALMAU NORAT, Francesc. *A propos des fluctuations de la Glycémie au cours du traitement du coma diabétique*. Montpeller, gener de 1948. A Palamós, a la paret de la sala de consulta del doctor Dalmau també s'hi podia trobar el títol de doctor. «Diplôme de Docteur en Médecine. Université de Montpeller», 17 de mars 1949.

246 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

247 «El Ple de l'Esquerra a Montpeller», *La Humanitat*, 4 de febrer de 1947, p. 1. A Montpeller també contribuï a les subscripcions populars que es feren per poder recaptar fons per a la continuïtat de la formació republicana. «Ja passem del mig milió de francs!», *La Humanitat*, 5 de maig de 1949, p. 1.

Girona, abril de 1957

Bateig de Jordi Dalmau i Maria, el primogènit del matrimoni de Francesc Dalmau i Rosa Maria.

D'esquerra a dreta: Francesc Dalmau i Norat, Rosa Maria i Oriol, Laureà Dalmau i Pla
—amb el petit Jordi als braços—, Pilar Vilà, Laura Norat i Puig i Enric Roura i Martí.

LDM

Francesc Dalmau faria de metge d'Antoni Rovira i Virgili.²⁴⁸ El retorn al Principat comença a plantejar-se...

Paral·lelament, en aquells mateixos anys, el 1946, a les comarques gironines, una història surrealista tindria com a protagonista la seva germana Josefina. Les circumstàncies farien que els germans Dalmau i Norat estiguessin sempre vinculats al món marí i la seva destresa nedadora els marcaria sempre. Si Francesc Dalmau tingué la sort de poder aprofitar la seva resistència a l'aigua i els seus coneixements de natació per evadir-se del camp de concentració d'Algesires fins a Gibraltar, la Josefina Dalmau també evidenciarà la seva tècnica nedadora.²⁴⁹

Era a la platja de la Fosca, a la costa palamosina, on els Dalmau i Norat havien passat els estius d'infants i la família seguia freqüentant tot sovint. Allà, tot d'una, i com de tant en tant passava quan hi havia mala mar, un nedador demana sincera ajuda mentre feia esforços sobrehumans per evitar d'ofegar-se.

El fet és que «*la Fosca és una platja magnífica per a la mainada i per als banys familiars, però les llevantades la sotmeten a corrents fortíssims i perillosos*».²⁵⁰ Així, com detalla Rafael Nadal, «*en dies de mala mar també s'hi fan remolins, el més traïdor és a la Roca Negra, que divideix en dues la platja Gran. Quan el remolí atrapa algú, la gent es concentra arran d'aigua i crida i gesticula, com si la cridòria pogués fer-hi res*».²⁵¹

I això és el que succeïa aquell dia, 31 d'agost de 1946, la cridòria es feia present arran d'aigua, però cap dels vilatans feia el pas a llençar-s'hi per intentar salvar-lo, sabedors com eren de la perillositat de les circumstàncies. Josefina Dalmau, la germana del doctor Dalmau, prengué la iniciativa i, tot i ser conscient de les dificul-

tats, es llançà a l'aigua i nedà fins on es trobava l'home. Com si d'un miracle es tractés, la generositat i la vocació de servei de la Josefina havien permès portar a bon port a aquell individu que devia ser foraster.

S'explica que una vegada recuperat, l'home verbalitzà la seva identitat, causant sorpresa a aquells que l'escoltaven. No es tractava d'altra persona que de Francisco Rodríguez Martínez, director general de Seguretat del règim franquista.²⁵² Francisco Rodríguez venia a passar les vacances a la platja de la Fosca, quan sense voler-ho s'havia vist embolcallat sobtadament pels corrents marins. Agraït pel gest de Josefina Dalmau, i sabent que la mort li hauria estat prope- ra sense la seva ajuda, va proposar que li demanés allò que cregués oportú i que ell, per la posició que tenia dins del règim, intentaria complir-ho. Josefina, de família republicana, li demanà que el seu pare i el seu germà poguessin tornar a casa, aquesta vegada, sense perill d'empresonament ni de mesures repressives per part de l'estat.²⁵³

Tot i la bona voluntat expressada per Josefina Dalmau, el cert és que ni el seu germà Francesc ni el seu pare Laureà, volgueren acceptar un tracte de favor per part d'un règim dictatorial que no reconeixien com a legítim, i contra el que havien combatut i seguirien combatent tota la seva vida. Així, s'estimaren més esperar a unes condicions generals d'amnisties per poder tornar al sud de l'Albera.

3.2. El retorn definitiu a casa

Finalment, i després d'anys d'exili, com feien d'altres de la seva mateixa generació, Laureà Dalmau tornarà a casa. Rovira i Virgili ho feia saber a Ferran Cuito en

248 Així ens ho evidencia Maria Capdevila quan fa referència dels vincles entre els Dalmau i Rovira i Virgili a ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili, 1939-1949*, p.645.

249 CROSA, Antoni. «Homenatge a Fina Dalmau, que rescatà de les onades a qui empresonà el seu germà», *Punt Diari*, 4 de maig de 1983, p. 32.

250 NADAL, Rafael. «El bany dels déus», *La Vanguardia*, 10 d'agost de 2012, p. 15.

251 *Ibidem*.

252 CROSA, Antoni. «Homenatge a Fina Dalmau, que rescatà de les onades a qui empresonà el seu germà», *Punt Diari*, 4 de maig de 1983, p. 32.

253 RODRÍGUEZ, Francisco. «Carta a Josefina Dalmau Norat». Madrid, 25 de març de 1947. ADAM. La correspondència entre el director general de seguretat i Josefina Dalmau s'havia anat produint, com a mínim, des de l'octubre de 1946. En aquesta es fa referència a la hipotètica repatriació d'exiliats.

Palamós, circa 1960

Francesc Dalmau, al port, sempre a punt per fer un bany.

ADAM

una carta del 5 de juny de 1948: «*Ací les plantacions d'exiliats es van esclariant. Abans d'ahir va marxar cap allà a baix el bon Laureà Dalmau, que aquests darrers temps s'ha rejoinit pensant en el retorn i fins la barbata retallada se li ha fet optimista, almenys en aparença*». ²⁵⁴ Deixarà l'exili enrere als darrers dies de la primavera del 1948, acollint-se a una amnistia del règim, per tal de no tenir un tracte de favor especial per part de la dictadura. La seva germana Laura, remarca davant dels que opinen que el retorn fou justament després del salvament marítim, que «és evident que ell [Francesc Dalmau] com el seu pare [Laureà Dalmau] no haurien acceptat mai un "favor" d'un feixista». ²⁵⁵

El retorn de Laureà Dalmau també és lògic atesa l'edat de 60 anys. I la seva arribada a Girona va ser motiu d'alegria pels cercles de Perpinyà, tal com reconeixia el seu fill en una carta. ²⁵⁶ A les comarques septentrionals del Principat, però, Laureà «va topat amb una ciutat difícil, plena d'egoismes, d'incomprensions i de revenges. Fruit d'aquella amarga experiència és el seu poema "A Girona"». ²⁵⁷ Laureà prosseguirà els seus anys a la casa de sempre, en aquelles parets

254 ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili, 1939-1949*, p.563. També Rovira i Virgili, uns dies després, envia una carta a Artur Bladé i Desumvila on fa referència als pensaments de marxar de Claudi Ametlla, Josep Puig Pujades i Daniel Recasens. Diu: «*S'accentua la tendència, entre els emigrants a França, a tornar cap allà baix. Fa poc ha tornat a Girona Laureà Dalmau*». BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *El meu Rovira i Virgili*, p. 236.

255 DALMAU I NORAT, Laura. «Dr. Francesc Dalmau i Norat: Una vida amb molta història», COMG.

256 DALMAU, Francesc. «Carta a la família Dalmau Norat». 14-17 de juny de 1948. ADAM. En aquesta, Francesc Dalmau els exposa que «*Com que la carta del pare em va semblar escrita una mica en vistes a ésser divulgada entre amics, la vaig deixar llegir als Ametlles, Pujades i Vila [...] també hi havia els Hortelans Massot i Mlle Galau [...] a més en Vigo qui també va preguntar pel pare i em va encarregar records [...] Delclòs, Roger [...] Els metges que coneixien el pare també em demanaren noves d'ell*».

257 «Una nit amb Laureà Dalmau», *Revista de Girona*, núm. 178, setembre-octubre de 1996, p. 6.

que obrien grans espais al carrer gironí de Bonaventura Carreras i Peralta.

Són els anys del veterà Laureà els que recorden, com és lògic, els seus néts i les seves nètes. Els aleshores petits de la casa, doncs, mantenen un record amable del metge, escriptor i polític, la transcendència del qual no anirien entenent fins més endavant, quan ja més grans, comprendrien el paper que el seu avi havia tingut per a la vida cultural del catalanisme gironí. «*Recordo l'avi seriós a la taula del menjador, sempre amb batí i amb les cataractes que ja li enterbolien la visió, però mai no es descuidava del seu llacet, la papallona, "el llaç de republicà", en deia ell. Nosaltres, que érem petits, vam descobrir l'avi asseguts a la seva falda*». ²⁵⁸

El prevere Camil Geis expressa, tot fent memòria, que «*l'havia conegut a l'espona del llit d'una malalta. En circumstàncies similars, el vaig saludar per darrera vegada, de retorn de l'exili. Malgrat haver, naturalment, envellit, brillava en ell la mateixa amabilitat i la mateixa polida senyoria*». ²⁵⁹ Així mateix, valora d'ell que «*Durant la seva vida demostrà pràcticament que podia ésser republicà sense deixar d'ésser catòlic*». ²⁶⁰ El 2 de febrer de 1969, poc abans de fer 84 anys, moria Laureà Dalmau i Pla, que «*deixava del seu pas per la vida, un estel de bondat, noblesa i d'idealisme*», una vida dedicada al país, a les lletres i a la medicina. ²⁶¹ Els seus fills agraiïen a Josep Tarradellas el condòl que els hi havia fet arribar: «*Distingit amic: Molt agraïts pels seus mots*

258 VÀZQUEZ, Eva. «El noi de can Norat», *El Punt Avui*. Comarques Gironines, 26 d'agost de 2013, p. 16.

259 GEIS, Camil. *Els que he trobat pel camí*, p. 323-324.

260 GEIS, Camil. *Els que he trobat pel camí*, p. 323-324.

261 RIMALLÓ, Florenci. «Notes comarcals. Adjudicació del premi "Laureà Dalmau" en memòria de l'insigne patrici», *La Humanitat*, 15 d'octubre de 1980, p. 3. El nom de Laureà Dalmau dona lloc, des del 1980, al premi literari que es concedeix a Agullana, la seva població natal. El 2013 es publicaren les seves memòries dels anys al Vallespir, entre 1949 i 1950, amb el títol *Per Morellàs, a les Illes*. I des del 14 d'abril de 2014, la ciutat de Girona, compta amb una estàtua de bronze del metge, escriptor i polític a la plaça de l'Hospital, davant de la Casa de Cultura de la ciutat.

Girona, març de 1962

Trobada familiar al terrat de la casa del carrer Bonaventura Carreras i Peralta. D'esquerra a dreta:
Francesc Dalmau i Norat —amb Antoni Alcalde-Moraño i Dalmau als seus peus—,
Ramon Eugeni Alcalde-Moraño i Dalmau, Jordi Dalmau i Maria, Ramon Dalmau i Maria,
Josefina Roura i Dalmau, Carmina Roura i Dalmau, Esther Roura i Dalmau, Josefina Dalmau i Norat
i Laureà Dalmau i Pla.

ADAM

de condol, signes de la vella i sincera amistat que l'unia amb el nostre malhaurat pare, nascuda a l'escalf d'un amor envers aquesta Catalunya tan més estimada com més incompresa és. No cal li digui que els seus sentiments foren els de sempre fins els darrers moments: ha mort en la terra que el va veure nèixer, i per la que va lluitar sempre amb esperit ampli i clar»²⁶²

El 31 de gener de 1949, poc mesos després del retorn del seu pare, Francesc Dalmau també decideix deixar el territori sota administració gal·la per apropar-se a la família.²⁶³ No és un plantejament senzill, ni des d'un punt de vista polític i ètic ni tampoc des d'un punt de vista humà i personal. És una decisió, tanmateix, fruit d'un debat intern que és present en molts dels exiliats a partir de 1947. Una vegada sembla que les potències democràtiques del món occidental no tenen intenció d'enderrocar el darrer dels dictadors que donaven suport a l'Eix, què han de fer? Algunes veus deien que el retorn dels exiliats seria utilitzat per a la propaganda franquista, oferint així un aire de condescendència i obertura. Altres, però, al mateix temps, creien que seria més útil incentivar l'antifranquisme des de l'interior, que no des d'un exili poc daurat. A més d'aquestes consideracions, també calia pensar en la família i la vida d'un mateix, deu anys després d'haver hagut de marxar de casa. La decisió de tornar és ferma, però de nou es troba amb la qüestió acadèmica. Per poder exercir a l'Estat, necessita convalidar la titulació francesa, com si l'estat de benestar franquista fos més avançat que la tradició sanitària francesa. Inscrit al Col·legi Oficial de Metges de Girona des del 30 d'abril de 1949, la Universitat de Barcelona no va emetre el certificat de convalidació del seu títol francès fins el juny del mateix any.

Dalmau, ja a Catalunya, es troba amb un país encara desfet econòmic i moralment. Després del «per-

262 DALMAU I NORAT, Germans. «Carta a Josep Tarradellas», Girona, març de 1969. AMTM.

263 Així trobem una carta d'Antoni Rovira i Virgili a Carles Pi i Sunyer, datada a la capital nord-catalana el 31 de gener de 1949, en la que li comenta precisament que «El fill de Laureà Dalmau ha marxat avui [de Perpinyà]». ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili, 1939-1949*, p.644.

dó» obtingut per les democràcies europees el règim s'ha anat aposentant. Si a principis dels 1940 ja havia començat a configurar tot un entramat legislatiu com el Fuero de los Españoles o la Ley de Referéndum —ambdues del 1945—, el 1947 s'aprova la Ley de Sucesión i el monarca a l'exili acorda portar el seu fill per ser educat a Madrid. El franquisme, a més, amb la «formació del espíritu nacional» entén l'educació com una eina per construir addictes al règim, i al mateix temps situa la Organización Juvenil Española, la OJE, com a espai de socialització de la joventut. El servei militar obligatori per als nois i el «servicio social» per a les noies, complementen la inculcació dels valors i la moralitat pròpia del règim dictatorial.

Des del seu retorn, i una vegada enlestides les qüestions burocràtiques, a principis dels 1950 Francesc Dalmau exerceix primer a Girona per passar després a Breda. Allà, les indecisions de futur li apareixen de nou, acompanyades del conèixer món que l'ha caracteritzat des de la seva sortida el 1939. En aquesta ocasió són ofertes laborals que li són proposades —a Madagascar, a Panamà— per tal de poder exercir la seva professió mèdica. El cas panameny és ben casual i curiós. Dalmau, en primera persona, n'exposa les circumstàncies a la seva mare: «L'altre dia va venir a veure'm aquell noi que es diu Foz i que viu a París, que passava per Breda amb un auto que l'havia acompanyat des de París mateix. L'amo de l'auto és ministre del Panamà a França i cunyat del President de la República d'aquell país. Hi anava també el Cònsol General del Panamà a Anglaterra i als dos dies, tots quatre ens vàrem trobar a Barcelona i ens vàrem posar a parlar i la conversa es va portar que allí necessitaven metges i que ells se'm cuidarien de despatxar-me els papers i de proporcionar-me una plaça a un Hospital, dispensa pagada».²⁶⁴

Així, doncs, què havia de fer? Una oportunitat d'aquestes característiques no arribava cada dia. Havia de fer Dalmau el pas cap al país centreamericà? De fet, a l'altra banda de l'Atlàntic hi havia una àmplia colònia d'exiliats catalans amb qui de ben se-

264 DALMAU, Francesc. «Carta a Laura Norat». Breda, 18 d'abril de 1951. ADAM.

Palamós, 1966

Francesc Dalmau,
amb bata de metge,
amb la seva filla Laura
al jardí de la casa familiar.

LDM

gur podria fer companyonia i amb qui s'hi sentiria acollit i reconfortat. Però després de tants anys de voltar, de viure a França i a Anglaterra, una vegada que havia pogut retornar a casa seva, la decisió es complicava. Finalment, decidí romandre a Catalunya.

D'aquesta manera, després de Girona i Breda, Dalmau també exerciria a Palafrugell, des del febrer del 1953, amb l'especialitat de reumatologia, i finalment, a partir del 1956, s'instal·la a Palamós, on obtindrà una plaça com a metge a la Seguretat Social.²⁶⁵ És la tornada a aquell Palamós que Dalmau descriu com «un lloc bonic, ben situat, on la gent és noble [...] Crec que està a l'altura d'un poble que es pot considerar [...] moralment bastant sa».²⁶⁶ És un Palamós que ha anat transformant-se, respecte la població d'avantguerra, però que manté els seus trets i la seva manera de fer. I és cert que «els pescadors són sens dubte un dels elements que més ha conformat la fisonomia de Palamós. Sobretot des que a partir de la postguerra hi va venir gent» del sud de Catalunya i del País Valencià.²⁶⁷

És aquell Palamós de l'Hotel Trias, on s'havia retrobat també a Ventura Gassol i la seva esposa, quan l'exconseller de la Generalitat republicana tornà de l'exili després de la mort de Franco. Anys més tard, precisament Dalmau participaria en un homenatge ciutadà del món cultural de Palamós a Ventura Gassol, gràcies també al bon fer de Josep Maria Ainaud de Lasarte.²⁶⁸

En el seu Empordà de sempre torna a arrelar-se, i és en aquesta costa gironina on formarà la seva pròpia família. Així, Francesc Dalmau es casarà, el 7 d'octubre de 1956, amb Rosa Maria i Oriol, natural de Palafrugell, població ben propera a Palamós, i que Dalmau també coneixia bé. A la dècada dels 1950, el sogre d'en Dalmau treballava a les oficines de la Sarfa, i la

seva família era prou liberal per acceptar que la Rosa hagués estudiat de jove a l'Institut del Teatre de Barcelona, fent cursos d'art dramàtic. L'activista cultural Lluís Molinas, de Palafrugell, en referència a converses dramaturgiques tingudes amb Rosa Maria, explica que «sovint em comentava que va tenir per companya Aurora Bautista».²⁶⁹ Molinas en prossegueix el relat. Així, després d'uns anys a la capital catalana, Rosa «va tornar a Palafrugell però continua aficionant-li tot el món de la dramaturgia, i per això participava en algunes obres de grups amateurs locals. També va formar part de l'equip de gravació d'obres de teatre per a *La Voz de la Costa Brava*».²⁷⁰

El matrimoni va tenir quatre fills: Jordi (Girona, 1957 - Palamós, 2010), Ramon (Palamós, 1960), Laura (Palamós, 1961) i Marta (Girona, 1965). La Rosa combinava la doble tasca d'ocupar-se de la llar i ajudar en tasques administratives al seu marit. Així, quan hom trucava o demana visita, ella, «amb paciència, havia de fer-los entendre que el Doctor no els podia rebre abans de les 12h de la nit, en moltes ocasions».²⁷¹ Aquesta doble tasca la feia compatible amb la seva devoció per a la representació artística. Així, continuaria participant en obres de teatre amateur. Per tal de poder fer-ho tot, va proposar que els assajos teatrals es duguessin a terme a casa seva «d'aquesta manera, després d'endegar la casa podia atendre la sala d'espera i assajar els diàlegs de les obres».²⁷² El menjador, n'esdevenia l'escenari. I el pati de butaques? «En alguna ocasió, el mateix doctor, mentre dinava, no més aviat de les 5h de la tarda, fou espectador i condescendent crític d'aquella manifestació artística» relatava un dels companys d'assajos de la Rosa.²⁷³

Com s'apuntava, els horaris del doctor Dalmau no eren ben bé els habituals en una vila com la de

265 COL·LEGI OFICIAL DE METGES DE GIRONA. Fitxa de col·legiat de Francesc Dalmau i Norat.

266 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

267 *Palamós, un privilegi*, p. 29

268 CROSA, Antoni. «Palamós homenatjà Ventura Gassol», *Punt Diari*, 30 de setembre de 1982, p. 25.

269 MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l'anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

270 *Ibidem*.

271 *Ibidem*.

272 *Ibidem*.

273 *Ibidem*.

Les Illes, 1968

De dalt a baix,
Francesc Dalmau
i els seus fills Ramon,
Laura, Marta i Jordi.
LDM

Palamós, que combinava els jorns tradicionals de la població, amb les maneres més europees que portava el turisme incipient. En aquest marc, les nombroses obligacions del doctor, feien que sovint hagués de visitar a hores intempestives. «*Qui dels antics “aconduc-tats” no recorda les llargues hores d’espera al seu consultori, moltes vegades ja ben entrada la matinada?*» es pregunta la memòria col·lectiva local.²⁷⁴ D’aquest fet generalitzat pel doctor Dalmau, però, s’hi troben també les anècdotes personals. Com la de l’apassionat al món del teatre Lluís Molinas quan ens feia coneixedors que «*Personalment recordo haver acompanyat la meva mare a les 10h de la nit al consultori del Doctor Dalmau i passar-la a recollir a les dues de la matinada sortint del Cine Carme*».²⁷⁵

El fet és que el doctor tenia nombrosos compromisos i anava sempre amunt i avall a passar visites amb el seu «dos cavalls», que ja tenia uns anys i que acabà calcinant-se d’imprevist, un matí, enmig del pont d’en Miquel. «*El cotxe a la fi li havia fet figa, però ell havia pogut salvar el que realment li interessava; la seva cartera amb l’instrumental, l’eina de treball*».²⁷⁶

Quan tota la feina itinerant ja estava feta, tocava visitar a la seva consulta, sense que l’hora fos un impediment per deixar-ho per l’endemà. El poeta palamosí Josepmiquel Servià bé descriu aquesta situació: «*el qui té mal de cap o mal de panxa acostuma a dir als seus familiars que se’n van a dormir: “Jo me’n vaig a cal metge”. I tots ho troben d’allò més natural*».²⁷⁷ Servià afegeix, ja a la consulta que «*quan són quarts d’una ben tocats, a la sala d’espera —mai tan encertada la paraula— de cal batlle-doctor, la gent comença a agombolar-s’hi pacíficament, amb una absoluta cara de resignació cristiana*».²⁷⁸ I durant l’estona que la gent de Palamós i els de fora vila s’esperen, com passen l’estona? què s’hi fa, allà? «*Alguns hi fan un son. D’al-*

tres hi llegeixen un llibre, o dos. I d’altres que, en previsió, s’hi ha emportat mitja, van per feina. Es conta que hi ha hagut més d’un pacient —quina altra paraula més idònia— que ha començat, en arribar a cal metge, un jersei de criatura i l’ha acabat poc abans de visitar-se».²⁷⁹ No cal dir que si per als que en coneixien els procediments era quelcom ben habitual i no hi prestaven importància, «*això per als forasters era una cosa realment insòlita i motiu d’una certa expectació. Molta gent s’arribava fins al carrer aleshores anomenat General Sanjurjo, per veure la llarga cua asseguda a la vorera esperant l’arribada del Doctor... a les 12h de la nit!*».²⁸⁰

Era aquella atenció i predisposició del metge amb els seus pacients la que li oferirà una aureola de simpatia i que la gent el recordi, molts anys després com «*aquell doctor de tota la vida, el metge de molts palamosins i palamosines [...] aquell doctor tranquil i intel·ligent que prenia tot el temps del món i més a escoltar-te, revisar-te i diagnosticar-te [...] aquell doctor que fins a les 6 de la matinada encara feia visites*».²⁸¹

A més de la població natural del territori, l’arribada de turistes amplià el ventall de pacients, ja que lògicament, el turisme també necessita de metges.²⁸² En el seu cas, a més, era especialment apreciat pels seus coneixements idiomàtics d’anglès i francès. Així, en aquells anys de la dècada dels 1960 el turisme suposà una transformació de Palamós. Eren els lustres del desenvolupisme, després d’haver abandonat l’autarquia i d’haver tendit cap a un certa liberalització, a partir del 1959, amb el Pla d’Estabilització. El context internacional de creixement econòmic hi ajuda, com l’augment d’inversions estrangeres. Així, el turisme és una font de riquesa que ajuda a reequilibrar la balança de pagaments. Això començarà a suposar modifi-

279 *Ibidem*.

280 MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l’anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

281 RIBAS, Josep. «el lector escriu. Avançat al seu temps», *El Punt*, 5 de gener de 2004, p. 23.

282 «Consultoris», *Punt Diari*, 23 d’agost de 1987, p. 34.

274 *Ibidem*.

275 *Ibidem*.

276 *Ibidem*.

277 SERVIÀ, Josepmiquel. *Granissat de cafè*, p. 98.

278 *Ibidem*.

Vall-llobrega, circa 1970

Al Mas Els Arcs,
Francesc Dalmau
i Rosa Maria
amb Antonio Fernández,
—un murcià que
s'afincaria a Calafell—
un dels companys
de la Number 1
Spanish Company,
amb el qual va mantenir
l'amistat tota la vida.
LDM

cacions urbanístiques i canvis de manera de fer i de veure el món. És l'entrada de les televisions a les cases, i la construcció de «paradores nacionales», d'apartaments costaners i de càmpings al litoral.

Rafael Nadal recorda d'aquell Palamós màgic que «molts turistes que baixaven de l'hotel Rocafosca, coberts per un barnús que donava un aire de balneari a tota la platja. Al Bassit es posaven aquelles ulleres petites, de nedador, i es capbussaven amb un estil molt sobri, però impecable; desapareixien fent crol, cap a darrere de Cap Gros i una hora més tard els vèiem tornar amb el mateix ritme que tenien a l'anada».²⁸³

I en aquell Palamós que combinava la salaó d'arrels marineres, el saber fer d'un poble acollidor i l'intercanvi cultural d'aquells que desitjaven passar uns dies de tranquil·litat vora el mar, Francesc Dalmau apareixia com una peça clau per a entendre el dia a dia del municipi. Per Molinas, «el doctor Dalmau era un personatge de novel·la [...] d'aquelles novel·les d'en Croninn (*La Ciutadella*), on el metge de poble és l'home abnegat, sempre disposat a ajudar al feble i sobretot respectat i estimat per tothom [...] crec que aquest és el retrat més exacte que es pot fer del doctor Dalmau».²⁸⁴

3.3. El pacient Josep Pla

Com a les novel·les de Cronnin, certament Dalmau era un punt de referència per al poble de Palamós, però no només. «Crec honradament que tant a Palamós com a Palafrugell, Mont-ras, Vall-llobrega o Calonge, el seu nom en molts casos és motiu gairebé de veneració per diversitat de persones que han esdevingut pacients i amics seus en el decurs dels anys» expressava Molinas.²⁸⁵

283 NADAL, Rafael. «El bany dels déus», *La Vanguardia*, 10 d'agost de 2012, p. 15.

284 MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l'anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

285 MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l'anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

Un d'aquests pacients que n'esdevingueren amics és, des de meitat de la dècada dels 1960, l'escriptor Josep Pla. Ambdós compartiran, durant una bona pila d'anys moltes estones de conversa i àpats, deixant l'àmbit mèdic de costat. Tot plegat feia que hom pogués reconèixer «que la relació era més d'amistat que l'habitual entre un malalt i el que l'ha de visitar».²⁸⁶ La relació de Dalmau amb l'escriptor se sumaria també a la que tindria amb el seu germà Pere Pla, qui, segons sembla, li faria algunes confidències al voltant de les seves actuacions durant la Segona Guerra Mundial al servei dels nord-americans. De fet, Dalmau escriuria molts anys després algunes pàgines al respecte.²⁸⁷

Així, la relació entre Josep Pla i el seu metge era la bona sintonia pròpia entre dues persones amb opinió, amb punts de vista, amb panoràmiques i visions del món, de vegades coincidents, d'altres de divergents, però que tenen una concepció determinada i poden argumentar-ne les seves posicions, defensar-les i potser, també, en alguna ocasió, complementar els seus pensaments amb algunes de les aportacions formulades per aquell amb qui comparteix diàleg. La conversa seria habitual a la sala gran de la casa, on s'hi arriba des del vestíbul després d'haver pujat per una escala de parets blanques. Així, Dalmau i Pla la farien petar en aquella «cambra espaiosa, rústega i elegant, presidida per una ampla xemeneia en forma de campana sota la qual s'arraulien, vora els buscalls que petaven, l'escriptor i els seus hipotètics visitants».²⁸⁸ Tot i que s'ha fet esment del caràcter aiguader del doctor Dalmau, era habitual que la taula d'en Pla fos «habitada, com sempre, per una cafetera i algunes ampolles de whisky, de vi o de conyac, amb les seves corresponents tasses i gots».²⁸⁹

286 «Pla, recordat», *Diari de Girona*, 23 d'abril de 1989, p. 66.

287 Se'n fa referència a FEBRÉS, Xavier. *Josep Pla: Biografia de l'homenot*, p. 141-142. Un dels textos en els que Dalmau parla dels germans Pla i la seva participació com a espies a la Segona Guerra Mundial és DALMAU, Francesc. «Josep Pla i el seu germà Pere», *Punt Diari*, 23 d'abril de 1982.

288 SERVIÀ, Josepmiquel. *Granissat de cafè*, p. 97.

289 *Ibidem*, p. 98.

Granada, desembre de 1974

Al Patio de los leones de l'Alhambra. Els Dalmau-Maria al complet en unes vacances familiars.

D'esquerra a dreta: Ramon, Marta, Jordi, Rosa Maria, Laura i Francesc Dalmau.

LDM

D'altra banda, Dalmau era un home que havia vist món i que n'havia vist de tots colors. Pla, en paral·lel, era un escriptor prolífic, de prosa atenta i de paraula marcada. Això fa que Dalmau, per exemple, si hagués de quedar-se amb un nom de l'Empordà ho tindria clar: «*Francament, si hagués d'escollir no dubtaria: Josep Pla, per la manera magistral de descriure els paisatges, les coses i les maneres d'ésser de la gent del Baix Empordà, molt especialment d'esperit i la visió del món de l'empordanès mitjà; per tant, en qualitat és un home que es mereix reconeixement*». ²⁹⁰

Com Dalmau, d'altres també eren habituals a les converses de cafè, a les tertúlies o a les visites més o menys preparades per conversar una bona estona amb l'autor del *Quadern Gris* o dels diferents volums d'*Homenots*. Entre aquests, podríem fer esment de Josep Valls, testimoni d'excepció d'allò que succeïa al Mas de Llofriu. Valls explica diverses anècdotes viscudes amb la seva esposa Carme quan visitaven l'escriptor, i on Dalmau també hi seria particip. Habitualment, quan el matrimoni hi arribava, es trobaven Josep Pla parlant de les generalitats acostumades: l'ordre públic —que Pla diu que es degrada molt de pressa— la política, l'economia, la medicina... els temes més o menys de sempre. En una d'aquelles ocasions Valls ens detalla que «*De cop, Pla, es dirigeix cap a la Carme i a mi mateix, i ens diu, referint-se al doctor Dalmau: "Aquest home és collonut. Perquè, sense creure en la medicina, exerceix de metge... és colossal..."*». ²⁹¹

En aquesta mateixa línia, també el poeta Servià ens parla de visites fetes a Pla en companyia del doctor Dalmau. En aquesta ocasió, era una tarda de juliol quan ell i el doctor s'havien aprofitat al Mas Pla, a la carretera que va de Palamós a Girona. Allà s'hi havia trobat l'escriptor conversant amb una pianista arribada de Barcelona. La presentació del metge que fa el prosista no deixa lloc a dubte del seu vincle. «*Senyoreta, li presento el millor metge del país. No són pas collonades: el doctor Dalmau, de Palamós. El millor metge del país, li ho asseguro. No són pas collonades!*». ²⁹² I Pla prosseguí: «*Si mai, senyoreta, pateix alguna malaltia [...] no dubti pas a acudir a la consulta del doctor Dalmau. És el millor metge d'aquest país. Li ho asseguro*». ²⁹³

Un home colossal, metge més o menys ortodox, amb qui Pla hi confiarà la seva salut, però també algunes de les seves reflexions. Les con-

1975

Bust de Francesc Dalmau, elaborat en guix pintat, obra de Guillamet.

LDM

290 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

291 VALLS, Josep. «Allò que Josep Pla no va escriure. Any 1978. 7 de març», *Punt Diari*, 15 de juliol de 1981, p. 23. Una anècdota similar també podem trobar-la a: VALLS, Josep. «Allò que Josep Pla no va escriure. Any 1981. 12 de febrer», *Punt Diari*, 5 de setembre de 1981, p. 23.

292 SERVIÀ, Josepmiquel. *Granissat de cafè*, p. 98.

293 *Ibidem*, p. 99.

Llafranc, 1978

Francesc Dalmau, Enric Sabater i Josep Pla.

FJP - COL·LECCIÓ FRANCESC DALMAU

fidències entre Pla i Dalmau eren nombroses, i de tota mena. També sobre les relacions personals del prosista i els seus vincles amb altres intel·lectuals i artistes. D'aquests vincles entre personalitats, sovint s'ha fet referència de l'existent entre el prosista i el pintor de Portlligat, una altra de les icones empordaneses del segle XX. El doctor Dalmau opinava amb coneixement de causa que «*la relació entre Pla i Dalí no era ni bona ni dolenta. No es pot dir que fos un tu a tu. No era gaire personal. Cadascun s'admirava a la seva manera, però eren dues personalitats oposades*». ²⁹⁴ Dues personalitats diferents, lògicament, oposades, des del punt de vista del doctor. Com els veia en Dalmau, amb quins trets els definiria el palamosí? «*Dalí era agut. Pla era més reposat, un home de la terra, un pagès que s'enfadava si el cultiu de patates del seu hort sortia malament. Dalí tenia posats els ulls en el món, Pla, en canvi, només tenia com a finalitat l'Empordà*». ²⁹⁵

Més enllà d'aquestes visions al voltant de les lletres i de les arts plàstiques, a principis dels 1980, els rumors al voltant del deteriorament de la salut de l'escriptor eren contínues i sovintejades. Quan això succeïa, la premsa sempre buscava l'opinió coneixedora del doctor Dalmau. ²⁹⁶ Quan els periodistes li preguntaven per enèsima vegada l'estat del lletraferit, «*idèntica resposta donà el doctor Francesc Dalmau Norat, metge de capçalera del gran escriptor: No hi ha res d'anormal*». ²⁹⁷

Ara, quan a l'hivern els problemes virals comencen a arribar, els estira i arronses entre el pacient i aquell que vetlla per la seva bona forma, surten a la llum pública. Dalmau, no pot evitar declarar, preguntat de nou pels mitjans de comunicació, que «*Josep Pla no vol anar a l'hospital a curar-se la seva petita grip. Si anés a l'hospi-*

tal jo el guariria sense problemes; però ell insisteix que no hi vol anar». ²⁹⁸ No és que Dalmau sigui un acèrrim defensor dels ingressos hospitalaris, però al mateix temps és conscient que al Mas Pla de Llofriu les condicions no són les millors per a curar la grip que l'escriptor de vuitanta-tres anys pateix des de fa setmanes. El fet que el mas no disposi de calefacció, n'és l'evidència més clara. Finalment la insistència de Dalmau i d'amics i familiars va fer possible que se'l traslladés a l'hospital. Allà, es va poder tractar l'anèmia que arrossegava. «*Sortosament, han guanyat els consells dels seus amics més directes —entre ells els del seu metge de capçalera Francesc Dalmau Norat*» apuntava el diari poques setmanes després. ²⁹⁹ Una vegada superats aquests mesos hivernals en els que l'estat de salut de Josep Pla havia tingut algunes complicacions, fet que havia suposat una major implicació per part de Dalmau, la Setmana Santa de 1981 és aprofitada per molts amics i personalitats culturals per visitar l'escriptor al Mas de Llofriu.

Instal·lat lluny de l'activa intensitat de compromisos i gestions de la ciutat de Barcelona, a Llofriu, Pla s'hi sentia còmode. I per això, eren els interessats els qui havien de desplaçar-se fins a l'Empordà per trobar-lo. Tot i la tranquil·litat que li oferia aquest espai idíl·lic, l'edat no perdonava. Dalmau reconeixia, aquella primavera, que «*en Josep Pla té vuitanta-quatre anys i evidentment un home a aquesta edat i després de la malaltia que ha passat li costa molt de recuperar-se. La recuperació en aquests casos és molt difícil i lenta, i evidentment no es poden esperar miracles, però en Josep Pla conserva encara íntegres les seves capacitats psíquiques mantenint una conversa amb tota normalitat sempre i quant no se'l cansi massa*». ³⁰⁰

Aquell abril de 1981, tanmateix, seria el darrer de Josep Pla, Així, si «*el 28 de gener, i en presència dels seus*

294 BONAVENTURA, Daniel. «Unes cartes inèdites revelen la complicitat entre Josep Pla i Dalí», *Diari de Girona*, 23 de novembre de 2000, p. 41.

295 *Ibidem*.

296 VILA. J. «Josep Pla, de viaje a Francia», *La Vanguardia*, 4 de maig de 1979, p. 26.

297 CROSA, Antoni. «En Pla es va negar a rebre Néstor Lujan», *Punt Diari*, 6 de gener de 1981, p. 7.

298 «Josep Pla no vol anar a l'hospital», *Avui*, 31 de gener de 1981, p. 2.

299 CROSA, Antoni. «Taula rodona sobre Josep Pla», *Punt Diari*, 5 de febrer de 1981, p. 8.

300 «La salut d'en Josep Pla no ha sofert cap agreujament», *Punt Diari*, 21 d'abril de 1981, p. 7.

Mònaco, tardor de 1979

Sopar en el marc d'un Symposium mèdic. Davant de Francesc Dalmau, el químic i pacifista nordamericà Linus Pauling, Premi Nobel de Química el 1954 i Premi Nobel de la Pau el 1962.

AMP - FONS FAMÍLIA DALMAU

familiars, del doctor Dalmau i de l'editor Josep Vergés, l'abat de Poblet Maur Esteve li imposà els sants olis»,³⁰¹ a les proximitats de Sant Jordi les complicacions s'agregaren. Dalmau, com a metge seu i com a persona propera, era conscient de la gravetat que anava adquirint l'assumpte. La vigília de la festa del llibre i de la rosa, davant les preguntes dels mitjans, el doctor no podia ser més sincer: «La vida d'en Pla és com una pilota que es troba al teulat. El desenllaç fatal és imprevisible que es produeixi en un termini immediat, però la situació és prou greu com per pensar que mai més no serà el mateix. És trist dir-ho així, però és l'única cosa autènticament certa».³⁰²

Així, mentre els paradistes oferien les darreres novetats editorials a la munió de lectors congregats, com cada any, a rambles, avingudes i places de tot el país, una de les figures cabdals de les lletres catalanes d'aquell inestable segle XX s'anava fonent.³⁰³ En aquelles circumstàncies, «el doctor Dalmau ja assegurava que "El Josep Pla que tots coneixem s'ha mort"».³⁰⁴ Per Alfred Amela, metge de Palafrugell, que també assistiria a Pla en els moments delicats, l'escriptor va morir de desnutrició perquè no volia menjar.³⁰⁵

Dalmau sempre tindria un record ben personal del mestre de l'escriptura. «En Pla era un home intel·li-

gentíssim i mai no hauria pogut enganyar-lo. Sempre vam caracteritzar el nostre tracte per la claredat més evident, especialment quan feia referència al seu estat de salut».³⁰⁶ Aquesta intensa relació amical entre ambdós fa que Dalmau, amb qui havia compartit moltes hores, pugui expressar sense mossegar-se la llengua algunes de les certeses que ell coneixia. Per Dalmau, «és fals que en Pla escrivís en català per força. A mi mateix m'havia dit: "mai no votaré cap partit sucursalista"».³⁰⁷

301 MERCADER, Jordi. «Mor Josep Pla a l'edat de vuitanta-quatre anys», *Avui*, 24 d'abril de 1981, p. 25.

302 ROVIRA, Ramon. «La malaltia d'En Josep Pla ha entrat en un procés fatalment irreversible», *Punt Diari*, 23 d'abril de 1981, p. 3.

303 VILA, J. «Pesar por la desaparición del gran escritor», *La Vanguardia*, 24 d'abril de 1981, p. 13.

304 ROVIRA, Ramon. «Josep Pla serà enterrat avui a les cinc de la tarda, al cementiri de Llofriu», *Punt Diari*, 24 d'abril de 1981, p. 3. Les paraules també són recordades per Josep Valls en la seva crònica personal sobre els fets a: VALLS I GRAU, Josep. «Allò que Josep Pla no va escriure. Any 1981. 12 de febrer», *Punt Diari*, 5 de setembre de 1981, p. 23. Un quart de segle després, encara ressonaven les paraules del doctor. VALLS, Josep. «Senyor Pla, ja ho veu», *El Punt*, 23 d'abril de 2006, p. 29.

305 MADRENYS, Pere. «El personatge. Alfred Almeda», *El Punt*, 30 de setembre de 1990, p. 30.

306 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

307 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

Girona, 31 de maig de 1979

Inauguració del Casal Laureà Dalmau, seu d'Esquerra a la capital gironina, al carrer Bonaventura Carreras i Peralta, 4 1r. El local havia estat la casa del propi Laureà Dalmau. D'esquerra a dreta: Josep Martínez de Foix, Joan Roura, Josep Rahola, Frederic Rahola i Francesc Dalmau.

JRR

El diputat al Parlament

4

4.1. La primera legislatura del Parlament recuperat

Dalmau es dedica professionalment a la cura dels pacients. Així, de la mateixa manera que amb els seus convilatans, el doctor també fa una diagnosi de la Catalunya d'aquell segon franquisme dels tecnòcrates, on es troba una certa obertura econòmica, i com a conseqüència d'aquesta, també una certa obertura del pensament col·lectiu. Dalmau, en aquell context encara dictatorial, manté els valors del seu pare i els ideals que sempre l'han acompanyat. Així, per a ell, el catalanisme forma part de la seva manera de ser i de fer. A més de la diagnosi, també és oportú enfortir les defenses, i muscular el país. Precisament per contribuir a fer-ho possible, es vincularà a una de les entitats cabdals d'aquest període, Òmnium Cultural, marcant les línies principals d'actuació a Palamós d'aquesta entitat amb seu al barceloní Palau Dalmasas.

Ja als 1970, els darrers passos d'un règim que agonitzava eren contestats als carrers i a les places per joves universitaris, veterans lluitadors i tota mena d'organitzacions semi-clandestines que maldaven per aconseguir la fi de la dictadura. L'associacionisme veïnal exigia millorar les condicions dels barris, i el nou periodisme pretenia relatar, tot fent equilibris, la realitat del moment. En aquell context, el catalanisme de la represa es trobava de manera transversal vinculat a les demandes democràtiques. Així les coses, hom podia copsar propostes nacionals específiques per a Catalunya des dels grups de base cristiana fins a les diferents varietats d'«ismes» revolucionaris, passant per partits històrics i per aquells que tindran un paper clau a la Transició, com el PSUC.

El clam de «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia» arrelaria fortament en una consciència de col·lectivitat transversal evidenciada, entre d'altres, a l'Assemblea de Catalunya. Així, Dalmau, seria un dels impulsors de la secció local palamosina de l'Assemblea de Catalunya, espai de reivindicació a favor de la democratització, en uns anys difícils per a ell, perquè el 25 de juliol de 1976, la seva dona i mare dels seus fills, Rosa Maria i Oriol, s'acomiadà prematurament de la vida, als cinquanta-cinc anys. El president Tarradellas, assabentat des del seu exili francès li adreçà una carta de condol que Dalmau li agrai: *«Estimat Sr President i amic: Degudament vaig rebre la seva sentida lletra de condol per*

L'Escala, març de 1980

Francesc Dalmau davant de cartells electorals d'Esquerra a la circumscripció de Girona, de la campanya al Parlament de Catalunya.

LDM

la mort de la meva malaguanyada esposa, que tots, jo i fills, li hem agraït profundament, ja que les proves d'amistat i conhort sinceres són el millor esperó per sobreposar-se i seguir el camí de la vida, que encara ens demana molt a fer, molt per nosaltres i encara més, com vosté sap tan bé, pel nostre país». ³⁰⁸

Al llarg de la fosca nit franquista, Dalmau havia mantingut contacte amb la diàspora, amb personalitats i membres de l'exili. A més, ell havia acompanyat a d'altres a visitar el president Tarradellas a Perpinyà, com així ho recorda el poeta Josepmiquel Servià, que hi anà amb el doctor. Esmenta Servià que, en la seva visita, lliurà al president un branquilló d'un dels tarongers del pati de la Generalitat. ³⁰⁹ Un dels que tenia fil directe amb Saint-Martin-le-Beau era el barceloní Josep Fornas, editor i activista catalanista, que el 1980 esdevindria diputat d'ERC al Parlament.

Dalmau tenia un gran respecte institucional per «l'inquilí de Clos Mosny», ³¹⁰ i al mateix temps, amb Tarradellas l'unia una amistat cultivada ja pel seu pare. No obstant, també seria crític amb algun dels aspectes posteriors a la seva tornada, bàsicament, pel que fa a la concessió per part de la monarquia del títol de marquès. El marquesat de Tarradellas? Dalmau se sincerava: «jo diria que és més aviat penós. No em satisfà gens». ³¹¹ Com pot valorar-se doncs, aquesta figura política, recordada a tants carrers del nostre país? Segons Dalmau, Tarradellas és al mateix temps un «aprofitat i home d'estat». ³¹² Aquesta visió dual no treu que el consideri una figura clau. En recorda, també, al

308 DALMAU I NORAT, Francesc. «Carta a Josep Tarradellas», Palamós, 17 de desembre de 1976. AMTM.

309 SERVIÀ, Josepmiquel. «Aquella tarda d'octubre», *El Punt*, 23 d'octubre de 2002, p. 24. Els contactes de Dalmau amb Tarradellas i el fet que hom fes d'intermediari de visites també es recull a WIRTH, Rafael. «El ruido del trueno», *La Vanguardia/Vivir*, 11 de maig de 2005, p. 7.

310 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 123.

311 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

312 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

guna anècdota que reflecteix bé la seva relació i el context del moment. «Quan baixava de França, en temps de Franco, [Tarradellas] sempre deia que no tornaria a Barcelona fins que la Guàrdia Civil se li quadrés a la plaça de Sant Jaume. “N'hi ha per temps” pensava jo, però vaig poder tenir el “gustasso” de veure que, quan va tornar, se li va quadrar el capità general». ³¹³

Així, després de la mort del dictador, Joan Carles I pren possessió de la corona. Carlos Arias Navarro deixa pas al capdavant del govern a Adolfo Suárez, que tira endavant la Llei de Reforma Política. Els organismes unitaris d'oposició al règim continuen pressionant. Van legalitzant-se els partits polítics, però no pas tots. De fons, el soroll de sabres continua.

Als anys de la transició, d'incertesa i d'activisme al mateix temps, Dalmau impulsarà, a l'Empordà i a la resta de comarques gironines, la reorganització d'Esquerra Republicana de Catalunya que Barrera està liderant a partir de les estructures i els nuclis del partit que s'havien anat mantenint en la clandestinitat. Com s'ha fet referència, la coincidència entre Dalmau i Barrera no és casual, sinó que es coneixen de temps enrere i han anat mantenint aquest vincle al llarg de dècades. «En Barrera és un gran amic personal meu des dels difícils anys de l'exili i una persona molt intel·ligent. És una enciclopèdia». ³¹⁴ Una enciclopèdia de formació francesa, amb ciutats com Montpeller on coincidiren tots dos als anys 1940.

En la línia de les reformes que van aplicant-se, es convoquen eleccions generals el 15 de juny de 1977. Esquerra Republicana de Catalunya afronta aquella primera cita electoral sense estar legalitzada i amb les dificultats pròpies d'aquells que mantenen la flama d'uns valors dels que moltes de les formacions antifranquistes es fan dir hereus. Això són unes sigles històriques vinculades al període republicà i el pes històric dels presidents Macià i Companys. Elements, aquests, que en certa manera també miraven de fer seus el PSC-C de Joan Reventós —que tenien el suport

313 *Ibidem*.

314 «Lluch i Dalmau, separats per en Barrera», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 1. Per conèixer el pensament de Barrera vegeu: SINCA, Genís. *Heribert Barrera. L'últim republicà*.

Girona, 18 de març de 1980

Al Teatre Municipal se celebrà el míting central a les comarques gironines de la campanya electoral al Parlament. D'esquerra a dreta: Joan Hortalà, Josep Pi-Sunyer, Josep Rahola, Francesc Dalmau, Joaquim Jubert i Marçal Casanovas.

SERGIO BIONDI / AMGi-CRDI - FONS EL PUNT

de Josep Andreu i Abelló, exdiputat republicà d'ERC— i el Pacte Democràtic per Catalunya liderat per Jordi Pujol —amb el suport d'altres històrics d'ERC com Joaquim Ventalló o Francesc Viadiu.³¹⁵ Això sí, d'entre les diferents opcions, per l'historiador Joan B. Culla, «*Esquerra fou el 1976-1977 el més tarradellista dels partits catalans*».³¹⁶

Als comicis del juny del 1977, la UCD, el partit de Suárez, n'obté la victòria per davant dels socialistes, que són els més votats a Catalunya. Els resultats del catalanisme i dels partits basquistes són destacats, i caldrà tenir-los en compte en el procés constituent que s'albira. En aquells comicis, en què ERC obtingué un representant al Congrés dels Diputats —el mateix Barrera— els republicans havien acabat pactant amb el maoista Partit del Treball, després d'haver intentat durant mesos establir una aliança més ampla que recordés el Front d'Esquerres republicà. Dalmau és conscient que algú pot estranyar-se que un partit poc amant de la proposta comunista s'ajuntés amb els maoistes. Tot i així, el doctor es defensa i fa explícit que «*quant al PTE, ens ajuntàrem amb els revolucionaris perquè no estàvem legalitzats, no fou pas per afinitat política sinó per tàctica*».³¹⁷ Amb els maoistes, doncs, ERC hi compartia la por a no poder concórrer a les eleccions i l'aposta tarradellista.

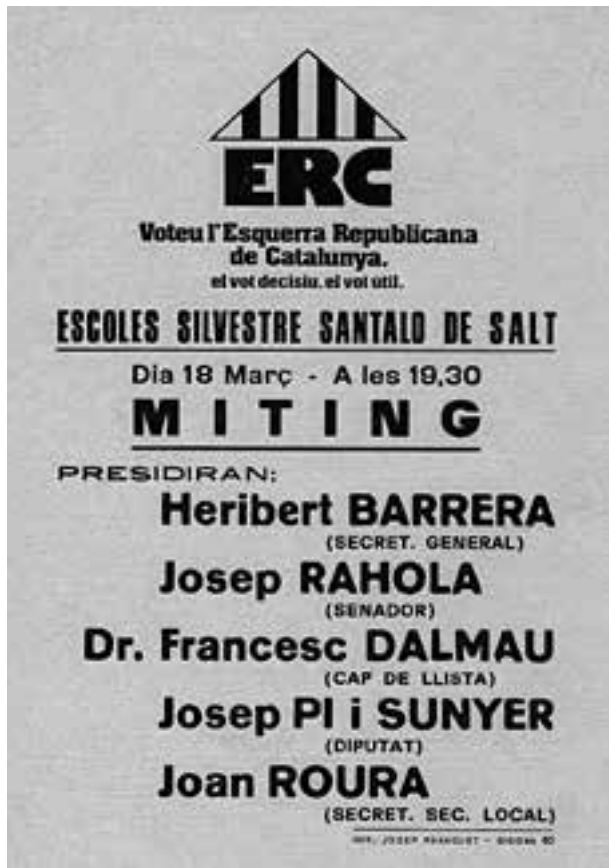
Una aposta pel president Tarradellas que esdevé triomfant amb el seu retorn el 23 d'octubre de 1977 i la reinstauració de la Generalitat de Catalunya, l'únic element de la Transició espanyola que enllaça directament amb la legalitat del període republicà.

Per a l'elaboració de la Constitució s'escull una ponència parlamentària on hi són representades d'una manera genèrica les diverses sensibilitats —centristes, socialistes, comunistes com Jordi Solé Tura, exministres franquistes com Manuel Fraga i catalanistes com Miquel Roca— i s'enllesteix el text de la Carta Mag-

315 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 137.

316 *Ibidem*, p. 123.

317 POYANO, Joan. «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.

18 de març de 1980

Octaveta anunciant un míting a Salt de la campanya electoral al Parlament de Catalunya.
JRR

Palamós, 20 de març de 1980

Francesc Dalmau votant a la seva mesa a les eleccions al Parlament de Catalunya.

LDM

na. A la votació parlamentària del text, el 31 d'octubre de 1978, ERC s'hi absté, com els diputats del PNV. El representant d'Euskadiko Ezkerra hi vota en contra. El 6 de desembre, la Constitució és ratificada en referèndum. La singularitat territorial de l'Estat també s'aprecia en l'escrutini. Per Dalmau, amb perspectiva, aquesta no és la transició a què ell aspirava. El doctor no pot ser més clar: «*El retorn a les institucions democràtiques que el feixisme va arrabassar no s'ha fet com nosaltres sempre havíem esperat, no s'ha arrabassat el feixisme. És una injustícia històrica, encara que per pragmatisme es pugui admetre. S'ha muntat un règim democràtic menyspreant la història i això sempre comporta un dèficit, que és l'agror que sentim*».³¹⁸

Una agror que intentaran transformar en acció política positiva. Entre el 1977 i el 1979 Esquerra aprofita la seva presència al Congrés —i el seu senador lleidatà Rossend Audet, escollit dins de l'Entesa dels Catalans— per anar-se estructurant territorialment, com ja havia començat a fer de manera accelerada abans de les primeres eleccions. És el moment d'anar activant antics militants, salvar divergències menors i estructurar un partit amb pocs recursos econòmics. La seu nacional del partit es trasllada del carrer de la Mercè al d'Ausiàs Marc i el nombre d'afiliats va creixent, se sobrepassa la xifra dels 4.000 militants.³¹⁹

Aquest context d'implantació també té lloc a les comarques gironines, on a Figueres s'impulsa *L'Empordà Republicà*, una publicació periòdica d'ERC per divulgar el seu missatge.³²⁰ En aquesta línia, a finals de maig de 1979, ERC inaugura la seva seu central a les comarques gironines, el Casal Laureà Dalmau. El local, cedit per Francesc Dalmau, està situat al carrer Bonaventura Carreras i Peralta, 4, de Girona, la casa familiar de Laureà Dalmau. El grup Praxi-75 hi havia re-

318 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

319 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 145 i 163.

320 TESTART, Albert. «L'Empordà Republicà, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició», *Gazeta*, 2, 2010, p. 205.

alitzat un gran mural al·legòric sobre els Segadors. A l'acte hi intervingueren els germans Frederic i Josep Rahola.³²¹ Aquest darrer, valorà com un encert el nom del nou casal, ja que Laureà Dalmau, el pare del doctor Dalmau, era «*un gran home, un gran polític, un gran metge i un gran poeta. Un home estretament lligat a Girona, la seva ciutat, un home exemplar que va deixar a la seva mort una petjada molt profunda*».³²²

Després de la Constitució vingué l'hora de redactar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. No fou un procés senzill, però després de mesos de debat, s'havia enllestit. El parador de Vic, decorat amb una natura estàtica de Palau Ferré, va ser l'espai idoni per a la seva elaboració, per part de la Comissió dels Vint. D'aquí li vindria el nom d'Estatut de Sau. El text de consens havia passat a tràmit parlamentari. Tot i que Dalmau era independentista entén que en aquell moment ERC aposti per millorar la situació dels catalans «*a través de l'articulat de la Constitució i del mateix Estatut d'Autonomia*».³²³ Accepta, doncs, la secessió com un procés gradual, tenint present la força de les diferents posicions en cada moment. Uns anys després, però, quan repassarà un moment com aquell, no serà tan generós amb el que significa l'estat de les autonomies. Les autonomies? «*No és ni carn ni peix. Et donen un certs poders, però controlats [...] En temps del franquisme es definia com una llibertat "bien entendida"*».³²⁴

Les diverses formacions polítiques prenen posició, a partir, també, dels resultats assolits als comicis constituents de 1977 i a les eleccions generals i municipals de 1979. En aquestes eleccions generals, ERC hi concorreria amb noms de pes a les primeres posicions: Heribert Barrera per Barcelona, Joaquim Arana per

321 «Nou local d'ERC al Casal Laureà Dalmau.», *Punt Diari*, 1 de juny de 1979, p. 1.

322 BOSCH, Jordi. «Ayer fue inaugurado el Casal "Laureà Dalmau" de la Esquerra Republicana», *Los Sitios de Gerona*, 1 de juny de 1979, p. 6.

323 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

324 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

Barcelona,
10 d'abril de 1980

Francesc Dalmau
amb les seves filles Marta
i Laura davant el Parlament
de Catalunya el dia de la
constitució de la cambra.
LDM

Lleida i Josep Maria Poblet per la de Tarragona. A la demarcació gironina, el candidat fou Joan Vila i Roig, de Roses. Tot i les expectatives creixents, només Barriera va poder situar-se, de nou, al seu escó madrileny. Tot i així, al Senat, ERC trauria dos escons, ja que serien elegits Josep Rahola per Girona i Joan Casanelles per Barcelona dins la Nova Entesa que lideraven els socialistes. A les municipals, fou Joan Hortalà qui s'endinsà amb ERC a l'Ajuntament de Barcelona.

El mateix 1979 s'aprova l'Estatut d'Autonomia de Catalunya en referèndum. Es convoquen eleccions al Parlament de Catalunya pel 20 de març de 1980. En aquests dos anys i mig la recomposició de sigles, persones i corrents havia estat notòria. D'una banda s'ha anat consolidat un espai catalanista de centre dreta al voltant de la figura de Jordi Pujol i la seva Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) que ha arribat a acords estables amb Unió Democràtica de Catalunya (UDC). D'altra banda, les diferents corrents socialistes conflueixen en el PSC vinculat en l'àmbit estatal amb el PSOE. L'espai conservador és ocupat per Alianza Popular, la formació de l'exministre franquista Manuel Fraga, mentre que el PSUC (i el PCE a l'Estat) és el principal partit d'ideologia marxista. Tot i tenir una incidència menor a Catalunya, en el conjunt de l'estat, la formació central continua sent la UCD de Suárez. Així les coses, el partit de Macià i Companys aspira a ser decisiu en aquesta etapa que ara s'obre, de la mateixa manera que ho havia estat des dels anys 1930, mantenint el fil de la legitimitat republicana. De cara als comicis de 1980 calia elaborar, doncs, una llista que fes història. Amb aquest objectiu, encapçalaria la llista per Barcelona el mateix Heribert Barrera seguit de Joan Hortalà i l'independent Francesc Vicens. En el cas de Lleida, serà l'uròleg de prestigi internacional Antoni Puigvert seguit de Víctor Torres. Pel que fa a Tarragona serà Josep Roig, líder cooperativista a Valls i conseller d'Agricultura al govern unitari conformat pel president Tarradellas des del seu retorn.

En el cas de la llista republicana a les comarques gironines, hom decideix que Francesc Dalmau sigui qui l'encapçali. La seva trajectòria i la seva claredat de mires així ho aconsellen. La premsa, lògicament, se'n fa ressò. «*La noticia potser més interessant de la jorna-*

da política va ser la pública decisió d'Esquerra Republicana de donar el número u de la seva llista al Parlament al doctor Francesc Dalmau, que exerceix la seva professió a les localitats de Palamós i Palafrugell i especialment en aquella comarca del Baix Empordà». ³²⁵

Aquella mateixa setmana els militants gironins d'Esquerra rendeixen un petit homenatge a Francesc Dalmau tot agraint l'acceptació de ser el cap de llista d'ERC en aquella circumscripció. Així, «*tot i que l'acte estava circumscrit als representants d'ERC, va servir també per evidenciar les moltes simpaties de les que gaudeix el doctor Dalmau en aquella comarca*». ³²⁶

Per al doctor, que el seu correligionari Víctor Torres descriu com un excel·lent candidat, ³²⁷ aquesta és una responsabilitat que assumeix des del convenciment que podrà aportar el seu bagatge a la institució. Davant d'aquest repte, Dalmau comentà que «*estic molt agraït a les seccions locals pel suport que m'han atorgat. He adquirit una enorme responsabilitat però posaré tot el meu esforç per correspondre, per Catalunya i per Girona*». ³²⁸

Els diaris es fan ressò de la seva trajectòria, ³²⁹ i van seguint la campanya electoral de Dalmau per les comarques gironines. L'eix de la campanya dels republicans són els motius que sintetitzen perquè caldria votar les sigles històriques d'ERC: perquè té un programa precís de realitzacions concretes; és un partit fiable; perquè té experiència de govern; visió de futur; és garantia d'equilibri en el nou Parlament, ja que defensa els drets

325 GAY, Josep Víctor. «La carrera al Parlament. El doctor Francesc Dalmau encabeza la lista d'Esquerra Republicana», *Los Sitios de Gerona*, 29 de gener de 1980, p. 3.

326 GAY, Josep Víctor. «La carrera al Parlament. Homenaje de Esquerra Republicana al doctor Francesc Dalmau», *Los Sitios de Gerona*, 1 de febrer de 1980, p. 3.

327 TORRES, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*, p. 336.

328 M, B. «Esquerra Republicana de Catalunya celebró ayer, en Gerona, su Consell Nacional», *Los Sitios de Gerona*, 10 de febrer de 1980, p. 34.

329 «Partidos en liza: Esquerra Republicana de Catalunya. Los cabeza de lista», *La Vanguardia*, 12 de març de 1980, p.11.

Ripoll, 22 de març de 1981

Esquerra commemorà el 50è aniversari de la seva fundació amb una jornada a Ripoll, bressol de Catalunya. Al matí celebrà un míting al Cinema Comtal. D'esquerra a dreta: x, Francesc Subirà, Francesc Dalmau, Marçal Casanovas, Heribert Barrera, Víctor Torres, Josep Rahola, Francesc Vicens, Jordi Rull, Joan Garcia i Castellet, x, Maria Dolors Tresserras i Albert Freixa.
CODOLÀ / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

nacionals de Catalunya i els interessos del poble.³³⁰ Els cartells de Francesc Dalmau van acompanyats d'unes afirmacions prou eloqüent «*Quan a Madrid calia dir no, hem dit no. Al Parlament de Catalunya ni ens mossegarem la llengua ni ens casarem amb ningú*».³³¹

La importància de les eleccions és indubtable i, de fet, tot i que alguns en aquell moment no ho percebessin, el resultat d'aquells comicis marcaria la història parlamentària de les següents tres dècades. Per Dalmau «*Aquest Parlament haurà de legislar el nostre Reglament, o si voleu la nostra Constitució, i això ens ha de donar un color polític que incidirà en el camí a prendre en el nostre ressorgiment econòmic (i per tant polític) i social*».³³² Dalmau feia referència al color polític que podia prendre la principal institució catalana, i no era un tema menor, com tampoc ho era l'Estatut de Sau, que Dalmau esmenta com a reglament. «*Aquest reglament i aquest color polític també repercutirà en les nostres relacions amb l'estat central, o sigui, que repercutirà amb facilitats o dificultats en traspàs de Serveis de totes classes*».³³³ La preocupació per la rapidesa o la lentitud en el traspàs de competències del govern central a la Catalunya autònoma, doncs, ja hi seria des de bon començament.

En el nou Parlament d'aquest marc autònom reconegut poc abans, hi serien representades les diferents demarcacions del país, però no totes amb la mateixa força. Això fa que Dalmau, juntament amb el cap de llista republicà per la circumscripció lleidatana, Víctor Torres, critiqui la desproporció entre els escons que s'escullen a la demarcació de Barcelona —85— i els que es trien a les altres, 15 per Lleida, 17 per Girona i 18 per Tarragona. Certament, aquest model de distribució dels escons era ben diferent del que existia —i

330 «Les set raons de votar l'Esquerra Republicana de Catalunya», *La Humanitat*, 8 de març de 1980, p. 2; «Les set raons de votar l'Esquerra Republicana de Catalunya», *La Humanitat*, 8 de març de 1980, p. 8.

331 «ERC. Girona», *La Humanitat*, 8 de març de 1980, p. 5.

332 «Catalunya i els palamosins. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, febrer de 1980.

333 *Ibidem*.

que segueix existint— al Parlament Basc. Dalmau i Torres afirmen així, referint-se al parlament català, que «*la consolidació de l'autonomia passa per la representativitat comarcal*».³³⁴

Una representativitat comarcal de la qual ERC es nodreix internament i en fa bandera pública. Dalmau veu la formació republicana com un partit d'esperit jove —tot i els cinquanta anys que poc després celebrarien— i clarament progressista. Mirant a l'endemà d'aquelles primeres i crucials eleccions, expressava amb claredat que ni ell mateix ni el conjunt dels republicans «*No volem repetir a Catalunya costoses experiències que han fallat en molts punts, però tampoc volem deixar les coses tal com estan perquè entenem que així no van del tot bé*».³³⁵ Es refereix, amb aquestes paraules, a una posició entre els que, tenen com a model la Unió Soviètica, i aquells que amb tímides reformes creuen que n'hi ha prou per passar pàgina als quaranta anys de franquisme.

Per fer-ho, per assolir aquests objectius programàtics que plantegen en el seu programa electoral i que podrien resumir-se en l'enfortiment nacional de Catalunya i la contribució a la democratització general, Dalmau està convençut que ERC pot ser-ne una bona eina. Ja que, a més d'esperit jove i clarament progressista, Esquerra «*és també un partit que té experiència de govern. No som gent a les que els agradi improvisar les coses, presentem homes preparats perquè si hem dit que les coses no estan bé i volem millorar-les, hem presentat homes que són capaços de fer-ho*».³³⁶

I el 20 de març, les catalanes i els catalans van decidir la composició parlamentària de la cambra catalana. Tot i les expectatives socialistes d'obtenir-ne la victòria, va ser Convergència i Unió amb 43 diputats. El seguiren el PSC amb 33 escons, el PSUC amb 25 i

334 «La consolidación de la autonomía pasa por la representatividad comarcal», *La Vanguardia*, 16 de març de 1980, p.32.

335 BOSCH, Jordi. «La Esquerra, opción entre el inmovilismo y peligrosas experiencias», *Los Sitios de Gerona*, 19 de març de 1980, p. 6.

336 *Ibidem*.

Ripoll, 22 de març de 1981

En el marc de la commemoració del 50è aniversari de la fundació d'Esquerra, la direcció del partit ofrenà a l'Ajuntament una senyera de 32 metres quadrats que des del mateix dia onejà a la torre del Monestir de Ripoll. D'esquerra a dreta diversos membres de l'ajuntament ripollès i de la direcció d'Esquerra: Gonçal Cutrina, Pere Catena, Francesc Dalmau, Víctor Torres, Heribert Barrera, Pere Jordi Piella —alcalde de Ripoll—, Francesc Vicens, Josep Rahola, Francesc Subirà, Jaume Serra, Eudald Castells, Miquel Viñas i Ricard Traver.

CODOLÀ / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

l'UCD amb 18. 2 escons anaren pel Partido Socialista Andaluz.

Esquerra Republicana de Catalunya aconseguí 14 representants al Parlament: 8 diputats a Barcelona i 2 a Tarragona, Lleida i Girona. Els resultats específics de Girona són molt bons, amb gairebé 25.000 suports, això és un 10% dels sufragis, amb una concentració de vot important a l'Alt i el Baix Empordà. Els 2 diputats gironins seran: Francesc Dalmau i Marçal Casanovas. Dalmau ho valora així: «*La veritat és que no esperava aquests resultats. Especificant més puc dir que esperava bons resultats, però no tan bons. Es confirma que Esquerra pot ser l'àrbitre de la qüestió*». ³³⁷ Els resultats d'Esquerra han sorprès els seus propis dirigents, però el resultat ha estat molt ampli. «*Jo crec que fent una primera estimació, es podria dir que ha estat una victòria del nacionalisme català i d'un esperit democràtic*». ³³⁸

Els resultats fan possibles diverses combinacions viables i la calculadora treu fum. «*S'ha de veure encara la correlació, si bé crec que el nostre paper serà molt decisiu a l'hora d'elegir el nou president i de formar govern*». ³³⁹ Els catorze diputats republicans, més de 240.000 vots i un percentatge del 8'9% al conjunt del Principat suposen un increment respecte els vots i percentatges dels comicis anteriors. Per Dalmau, des de les files republicanes «*ens esperàvem un millorament, però en aquests moments estem molt sorpresos per la quantitat de vots que hem aconseguit. Si la gent ha respost, ha estat perquè està d'acord amb els nostres plantejaments i perquè han comprès que la nostra tossuderia tenia fonament*». ³⁴⁰ El perfil dels seus votants? En paraules de Dalmau reberen el suport, d'«*aquells nacionalistes que han vist la clare-*

dat de la nostra línia». ³⁴¹ Per analitzar els resultats calia posar de relleu diferents factors, per Dalmau, «*cal tenir en compte el suport d'un grup d'intel·lectuals catalans que des de la seva posició d'independents han estat uns valedors molt importants per Esquerra*». ³⁴² Es refereix a prop d'un centenar de persones referencial dins dels seus àmbits que van donar suport explícit a Esquerra i que es van anar fent públics en tres moments determinats de la campanya. ³⁴³

El resultat electoral del març de 1980 el situa encara més, si es pot, com un puntal republicà a les comarques gironines, referent ineludible pel conjunt de la militància gironina. ³⁴⁴ Aquestes eleccions suposaven el retorn dels Dalmau a la vida parlamentària catalana, després del seu pare, als anys 1930. Per a ells, era el cim institucional que contemplaven, car no hi havia cap hemicicle més important que el del Parc de la Ciutadella. En una ocasió els periodistes li preguntaren si en cas de donar-se l'oportunitat, Dalmau preferiria ésser president del govern central o de l'autonòmic. La resposta seria clara, preferia ser el president dels catalans i de les catalanes. ³⁴⁵

Així, es constitueix el primer Parlament fruit d'unes eleccions democràtiques després del llarguíssim parèntesi franquista, amb Dalmau com a membre continuador de l'escó republicà del seu pare. ³⁴⁶ L'acompanyarien d'entrada en el Grup parlamentari d'Esquerra: Heribert Barrera, Joan Hortalà, Francesc Vicens, Josep Maria Poblet, Josep Fornas, Ramon Vinyals, Jesús

341 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

342 *Ibidem*.

343 Uns quants d'aquests noms els podeu trobar a: CULLA I CLARA, Joan Baptista. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 198-199.

344 V.P. d'ERC. «Esquerra Republicana de Catalunya. La nostra història», *Punt Diari*, 8 d'octubre de 1982, p. 9.

345 «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.

346 «Solemne constitució del Parlament de Catalunya», *Punt Diari*, 11 d'abril de 1980, p. 2.

337 MESTRES, Rosa M. «Tras los resultados, opiniones de los políticos», *Los Sitios de Gerona*, 21 de març de 1980, p. 19.

338 «Ha estat una victòria del nacionalisme català», *Punt Diari*, 22 de març de 1980, p. 5.

339 *Ibidem*.

340 *Ibidem*.

Barcelona, 8 d'abril de 1981

El diputat Francesc Vicens intervenint en un ple del Parlament de Catalunya.

A la primera filera: Joan Reventós (PSC), Macià Alavedra i Jaume Camps (CiU). A la segona: Francesc Dalmau, Josep Roig, Víctor Torres i Francesc Vicens (ERC). A la tercera: Esteve Tomàs, Juan José Ferreiro, Xavier Guitart i Pere Ayguadé (PSC). A la quarta: Antoni Lucchetti i Francesc Padullés (PSUC). A la cinquena: Teresa Eulàlia Calzada (PSUC). I a la sisena: Antoni Cuadras (PSUC).

PAU OLIVA / EPC

Prujà, Albert Alay, Josep Roig, Francesc Subirà, Antoni Puigvert, Víctor Torres i Marçal Casanovas.³⁴⁷

Ha arribat l'hora de la veritat. Caldrà elegir el primer president de la Catalunya democràtica. Com voldria Dalmau que fos aquest president? «*Jo voldria un home que fos català, fermament nacionalista i que tingués el nostre seny. Dit d'una altra manera, que fos un home que "toqués de peus a terra" com diem vulgarment*». ³⁴⁸ I com podria assegurar-se la seva fermesa nacional? algú podria preguntar-se. «*Una garantia del seu nacionalisme seria l'haver passat la prova del franquisme, perquè això no solament seria una garantia de fidelitat a uns principis indispensables, sinó que ho seria també posseir aquella experiència i maduresa que —ai las!— només les pot donar el temps, tal com ens ho demostra el nostre actual President Tarradellas*». ³⁴⁹

El perfil dels possibles candidats a presidir la Generalitat eren nombrosos abans de passar per les urnes. A partir de l'escrutini, però, només hi ha dos presidenciables amb possibilitats reals. O Jordi Pujol o Joan Reventós. A qui haurien de donar suport els diputats d'Esquerra? Com voldrien que fos aquell que ha d'encapçalar una etapa tan decisiva per al país? Per Dalmau, les qualitats del nou president haurien de ser principalment dues: tenir la capacitat de «*desenvolupar una fructífera tasca de Govern a casa i saber dialogar profitosament amb Madrid*». ³⁵⁰

El 22 d'abril de 1980 té lloc la sessió constitutiva del Parlament, en què s'ha d'elegir el nom del Molt Honorable. Els republicans, s'abstenen en la primera votació per elegir el President Pujol.³⁵¹ Dos dies després, evidenciant el pacte entre ERC —que ja presidia el Parla-

ment amb Heribert Barrera— i CiU, Dalmau i el conjunt dels republicans voten afirmativament el nomenament de Jordi Pujol com a president de la Generalitat de Catalunya.³⁵²

Era una aposta arriscada políticament que tenia els seus perills pel que fa a la competència entre els partits que es disputaven votants d'una àmplia frontera ideològica. A més, la decisió també va topar amb els seus detractors, dins i fora de les files republicanes, sobretot, clar està, per part de les altres forces d'esquerres —socialistes i comunistes— que ja somniaven amb un acord a tres que permetés una aliança progressista presidida per Reventós. Barrera, la tardor del 2010, seguia defensant la coherència que «*pensant més en el país que en el partit*» —en paraules seves— el portà a establir un govern que pogués redreçar nacionalment Catalunya.³⁵³

Dalmau seria de la mateixa opinió: «*A la primera legislatura jo vaig creure que la nostra obligació era ajudar a formar un govern cara a Madrid. És allí on tenim l'adversari, no a Catalunya, i els havíem de demostrar que teníem el cap sobre les espatlles i que ens sabem manar i que per això demanem l'autodeterminació*». ³⁵⁴ Per tant, i seguint aquesta argumentació, Dalmau reivindica que «*la posició de la primera legislatura no em reca, perquè jo crec que varem complir un deure patriòtic [...] després de tantes lluites, de tant patir, tant sofrir i tantes punyetes, teníem una cosa petita com era la democràcia i l'Estatut i no ens podríem permetre que diguessin que no érem capaços de formar un govern [...] havíem de demostrar que quan convé sabem fer pinya*». ³⁵⁵

Fer pinya, formar govern, consolidar la democràcia i enfortir l'autogovern. Per començar a posar fil a l'agulla, caldrà establir les normes internes de funcionament

347 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 8, 31 de juliol de 1980, p. 170; «ERC: 14 diputats», *La Humanitat*, 1 d'abril de 1980, p. 4-5; «Vida del partit. Parlamentaris diputats i senadors», *La Humanitat*, 1 de juliol de 1980, p. 8.

348 «Catalunya i els palamosins. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, febrer de 1980.

349 *Ibidem*.

350 *Ibidem*.

351 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 4, 22 d'abril de 1980, p. 64.

352 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 5, 24 d'abril de 1980, p. 99.

353 Entrevista de l'autor amb Heribert Barrera. Barcelona, 17 de novembre de 2010.

354 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

355 *Ibidem*.

Girona, 21 de juny de 1981

Acte commemoratiu del cinquantenari de la fundació d'Esquerra, celebrat al Saló de descans del Teatre Municipal de Girona. D'esquerra a dreta: Francesc Dalmau, Heribert Barrera, Josep Rahola i Marçal Casanovas.

PABLO GARCIA CORTÉS / FJI

del poder legislatiu català i Dalmau és vocal suplent a la Comissió de Reglament del Parlament de Catalunya.³⁵⁶

El Parlament, com el govern, es posen de seguida en marxa. Hi ha molta feina per fer i és el moment de fer-la. El treball legislatiu i executiu de Catalunya però, no es pot abstrure de les dinàmiques existents en l'àmbit estatal, i és que l'actualitat marca l'agenda política.

El gener de 1981 la renúncia d'Adolfo Suárez agafa per sorpresa a molta gent, Dalmau, però, ja se l'esperava. «*La dimissió de Suárez era previsible donada l'evolució que portava el partit fins ara. La política d'UCD no resolía els problemes del país i, per tant, la solució no era una altra que la dimissió del seu president*».³⁵⁷

De fet, des dels comicis municipals de la primavera del 1979, la UCD ha perdut posicions. No ha obtingut els grans ajuntaments i, en conseqüència, la seva força a les diputacions és limitada. El desgast intern és important, i tot el procés estatutari el debilita. La crisi interna de la seva formació porta Suárez a dimitir. A la sessió d'investidura del seu successor a la presidència, però, els esdeveniments es precipitaran. És l'intent de cop d'estat involucionista del 23-F. L'assalt al Congrés genera dubtes i situacions límit. Les cares visibles de l'antifranquisme i de les llibertats democràtiques temen per un futur incert. La documentació de partits i sindicats és material sensible. Les corredisses i les trucades s'intensifiquen durant aquelles disset hores.

Dalmau té una opinió prou contundent al voltant d'aquella jornada colpista del 23-F. Per al doctor, «*el 23 de febrer va ésser un acte antidemocràtic, però fonamentalment un acte antiautonòmic. Des d'aleshores la política ha estat regressiva. El sostre el vam tocar aquella diada desgraciada*».³⁵⁸ Tot i la complexitat existent en aquells anys 1980 al voltant de l'equilibri de

forces i el soroll de sables, Dalmau reconeix que també hi ha militars amb valors, i per això assistirà anys després al sopar d'homenatge al coronel Josep Lluís Ortega Monasterio.³⁵⁹

I després del 23-F, finalment, Leopoldo Calvo-Sotelo serà investit president. Arriba la LOHPA. Així, com deia Dalmau, els fets d'aquell febrer de 1981 al Congrés dels Diputats tindria com a conseqüència un pacte entre centristes i socialistes per frenar l'impuls autonòmic català. Dalmau té clar que «*el pacte UCD-PSOE de concertació autonòmica és un acord clarament anticatalà, encara que ho maneguim a la seva manera per fer-nos veure garses per perdius*».³⁶⁰ Les protestes contra LOHPA es generalitzen, i la Crida a la Solidaritat, acabada de fundar, convoca una manifestació d'ampli espectre per mostrar-hi el rebuig de la ciutadania. La posició dels socialistes catalans no és senzilla, sobretot per sectors com els pallachistes que provenien d'un PSC-Reagrupament molt vinculat a la defensa dels drets nacionals. Això fa que Dalmau, preguntat per la qüestió, no dubti a afirmar que «*són més nacionalistes els militants del PSUC que no els socialistes. I que consti que em sap greu haver-ho de dir*».³⁶¹

En aquests anys de democràcia incipient, el seu càrrec institucional el fa ser present a actes de tot tipus. És la primera fornada de diputats i això, al territori, també es nota. Així, com a parlamentari, fa entrega de premis literaris en certàmens de Palamós,³⁶² i també en inauguracions i jornades arreu de les comarques gironines.³⁶³

359 «Cena-Homenaje al coronel José Luís Ortega Monasterio», *La Vanguardia*, 14 de desembre de 1984, p. 23. Josep Lluís Ortega Monasterio (1918-2004) va ser un dels promotors de la Unió Militar Democràtica. Fora de l'exèrcit, era instrumentista i un dels més destacats compositors d'havaneres en català.

360 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

361 *Ibidem*.

362 «Manuel Baró, de 9 anys, menció especial del jurat, felicitat pel diputat al Parlament Francesc Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, febrer de 1983.

363 LLORET, Josep. «Inaugurada oficialment la Llar del Jubilat de Torroella», *Punt Diari*, 6 de febrer de 1983, p. 10.

356 Els republicans titulars de la Comissió que es reuniria entre els mesos de juny i juliol de 1980 eren Joan Hortalà i Víctor Torres. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 4, 18 de juliol de 1980, p. 82.

357 ROVIRA, Ramon. «El relleu de Suárez provoca expectació i recels entre els polítics gironins», *Punt Diari*, 31 de gener de 1981, p. 3.

358 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

La Vajol, 18 d'octubre de 1981

Inauguració de la font-monument en record de Lluís Companys,
en el marc de la 3a Trobada d'Agermanament del Coll de Manrella.

D'esquerra a dreta: Josep Rahola, Joan Saqués, Frederic Rahola, Francesc Dalmau i Heribert Barrera.

JOSEP MARIA BERNILS I VOZMEDIANO / AMGI-CRDI - FONS DIARI DE GIRONA

Així mateix, quan el president de la Generalitat visita l'Empordà, Dalmau sempre forma part de la comitiva d'autoritats.³⁶⁴ En seria el cas, per exemple, de la inauguració de la Porta Catalana de la Jonquera.³⁶⁵ Aquesta faceta d'amfitrió també hi seria present, i encara amb altres motivacions afegides, quan el visitant era el president del Parlament, el també republicà, i amic personal, Heribert Barrera.³⁶⁶ És el cas, entre d'altres, de la inauguració, l'octubre de 1981, del monument en record de Lluís Companys del Coll de Manrella.³⁶⁷

Aquesta faceta pública, que ja existia en Dalmau, es veu reforçada per la seva projecció parlamentària. Així, participava en jornades organitzades a l'Empordà amb vocació internacional, explicant el marc autonòmic del moment.³⁶⁸ Amb Dalmau, també hi participà en d'altres ocasions Heribert Barrera.³⁶⁹ Amb Barrera, Dalmau compartiria opinions i debats al voltant d'un partit que calia anar refermant, no en va, es tractava del cinquè partit polític en nombre d'escons. Aquestes reflexions, per Dalmau, estaven vinculades també a un procés natural de renovació i rejuveniment de la militància. Per això considerava que «l'entrada

364 «El Domingo, el president de la Generalitat visitó el Baix Empordà», *Los Sitios de Girona*, 9 de juny de 1981, p. 6.

365 BERNILS, Josep Maria. «Jordi Pujol inauguró la "Porta Catalana" de La Jonquera», *Los Sitios de Girona*, 26 de juliol de 1981, p. 16.

366 «Heribert Barrera, en Girona», *Los Sitios de Girona*, 23 de juny de 1981, p. 1.

367 RIMALLÓ, Florenci. «Notes comarcals. Inauguració d'un monument III Trobada d'Agermanament», *La Humanitat*, gener de 1982, p. 3. A l'esmentada Trobada, Barrera ja hi havia assistit en anteriors ocasions, com quan a la tardor de 1980 hi faria un discurs, acompanyat, entre d'altres, de Francesc Dalmau i Concepció Ferrer, vicepresidenta de la cambra catalana. RIMALLÓ, Florenci. «Notes comarcals. Visita d'Heribert Barrera. Trobada d'Agermanament», *La Humanitat*, 15 de novembre de 1980, p. 3.

368 F, E. «Interés europeo por conocer Cataluña.», *La Vanguardia*, 15 d'abril de 1982, p. 30.

369 «Heribert Barrera a les jornades de Proa», *Punt Diari*, 31 de març de 1983, p. 12.

de jovent donaria a l'ERC una revitalització que seria molt benvinguda. Potser aquest és el moment menys oportú per aconseguir-ho, atès el desencant general envers la política».³⁷⁰

A mitjans de 1982 la composició del grup parlamentari d'ERC havia canviat. En aquell moment, estava format per: Heribert Barrera, Joan Hortalà, Jordi Casas-Salat, Josep Fornas, Jesús Prujà, Albert Alay, Francesc Subirà, Antoni Puigvert, Víctor Torres, Marçal Casanovas, Miquel Porter i Moix, Josep Maria Garreta i el mateix Francesc Dalmau.³⁷¹

Encara no dos anys després de les eleccions al Parlament, les urnes es tornaran a fer presents, en aquesta ocasió, en l'àmbit estatal. El motiu? Calvo-Sotelo, president del Govern espanyol, dissolia les Corts i avançava les eleccions per a la tardor d'aquell any. Si els comicis de 1980 havien estat decisius per marcar la línia de país, també les generals de 1982 seran un esdeveniment important que deixarà empremta a la política estatal durant prop d'una dècada i mitja.

«D'Esquerra Republicana se'n diu que compta treure prou diputats a Madrid com per tenir un grup parlamentari propi. Això voldria dir un mínim de cinc, que ja són colla» anuncia la premsa.³⁷² Tenint en consideració que en aquell moment només disposaven d'un diputat a la Carrera de San Jerónimo, aspirar a cinc escons potser seria excessiu, però la idea hi és i faran campanya per aconseguir-los. El cap de llista per Barcelona serà Francesc Vicens, com Jaume Auqué per Lleida i Ramon Pallicé per Tarragona. D'aquests hipotètics seients republicans a Madrid, l'opinador del *Punt Diari* que s'acull al pseudònim Pius, calcula que «A Girona ens en tocaria un, però encara no hi ha llista. No n'hi ha, però sonen alguns noms coneguts: el neuròleg i amic Joaquim Jubert, el doctor Dalmau, de Palamós...».³⁷³

370 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

371 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 79, 27 d'abril de 1982, p. 2.775.

372 PIUS. «Punt i Seguit. La cuina política», *Punt Diari*, 5 d'agost de 1982, p. 3.

373 *Ibidem*.

Palamós, 25 de setembre de 1982

Francesc Dalmau amb l'historiador Josep Maria Ainaud de Lasarte que pronuncïà una conferència d'homenatge a Ventura Gassol, a la sala d'art Gavina.

ANTONI CROSA I MAURI / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

Ara, l'articulista ja aclareix que tot són hipòtesis, «*tot són veritats temporals. El foc de la cuina amanirà el plat definitiu*»,³⁷⁴

Un plat, el de la llista electoral per les eleccions generals de 1982, en el que sonava el nom de Dalmau, tot i que ell tenia altres projectes en ment, a més de la responsabilitat al Parc de la Ciutadella, la legislatura de la qual tot just arribava a l'equador. I, certament, Dalmau no fou candidat en uns comicis que consagrarrien, a Catalunya, el bipartidisme entre CiU i PSC.³⁷⁵ La llista gironina d'ERC l'encapçalà l'escriptor Lluís Racionero. I a la Cambra Alta, l'exsenador Josep Rahola repetiria com a candidat republicà, en aquesta ocasió, però, fent coalició amb CiU dins de «Catalunya al Senat».

El socialisme esdevingué majoritari a tot l'Estat, també a Catalunya, en detriment d'un PSUC que s'enfonsà. Mentre CiU feia valer la força de governar Catalunya i AP castigava l'antiga UCD, el resultat d'ERC va tornar als nivells de 1979, revalidant el seu únic escó a Madrid. Aquelles eleccions estigueren molt marcades per la personalitat d'un Felipe González que assoliria així la seva primera majoria absoluta. La campanya havia estat molt intensa en la qüestió de l'entrada a l'OTAN. Dalmau, amb la seva ironia poc dissimulada, no s'està de veure un punt a favor de la incorporació de l'Estat a l'aliança esmentada. «*Potser seria millor entrar-hi, així els militars tindrien quelcom per distreure's i molts no pensarien en un cop d'estat*»,³⁷⁶

Com la qüestió armamentista internacional, una altra de les temàtiques que obriran portades de diaris serà el cas Rumasa. Aquest fet obria un debat públic al voltant de la relació entre l'Estat i l'economia. Fins a quin punt el sector públic podia intervenir en el mercat? S'havien de privatitzar altra volta les empreses expropiades? Dalmau disposava d'una opinió pròpia al voltant de la qüestió. Per a ell, en casos com els de Rumasa, però d'una manera general, «*les empreses han*

de tornar al sector privat; si no, es crearia un sentiment de dubte respecte a les promeses fetes pels membres del govern»,³⁷⁷

Una altra de les qüestions que marcaran l'agenda, aquesta vegada centrada sobretot a Catalunya, serà la del cas Banca Catalana. Dalmau no se n'amaga i dona suport públicament a Jordi Pujol. Hom considera que els socialistes volen guanyar als tribunals allò que han perdut a les urnes. Així, el doctor fa una crida des de Palamós perquè els ajuntaments convoquin plens extraordinaris per aprovar mocions favorables al president de la Generalitat.³⁷⁸

El suport parlamentari d'ERC al govern de CiU passava, entre d'altres, per una millora de l'autogovern català. D'aquesta manera, el juliol de 1983, els republicans presenten una Proposició de Llei de Reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya amb l'objectiu d'ampliar l'autogovern. Dalmau n'és un d'ells. Els signants entenen que Catalunya «*té reconegudes competències inferiors a les que han obtingut ja des d'ara moltes Comunitats Autònomes*»,³⁷⁹ Al mateix temps, entenen que és legítim que «*Catalunya assoleixi, en tots els dominis, les mateixes competències que ja han estat reconegudes a una altra o a diverses de les altres Comunitats*»,³⁸⁰ Tot i que la reforma estatutària no prosperà, la iniciativa serví per evidenciar la necessitat d'anar caminant cap a una millora del sistema autònom que encara tardaria molt a produir-se.

4.2. Construir el país

Els quatre anys d'una legislatura semblen, a primer cop d'ull, d'una durada considerable. Tot i així, els mecanismes i els passos de tot òrgan legislatiu necessiten

377 «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.

378 «El caso Banca Catalana entra en una nueva fase», *La Vanguardia*, 29 de maig de 1984, p. 19.

379 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 156, 5 d'octubre de 1983, p. 6.620.

380 *Ibidem*.

374 *Ibidem*.

375 BOSCH, Jordi. «CiU y PSC-PSOE consagran el bipartidisme en Girona», *Los Sitios de Girona*, 30 d'octubre de 1982, p. 9.

376 CROSA, Antoni. «Proa va fer la darrera conferència europea», *Punt Diari*, 30 d'octubre de 1982, p. 11.

Girona, 15 d'octubre de 1982

Commemoració de l'afusellament del president Lluís Companys amb una ofrena floral al monòlit del cementiri de Girona dedicat als morts en defensa de la República.

D'esquerra a dreta: Julià Pinart, x, Francesc Dalmau, Xavier Casademunt, Miquel Martínez i Marçal Casanovas.

JOAN COMALAT / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

uns terminis que van allargant propostes i projectes. El dia a dia dels diputats s'enllaça amb altres responsabilitats complementàries en pobles, viles i ciutats, en temes particulars de cada un o en la necessària coneixença del territori i de la seva gent. Això fa que sovint, si hom pregunta als diputats, aquests considerin que els tràmits i els titulars del dia a dia escurcen les legislatures.

Tot i així, la del 1980-1984 no era una legislatura qualsevol. Les tasques que calia fer eren moltes, i per això el dinamisme executiu també va ser especialment intens. En el cas del nostre metge palamosí, al llarg dels quatre anys formarà part de diverses comissions, de vegades com a diputat titular, d'altres com a suplent, amb entrades i sortides a partir de les recomposicions de funcions que pogués haver-hi dins del grup parlamentari. Així, Dalmau és secretari de la Comissió Permanent Legislativa d'Economia, Finances i Pressupost, que presideix el diputat Ferran Pont.³⁸¹ El setembre de 1981, per exemple, entra a formar part de la Comissió de Política Territorial en substitució del diputat Josep Roig,³⁸² en aquesta Comissió de Política Territorial l'acompanyarà el també republicà Josep Maria Garreta.³⁸³

Uns mesos més tard, l'abril de 1982, coincidint amb diversos canvis a les files dels republicans, Dalmau substituirà Josep Roig a la Comissió d'Alta Muntanya.³⁸⁴ En aquesta comissió, que presidirà el gironí Ramon Sala, i en la que Dalmau hi serà present fins a l'octubre de 1983, també en formava part el republicà de Ponent, Víctor Torres.³⁸⁵ De la mateixa manera, Dal-

mau és el representant d'Esquerra a la Comissió Permanent no Legislativa de Govern Interior que presidia Barrera.³⁸⁶ Aquesta comissió, al seu torn, proposaria a Francesc Dalmau, Enric Manuel-Rimbau i Antoni Subirà com a diputats interventors per al 1982.³⁸⁷ A més de les esmentades, ocasionalment, Dalmau també participarà en d'altres comissions, com la de Política Social, en substitució d'algun company de files.³⁸⁸

Un dels àmbits en què Francesc Dalmau podrà aportar de manera especial la seva experiència i el seu coneixement empordanès és quan el Parlament debat qüestions al voltant dels recursos naturals, turístics i comercials que suposen els ports catalans. Això fa que, quan la Comissió de Política Territorial, el setembre de 1981, nomena la Ponència que elaborarà l'Informe del Projecte de Llei de Creació de la Comissió de Ports de Catalunya, lògicament està constituïda, entre d'altres, per Francesc Dalmau.³⁸⁹ La ponència de la comissió treballarà entre el desembre de 1981 i febrer de 1982, tot presentant la feina feta al març d'aquell mateix 1982.³⁹⁰ En l'aprovació definitiva de la Comissió de Ports, Dalmau expressa el seu vot a favor ja que «*nosaltres creiem que aquesta entitat autònoma que acabem de crear ha de ser un instrument [...] perquè el Departament millori els serveis dels ports que ens han estat traspassats*».³⁹¹

Si Dalmau s'interessava per les qüestions portuàries, tan importants a la Costa Brava, també esmerçaria esforços en les qüestions mediambientals i de protecció del medi natural. Així, entre el març i el juliol de 1983,

381 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 10, 10 d'octubre de 1980, p. 188; «Parlament. Comissions legislatives», *La Humanitat*, 15 d'octubre de 1980, p. 5.

382 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 42, 14 de setembre de 1981, p. 1.342.

383 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 79, 27 d'abril de 1982, p. 2.778.

384 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 76, 5 d'abril de 1982, p. 2.650.

385 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 79, 27 d'abril de 1982, p. 2.781.

386 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 42, 14 de setembre de 1981, p. 1.368.

387 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 83, 24 de maig de 1982, p. 3.105.

388 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 33, 23 de desembre de 1980, p. 906.

389 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 58, 7 de desembre de 1981, p. 1.925.

390 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 68, 1 de març de 1982, p. 2.376.

391 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 40, 24 de març de 1982, p. 2.645.

Circa 1982

Josep Tarradellas, Esteve Albert i Francesc Dalmau.

LDM

en el marc de la Ponència de la Comissió de Política Territorial, treballen amb la Proposició de Llei sobre declaració com a paratges naturals d'interès nacional i reserves integrals zoològiques i botàniques dels aiguamolls de l'Empordà.³⁹²

Dalmau n'explica el seu vot favorable: «*de tothom és coneguda la manera com, en línies generals, ha estat maltractada la nostra riquesa paisatgística durant el temps de la dictadura. Creiem que, qui més qui menys tots els que estem aquí, en un moment o altre, hem sentit una espècie de calfred, d'indignació en veure com els nostres paisatges es malbarataven per egoïsmes personals o per desconeixements de la realitat i necessitats del país*».³⁹³ Aquest és un tema que el toca de molt a prop i, per tant, la seva visió de la costa, del paisatge, de la flora i de la fauna empordanesa està també influïda pel seu sentir personal, per les seves vivències. Dalmau prossegueix recollint que «*la bellesa de la nostra terra ha estat i és un lògic atractiu per a tots aquells qui cerquen un lloc de repòs complet. El nostre clima, la nostra natura ofereixen les condicions requerides per a obtenir aquest repòs*».³⁹⁴

El paisatge idíl·lic que descriu no deixa de ser l'espai de natura ideal que estima i en què viu. En coneix indrets i se sent part d'aquest conjunt més ampli, que engloba l'activitat humana i l'esdevenir del medi ambient. El doctor en dóna fe i prossegueix la seva descripció, per poder entrar després a la valoració: «*En la nostra plana empordanesa hi ha els cursos d'uns rius, el Tet, el Fluvià, el Muga i el Ter, que en alguns llocs del seu curs i en les seves desembocadures donen lloc a aiguamolls lacustres on la torba ha donat naixença a la flora necessària per al desenvolupament d'espècies zoològiques, insectes, predadors i batracis que constitueixen un sistema de fauna i flora excepcional que no podem deixar de conservar*».³⁹⁵

392 *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 151, 28 de juliol de 1982, p. 6.241.

393 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 103, 29 de juny de 1982, p. 3.123.

394 *Ibidem*.

395 *Ibidem*.

Paral·lelament a l'espai paradisiac i d'equilibri ambiental, Dalmau és conscient de la necessitat d'actuació social i dels beneficis que aquesta activitat genera. Tot i així, és partidari de trobar-hi un equilibri que n'eviti la destrucció per fins solament lucratius, com sovint ha tingut lloc. Així, en la seva intervenció parlamentària, al juny del 1982, exposa que «*la demanda massiva del nostre territori ha despertat un mercat que, pel fet de no ser ben regulat, no ha tingut cap altre objectiu que un guany financer, i no ha tingut, tampoc, escrúpols, moltes vegades, per a ubicar construccions en llocs inadequat, o de dimensions també inadequades, que han fet malbé el paisatge o que han implicat canvis en les condicions del sòl que afectaven reserves d'espècies naturals*».³⁹⁶

Per evitar aquests possibles efectes negatius dels que parlava Dalmau, i que s'havien produït al llarg de les darreres dècades, el doctor valora molt positivament la tasca legislativa per donar cobertura legal i política als esmentats paratges empordanesos. Ara, ell té clar que aquest assoliment no és fruit del no res sinó que té arrels. «*La protecció d'aquests paratges no és d'ara [...] hi ha influït molt els grups excursionistes, d'ecologistes, de gent del nostre país que ho han demanat d'una forma reiterada i constant [...] en aquest moment ens miren i ens demanen que legislem una normativa que garanteixi aquesta riquesa natural, que és patrimoni de tot Catalunya*».³⁹⁷

L'octubre de 1983 s'aprova definitivament la Proposició de Llei. Dalmau n'està satisfet i així ho fa palès en seu parlamentària: «*quan, ja fa mesos, va presentar-se en aquesta Cambra la Proposició de Llei per a la defensa dels aiguamolls de l'Empordà, el criteri que vàrem exposar els diferents grups polítics fou coincident sobre la necessitat de legislar i d'un ordenament oportú per a protegir aquests espais naturals. Aquests espais marjalencs són llocs de refugi i de repòs per a moltes espècies migratòries que hi troben l'entorn necessari per a prosseguir fent de l'Empordà o, millor dit, dels seus aiguamolls, un lloc de pas, a fi de complir*

396 *Ibidem*.

397 *Ibidem*.

Palamós, 29 de gener de 1983

Francesc Dalmau entrega a Manuel Baró l'obsequi de la menció especial del Jurat en categoria infantil del 1r Concurs de narrativa curta Vila de Palamós.

BC (PROA)

*aquestes espècies el seu destí vital».*³⁹⁸ Uns aiguamolls que han estat font de diversitat, d'intercanvi, tal com ho ha estat també el conjunt del territori costaner de Girona. Dalmau no ho dubta, *«l'Empordà ha estat també un lloc de pas de molts pobles i cultures humanes que tant han contribuït a configurar el nostre poble i la nostra identitat nacional».*³⁹⁹

Per Dalmau, la identitat nacional, o el concepte de poble, vinculat a la preservació de la naturalesa no és quelcom d'eteri, ni una mirada abstracta sobre la terra i el país. Ell reconeix l'escala humana de la concepció territorial, de la vocació de país. Per ell, propostes legislatives com aquesta s'han de fer pensant amb *«el nostre pagès, l'home de la terra per antonomàsia, l'home que la coneix i que l'estima, perquè l'ha conquerit amb el seu esforç i treball quotidià i té el seu tros, com ell l'anomena, com la materialització dels esforços de diverses generacions que s'hi succeeixen per assegurar la permanència familiar a través dels temps».*⁴⁰⁰ Així, en definitiva, amb aquest pas parlamentari, *«amb aquesta llei, Catalunya disposarà d'un text legislatiu necessari per a aquesta parcel·la del seu territori i molt adient».*⁴⁰¹

La seva tasca parlamentària entre 1980 i 1984 té moments d'alts i baixos i una diversitat de temes importants, com a conseqüència del limitat nombre de diputats republicans, fet que feia, en definitiva, que Dalmau fos diputat interventor i formés part de la Comissió d'Economia Finances i Pressupost, de la Comissió de Política Territorial, de la Comissió de Govern interior i de la Comissió d'Alta Muntanya.

Amb la presència al Parlament de Catalunya, Dalmau dedicava quatre anys de la seva vida a la representació institucional i a la tasca legislativa. Amb aquesta, complia un somni i feia realitat un dels desitjos més preuats que el vinculaven amb el seu pare i amb la història més recent del nostre país.

398 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 148, 13 d'octubre de 1983, p. 4.749.

399 *Ibidem*.

400 *Ibidem*.

401 *Ibidem*.

Palamós,

23 de maig de 1983

Francesc Dalmau,
acabat d'elegir,
amb la vara d'alcalde.

ANTONI CROSA I MAURI /

AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

L'alcalde de Palamós

5

5.1. Els comicis del 1983 i els equilibris consistorials

Dalmau sempre s'havia dedicat als afers socials de l'Empordà, a saber quins punts de vista hi havia sobre una o altra qüestió, a donar opinió o consell, segons el cas, i a comprometre's amb allò que trobava just, amb aquelles causes que necessitaven un suport moral o un cop de mà des de primera línia.

Entre d'altres mostres d'aquesta complicitat amb les reclamacions que considera necessàries, Dalmau, ja el 1979, és un dels opositors al projecte que volia instal·lar un port a la cala del Crit, al terme municipal de Mont-ras, a tocar de Palafrugell. Així, si hi havia qui volia construir un moll esportiu a la Costa Brava argumentant que això fomentaria el turisme i ajudaria a vèncer l'atur, els defensors del paratge explicitaven que seria una destrossa brutal del paisatge i indicaven la inexistència d'un pla general urbanístic, així com d'un estudi turístic de la zona que determini les necessitats i les previsions.⁴⁰²

L'exemple mediambiental pot sumar-se, com hem tingut ocasió de percebre, amb la tasca a favor de la normalització lingüística i l'enfortiment de la cultura catalana a Palamós, a través d'Òmnium, per exemple.⁴⁰³ Així, no era difícil trobar-se el doctor en multitud d'actes, preparant activitats o organitzant xerrades i col·loquis, com la que va tenir lloc a la Gavina sala d'Art, l'agost de 1981, on un jove Miquel Strubell —nét del doctor Josep Trueta— exposà amb el doctor Dalmau, el seu punt de vista al voltant de la situació sociolingüística de la llengua catalana.⁴⁰⁴ També hi havia moments per a l'intercanvi distès de parer, és el cas de les trobades organitzades pel *Punt Diari* «per a polítics capturats, d'alguna manera, pel petit Empordà», en els que Dalmau també hi participaria,

402 MASSAGUER, Santi. «Debat sobre el Port de la Cala del Crit», *Punt Diari*, 23 d'octubre de 1979, p. 7.

403 CROSA, Antoni. «Reunió en defensa de la llengua catalana», *Punt Diari*, 14 d'abril de 1981, p. 7.

404 «Situació lingüística a Catalunya», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre-novembre de 1981.

Palamós, 23 de maig de 1983

Francesc Dalmau, acabat d'elegir alcalde, i Xavier Rocha, regidor cap de llista del PSC.

ANTONI CROSA I MAURI / AMGI-CRDI - FONTS EL PUNT

compaginant així la seva tasca mèdica i la política. Un d'aquests tingué lloc el 30 d'agost de 1981 a dos quarts de nou del vespre, a Palamós. La crònica ens fa evident aquesta dualitat. «*El doctor Dalmau tenia aquesta nit guàrdia. Afortunadament, ningú necessità els seus serveis durant la vetllada, per la qual cosa va poder mantenir amb l'escolta del President del Parlament una recordança d'altres temps en què s'havien conegut*». ⁴⁰⁵

Una vocació política, en el sentit de polis, de ciutadania, de servei a la societat, de pensar en el bé comú, que el motivava a actuar col·lectivament. Per això Dalmau s'havia compromès amb el catalanisme republicà de l'ERC d'en Barrera i per això era un dels 135 primers diputats del nou Parlament de la recent democràcia. La seva formació, Esquerra, estava en aquells primers 1980 en ple procés d'estructuració. Calia organitzar el partit des de la base, tenint, això sí, el suport i la fortalesa que oferia una popularitat notable del seu líder, el pes històric de les sigles i la presència institucional.

Si el 1979 s'havia iniciat l'etapa dels ajuntaments democràtics, en els primerencs anys de la dècada del 1980, ERC aniria consolidant la seva presència territorial, amb la creació de noves seccions locals. Aquesta expansió també seria una realitat a les comarques gironines Així, al gener de 1983, amb la mirada posada a les eleccions municipals, es constitueixen seus republicanes en alguns pobles on encara no hi era present, com seria el cas de Palafrugell. ⁴⁰⁶ ERC vol ser decisiva a les comarques gironines, a la ciutat de Girona i en el marc de la Diputació. ⁴⁰⁷

Així, hom creu que Dalmau seria un bon alcalde de Palamós i Esquerra li proposa ser el cap de llista al municipi costaner. Dalmau sap que és una persona apreciada a Palamós «*fou una de les causes que més m'esperonaren a presentar-me a la candidatura. Em va semblar que gairebé era un deure, millor dit, una atenció que devia a la gent del poble*». ⁴⁰⁸ Dalmau disposa d'una visió global de la situació, de les problemàtiques i de les possibles solucions. D'aquesta manera, amb una mirada panoràmica, el doctor ens fa evident com veu la població i quins són els seus principals reptes: «*Els problemes més urgents a resoldre a Palamós són de tres classes: Higienics, culturals i de circulació*». ⁴⁰⁹ Per entrar-ne en més detalls estariem parlant dels següents: «*Els primers tenen un nom: Depuradora. Els*

405 «Les anècdotes del sopar», *Punt Diari*, 2 de setembre de 1981, p. 13.

406 «Palafrugell. Es constitueix ERC i anirà a les eleccions», *Punt Diari*, 26 de gener de 1983, p. 10.

407 BOSCH, Jordi. «ERC quiere ser decisiva en el Ayuntamiento y Diputación», *Los Sitios de Girona*, 16 de febrer de 1983 p. 7.

408 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

409 «Catalunya i els palamosins. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, febrer de 1980.

Maig de 1983

Anunci electoral de la candidatura municipal d'ERC a Palamós encapçalada per Francesc Dalmau. BC (PROA)

Palamós, 1 de juny de 1983

Els disset regidors electes del nou Ajuntament després d'aprovar el cartipàs en un ple extraordinari. D'esquerra a dreta: Joan Castellví, Josep Parals, Jordi Puig, Josep Crosa, Joaquim Corominas, Alfons Cano, Jaume Sagués, Hug Joan, Josep Mestres —mig tapat, Josep Ferrer—, Francesc Dalmau, Josep Buxeda, Emili Pérez, Xavier Rocha, Manuel Doporto, Jaume Bosch i Josep Antoni Molina.

ANTONI CROSA I MAURI / AMP - FONS REVISTA PROA

segons: *Casa de Cultura, per començar, i han de seguir més noms. Els tercers, més que noms, depenen d'un estudi o replantejament, pensant amb els embotellaments de l'estiu*».⁴¹⁰

És una anàlisi sintètica, però que defineix bé la seva manera de ser. No es tracta de criticar allò amb que hom potser no està d'acord, sinó de buscar solucions plausibles: ja sigui una depuradora, una Casa de Cultura o veure com poden suavitzar-se els embussos estiuencs. Per tant, Dalmau es presenta com a cap de llista d'Esquerra a les municipals de 1983 amb aquesta intenció. Algú es pregunta si fa aquest pas per posar les coses al seu lloc. «*Més que per posar-les al seu lloc, pel desig de millorar-les*» respon un Dalmau constructiu.⁴¹¹

Però, quina era la situació política de Palamós en aquell moment? Als comicis de 1979, el de la constitució dels primers ajuntaments democràtics després del franquisme, CiU es feu càrrec de l'alcaldia amb la persona de Josep Parals, que ja n'havia ostentat el càrrec a la dècada de 1950, durant el franquisme. Tot i així, no fou una legislatura plàcida, amb diverses dimissions i alguns projectes que no van acabar d'engegar-se. Per això Dalmau creia que era interessant que als plens municipals hi hagués una nova veu, diferent, dialogant i en positiu. Però no volia fer-ho ell tot sol. Per això, confecciona una llista que estarà composta per: Hug Joan i Tossas, Josep Mestres i Hernández, Juli López i Alonso, Albert Gallart i Pérez, Josep González i Campeny, Josep Casas i Busquets, Joan Màrmol i Garcia, Jordi Quixal i Ramonet, Miquel Fiol i Bofill, Antoni Morillas i López, Jordi Forné i Fonalleras, Antònia Cabello i Gutiérrez, Ramon Prats i Oliver, Francesc Franco i Raya, Maria Mercè López i Ramos, Juli Verdaguer i Campon, Josep Cama i Subirana i Màrius Vilar i Massó.

Per enllestir una llista amb totes les seves potencialitats i un programa realista, però al mateix temps ambiciós, els preparatius no són senzills. Com tampoc ho eren, entre una cosa i l'altra, els horaris del cap de llista.

410 *Ibidem*.

411 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

Per això, la premsa destaca, per exemple que «*el doctor Dalmau el vam trobar a quarts de dues de la matinada preparant la campanya en companyia dels seus correligionaris, la majoria gent jove: "Som els únics — ens digueren— que tenim el projecte de fer una regidoria de joventut"*».⁴¹²

La creació d'una regidoria de joventut era una de les propostes que incorporaven al seu programa, juntament amb d'altres que feien referència als diferents àmbits d'interès de la localitat. Aquella era una campanya electoral com toca, amb anuncis a la premsa i tot.⁴¹³ Els lemes que utilitzaria Dalmau en el marc de la campanya republicana serien «Per un Ajuntament com cal» i «A Palamós: la gent del poble i per al poble».⁴¹⁴

No podia faltar, tampoc, els debats públics entre els candidats perquè la ciutadania de Palamós pogués copsar cara a cara les diferents visions que tenien els candidats que es presentaven per dirigir durant els propers quatre anys les línies del consistori. El debat, «Els alcaldables, cara a cara», se celebrà el vespre del dimecres 4 de maig de 1983. En aquest, mil dues-centes persones ompliren el cinema Arinco per escoltar les propostes de futur.⁴¹⁵

Al debat es parlà de la cooperativa del municipi, del projecte de port-club nàutic, dels equipaments municipals de la població —amb la compra del club de tennis per part de l'Ajuntament durant aquella primera legislatura del consistori. S'opina de cultura, del pla general i de la gestió hospitalària de Palamós.⁴¹⁶ Quin paper tingué Dalmau al debat? La crònica ens diu que «*L'alcaldable d'ERC, Francesc Dalmau, va ésser potser el tercer en discòrdia entre convergents i socialistes.*

412 «8 de maig: eleccions municipals. Palamós», *Avui*, 27 d'abril de 1983, p. 9.

413 «Per un ajuntament com cal», *Punt Diari*, 28 d'abril de 1983, p. 7.

414 «Per un ajuntament com cal», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1983.

415 «El debat dels alcaldables al cinema de Palamós aconseguí un "Oscar" de públic», *Punt Diari*, 6 de maig de 1983, p. 5.

416 *Ibidem*.

Palamós,

13 de juliol de 1983

L'alcalde Dalmau mostrant
el murat *La República
dels pescadors*,
de Josep Maria Sert
a Hoiri Shoichi,
periodista japonès
del *Yomiuri Shimbun*
ANTONI CROSA I MAURI /
EPD

*L'home va ésser discret en les seves intervencions, però recollí més d'un aplaudiment».*⁴¹⁷ Aquestes intervencions, i els aplaudiments que rebé, van fer que «*Al final, el cara a cara que s'esperava que hi haurà entre Josep Parals i Xavier Rocha, va quedar diluït en benefici del candidat d'ERC. Les claques estigueren amants, però el doctor aconseguí aplegar-se una mica de cada».*⁴¹⁸

Els resultats de la nit electoral deixaren les posicions molt obertes. CiU havia guanyat a Palamós amb 7 regidors, per 5 del PSC. Els republicans n'aconseguien 3, per 1 del PSUC i un altre d'AP. Els 3 regidors assolits deixen a ERC en una posició molt interessant pels equilibris consistorials. Sumats als de l'alcalde Parals, oferirien a CiU una estabilitat evident pel mandat que tot just s'obria. Al mateix temps, tenien la possibilitat d'oferir als socialistes el govern d'un Ajuntament d'esquerres. Com apuntava Dalmau, també hi havia, fins i tot, alguna altra possibilitat: «*nosaltres ja sabíem que resultariem el partit xarnera. No podem dir en aquest moment cap on decidirem l'alcaldia, però som conscients que nosaltres l'hem de decidir; així mateix som conscients que pot recaure en nosaltres. Hem de parlar amb els dos majoritaris».*⁴¹⁹

Així és. Esquerra parla amb els dos partits majoritaris de Palamós, convergents i socialistes, i acaben aconseguint el que poca gent s'imaginava, però que el carisma personal d'un metge i les dinàmiques locals poden permetre. Pocs dies després, el 19 de maig, el *Punt Diari* ja anunciava en portada la notícia «*Francesc Dalmau serà l'alcalde de Palamós».*⁴²⁰ Un pacte de progrés format per ERC, PSC i el PSUC ho faria possible. Xavier Rocha, el cap de llista socialista anuncia l'acord. Si bé Rocha constata que els programes electorals amb què s'havien presentat tots tres partits eren ben diversos, també trobava que podia arribar-

se a un consens en temes puntuals: «*suposem que no serà massa complicat, ja que tots compartim la decisió de fer un govern d'esquerra a la vila de Palamós per tal que el poble tiri endavant de veritat».*⁴²¹

Com destacava el *Punt Diari* en portada, l'acord de govern de Palamós era un dels més novedosos de les comarques gironines.⁴²² De fet, també seria novedós en el conjunt de Catalunya perquè en aquell 1983, els republicans només obtingueren catorze alcaldies, entre les que destaquen Arenys de Munt, Ponts, Arnes, Cornudella de Montsant o Móra la Nova.⁴²³ Els acords assolits fan pronosticar que Dalmau serà proclamat batlle, però l'exalcalde, que havia estat el cap de llista més votat, no ho veu de la mateixa manera. L'encara alcalde Parals convoca els seus simpatitzants a una trobada al Passeig de Palamós per decidir conjuntament quina havia de ser la seva posició davant del pacte anunciat. Hi havia dues opcions sobre la taula, o dimidir en bloc o quedar-se a l'Ajuntament i fer oposició.⁴²⁴

El 23 de maig de 1983, a les onze del matí comença el ple municipal on s'ha de fer efectiva la presa de possessió per part del doctor Dalmau. La taula d'edat estava presidida pel propi Dalmau (1915) i per Jordi Puig (1961). Actuà de secretari, el secretari habilitat de l'Ajuntament de Palamós, Josep Marín i Cruañas,⁴²⁵ En el seu discurs d'acceptació del càrrec, i conscient dels moviments promoguts des d'alguns sectors de la vila, Dalmau es mostra conciliador amb tothom: «*Jo voldria oferir-me a tots els palamosins, tant des del meu càrrec, com en representació de tots els companys que formaran part d'aquest nou Ajuntament i que sàpiguen que la nostra tasca és la de servir a Palamós*

421 «Dalmau serà el nou alcalde de Palamós amb el suport socialista i comunista», *Punt Diari*, 19 de maig de 1983, p. 11.

422 «Els nous ajuntaments s'hauran posat en marxa entre ahir i avui», *Punt Diari*, 24 de maig de 1983, p. 1.

423 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 240.

424 «Dalmau és batlle de Palamós», *Punt Diari*, 24 de maig de 1983, p. 3.

425 «Francesc Dalmau, nou batlle de Palamós», *La Proa, diari del Baix Empordà*, juny de 1983.

417 *Ibidem*.

418 *Ibidem*.

419 «Dalmau ha de fer la recepta a Palamós», *Punt Diari*, 9 de maig de 1983, p. 15.

420 «Francesc Dalmau serà l'alcalde de Palamós», *Punt Diari*, 19 de maig de 1983, p. 1.

Palamós, 5 d'agost de 1983

Francesc Dalmau amb Joan Gomis, president de Justícia i Pau, estiuant habitual a Palamós.

ANTONI CROSA I MAURI / AMGI-CRDI - FONTS EL PUNT

[...] que estem oberts a tots ells i procurarem que hi hagi contacte ben directe entre tots, nosaltres i vosaltres, que podem tirar endavant aquest Palamós que tots junts tant d'una manera com d'una altra i cadascú des de la seva posició tots desitgem i tots esperem». ⁴²⁶ Era un discurs de conciliació, certament, obert i plural. Unes paraules que també foren recollides per la premsa. Per la crònica que en feia *La Proa*, el diari del Baix Empordà, els que es produïren després del discurs d'en Dalmau, «possiblement han sigut els aplaudiments més forts i perllongats dels darrers anys a la sala de l'Ajuntament». ⁴²⁷

En una sessió solemne com aquella, però, va haver-hi moments d'un cert to humorístic, però que no deixava de visualitzar un cert frec a frec que l'escrutini havia ocasionat. Així, quan «*El secretari digué quins serien els temps establerts pels torns de paraules a les sessions. El regidor Cano demanà qui el controlaria el temps "o si comprarien un cronòmetre"*». ⁴²⁸ El to amable i flexiu de Dalmau, però, va fer que el ja batlle respongués que «*no s'ha de comprar res, hi haurà elasticitat*». ⁴²⁹ Minuts després, al migdia, finalitzava la sessió amb la que començava una nova etapa al municipi.

Una nova etapa que no estaria exempta de debat i d'un cert clima de confrontació política per veure qui liderava el projecte municipal, i amb quins suports ho feia. Dalmau, però, intenta no entrar en aquestes qüestions. Demetri Comas, per *La Proa*, li preguntaria a Dalmau si li agradava ser batlle o tan sols ho suportava? La seva resposta, ens reflecteix ben bé la visió del personatge. «*A la meva edat no ens deixem portar gaire pels entusiasmes. Amb aquesta perspectiva es pot dir que m'agrada, sense voler dir que ho faci amb*

desgana. Senzillament m'agrada». ⁴³⁰ Tot seguit, però, li formula una segona qüestió, si es vol, més punxant que l'anterior. Així, li pregunta si creu que hi ha algú que li enveja el càrrec? Un Dalmau sincer, però, respon amb tota normalitat. «*Suposo que sí, però això és lògic i crec que a més hi ha d'ésser-hi per un motiu ben justificat, que és el desig de superació envers l'altre. Això sempre és bo per la comunitat*». ⁴³¹

Aquest desig de superació envers l'altre, com ho definiria Dalmau, s'evidencià en aquells primers compassos de la nova composició consistorial. Aquests moments de certa tensió que s'havien visualitzat després de l'escrutini i, sobretot, després dels pactes post-electoral, arribaran a l'àmbit judicial quan l'exalcalde va creure incompatible l'acta d'un dels regidors republicans. La resolució de l'Audiència territorial, no obstant, donaria via lliure per governar a Dalmau. ⁴³² Això, a més, provoca certs moviments dins de CiU a Palamós, dubitatius sobre quin posicionament han de tenir respecte el nou Ajuntament. ⁴³³

Aquests fets poden provocar un cert desgast entre els diferents agents polítics de la vida local. Això fa, doncs, que hom preguntí a Dalmau si Palamós és un poble difícil de governar. I Dalmau, per què negar-ho, evidencia que «*més aviat es tracta d'un poble difícil. El turisme, la immigració... creen moltes dificultats*». ⁴³⁴ Dalmau considera, en tot cas, que la dificultat més gran amb què es troben els gestors d'una vila com Palamós és «*els desequilibris poblacionals entre l'hivern i la temporada d'estiu*». ⁴³⁵ Això és, entre els habitants que hi fan vida tot l'any i aquells que gaudeixen

430 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa*, diari del Baix Empordà, setembre de 1983.

431 *Ibidem*.

432 FIGUERES, E. «Tras la resolució de la audiència Territorial, Francesc Dalmau tiene vía libre para gobernar», *Los Sitios de Girona*, 23 d'agost de 1983, p. 7.

433 «Josep Parals», *Los Sitios de Girona*, 13 de desembre de 1983, p. 1.

434 «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.

435 *Ibidem*.

426 FIGUERES, E. «Palamós: lección de pluralismo político y sentido constitucional», *Los Sitios de Girona*, 23 d'agost de 1983, p. 7.

427 «Francesc Dalmau, nou batlle de Palamós», *La Proa*, diari del Baix Empordà, juny de 1983.

428 CROSA, Antoni. «Parals diu que s'abstindran sovint, però que treballaran», *Punt Diari*, 3 de juny de 1983, p. 8.

429 *Ibidem*.

Palamós, 14 d'agost de 1983

L'alcalde Francesc Dalmau fent de traductor de la periodista Dolors Domènech que entrevistava el cantant de The Platters que actuaven en el marc del 12è Festival de la Cançó Mariner.

ANTONI CROSA I MAURI / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

de l'indret de manera estacional, quan el bon temps els ofereix una porta d'entrada al mar.

Una gestió diària complexa a la que, de vegades, cal afegir altres debats suplementaris que sorgeixen d'imprevist, sense estar fixats a l'agenda comunicativa. En aquesta línia, de possibles inconvenients no esperats, els periodistes li pregunten, a tall hipotètic, com reaccionaria Dalmau si pretenguessin instal·lar una central nuclear dins el terme municipal de Palamós. La resposta, potser més senzilla de dir que no pas de fer-la realitat en un cas més tangible, va molt en la línia de la serenitat del doctor. «*amb molta cautela, sense prejudicis*». ⁴³⁶ Aquesta serà la mateixa actitud que prendrà en tots els àmbits. Com el Club Mediterrannée.

Després d'un any i mig de governar amb un equilibri intern prou considerable, el gener de 1985 una notícia trasbalsa, de nou, la vida política a la tranquil·la vila marinera de Palamós. Mentre els pescadors van a la mar, a la recerca d'un peix i d'un marisc que després arribarà als restaurants del passeig i en cases d'aquí i d'allà, la política municipal fa un gir inesperat. Els socialistes palamosins, integrants del govern municipal des de les eleccions del 1983, decideixen unilateralment trencar el pacte segellat amb anterioritat. El trencament prové per les desavinences existents en la gestió d'una proposta vinguda del Club Mediterrannée.

Sorprès per un anunci que no s'esperava, Dalmau intenta posar pau i demana als socialistes uns dies per llimar les diferències que puguin haver-hi entre els partits del pacte de progrés. «*Sobre el futur del Castell, tots els membres de l'equip de govern estem d'acord en el fons; les diferències són de matisos. El que passa és que s'ha parlat un xic massa d'aquesta carta al Club Mediterrannée*» feia esment un Dalmau, sempre amb to conciliador. ⁴³⁷ Així, tot i el terratrèmol que suposa un anunci d'aquest estil, Dalmau considera que «*no hi ha motius per trencar el pacte o per dimitir*». ⁴³⁸

⁴³⁶ *Ibidem*.

⁴³⁷ «El Club Mediterrannée esquerda el govern d'esquerres a Palamós», *Punt Diari*, 20 de gener de 1985, p. 17.

⁴³⁸ «600 xalets on se'n preveuen menys de 40», *Punt Diari*, 20 de gener de 1985, p. 17.

Què passa amb el Club Mediterrannée? Segons sembla, l'empresa francesa tenia interès a fer una nova inversió a la Costa Brava, després del seu enclavament a Cadaqués. ⁴³⁹ Així, hom proposava de construir 600 bungalows, pistes i altres instal·lacions a la platja de Castell, per tal de fer-hi una «village de la côte», tot i que el pla d'urbanisme municipal no ho contemplava. En el marc de la proposta del Club i les reunions posteriors amb l'Ajuntament, l'empresa demanava algun document que els motivés a plantejar-se seriosament la inversió. En aquest sentit, un dels regidors de l'equip de govern va signar-ne una en què s'obria la porta a rebre un avantprojecte de cara a conèixer més detalls del projecte, tot fent constar la necessitat de protegir la platja de Castell. ⁴⁴⁰

Los Sitios de Girona en fa portada. ⁴⁴¹ Sembla que la qüestió és d'interès públic i que va més enllà d'un debat partidista per un o altre tema. En aquest cas, s'estaria parlant de quin és el model de ciutat que hom prefereix. El socialista Xavier Rocha considera que cal oposar-se clarament al Club Mediterrannée. ⁴⁴² Dalmau és prudent, com ho és sempre en molts àmbits de la quotidianitat. Prefereix reflexionar, valorar, veure'n pros i contres. A més, considera que s'ha fet un gra massa de tot plegat. Dalmau té clar que «*S'ha creat un malentès [...] miraré de fer possible la reconstrucció de l'equip de govern [...] Encara no m'atreveixo a dir res sobre el futur del govern de Palamós*». ⁴⁴³

Però mentre d'una banda s'intenta reconstruir aquesta majoria esquerdada d'esquerres, hom tam-

⁴³⁹ Per resseguir tot el debat al voltant del Club Mediterrannée lleugiu ANTÚNEZ, Feliu. *Salvem Castell. La veu d'un poble contra l'especulació urbanística*, p. 85-99.

⁴⁴⁰ QUINTANA, S.; FIGUERES, E. «El pacte d'esquerres de l'Ajuntament de Palamós s'ha esmicolat a trossets», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 7.

⁴⁴¹ «Palamós: Roto el pacto de izquierdas», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 1.

⁴⁴² QUINTANA, S.; FIGUERES, E. «El pacte d'esquerres de l'Ajuntament de Palamós s'ha esmicolat a trossets», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 7.

⁴⁴³ Q.S. «Francesc Dalmau diu que hi ha hagut confusió», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 7.

Palamós, 25 de novembre de 1983

Acte inaugural de Ràdio Costa Brava. D'esquerra a dreta: Joan Saqués, Josep Puigbò, Joan Acosta, David Marca, Xavier Luzurriaga, Francesc Dalmau i Salvador Carrera.

PABLO GARCIA CORTÉS / AMGI-CRDI - FONS DIARI DE GIRONA

bé creu que potser caldria treballar una alternativa plausible, encara que això suposa un canvi d'aliances a mitja legislatura. És l'hora d'un acord entre republicans i convergents? Les reunions hi són i un comunicat d'ERC dels darrers dies d'aquell gener de 1985 explica que «*En la reunió mantinguda amb representants de CiU on s'ha debatut la situació actual del nostre Ajuntament, s'han exposat els punts de vista de cada grup dins d'un clima de distensió i amb propòsit d'arribar a una solució beneficiosa per a Palamós*».⁴⁴⁴

Comença, aleshores, una negociació en forma d'estira-i-arroña, amb certes dosis propagandístiques, i algunes d'espectacle més mediàtic que utilitari. Així, enlloc de negociar les possibles propostes concretes en sengles reunions a porta tancada, amb les cartes damunt de la taula i posant l'interès de Palamós per damunt d'altres comportaments, la premsa segueix de prop qualsevol detall i les filtracions, algunes desitjades, altres d'involuntàries, allarguen, de manera innecessària, aquella situació de provisionalitat.

CiU, d'una banda, demana per carta l'alcaldia de Palamós a la formació republicana.⁴⁴⁵ Per part d'Esquerra, les negociacions continuen, tot i que no s'arriba a formalitzar cap acord immediat.⁴⁴⁶ Veient com passaven els dies, Dalmau comença a proposar solucions alternatives àmplies. «*Una solució bé podria ser delegar funcions en diferents regidors, però fora de tot pacte polític. D'aquesta manera tothom renunciaria als seus interessos particulars*».⁴⁴⁷

Mentre es parlava d'aquest hipotètic govern de persones més que de partits, els socialistes entenen que potser seria positiu tornar al pacte d'esquerres que

ells havien trencat poques setmanes enrere.⁴⁴⁸ Amb el posicionament republicà contrari al projecte del Club Mediterrané, tal com aquest es proposava, el PSC entén que el tema principal de discrepància estaria superat i que no seria necessari que la sang arribés al riu.⁴⁴⁹

Amb tot el seguit de moviments d'uns i altres, Dalmau té dubtes. Cada dia que passa és un dia de certa tensió, on la gent pregunta, opina i qüestiona. Què seria el millor per a Palamós? «*La bondat de l'alcalde Dalmau s'ha vist en desconcert. Pacte, aquesta és la qüestió, però amb qui?*»⁴⁵⁰ es preguntava l'articulista Jordi Grau, comparant la situació municipal amb una partida de pòquer. Tot i que l'efectivitat de les negociacions potser aconsellarien converses multilaterals més discretes, Dalmau no defuig, tampoc, la presència mediàtica. Ell, convençut que finalment s'arribarà a una solució satisfactòria per les diverses parts, posa de manifest que «*les negociacions es presenten difícils pel fet que les posicions són canviants en tots sentits. Els marges de negociació són amplis i s'han de mirar d'anar delimitant per trobar solucions*».⁴⁵¹ Paral·lelament, el PSUC demana un ple extraordinari a l'Ajuntament per tal que l'activitat no s'aturi, però les converses a tres bandes continuen formulant-se, i són moments delicats per a l'estabilitat política de Palamós.⁴⁵²

És obvi que la maquinària política de cada partit marcava línies vermelles en el que hom no podia

444 «El cercle a Palamós s'estreny cada cop més embolicant Esquerra i Convergència», *Los Sitios de Girona*, 29 de gener de 1985, p. 11.

445 «Convergència demana per carta al doctor Francesc Dalmau l'Alcaldia de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 2 de febrer de 1985, p. 13.

446 «CDC de Palamós contesta l'oferta de pacte d'ERC», *Punt Diari*, 10 de febrer de 1985, p. 10.

447 «Una calma tensa planeja sobre Palamós després de la carta», *Los Sitios de Girona*, 3 de febrer de 1985, p. 13.

448 FIGUERES, E. «ERC rebutja les peticions de CiU sobre l'Alcaldia de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 5 de febrer de 1985, p. 11.

449 POYANO, Joan. «ERC de Palamós no contesta a CiU i Ferrer veu "celestines" per refer el pacte», *Punt Diari*, 6 de febrer de 1985, p. 10.

450 GRAU, Jordi. «Partida de poker», *Los Sitios de Girona*, 5 de febrer de 1985, p. 11.

451 FIGUERES, E. «Signades les escriptures per la compra de terrenys pel Vilarromà», *Los Sitios de Girona*, 7 de febrer de 1985, p. 10.

452 FIGUERES, E. «Doporto demana un ple extraordinari amb caràcter de màxima urgència a Palamós», *Los Sitios de Girona*, 9 de febrer de 1985, p. 11.

Palamós, 18 d'abril de 1984

Estrena de la sardana *A Palamós fan pipes* de Santiago Bañeras.

D'esquerra a dreta: Ricard Viladesau, Francesc Dalmau, Santiago Bañeras i la seva esposa.

LDM

traspassar en les negociacions, però, què n'havia quedat d'aquella proposta de formar un govern d'homes bons, deixant de banda les sigles dels partits?⁴⁵³ Dalmau, que és qui havia fet la proposta parlant directament amb aquells que ell creia que podrien respondre a un perfil més equànime, ens n'ofereix la resposta. «Respecte al meu intent de formar un equip de govern sense mirar colors polítics, però amb la creença d'ajudar Palamós a sortir de la crisi, no ha donat resultat».⁴⁵⁴ Si aquesta possibilitat no era viable per la manca, d'una banda de les formacions on s'hi integraven aquestes figures, i de l'altra per les indecisions dels mateixos que havien de formar part del cartipàs, calia buscar una decisió definitiva a partir d'un pacte de sigles.

Finalment, el 9 de febrer de 1985, sembla que el més segur és un pacte entre Convergència i Esquerra repartint-se el mandat que quedava. La proposta que els mitjans apunten és que Dalmau seguiria al capdavant de l'Ajuntament uns mesos més, fins que al juliol compliria 70 anys, moment en el que decidiria fer efectiva la seva jubilació. Des de l'estiu del 1985 fins a la primavera del 1987, per la seva banda, l'alcaldia passaria a CiU.⁴⁵⁵ Alguns articulistes defensen aquesta opció perquè «Dalmau com a home és molt estimat i apreciat, ja que se l'admira per la seva dedicació professional que no coneix ni hores ni repòs».⁴⁵⁶ I, de fet, així és, el seu cercle d'amistats sobrepassa aquell amb qui comparteix visió política.⁴⁵⁷ Tot i l'acceptació de l'opinió pública d'una fórmula que s'entén com a raonable, i que pot ser vista com a avantatjosa tant per

a un home de la transcendència de la del doctor Dalmau, com per part d'aquells que van guanyar els comitès locals, sembla que només ha estat una proposta no concretada. Dalmau anuncia que «jo no he posat mai una data per la meua jubilació, que sí que ha de ser, però quan, no ho sé».⁴⁵⁸

Tot i les declaracions del doctor Dalmau, es continua parlant de la possibilitat d'un pacte entre CiU i els republicans.⁴⁵⁹ El que està clar, per part d'ERC és que «necessitem resoldre sense perdre temps molts problemes pendents, com per exemple el del nostre institut, acabar de resoldre la revisió del pla general, la qüestió de les cases de protecció oficial, la del mercat, la depuradora, el port esportiu, biblioteca pública, abocador d'escombraries i un llarg etcètera».⁴⁶⁰

Els debats que s'havien hagut de paralitzar aquelles darreres setmanes tenien la seva importància, i convenia trobar aviat una fórmula, imaginativa si es volia, però que fos efectiva i concreta. La qüestió agafa transfons nacional, i també *La Vanguardia* en parlaria.⁴⁶¹ S'apunta que les estructures dels diferents partits a Barcelona pressionen en una o altra direcció per assegurar una millor posició pels seus candidats.⁴⁶² El 14 de febrer hi ha Ple de l'ajuntament. Dalmau no perdia mai el bon humor i la ironia «Suposo que haurem de posar una xemeneia per la qual surti fum blanc o negre» assegurava el doctor.⁴⁶³ L'expectació creix i Los

453 Q. S. «El que diuen els rumors», *Los Sitios de Girona*, 9 de febrer de 1985, p. 11.

454 FIGUERES, E. «Signades les escriptures per la compra de terrenys pel Vilarromà», *Los Sitios de Girona*, 7 de febrer de 1985, p. 10.

455 POYANO, Joan. «L'alcaldia de Palamós serà de CiU quan Dalmau faci setanta anys», *Punt Diari*, 9 de febrer de 1985, p. 9.

456 SUREDA, J. «Des de mi Ciudad. Lloro por Palamós», *Los Sitios de Girona*, 20 de febrer de 1985, p. 3.

457 GONZÁLEZ. «El lector escriu. Sant Antoni, de poble a barri», *El Punt*, 3 de setembre de 1992, p. 20.

458 «Dalmau, alcalde de Palamós: "Al ple hi haurem de posar una xemeneia"», *Los Sitios de Girona*, 10 de febrer de 1985, p. 13.

459 POYANO, Joan. «Qualla el pacte ERC-CDC a Palamós i el PSC fa l'oposició», *Punt Diari*, 16 de febrer de 1985, p. 10.

460 FIGUERES, Enric. «Convergència va rebre ahir la resposta d'ERC a la seva carta», *Los Sitios de Girona*, 12 de febrer de 1985, p. 11.

461 O. D. «Palamós: la ordenación de la playa del Castell provoca una crisis municipal», *La Vanguardia*, 12 de febrer de 1985, p. 23.

462 QUINTANA, S. FIGUERES, E. «Pressions de Barcelona retarden la solució per la crisi de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 14 de febrer de 1985, p. 11.

463 «Dalmau, alcalde de Palamós: "Al ple hi haurem de posar una xemeneia"», *Los Sitios de Girona*, 10 de febrer de 1985, p. 13.

Palamós, 30 de juny de 1984

L'alcalde Francesc Dalmau lliurant els premis de la Nit de l'Esport.

JOAN SABATER / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

Sitios de Girona no s'està de dir que «*El ple ordinari serà sens dubte un dels més importants de la història municipal de Palamós*». ⁴⁶⁴ Per a la fumata blanca, però, Dalmau necessita uns dies de marge.

Veient la impossibilitat de poder dur a terme un projecte de consens i davant de les estratègies dels diferents partits, Dalmau decideix fer un pas enrere. El 21 de febrer, Dalmau convoca una reunió de tots els regidors a les vuit del vespre i posa el seu càrrec a disposició. ⁴⁶⁵ La complexitat de gestionar una situació no desitjada, quan la seva vocació era treballar pel poble de Palamós, n'és la motivació. ⁴⁶⁶ Al llarg de totes aquestes setmanes les reunions havien estat constants i multilaterals, amb converses fins a les cinc de la matinada, també en dies festius.

Dalmau dimiteix el 4 de març de 1985, després de les setmanes de debats a partir de la posició del socialista Xavier Rocha. ⁴⁶⁷ La dimissió situa l'excalcalde Parals com a batlle transitori. ⁴⁶⁸ Tot i la posició dubitativa del que havia estat alcalde de 1979 a 1983, Parals acaba també dimitint per deixar pas al convergent Ferrer, que seria alcalde el que quedava de legislatura. ⁴⁶⁹ Amb les dimissions de Dalmau i Parals, s'obre una nova etapa al municipi. ⁴⁷⁰

464 FIGUERES, E. «A Palamós esperen amb ànsia la sessió de demà», *Los Sitios de Girona*, 13 de febrer de 1985, p. 13.

465 Q. S. «Avui Dalmau deixa el càrrec sobre la taula», *Los Sitios de Girona*, 21 de febrer de 1985, p. 10.

466 POYANO, Joan. «Dalmau, dispostat a dimitir per la jugada que li feren a la permanent», *Punt Diari*, 21 de febrer de 1985, p. 12.

467 El 1994, nou anys després però, Xavier Rocha formaria part de les llistes republicanes als comicis europeus. Procedent del PSC-Reagrupament de Pallach, «*va viure la paradoxa de ser massa catalanista per uns i massa espanyolista per uns altres*». G.A. S. «Xavier Rocha, un notari d'esquerres», *El Punt*, 29 de desembre de 2005, p. 60.

468 O. N. «Palamós: Parals quiere seguir como alcalde pese a su provisionalidad», *La Vanguardia*, 9 de març de 1985, p. 21.

469 O. N. «Josep Ferrer nuevo alcalde de Palamós», *La Vanguardia*, 14 de març de 1985, p. 20.

470 SUREDA, J. «Esperanza para Palamós», *Los Sitios de Girona*, 15 de març de 1985, p. 3.

5.2. Obra de govern municipal

Tot i el final precipitat de l'alcaldia del doctor Dalmau, el cert és que des de la seva elecció com a alcalde el 1983 fins a la seva renúncia, al març de 1985, van idear-se, iniciar-se o continuar-se, molts projectes que resultaven estratègics per Palamós. Així, en aquells encara no dos anys de mandat, van posar-se les bases de moltes de les iniciatives que s'anirien duent a terme, complementant, ampliant o millorant, al llarg dels propers lustres.

En el conjunt d'administracions que donen servei a la ciutadania, sens dubte, la figura de l'alcalde té una importància especial, pel fet de ser la institució més propera. És la que té un contacte més directe i continuat amb allò que passa als diferents municipis. Són aquelles rajoles que ballen, els bancs per seure que demanen els veïns, posar una mica d'ombra en aquella plaça, gestionar els conflictes més propers, la quotidianitat del dia a dia, l'escola bressol, la falta d'aparcament, l'arribar a final de mes.

La figura de l'alcalde, a més, és saber escoltar les necessitats dels seus convilatans, comprendre un cert interès general, crear sinèrgies amb els diferents nivells d'administracions supramunicipals i tenir molt interioritzat quin es el model de ciutat cap a on vol dirigir-se. Quines facetes cal prioritzar, en quins àmbits caldria actuar, com pot assolir-se l'excel·lència a escala local. En quins projectes estava immers el doctor Dalmau? Cap a on volia dirigir el seu Palamós? Principalment, podem sintetitzar-ne les motivacions i les actuacions conseqüents, al voltant de diversos eixos: urbanisme, infraestructures, esport, turisme, projecció internacional, cultura i art.

L'urbanisme era —com ell mateix reconeixia— un dels projectes més importants que tenia en cartera per aquells quatre anys que havia de durar la legislatura. Era molt ambiciós plantejar un pla d'urbanisme? Urbanisme en majúscules, sí, entenent que calia preveure el creixement del municipi i saber-ne gestionar els espais existents en aquell moment. Però també un urbanisme que estigués preocupat per allò que era necessari en cada indret de la ciutat. I, és clar, hi havia aspectes a millorar. Alguns ciutadans fan demandes

Palamós, 3 de juliol de 1984

Regidors i alcaldes de municipis de la Costa Brava i l'Alt Maresme en la inauguració de la primera línia de creuers aeris de la zona.

D'esquerra a dreta: Pere Coris (Tossa de Mar), x, Josep Vicente (Sant Feliu de Guíxols), Ramir Pons (Castell-Platja d'Aro), x, Ramon Bagó (Calella), Francesc Dalmau (Palamós), x, x, Josep Mora (Malgrat de Mar), Telm Zaragoza (Tossa de Mar) i Lluís Medir (Palafrugell)

AMGi-CRDI - FONS EL PUNT

concretes. Per exemple, a *Los Sitios de Girona*, un veí de la platja comenta que «*Fa uns mesos li vaig dir al doctor Dalmau, excel·lent amic meu, per demés, que si volia immortalitzar el seu nom el que havia de fer era urbanitzar la Fosca, però no pagant l'Ajuntament tota l'obra, sinó sumant esforços i ajudes de tots els que hi residim i hi estiuegem*». ⁴⁷¹

Si l'interès per dignificar la platja de la Fosca era, també, un propòsit que tenia proper per la seva relació sentimental amb aquella platja, de vegades, aquesta tasca en pro de Palamós es veia agreujada per situacions complexes provinents d'altres esferes. Va ser el cas de les prospeccions petrolíferes d'Iniespa, Chevron Oil i Texaco, que van tenir lloc entre el final de l'hivern i la primavera de 1984. Així, el vaixell «Polly Bristol», amb el seu centenar d'operaris, va romandre ancorat en front de Calonge, en el marc del programa «Roses-2».

Però què podia fer un Ajuntament en un projecte de gran envergadura com el petrolier, que sobrepassava clarament el seu àmbit d'actuació? «*Ens ho vàrem llegir bé, i vàrem veure que poca cosa podríem fer-hi [...] tan sols tenir una actitud de vigilància i de seguiment, i de demanar garanties*» reconeix Dalmau, conscient que plantejaments com els de les prospeccions preocupaven els escèptics habitants de la vila costanera. ⁴⁷²

D'aquesta manera, a Sant Feliu de Guíxols es reuneixen els alcaldes afectats: Lloret de Mar, Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Begur, Calonge i Palamós per redactar un comunicat conjunt de cara al Ministeri d'Indústria, amb còpia al Departament d'Indústria de la Generalitat. En la carta feien explícita la seva reclamació per tal que aquestes prospeccions no representessin cap dany ni des d'un punt ecològic ni des d'una perspectiva del turisme.

Podia ser una oportunitat de negoci per a les poblacions de la Costa Brava? Calia considerar-ho com una possible font d'ingressos municipals? Dalmau no s'està

d'eufemismes al fer públic el seu posicionament personal: «*lo que m'agradaria més és que, senzillament, per dir-ho en poques paraules, la cosa s'acabés ben aviat i ens quedéssim tranquils*». ⁴⁷³ Així, Dalmau, amb la sinceritat i el parlar clar que el caracteritza, no s'està d'afirmar que «*sabem que el petroli tots el necessitem, però crec que estariem d'acord que seria millor que l'anéssim a buscar en un altre lloc apartat de casa nostra. Tindriem el petroli igualment i ens estalviaríem aquesta visió aquí davant*». ⁴⁷⁴

I si, malgrat la seva bona voluntat que el poble tornés a la normalitat, finalment es trobés petroli, com s'imaginaria el doctor Dalmau una vila amb una plataforma petroliera davant de la badia? Aquí, el Dalmau enginyós torna a aparèixer, humorista i quotidià com ell, no s'està de fer somriure al lector: «*Llavors jo m'imagino a tots els palamosins amb una goma i fent forats, fent-se portar el petroli a domicili. Per tenir-lo de franc, home. No seríem pas tan tontos de deixar-ho escapar*». ⁴⁷⁵

A més d'hipotètiques infraestructures com les que s'explicaven de la plataforma petroliera, d'altres eren més urgents i prioritàries. Seria el cas de la xarxa viària, amb la nova variant al seu pas pel municipi. De fet, en la seva inauguració, serà la primera vegada que Dalmau, com a alcalde de Palamós, rebrà la visita del president de la Generalitat Jordi Pujol, amb qui compartia espai al Parlament.

En la seva intervenció durant l'acte institucional, Dalmau no dubtava a clarificar els termes: «*Si la variant hagués d'haver vingut per Madrid, ens hagués calgut molt més temps ja que moltes vegades des d'allà tenen una altra visió, per norma general equivocada, dels nostres problemes*». ⁴⁷⁶ I aquesta visió de Madrid, es contraposava per Dalmau amb la tasca que feien les institucions catalanes: «*a part dels condicionaments ideològics, totes les accions de la Generalitat*

472 *Ibidem*.

473 *Ibidem*.

474 *Ibidem*.

475 «Jordi Pujol va ésser ahir a Palamós per inaugurar la variant i el moll de la Ribera», *Punt Diari*, 10 de juliol de 1983, p. 3.

471 SUREDA, J. «La Fosca hace honor a su nombre», *Los Sitios de Girona*, 28 d'agost de 1984, p. 16.

472 FIGUERAS, Miquel. «El Sr. Dalmau i el petroli», *La Proa, diari del Baix Empordà*, març de 1984, p.6-7.

Palamós, 10 de setembre de 1984

Acte de col·locació de la coberta del nou Hospital de Palamós en construcció.

D'esquerra a dreta: Xavier Rocha, mossèn Gumersind Vilagran, Antoni Arteman, x, x, x, x,
Francesc Dalmau, Joan Castellví, x, Manuel Doporto i x.

JOAN SABATER / AMGi-CRDI - FONS EL PUNT

són un avantatge per a Catalunya i els seus pobles». ⁴⁷⁷

La variant havia suposat una forta inversió pública, però millorava substancialment el trànsit que fins aleshores en dificultava la circulació, sobretot en moments puntuals. D'aquesta manera, amb la nova infraestructura viària, «Palamós es deslliura ara de les cues de trànsit i pot tornar a mostrar tot el seu potencial turístic». ⁴⁷⁸

La potencialitat turística de la que ens feia participants Dalmau, anava estretament lligada, entre d'altres, a la capacitat d'esdevenir una població vinculada al món de l'esport, molt en sintonia del que passava en altres indrets de la Costa Brava. Així, l'esport podia ser un valor afegit per a l'economia local. «Voldriem dotar a Palamós d'una àmplia zona esportiva en un paratge idoni per aquest fi. Això ens permetria transformar l'espai on hi ha ara el camp de futbol en una gran zona verda o en una avinguda central. La dificultat es per qüestions de tresoreria, puix aquesta realització s'escapa de les nostres possibilitats econòmiques actuals». ⁴⁷⁹ Tot i la complexitat de finançament, la idea hi és.

Aquesta mateixa vocació esportiva de Palamós és la que hom podrà trobar en la celebració dels èxits de vela. ⁴⁸⁰ Dalmau, com a alcalde, per tant, dóna suport i assisteix a la Hobie Fun de vela. ⁴⁸¹ Tot i així, hi ha qui creu que no es fa prou per la vela, i que seria necessari construir un port esportiu per poder ser realment el «paradís de la vela». ⁴⁸² El consistori ja hi estava treballant. «L'Ajuntament ha elaborat un projecte de port nàutic esportiu [...] consisteix en dragar al costat del moll vell fins el mur del Passeig a fi de mutilar el me-

477 *Ibidem*.

478 *Ibidem*.

479 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

480 «Palamós homenajea a los campiones del Mundo de la clase "Star"», *Los Sitios de Girona*, 31 d'agost de 1983, p. 24.

481 B, J. «A toda vela en la Costa Brava», *Los Sitios de Girona*, 7 de juliol de 1984, p. 20.

482 R, M.A. «Palamós: política de ojos cerrados», *La Vanguardia*, 28 de desembre de 1984, p. 29.

nys possible la nostra platja, i dotar a Palamós d'un element més de riquesa turística» explicitava l'alcalde Dalmau l'abril del 1984. ⁴⁸³ De propostes n'hi ha per a tots els gustos. El mateix president del Club Nàutic Costa Brava li presenta un esborrany de com podria quedar el port. ⁴⁸⁴

El món de l'esport, com a pràctica saludable, està íntimament relacionat amb el model de turisme que Palamós busca. De fet, des de ja fa unes dècades, no es pot entendre Palamós sense el turisme. El president Pujol, en una altra de les seves visites al municipi, quan va venir a inaugurar el moll de la Ribera de Palamós, li comentà a Dalmau, com a alcalde que «el turisme ha estat per a vosaltres com una benedicció de Déu, tot i que a vegades l'heu criticat». ⁴⁸⁵ Crítiques que s'havien produït potser no tant pel turisme en sí, sinó per l'elecció d'un o altre model turístic, i per les conseqüències transformadores que aquesta arribada estiuenca produïa en molts àmbits de la ciutat. Davant l'afirmació de Pujol, però, l'alcalde no va poder obviar la qüestió. «No, jo no ho he fet pas», en referència a la crítica per se del turisme, replicà Dalmau, conscient de la importància del desenvolupament econòmic del territori. ⁴⁸⁶

En qüestions com les del turisme, com també en les infraestructures, sovint hom es troba en una posició mitjana, entre els beneficis que aquests produeixen, i els canvis que al mateix temps poden provocar. Això és el que succeïa, en aquest cas, amb l'esmentada variant, les cues de cotxes i l'entrada del turisme a Palamós. Dalmau hi reflexiona després d'observar els canvis efectuats al llarg del 1983. «D'altres anys el que teníem més eren cues d'automòbils al llarg de la carretera. M'agrada que sigui així perquè molts creien que el

483 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

484 QUINTANA, S. «A Palamós comencen les gestions per l'aprovaçió del port esportiu», *Los Sitios de Girona*, 19 de juny de 1985, p. 13.

485 «Jordi Pujol va ésser ahir a Palamós per inaugurar la variant i el moll de la Ribera», *Punt Diari*, 10 de juliol de 1983, p. 3.

486 *Ibidem*.

Palamós,

21 de setembre de 1984

Francesc Dalmau
amb Josep Lluís
Ortega Monasterio,
en l'homenatge
que la vila de Palamós
tributà al músic
i compositor.

FSC

nou desviament —la variant de Palamós— representaria un descens de turisme cap a Palamós, i s'ha comprovat que no ha resultat així. Encara que reconec que en la qüestió de senyalització no s'ha encertat prou. Potser sí que convindria una reestructuració de senyals. Farem el què sigui possible perquè Obres Públiques ho tingui en compte i ho arrangi el més aviat possible».⁴⁸⁷

Per poder millorar temes específics relacionats amb el turisme i poder coordinar esforços dels diferents integrants de la marca Costa Brava, Dalmau participaria en esmorzars de treball dels alcaldes del territori amb el director general de turisme de la Generalitat, Ramon Bagó.⁴⁸⁸

Dalmau aposta per treballar aquestes qüestions en col·laboració amb el Centre d'Iniciatives Turístiques (CIT). «Jo crec que pot ésser ara valorar-ho d'una manera positiva; fa un temps hi pogué haver unes partícules de fricció, però ara s'ha trobat el moment feliç i és el de començament d'una tasca prolífica».⁴⁸⁹

En paral·lel, les iniciatives turístiques no s'aturen, i l'estiu de 1984 s'inaugura la primera línia de creuers aeris a Palamós. La crònica opinativa ens en parla: «Pujar en helicòpter pot fer certa il·lusió per aquelles persones que mai no hi ha pujat. I molts dels alcaldes que van prendre part en aquest vol protocol·lari es trobaven en aquesta situació, tot i que en aterrar tots van fer un sospir de tranquil·litat. Tots, llevat d'un que sabia perfectament quina sensació i quines sorpreses produeix un aparell d'aquestes característiques».⁴⁹⁰ Dalmau, a diferència de la majoria dels participants en aquella jornada, ja tenia experiència com a pilot d'avió, i això, es farà palès allà i no passarà desapercebut al periodista Joan Poyano, del *Punt Diari*, que

relatava que «Mentre en tornar cap a casa la majoria d'alcaldes encara no havia recuperat el color de la cara, l'intrèpid Dalmau ni tan sols no l'havia perdut [...] L'experiència en aquest cas bé prou que li va servir per superar la situació que per als tremolencs batlles esdevenia quasi dramàtica».⁴⁹¹

Propostes novedoses com aquella, i tot allò que tenia a veure amb el turisme, tenia una especial rellevància a partir de la projecció exterior de la ciutat, englobada dins de la promoció internacional de la Costa Brava. Així, durant el període de govern del doctor Dalmau, hi hagueren contactes d'interès amb sectors ben diferents que es desplaçaren fins al Baix Empordà. L'agost del 1984, sense anar més lluny, té lloc una visita d'una delegació de nord-americans a Palamós vinculats amb el projecte de projecció exterior del call jueu gironí.⁴⁹² Pocs mesos abans, es realitza una visita d'un grup de nois alemanys que acompanyats per Damià Escuder visiten l'alcalde per anunciar-li una exposició propera de Pax Christi a la vila.⁴⁹³

Un dels exemples més significatius del que és la projecció exterior d'un municipi va tenir lloc l'estiu de 1983. Coincidint amb els Festivals Internacionals de música de la població, Palamós serà present en un reportatge sobre la Costa Brava que va preparar un mitjà japonès, el *Yomiuri Shimbun*. El periòdic nipó desplaça a l'Empordà, per uns dies, el seu corresponsal a París, Hori Shoichi.⁴⁹⁴ I aquest no era un tema menor, ja que el rotatiu tenia un tiratge de 8 milions d'exemplars en la seva edició matinal i de 5 milions en el de la tarda. El corresponsal japonès s'entrevista amb l'alcalde del municipi, Francesc Dalmau, i el director artístic del festival, Ichiro Suzuki. Caldria emfasitzar que en

487 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

488 GAY, Josep Víctor. «El turismo de entrada a Catalunya ha aumentado ya más de un 8 por ciento», *Los Sitios de Girona*, 31 de juliol de 1983, p. 9.

489 CROSA, Antoni. «El CIT nomenarà president honorari el director de Turisme de Palamós», *Punt Diari*, 17 de desembre de 1983, p. 8.

490 POYANO, Joan. «Dalmau, l'intrèpid», *Punt Diari*, 4 de juliol de 1984, p.15.

491 *Ibidem*.

492 POYANO, Joan. «Afincats als Estats Units», *Punt Diari*, 7 d'agost de 1984, p. 9.

493 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

494 «Palamós serà famós al Japó», *Punt Diari*, 14 de juliol de 1983, p. 15. El reportatge japonès també és recollit a «Projecció palamosina al Japó», *La Proa, diari del Baix Empordà*, agost de 1983.

Palamós, 28 de desembre de 1984

L'alcalde Francesc Dalmau intervenint en l'acte d'inauguració del monòlit *Palamós, paradís de la vela*, de l'artista bisbalenc Joan Abras.

CARLES SANS / AMGI-CRDI - FONS DIARI DE GIRONA

la seva visita a l'Ajuntament de Palamós, el periodista asiàtic s'interessà especialment pel quadre de Sert que pot trobar-se al saló de sessions *La República portant la barca a port*.⁴⁹⁵ Al voltant de l'obra pictòrica, caldria precisar que originalment Josep Maria Sert havia pintat a la part superior de la tela una senyera acompanyada de la bandera republicana vermella, groga i morada. Després de la guerra, quan es tornà a penjar el quadre, s'hi modificà la franja morada per un color vermellós per adequar-se al nou règim. Així, hom podia veure la imatge de la figura idealitzada de la República amb el seu característic barret frigi amb una bandera espanyola que no havia tornat a la versió original.

La pintura de Sert és una de les obres d'art significatives que poden trobar-se a un Empordà, que des de sempre ha estat molt vinculada a l'art. I Palamós, en concret, sempre ha tingut una capacitat organitzativa de productes culturals destacats, seria el cas del Concurs d'art vila de Palamós⁴⁹⁶, del Festival de la Cançó Mariner de Palamós,⁴⁹⁷ o dels premis oferts per *Proa*.⁴⁹⁸ Precisament a l'edició de 1983 de l'esmentat festival musical, Francesc Dalmau hagué d'aprofitar els seus dots políglots per traduir in situ una entrevista que la ràdio gironina feia al grup vocal nord-americà The Platters, de gira per Catalunya.⁴⁹⁹

L'interès per impulsar, consolidar i fer créixer les propostes culturals de Palamós, amb un teixit associatiu ric i divers, va estretament lligat a la voluntat de disposar d'eines comunicatives pròpies. Això és, l'edició de setmanaris, mensuals o bimensuals que pu-

quin servir de marc de referència, i que estimuli i cohesioni els sectors més actius de la població. Dalmau, és un defensor acèrrim de les entitats i, a més, veu estratègic i saludable l'existència de la premsa de proximitat: «*Crec que és necessari que un poble tingui un portaveu. I és necessari, fins i tot, que com més n'hi hagi millor. És a dir, que cada poble hauria de tenir la seva revista on s'hi reflectissin les seves inquietuds, les novetats, i on s'hi pugui fer esment d'allò que vols que se n'enteri tothom. A més d'ésser una mostra de cultura, fomenta el civisme. És també una forma de promocionar la vila i conseqüentment el país. Mou una sèrie d'inquietuds necessàries pel poble*»⁵⁰⁰

I si defensava amb claredat i apreciava la premsa en paper, també opinava el mateix en referència a la ràdio: «*La missió de la ràdio municipal és aprofundir en els temes palamosins, cosa que no pot fer Ràdio Costa Brava, que és per a tota la regió de la Costa Brava i no pot limitar-se a Palamós*».⁵⁰¹ Calia però definir què s'esperava d'una ràdio de caire local, com la de Palamós, existint una gran oferta de ràdios territorials, nacionals i estatals. Per Dalmau, una ràdio com la del municipi empordanès, «*ha de ser un mitjà de comunicació entre la gent de la població, amb una direcció que, al meu entendre ha de ser en mans de les persones responsables de la població [...] La ràdio ha de ser de tot un equip, i hi ha d'haver uns mitjans econòmics que la facin funcionar*».⁵⁰²

Però aquests projectes periodístics no sempre tenen una continuïtat assegurada, i el voluntariat majoritari fa que hi hagi alts i baixos raonables. Això, també passava en aquest cas, i Dalmau ho sabia: «*Ràdio Palamós havia tingut una època d'or [...] el fet que no hi hagi tantes hores d'emissió fa que es perdi l'audiència*».⁵⁰³ Així mateix, ho considerava el periodista Josep Puigbó, aleshores director de Ràdio Costa Brava «*Ha*

495 «Enamorats del quadre de Sert», *Punt Diari*, 14 de juliol de 1983, p. 15.

496 FIGUERES, E. «Los premios de los Concursos d'Art Vila de Palamós, salieron al aire», *Los Sitios de Girona*, 6 de setembre de 1983, p. 8.

497 «Pasó el Festival de la Cançó Mariner de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 17 d'agost de 1983, p. 1.

498 CROSA, Antoni. «La festa de Proa, un èxit a Palamós», *Punt Diari*, 9 de setembre de 1983, p. 25.

499 CROSA, Antoni. «Qüestions de llengües», *Punt Diari*, 18 d'agost de 1983, p. 12.

500 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

501 MERCADER, Ricard. «Set per cinc. Francesc Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1986, p. 16-17.

502 *Ibidem*.

503 *Ibidem*.

Palamós, 4 de març de 1985

Després de la moció de censura, Josep Parals (CiU) pren el relleu de Francesc Dalmau com a alcalde. Només ho seria durant nou dies, quan seria substituït per Josep Ferrer (CiU), posant-se fi així a una breu crisi municipal.

JOAN SABATER / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

de ser un servei per al poble, i informar, aprofundint en temes de caire local [...] amb uns objectius clars i fixats».⁵⁰⁴

Perquè el dinamisme cultural existent de la vila no decaigués i pogués disposar d'instruments de suport, eren importants també les infraestructures culturals. Una casa de cultura per a Palamós «Per cobrir aquesta necessitat es té la intenció d'instal·lar-la en l'actual Local de la joventut (antic OJE). Situat al començament del carrer de Mossèn Jacint Verdaguer. La seva situació davant l'Arbreda en fa un lloc agradable, de fàcil accés, de bones proporcions volumètriques».⁵⁰⁵

També era necessari, a més, millorar logísticament les eines educatives presents a Palamós. «Mai ens ha deixat la il·lusió de dotar a Palamós d'un Institut. Malauradament no podem fer res sense comptar amb el suport econòmic de la Generalitat i aquesta no pot ara endegar-ne la construcció. L'Ajuntament ja fa temps que té el solar adequat en propietat. Actualment hi ha gestions en curs per iniciar el pròxim curs en edificis ja existents».⁵⁰⁶

Juntament amb els projectes que aniria assumint des de l'alcaldia, la figura d'alcalde també li suposava una tribuna sobre el que uns i altres comentaven. Així, en un partit entre el Palamós CF i el CF Ripoll, el primer amb Dalmau com a alcalde, la premsa el fotografia i opinen «La cara del batlle de Palamós, Francesc Dalmau, que s'estrenava a la llotja, no sabem si reflecteix la seva preocupació pel resultat de l'encontre, per si els visitants repartien massa "llenya" o si és que temia que li pogués sortir feina fora de consulta».⁵⁰⁷

Dalmau havia explicat en una entrevista que li agradaria ser recordat pels conciutadans com un alcalde eficaç, si bé no va disposar de prou temps per poder-ho dur a terme amb plenitud. A partir de la seva dimissió, al principi del 1985, però, la seva tasca en bé

del poble continuaria, en aquesta ocasió des d'una oposició constructiva. Dalmau s'interessa, entre d'altres, per les qüestions urbanístiques de la vila i la seva evolució.⁵⁰⁸ I així, tot i les circumstàncies complexes que havien tingut lloc en aquelles setmanes de gener i febrer de 1985, la relació personal de Dalmau amb la resta de regidors continuaria cordial i afable, com sempre. Aquesta relació s'evidenciaria, per exemple, en el sopar final de mandat dels regidors palamosins, acabant així la legislatura amb bona sintonia personal al consistori.⁵⁰⁹

Com valorava Dalmau la seva experiència al capdavant del consistori? «Vam fer els primers passos perquè Palamós no es quedés enrere tant finançament com materialment. Malgrat que aquests treballs en les corporacions públiques són lents [...] Hi haurà mancances, sempre hi ha coses que es poden fer millor, però vàrem donar una espècie de cop d'accelerador per sortir de la tònica que hi havia hagut de poca activitat i de deixar les coses que anessin fent-se per si soles».⁵¹⁰ Aquesta valoració positiva feia que Dalmau se sentís orgullós de la seva aportació que, juntament amb la de la resta de persones que han estat treballant i treballen per la vila fan que la població vagi millorant. Dalmau se sincera: «jo crec que el palamosí pot sentir-se bastant satisfet de la fama que té avui Palamós».⁵¹¹

504 *Ibidem*.

505 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

506 *Ibidem*.

507 «Entrada de "bandera" al camp del Palamós», *Punt Diari*, 7 de juny de 1983, p. 34.

508 «Dalmau pregunta per la venda d'una finca a Palamós», *Diari de Girona*, 12 de desembre de 1986, p. 12.

509 «Sopar de fi de curs», *Punt Diari*, 16 de maig de 1987, p. 12.

510 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

511 *Ibidem*.

Girona,

7 de juny de 1986

Els candidats d'Esquerra
a les Corts espanyoles.

D'esquerra a dreta:

Salvador Juncà,

Salvador Tarradas, Miquel

Giralt, Francesc Dalmau,

Josep Adarnius, Jesús

Prujà, Marçal Casanovas

i Adelaida Plana.

MOISÈS TIBAU /

AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

Els valors del doctor Dalmau

6

6.1. Referent del catalanisme a l'Empordà

«*La medicina ha estat la seva professió, però la política és la seva devoció*» opinava el periodista Santi Massaguer, parlant de Francesc Dalmau, a principis dels 1980.⁵¹² I, certament, Dalmau té un ADN polític, de propostes, d'arguments i de consens. Això fa que, mentre encara és alcalde de Palamós, i quan la primera legislatura parlamentària va arribant als seus darrers dies, el nom de Francesc Dalmau sona com un dels diputats que podria repetir escó, atesa la seva trajectòria de fidelitat al país. Així, «*les informacions recollides apunten que el doctor Dalmau ja està pràcticament decidit i que ocuparà el número dos de la candidatura per Girona*».⁵¹³

Tot i que la premsa ja se'n feia ressò, el doctor hi tenia les seves reserves. Cal que ens situem en aquells mesos de febrer i març de 1984 en els quals l'Ajuntament de Palamós encara no havia patit l'efecte del Club Mediterranée i, per tant, tots els projectes consistorials anaven endavant, en el seu primer any de mandat com a batlle. Això feia que decidís prioritzar la tasca municipal que tornar a formar part de la llista per al Parlament que tant estimava. «*Dalmau no repetirà ja que en les darreres eleccions municipals va ser elegit alcalde de Palamós amb el suport de les diferents forces de l'esquerra i per tornar-se a presentar, al marge de que no entra en els seus càlculs, hauria de dimitir*».⁵¹⁴

Així, davant la dicotomia entre la política d'àmbit nacional o servei el seu Palamós, prefereix dedicar-se a l'alcaldia. Per això, pocs dies després, la premsa rectifica. «*Dalmau ha anunciat el seu propòsit de no dimitir de l'Ajuntament palamosí per participar en la propera contesa electoral*».⁵¹⁵ Dalmau s'ho rumia, però sembla que la decisió és prou ferma. «*No es pot dir res d'una manera*

512 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

513 «Dalmau, possible número 2», *Punt Diari*, 14 de febrer de 1984, p. 37.

514 BOSCH, Jordi. «El diputado Marçal Casanovas encabezarà la candidatura de ERC», *Los Sitios de Girona*, 9 de març de 1984, p. 7.

515 «Dalmau no torna al Parlament», *Punt Diari*, 15 de febrer de 1984, p. 13.

Palamós,
18 de juny de 1986

Mítin electoral

—a l'aleshores anomenada

plaça d'Espanya—

amb Jesús Prujà,

Francesc Dalmau

i Heribert Barrera.

JOAN CASTRO /

AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

**PROHIBIDO FIJAR
CARTELES**

definitiva, però de moment no penso presentar-me a les properes eleccions». ⁵¹⁶ I es confirmà el seu pas enrere. Casanovas, doncs, seria el cap de llista de la formació a Girona a les eleccions al Parlament de Catalunya d'abril de 1984. Entre Dalmau i Casanovas, a més de compartir l'espai territorial gironí —un a Palamós, l'altre a Olot— també els unia una mateixa fermesa nacional. ⁵¹⁷

Fermesa nacional que en part, i tot i la lògica rivalitat entre partits, veien acomplerta en aquella primera legislatura catalana del govern Pujol, als que ERC havia donat suport. Quina valoració fa Dalmau dels quatre anys de Jordi Pujol al capdavant de l'executiu català? «*Globalment positiu. Potser perquè ha donat forma i estructura al sentiment nacional de Catalunya. lamentem, però, la tebior amb que s'ha dut aquesta tasca. No ha informat degudament al nostre poble de les dificultats i obstacles que el clàssic centralisme espanyol ha posat i posa en el camí del nostre redreçament i tampoc ha insistit prou per exigir més profunditat en algunes de les competències atorgades per l'Estatut*». ⁵¹⁸ Els republicans hi havien tingut a dir, en aquests primers passos de la Generalitat presidida per Pujol. Per Dalmau «*el suport que li ha donat ERC ha estat condicionat per aquests paràmetres i ha estat el nostre partit qui li ha exigint aquesta posició de defensa de la nostra personalitat*». ⁵¹⁹

El suport que durant aquells quatre anys van oferir els republicans al govern de CiU, però, no fou ben acollit per tota la militància d'ERC. Així ho explicitaren els «renovadors» de Jaume Nualart, sector dels republicans que volia tendir ponts amb altres forces de l'esquerra nacional, això era, bàsicament, amb Nacionalistes d'Esquerra. Una part dels renovadors abandonarien ERC i concorreràn a les eleccions juntament amb NE sota la marca de l'Entesa de l'Esquerra Catalana.

Malgrat aquestes dificultats electorals de competir amb opcions polítiques limítrofes, Dalmau estava convençut del bon resultat que podia tenir ERC. «*Estem confiats que el nostre poble guiat pel seu seny i sentit de responsabilitat ens permetrà dotar a Catalunya d'un equip Parlamentari numèricament prou important per ésser decisiu en la pròxima etapa legislativa. La recent experiència basca ens fa preveure un augment del vot*». ⁵²⁰ L'experiència basca a la que ens remet el doctor Dalmau són els comicis que havien tingut lloc dos mesos abans, al febrer d'aquell 1984, en els que

⁵¹⁶ *Ibidem*.

⁵¹⁷ BOSCH, Jordi. «Un diputado de ERC que aspira a la reelección», *Los Sitios de Girona*, 14 d'abril de 1984, p. 11.

⁵¹⁸ «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

⁵¹⁹ *Ibidem*.

⁵²⁰ *Ibidem*.

Juny de 1986

Francesc Dalmau en la fotografia d'estudi oficial com a candidat d'Esquerra al Senat per la circumscripció de Girona. FJI

Palamós, 23 de juny de 1986

Francesc Dalmau rep com a regidor la flama del Canigó que encèn tots els focs de Sant Joan d'un Palamós en Festa Major al costat de l'alcalde Josep Ferrer.

DANI DUCH / AMGi-CRDI - FONS EL PUNT

Karlos Garaikoetxea, al capdavant del PNV, havia tornat a guanyar amb claredat les segones eleccions al Parlament Basc i els suports a Herri Batasuna i Euskadiko Ezkerra també havien estat notables.

Els resultats, pels de Barrera, no foren els esperats, però no tant per la competència amb la citada Entesa que aconseguiria poc més de l'1% dels sufragis, sinó per la capacitat de Jordi Pujol de patrimonialitzar l'obra de govern. «*En la primera legislatura ens vam sacrificar i vam votar Pujol, encara que sectors del partit ho veien malament, per assegurar la governabilitat de Catalunya i evitar un espectacle negatiu. Ho hem pagat en les eleccions perquè la gent deia que érem el mateix*». ⁵²¹ Una esclatant majoria absoluta dels convergents deixava ERC amb només cinc diputats, un dels quals —Casanovas— per la demarcació de Girona. «*Jo vaig interpretar que aquella victòria aclaparadora d'en Pujol havia estat gairebé com un referèndum del poble català. La cosa s'havia polaritzat*» expressava Dalmau conscient de la importància del moment. ⁵²²

El metge, a més, era conscient de les actituds i les formes de fer d'una societat que s'acomodava als passos fets per Pujol i que veien, potser, les utopies nacionals que defensava Esquerra com a projectes no prioritaris. Així ho sintetitza en una imatge ben visual: «*L'any 84, per l'Onze de Setembre, a Barcelona érem quatre gats, els de l'Esquerra. Al darrera nostre hi venien els de la Crida, i també eren quatre gats, només que eren més joves*». ⁵²³ D'aquesta manera, si es volia aspirar a ser decisius calia començar per ser uns quants més.

Esquerra té una posició afeblida, i la majoria absoluta fa innecessari repetir el seu suport parlamentari al partit de Govern. Tot i així, la formació republicana entengué que calia reconstruir el partit des de les institucions, i que només entrant a govern podria influ-

521 POYANO, Joan. «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.

522 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

523 *Ibidem*, p. 10.

ir realment amb les polítiques que s'hi havia de dur a terme. Dalmau també hi veu una motivació nacional: «*S'havia de tenir molt en compte aquesta voluntat popular. I com que Madrid continua fent la guita, s'havia de fer un govern més ampli que d'una sola força política, tornava a ser un servei a Catalunya. Era això. S'ha col·laborat amb el govern però s'han tingut actituds ben desvinculades de Convergència. Mantenim la personalitat i ajudem a la governabilitat de Catalunya*». ⁵²⁴

Els següents quatre anys, però, havien de servir per a millorar diferents aspectes que no havien pogut enllestir-se durant la primera legislatura. Per Dalmau, «*hem d'esforçar-nos en eixamplar les nostres competències estatutàries i tenir els mecanismes de control en matèries econòmiques i laborals. Si tinguéssim aquests mitjans al nostre abast podríem incidir en el món del treball i pal·liar, si més no el flagell de la crisi i de l'atur*». ⁵²⁵ Amb l'acord, Joan Hortalà esdevé conseller de la Generalitat i Frederic Rahola se situa com a primer Síndic de Greuges de Catalunya.

Ja sense les responsabilitats consistorials a l'Ajuntament de Palamós —on seguia de regidor després d'abandonar la seva posició d'alcalde— el nom de Francesc Dalmau va tornar a ser sol·licitat per ERC de cara a les eleccions generals d'un 1986 que va estar molt marcat pel referèndum de l'OTAN d'aquell març. En aquest, Esquerra apostà pel «no», a partir de la seva afiliació pacifista i de neutralitat entre els dos blocs que encara per aquells anys es repartien la influència mundial. Tot i la victòria del «sí» en el conjunt de l'Estat, a Catalunya, el «no» s'imposà. Una altra vegada s'evidenciava, així, que el Principat funcionava políticament diferent a la resta de l'Estat.

El 22 de juny de 1986, doncs, Esquerra tenia una altra cita amb les urnes, en les eleccions que Felipe González avançà després del referèndum atlantista. Tot i que internament s'havia parlat d'una possible coalició global amb CiU, que ells mateixos aviat

524 *Ibidem.*, p. 11.

525 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

Palamós, maig de 1987

Candidatura d'Esquerra a les eleccions municipals. D'esquerra a dreta: Francesc Vergonyós, Josep Bou, Francesc Dalmau, Josep Cama, Lluís Pagès, Josep Mestres, Joan Cama, Joaquim Boix i Albert Gallart.

AMGi-CRDI - FONS EL PUNT

desestimaren, i d'altra banda arribaren propostes del PSUC per formar una candidatura conjunta amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE), finalment ERC decidí presentar-se en solitari tan al Congrés com al Senat. Aquesta situació feia minvar, lògicament, el nombre possible de diputats republicans a Madrid de la llista que encapçalava Francesc Vicens a Barcelona i Jesús Prujà a Girona i feia gairebé impossible l'obtenció de cap senador d'Esquerra.

Així les coses, tal com relata Joan B. Culla, «*els dos senadors sortints, Josep Pi-Sunyer i Josep Rahola, declinaren presentar-se de nou i, va ser laboriós trobar una dotzena de militants a la vegada coneguts i prou abnegats per oferir els seus noms*». ⁵²⁶ Davant les dificultats de trobar candidats, hagueren de ser veterans militants republicans, els que es posaren al capdavant d'una llista testimonial que sabien que no sortiria. Així, a les eleccions generals de 1986, Francesc Dalmau i Norat —aleshores membre del Consell Nacional d'ERC, en representació de la Federació Comarcal del Baix Empordà— ⁵²⁷ es presenta a la llista d'ERC a la cambra alta. L'acompanyen, a la circumscripció gironina, l'olotí Marçal Casanovas, i el qui era aleshores alcalde de la Vajol, Miquel Giralt. ⁵²⁸ Tot i que era conscient que no ho seria, quan li preguntaren per la qüestió, què havia de dir? «*...Sssí. pots dir que sempre hi ha sorpreses. O sinó que li preguntin a Jaume Veray [...] que estava convençut de no sortir, i ara és al Parlament*». ⁵²⁹

És el moment en què el catalanisme polític assaja de nou modernitzar Espanya, influir a Madrid i fer pedagogia de la catalanitat, aquest cop a través de

l'anomenada Operació Reformista encapçalada per Miquel Roca i CiU. Per Dalmau, aquesta operació i el propi candidat reformista farà el mateix paper «*que qui vol ser redemptor en una casa de mala nota*». ⁵³⁰ En aquest sentit, i fent un paral·lelisme amb la seva professió mèdica, Dalmau, veient com podia evolucionar l'Operació Reformista, no s'estava de dir que «*diagnòstic molta reanimació i molta recuperació. Aquesta operació és negativa, la repetició d'en Cambó: és un cicle polític que pateix Catalunya i que considero nefast; quan el país és a baix de tot surt un líder, que quan arriba a dalt li ve la dèria de dir "ara vaig a catalanitzar Espanya". Tot se'n va a fer punyetes, perquè a Catalunya hi ha molta feina*». ⁵³¹ Dalmau reconeixia encerts en la política de Pujol, però també era crític amb les maneres d'intentar trobar un encaix entre Catalunya i Espanya. «*Hi ha un cert recel cap a aquest nacionalisme de "conllevància", que dèiem en temps de la República i que ara es porta tant. Potser la Lliga no era un nacionalisme tan de "conllevància" com Convergència. Aquests recels s'han de canalitzar i potser l'Esquerra pot ser una eina vàlida*». ⁵³²

Així, Esquerra aniria a Madrid amb una actitud ben diferent de la que expressava Roca i que era criticada per les files republicanes, després d'aquells quatre anys de govern socialista. I pel que fa als socialistes, com valorava Dalmau el govern de Felipe González? «*Des del punt de vista estatal se'ls pot donar un cinc, però des del català un zero*». ⁵³³ Després d'un titular a base de notes numèriques, Dalmau podia prosseguir la seva argumentació: «*El PSOE no ha fet una política d'esquerra. Pateix lògica influència d'anys i anys de formació franquista i els queda un pòsit a la consciència, volen ser demòcrates però no poden. Per altra banda, quan ets al poder no ets amo de les teves deci-*

526 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 276.

527 «Membres de les federacions comarcals al Consell Nacional», *La Humanitat*, 15 d'agost de 1979, p. 5. En aquell mateix Consell Nacional, també hi era, per exemple, el veterà Víctor Torres.

528 «Els nostres candidats al Senat», *La Humanitat*, juny de 1986, p. 12; «Els "Manels" il·lustres», *Punt Diari*, 15 de maig de 1986, p. 12.

529 POYANO, Joan. «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.

530 *Ibidem*.

531 *Ibidem*.

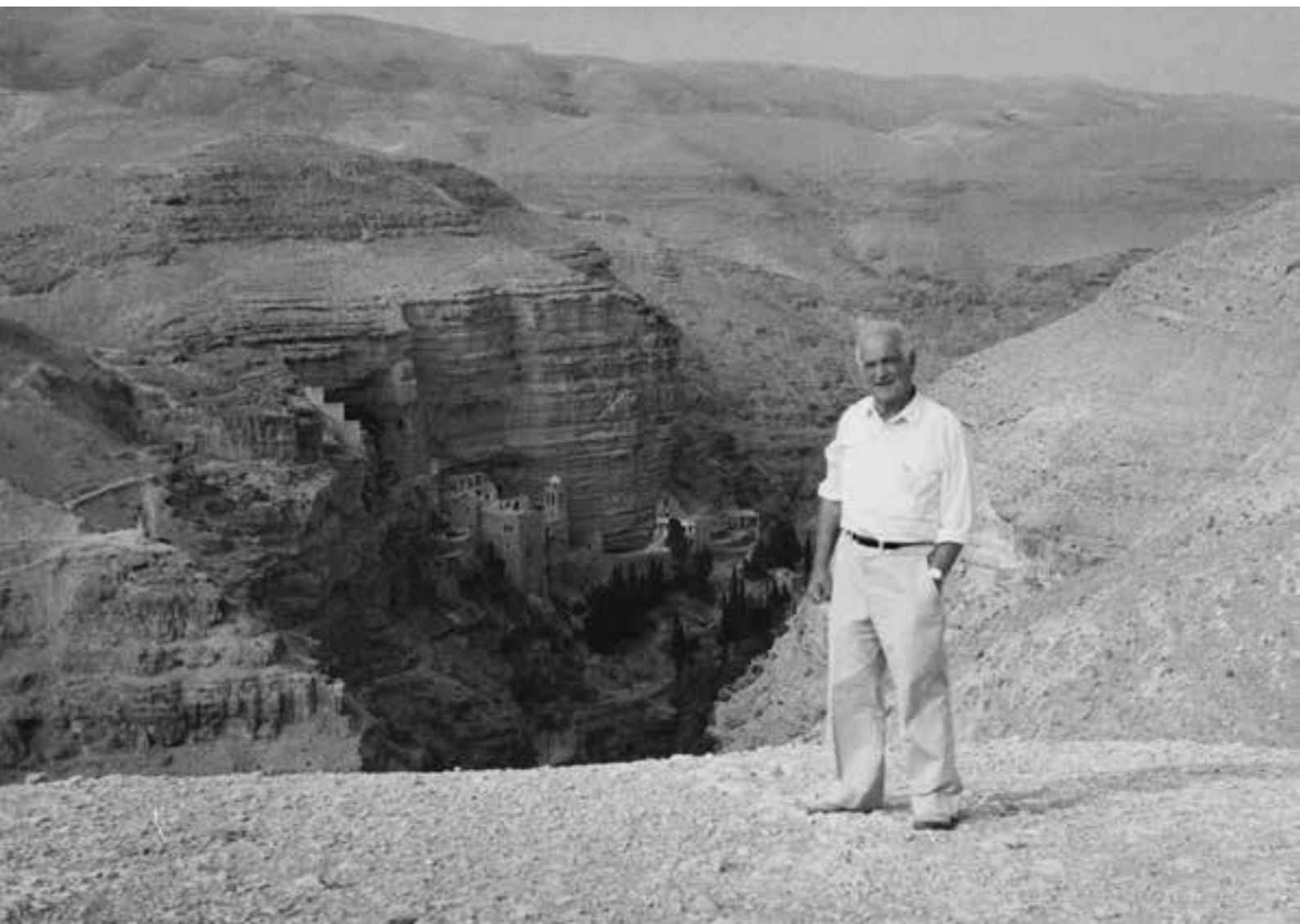
532 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

533 POYANO, Joan. «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.

Wadi Kelt, tardor de 1990

Francesc Dalmau de visita turística al monestir ortodox grec de Sant Jordi de Coziba, a la Cisjordània palestina.

LDM

sions; es fa el que es pot i com que ara apunta cap a la política que se'n diu de dretes...».⁵³⁴

Ara bé, l'alternativa al govern socialista de González no era altra, en aquells moments, que un govern dels populars liderats per un exministre franquista com Manuel Fraga. I del polític gallec, Dalmau també en té una opinió contundent: «Jo crec que és tan ultramuntà com sembla. Però per molt que ho sigui estarà, en cas d'arribar al govern, condicionat i no podrà fer les animalades que diu perquè no podrà. A més, ha après una mica de democràcia, suficient perquè no s'arribés a l'involucionisme del 23-F».⁵³⁵

Durant aquella campanya, els republicans innoven en la forma de presentar-se als electors, i proposen actes de petit format a cases particulars, el que se'n diu «fer campanya a domicili». Així, els diferents candidats, en els que es compten Jesús Prujà i Francesc Dalmau visitaren aquells domicilis que ho havien sol·licitat per presentar-los el programa electoral.⁵³⁶ També hi ha moments per als actes amb un format més tradicional, com el míting celebrat a Palamós el 18 de juny en el que reconvertiren la plaça d'Espanya, tapant-ne la placa del nom amb un cartell electoral d'ERC. En aquell capvespre a la fresca, amb un centenar de persones escoltant els parlaments de Barrera i Prujà, la premsa destaca que «Dalmau fou el més ben rebut i abans de començar a parlar ja l'aplaudien».⁵³⁷ I és que Dalmau, a Palamós, jugava a casa.

Cal dir, però, que els resultats electorals no foren sorprenents pel que fa al Senat, on els republicans no hi van tenir presència, però sí al Congrés, on ERC perdria la seva representació política i no podria ser la veu dels autodeterministes davant de l'estat. Els seus poc més de 84.000 vots al Congrés, menys d'un 3%, contrarestaven amb els diputats assolits per CiU i els PSC

arreu de Catalunya. Per Dalmau, «Els [Convergència] han sabut fer política i nosaltres [ERC] ens hem mogut dins un camp ideològic».⁵³⁸

6.2. De nou regidor de Palamós

Després d'aquells primers quatre anys a l'Ajuntament de Palamós, del que havia arribat a ser alcalde durant un breu període de temps, Dalmau tenia ganes de seguir contribuint a la millora del poble que estimava i del que se sentia molt estretament lligat. Així, tenia ganes de seguir al peu del canó de la política municipal. Si hom havia considerat que Dalmau havia comandat «amb prudència» la nau consistorial, els comicis del 1987 eren una nova oportunitat.⁵³⁹

Amb quina formació s'havia de presentar? El seu compromís amb Esquerra Republicana de Catalunya era indefugible, de cor i sentiment. Tot i així, alguns consideren que si Dalmau encapçalés com a independent la llista de CiU possiblement aconseguiria una majoria absoluta a l'Ajuntament de Palamós.⁵⁴⁰ Era una possibilitat, és cert, però Dalmau preferia mantenir-se en els ideals que sempre l'havien acompanyat i se sentia més còmode en el partit que el seu pare Laureà ajudà a llaurar durant els ja llunyans anys 1930.

Així Dalmau es presentarà novament com a cap de llista d'una ERC que refusà una coalició preelectoral amb els seus exsòcis de govern, PSC i PSUC, que s'unirien sota les sigles de la UPM. D'aquesta manera els republicans volen ser ells mateixos i aposten perquè una personalitat com la de Dalmau pugui seguir gestionant el bé comú dels palamosins i de les palamosines.⁵⁴¹ Però no ho hauria de fer el doctor

534 *Ibidem*.

535 *Ibidem*.

536 «ERC fa campanya a domicili», *Diari de Girona*, 12 de juny de 1986, p. 10.

537 POYANO, Joan. «El candidat a senador Francesc Dalmau el més ben rebut al míting de Palamós», *Punt Diari*, 19 de juny de 1986, p. 12.

538 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

539 «Tots contra la força de CiU», *Diari de Girona*, 31 de maig de 1987, p. 73.

540 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

541 «El doctor Dalmau continua», *Punt Diari*, 22 de maig de 1987, p. 29.

Palamós, circa 1990

Durant tota la seva vida Francesc Dalmau va ser un enamorat del mar, el bany i la natació.

LDM

sol. Formaven la llista a més de Dalmau, Albert Gallart i Pérez, Joan Moliner i Madrenes, Francesc Vergonyós i Pla, Josep González i Campeny, Josep Mestres i Hernández, Josep Bou i Roca, Joaquim Boix i Solé, Josep Casas i Busquets, Josep Cama i Subirana, Jaume Vinyals i Calderer, Àngela Gómez i Suárez, Ramon Gallart i Vilar, Joan Cama i Millastre, Lluís Pages i Teixidor, Joaquim Cata i Pallí i tancava la llista Hug Joan i Tosses. Els suplents eren Dolores Fernández i Rincon, Àngela Papió i Torres i Joaquim Cata i Papió.⁵⁴²

Durant els dies previs a la votació, ERC fa extensiva una campanya amb anuncis als diaris i posa sobre la taula dos valors que per a ells són cabdals i que resumeixen les seves capacitats: Eficàcia i gestió, imprescindibles per a un bon govern municipal.⁵⁴³ La campanya també disposa d'un debat entre els diferents candidats: l'alcalde Josep Ferrer, de CiU, Francesc Dalmau, d'ERC, Josep Espadalé, d'UPM i Joan Fontanet, d'AP. Durant el debat dels quatre equips, molt centrat en la qüestió econòmica, Dalmau reconeix, sense dramatismes, que en la seva etapa el consistori es va endeutar «però conscientment, per fer coses» i aposta per continuar portant Palamós endavant.⁵⁴⁴ Pel que fa al poble de Sant Joan, en el si dels debats existents sobre la necessitat de com relacionar-s'hi, Ferrer proposà que tinguessin un alcalde de barri i Dalmau apostà més aviat per fer-hi un referèndum per tal que els seus habitants poguessin decidir quina era l'organització territorial que més els convenia.⁵⁴⁵

En aquelles eleccions municipals de 1987, ERC obté només un regidor, el del seu cap de llista, Francesc Dalmau. En aquella ocasió Ferrer havia sortit reforçat dels seus anys a l'alcaldia i assolí 7 regidors, per 6 de la UPM i 3 d'AP. Els resultats electorals del municipi

pi obren noves incògnites. Quins pactes hi haurà?⁵⁴⁶ Els acords entre CiU i AP semblen una realitat i es fan efectius aviat.⁵⁴⁷ En el primer ple, a l'hora d'escollir alcalde, s'evidencia l'acord CiU-AP i Dalmau vota en blanc «perquè no podia decantar la balança. Estem disposats a col·laborar activament».⁵⁴⁸

Aquella va ser per a Dalmau una legislatura més pausada, sense els sobresalts que havia tingut durant els primers quatre anys. Una vegada acabat el període electe, el 1991, però, amb els seus més de setanta-cinc anys, ja no repetiria com a cap de llista dels republicans. El seu testimoni el prengué un jove Antoni Ferrer.⁵⁴⁹ Sense sorpreses, Josep Ferrer, de CiU, continuà essent alcalde durant uns anys més.⁵⁵⁰

6.3. L'independentisme d'Esquerra

El 1986 Esquerra Republicana de Catalunya estava replantejant-se l'estratègia i el lideratge pels propers anys. Qui havia de ser el secretari general? Barrera, ja en retirada, confiava en l'obertura continuista de l'històric partit a partir de l'entrada de nova i jove militància. Aquest aire nou el podien representar els sectors provinents de l'extinta Nacionalistes d'Esquerra, amb Josep-Lluís Carod-Rovira com a persona destacada, i per l'activisme de la Crida a la Solidaritat, que havia liderat fins aleshores Àngel Colom. Els dos, Carod i Colom, encapçalarien el desembre de 1986 una Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya on feien públiques les seves intencions de refundar ERC, per tal que l'històric partit republicà esdevin-

546 «A partir d'avui caldrà estudiar els pactes a alguns municipis», *Diari de Girona*, 11 de juny de 1987, p. 16.

547 «Palamós: Convergència i AP podran pactar i governar, si tot va bé», *Diari de Girona*, 11 de juny de 1987, p. 32.

548 «Ferrer promet governar Palamós de manera més "ortodoxa"», *Punt Diari*, 1 de juliol de 1987, p. 7.

549 «Com Palamós no n'hi ha sis», *El Punt*, 11 de maig de 1991, p. 6.

550 «Ferrer tornarà a ser alcalde de Palamós», *Diari de Girona*, 16 de juny de 1991, p. 6.

542 «Especial eleccions municipals. Candidatura ERC», *La Proa, diari del Baix Empordà*, maig de 1987, p. 11.

543 «Publicitat ERC», *La Proa, diari del Baix Empordà*, maig de 1987, p. 6.

544 VENTURA, J.; POYANO, J. «La Hisenda a Palamós no funciona, però ningú no se'n fa responsable», *Punt Diari*, 3 de juny de 1987, p. 22.

545 *Ibidem*.

Palamós, 11 de març de 1990

Manifestació convocada per Esquerra per denunciar l'actitud de Ramón Arroyo, comandant del patruller Deva de l'Armada espanyola, amb base al port de Palamós, que dies abans havia fet arriar la bandera catalana a dues barques de pesca.

A la capçalera, d'esquerra a dreta: Josep Cama, Joan Cama, Toni Biadiu, Josep Maria Reguant, Francesc Dalmau, Hug Joan, Josep Mestres i x.

MANEL LLADÓ / AMGI-CRDI - FONS EL PUNT

gués la casa comuna de l'esquerra independentista, fins aleshores extraparlamentària.⁵⁵¹

Abans que aquesta nova militància s'hagi incorporat a ERC, el 15è Congrés Nacional del partit havia d'escollir nou secretari general entre Joan Hortalà, Francesc Vicens i Xavier Casassas. Com ho veia un veterà com Dalmau? Per qui es decantava? Podia Hortalà representar l'independentisme que ERC podia començar a assumir? «*Jo sempre he reiterat l'aptitud independentista. La vessant que abona el conseller Hortalà té nomenada de ser conservadora, encara que des del punt de vista nacionalista jo li donaria bona nota. Amb vista a la nova secretaria general, no tinc pas cap favorit*».⁵⁵² Però aleshores, si no acabava de definir-se, quins havien de ser els valors d'un secretari general d'ERC? Per Dalmau, Ho farà bé aquell que «*doni garanties de fer funcionar la màquina del partit, tot respectant la base ideològica d'ERC*».⁵⁵³ Per tant, per Dalmau, «*el millor candidat serà el que reculli l'ideari d'ERC*», i això ha de decidir-ho el conjunt de la militància republicana «*que són els que han de marcar el futur del partit*».⁵⁵⁴ El Congrés, finalment, vota majoritàriament per Joan Hortalà, que aposta per renovar la imatge exterior del partit i marcar distàncies amb CiU.

El nou secretari general introdueix ràpidament Colom i Carod a la formació i, tal com s'havia acordat, deixà el Departament d'Indústria que ostentava al govern de Jordi Pujol. Sense temps per consolidar els canvis d'imatge que hom proposava, els republicans es trobarien aviat amb les municipals de 1987 —en les que hem vist que Dalmau revalidà el seu seient al consistori de Palamós— i les primeres eleccions al Parlament Europeu en les que les catalanes i els catalans podien escollir els seus europarlamentaris. Per al repte europeu, ERC fa tàndem amb la recent creada Eusko

551 HUGUET, Josep; VALL, Josep. 1987. *L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*.

552 «Convençuts de l'autodeterminació», *Punt Diari*, 28 de desembre de 1986, p. 9.

553 VENTURA, Joan. «L'Esquerra de quatre», *Punt Diari*, 24 de gener de 1987, p. 9.

554 *Ibidem*.

Alkartasuna i el no menys recent Partido Nacionalista Galego. A l'hora d'elaborar les llistes, el partit busca una representativitat territorial del conjunt de l'àmbit lingüístic i, a més, ofereix llocs simbòlics a personalitats destacades per la seva trajectòria. Així, Francesc Dalmau forma part de la Coalició per l'Europa de les Nacions, que encapçala Karlos Garaikoetxea, Heribert Barrera, Pablo González Mariñas i Josep Lluís Albinyana. També en formen part, entre d'altres, l'illenc Joan Mir, l'històric Miquel Porter Moix o un Josep-Lluís Carod-Rovira que els anys següents tindrà un paper destacat tant al partit com en el conjunt del país.⁵⁵⁵

Què pensa, doncs, el doctor Dalmau de les possibilitats que poden oferir els llaços comunitaris? «*La història ens ha de servir per no caure en els paranys de l'ahir. Corregir els nostres defectes es tirar endavant ben esperançadament. Pensem que ben pocs anys enrere, pocs haguessin somniat mai arribar fins on som ara. Per a nosaltres, Brussel·les pot ser una solució a llarg termini, encara que només de començar se'ns plantegen problemes de difícil resolució. Cal donar temps al temps*».⁵⁵⁶ Una resposta oberta que necessita concreció. Europa ha estat sempre en la mirada del catalanisme, Europa era, en contraposició amb l'Estat espanyol, un ens indefinit però a qui hom podia reconèixer els valors de la cultura, del progrés i de la democràcia. Només cal pensar amb aquell nord on diuen que la gent és neta i noble, culte, rica, lliure, desvetllada i feliç. Podrà la Comunitat Econòmica Europea ajudar a dibuixar un futur diferent? Podrà ser útil el Parlament Europeu per a Catalunya i la seva gent? Dalmau se sincera, «*no serem interlocutors, és a dir, no ens vindran a preguntar què volem, o què ens sembla; faran el que els donarà la gana escoltant Madrid, no Barcelona. Serà una miqueta —no una miqueta, basant— descafeïnada*».⁵⁵⁷

555 «Parlament Europeu: aquesta és la nostra llista», *La Humanitat*, juny de 1987, p. 7.

556 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

557 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

Palamós, abril de 1991

Candidatura d'Esquerra a les eleccions municipals.

D'esquerra a dreta: Hug Joan, Jaume Vinyals, Antoni Ferrer, Ramon Dalmau, Francesc Dalmau, Josep Mestres i Josep Cama.

AMGi-CRDI - FONS EL PUNT

Dalmau és conscient de la singularitat europea de Catalunya, malgrat la gran diversitat lingüística i cultural del vell continent. Per a ell, «*fora de Catalunya, el País Basc... hi ha poques regions de l'Europa Occidental que siguin reivindicatives com nosaltres [...] i a veure què passarà...*».⁵⁵⁸ El que va passar, això segur, és que els republicans van aconseguir una collita de més de 100.000 vots al Principat, fet que, sumats als assolits pels companys bascos i gallecs de la coalició, els oferí l'oportunitat de ser una veu clarivident al cor d'Europa.

L'activitat política no s'aturava, mentre internament continuava existent una remor de fons pel que fa als equilibris de les diferents faccions dels republicans, les eleccions autonòmiques de 1988 suposen una nova prova de foc en aquesta renovació del partit que encapçalava Hortalà. Culla ens evidencia el canvi generacional de la nova direcció i també en les llistes elaborades: «*Si, en la legislatura anterior, la mitjana d'edat del grup parlamentari d'ERC havia estat de 68 anys, ara la dels candidats era de 39 anys i, en els deu primer llocs de cada llista provincial, baixava fins als 37, perquè alguns històrics havien acceptat el paper honorífic de tancar les llistes*».⁵⁵⁹ Lloc honorífic que ocuparia Francesc Dalmau a les comarques gironines, de la mateixa manera que Jesús Prujà tancava la de Barcelona i Víctor Torres la de Lleida.

Després d'aquests comicis, els debats interns s'intensificaren i els resultat electorals de 1989 a les europees —on si aconseguiren l'eurodiputat fou gràcies als suports dels seus aliats— i a les generals —on no recuperaren la presència al Congrés— constataren la necessitat de posar en marxa una nova dinàmica. Va ser el 16è Congrés Nacional d'ERC, celebrat a Lleida el novembre de 1989, el que determinà el canvi de rumb. En aquest, una aliança entre Colom, Carod-Rovira i Barre, descavalcaren Hortalà de la secretaria general de la formació republicana. Les tremolors provocades a Lleida es farien sentir a tot el partit, també a les sec-

558 *Ibidem*.

559 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 308.

cions locals gironines.⁵⁶⁰ ERC passava així a ser un partit d'esquerra independentista, amb un tarannà d'activisme juvenil i amb vocació de majoria.⁵⁶¹

Les noves regnes del partit no agradarien a tothom, com és lògic, i el sector que sortí derrotat del Congrés Nacional apostà per escindir-se'n. Així naixeria, Esquerra Catalana liderada pel mateix Hortalà. Davant d'aquests esdeveniments, del nou lideratge republicà i de la creació d'una nova força política que més endavant acabaria integrant-se a CiU, quina és l'opinió del nostre doctor? Dalmau, que se sent identificat amb els posicionaments independentistes de Colom, afirma que «*en el fons l'escissió pot ser saludable per clarificar les posicions i per poder sortir de l'aiguabarreig i la confusió en què havia caigut el partit*».⁵⁶² Així, per Dalmau, clarament partidari d'exercir l'autodeterminació, troba molt oportú que «*per no morir d'inanició el partit havia de buscar una identitat pròpia i definir-se com a independentista*».⁵⁶³

Tot i que Dalmau no participarà en primera línia de la formació, i continuarà de regidor a l'Ajuntament de Palamós, a nivell de projecció nacional si que continuarà participant en actes culturals o jornades, com les recepcions d'exparlamentaris que es duïen a terme a l'edifici del Parc de la Ciutadella.⁵⁶⁴ També, clar està, en actes i homenatges del partit.⁵⁶⁵ De fet, també arribarà el moment en què serà Dalmau qui començarà a re-

560 GAY, Josep Víctor. «La darrera crisi d'Esquerra Republicana?», *Diari de Girona*, 23 de novembre de 1989, p. 16.

561 La crònica del Congrés de Lleida es pot seguir amb tota mena de detalls a CULLA I CLARA, Joan Baptista. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 328-334.

562 DALMAU, Antoni. «La crisi travessa avui la Tordera», *El Punt*, 24 de novembre de 1989, p. 12.

563 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

564 GAY, Josep Víctor. «La darrera crisi d'Esquerra Republicana?», *Diari de Girona*, 12 de setembre de 1990, p. 4.

565 OLLER, Joan. «El retorn d'Strubell i el llegat de Rahola», *El Punt*, 28 de novembre de 1993, p. 12; «Colom va presidir un homenatge a l'ex-senador Josep Rahola a Figueres», *Diari de Girona*, 30 de novembre de 1993, p. 11.

Palamós, 23 de novembre de 1991

Homenatge a Francesc Dalmau en reconeixement a tota la seva trajectòria política organitzat per Esquerra. D'esquerra a dreta: Andreu Camps, Jordi Portabella, Víctor Torres, Maria Rosa Barrera, Heribert Barrera, Francesc Dalmau i Àngel Colom.

LDM

bre mostres de reconeixement, com el que li propicià la secció local d'ERC el 23 de novembre de 1991. Al sopar, a l'Hotel Ancora, hi assistiren cent-trenta persones, entre els que caldria destacar el secretari general del partit, Àngel Colom, i els seus amics, Heribert Barrera i Víctor Torres. A l'homenatge també hi serien presents l'alcalde del municipi, el convergent Josep Ferrer i el regidor socialista Jordi Sistach. En el transcurs de l'acte, va rebre dues plaques, una de la formació independentista i l'altra del consistori palamosí, tot reconeixent aquesta doble faceta com a militant republicà i com a servidor del seu poble.⁵⁶⁶

6.4. L'estima per Catalunya

«En totes les ocasions troba alguna manera per fer-hi sortir Catalunya. Realment porta a dintre seu Catalunya i és, per tant, un català i catalanista de cap a peus», diuen del doctor Dalmau, amb unes paraules que no ens sorprenen, perquè el metge no s'ha amagat mai de la seva estima per Catalunya.⁵⁶⁷ És des d'aquest prisma, de persona que entén que el millor pel seu país és la independència, que valora la realitat d'un Estat que no és el que ell desitjaria. «No considero res sagrat; o tal vegada la pàtria, Catalunya».⁵⁶⁸ Entén així mateix que l'element imprescindible de les nacions és la persona i, per tant, posa molta força en allò individual. Ell donaria preferència a l'home abans que a la societat. «La lliure expressió del criteri de cada ciutadà és el fonament de la Democràcia i el resultat de la suma de tots aquests criteris constitueix el teixit ideològic amb que es vesteix el nostre Parlament».⁵⁶⁹ Per a Dal-

mau, tot i que el Parlament suposa una capacitat d'autogovern que assegura uns drets i uns deures, «no es pot parlar de llibertats individuals si el país no és lliure: no hi ha llibertat en una presó».⁵⁷⁰ Certament, una presó de ciutadans lliures seria una paradoxa, car precisament els murs i les reixes són, amb els reclusos, l'expressió de la falta de llibertat.

«És lògic i normal que tots els pobles s'autogovernin. No puc entendre que avui dia hi hagi colonialisme, està fora de lloc» sentència Dalmau, que pensa, potser, amb els processos de descolonialització que han tingut lloc als diversos continents al llarg del segle XIX i XX, però també, suposem, en el no reconeixement a Catalunya de decidir el seu futur amb llibertat.⁵⁷¹ «Només els catalans saben el que el País vol i necessita i que hem demostrat que podem i sabem governar-nos millor que ningú».⁵⁷² És per això que Dalmau ha insistit sempre en la necessitat de fer el propi camí, que siguin els catalans i les catalanes els que s'apoderin del seu propi destí i, així, «vestir la nostra Nació tal com pot fer-se des de casa estant i per nosaltres mateixos».⁵⁷³ Tot i així, en el terreny de la política, les seguretats sempre són momentànies. «Les circumstàncies polítiques són sempre impensables i no es poden fer gaires pronòstics. Es va a remolc de les reaccions de la població i les reaccions de les masses són imprevisibles».⁵⁷⁴ Unes masses, imprevisibles, que sovint van confirmant-se amb l'experiència, la història i el moment present. Com veu, Dalmau, els catalans? «Gent treballadora, fiable, una miqueta massa egoista, i individualista, mancada en general de dosis d'or-

566 FORNS, Núria. «Emotiu homenatge a Francesc Dalmau, ex-alcalde de Palamós», *El Punt*, 26 de novembre de 1991, p. 34.

567 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

568 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

569 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

570 POYANO, Joan. «El candidat a senador Francesc Dalmau el més ben rebut al miting de Palamós», *Punt Diari*, 19 de juny de 1986, p. 12.

571 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

572 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

573 *Ibidem*.

574 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

Northampton, 20 de juny de 1993

«Royal Pioneer Corps Association Reunion Weekend».

Francesc Dalmau és el cinquè assegut per la dreta

LDM

gull patriòtic». ⁵⁷⁵ Una ciutadania, la catalana, que en aquell moment encara estava embrancada en l'intent de democratitzar l'estat i de resignar-se a la coneguda com a conllevància.

L'independentisme tanmateix, xoca contra un mur, un estat que s'ha anat transformant gràcies, també, a la vocació modernitzadora de Catalunya. Per a Dalmau no hi ha res a fer i comparteix amb Josep Pla una visió monolítica de la península, malgrat els colors polítics diferents. «*Tenim al davant un país que ens té ocupats i és difícil de tractar-hi, perquè quan es tracta de Catalunya fan pinya dretes i esquerres. A vegades amb la violència, d'altres com el llop amb pell de xai*». ⁵⁷⁶

Dalmau és categòric, perquè expressa idees clares que sent de veritat. I mira al passat i compren que «*això dels estats és un invent: són el resultat d'unes guerres, uns casaments, d'uns testaments, no tenen cap realitat, no tenen cap fons que els justifiqui; moltes vegades s'han anat creant artificialment*». ⁵⁷⁷ De creació artificial, però que s'han anat consolidant amb el pas del temps i la impossibilitat d'altres, vegis aquí el cas dels catalans, que no han tingut la possibilitat, en els darrers tres segles, de confeccionar-ne un. «*Fa tants anys que hi ha aquests estats centralistes que serà molt difícil de poder-los desfer. Són França, i Espanya, sobretot; però una cosa tan hercúlia com el mur de Berlín... ha desaparegut tot sol*». ⁵⁷⁸ Si el mur de Berlín va poder derrocar-se, Dalmau no té dubtes. «*Crec que un dia, si pot ser a no tardar, Catalunya serà la gran nació que tots els catalans desitgem*». ⁵⁷⁹ A més, la seva

tasca mèdica li ofereix, també, una cobertura empírica que l'assegura un futur d'optimisme. «*Al llarg de la meua vida professional he après molt clarament que mentre hi ha vida hi ha esperança*». ⁵⁸⁰

Un estat català que per Dalmau no pot confeccionar-se amb un altre model que no sigui el republicà. «*Si Catalunya arriba a ser independent està clar que no serà una monarquia. Aquí ningú parla de rei*». ⁵⁸¹ Sense que per Dalmau sigui necessari buscar dinasties, ell entén, des de la seva lògica política de ciutadà amb opinió que «*la forma de govern d'Estat més democràtica i moderna és la republicana, ja que les monarquies són formes de govern històriques que continuen una tradició molt respectable, però que avui dia no sembla que siguin la fórmula de govern més adequada*». ⁵⁸² Per això, Dalmau arriba a dir, segurament amb to d'exageració per aquells que el coneixen i que saben la seva tendència electoral, que: «*Juan Carlos hauria estat un magnífic president de la República i jo l'hauria votat, però com a rei no el puc admetre*». ⁵⁸³ Dit d'una altra manera, per a Dalmau, «*La República és la democràcia perfeccionada, però nosaltres abans que res som nacionalistes i preferim una monarquia que respecti Catalunya a una república que sigui centralista i anti-democràtica*». ⁵⁸⁴

Són aquests dos dels motius que porten a Dalmau a sentir-se còmode en el si d'Esquerra Republicana de Catalunya, per la defensa dels seus ideals nacionals i per la seva concepció republicana. Per això, i perquè, per Dalmau, «*ERC no ha fallat mai a l'hora de defensar Catalunya des del Govern, des de l'oposició o*

575 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

576 POYANO, Joan. «El candidat a senador Francesc Dalmau el més ben rebut al miting de Palamós», *Punt Diari*, 19 de juny de 1986, p. 12.

577 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

578 *Ibidem*.

579 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

580 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

581 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

582 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

583 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.

584 MASSAGUER, Santi. «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

Palamós, febrer de 1994

Francesc Dalmau amb la seva filla Marta i la seva néta Roser Pérez i Dalmau, nascuda un parell de setmanes abans.

LDM

des dels camps de concentració». ⁵⁸⁵ A més, per Dalmau «*Esquerra ha aconseguit un èxit corresponent a la seva fidelitat, a una línia i a uns principis que han sigut sempre els mateixos. La fidelitat a uns principis de democràcia i la llibertat*». ⁵⁸⁶

I quan el doctor fa referència a ideals nacionals, parla del seguit d'elements que componen la realitat d'un país. La llengua n'és un dels més importants. Per això, quan als anys 1980, amb la introducció de la immersió lingüística a les escoles i el procés de normalització lingüística que anava en marxa, alguns sectors posaven pals a les rodes signant manifestos demagògics i constituint organitzacions suposadament a favor del bilingüisme, Dalmau no té dubtes de com s'ha de gestionar la qüestió lingüística. «*Tan sols hi ha d'haver una llengua oficial, la nostra. No rotund al bilingüisme*». ⁵⁸⁷ I Dalmau ho argumenta, sabent que sovint l'ambigüitat dels termes provoca confusions innecessàries i que el desconeixement de la realitat del país és habitual en aquells que fan proclames buides i obren debats estèrils sobre qüestions ja superades. «*Que el català és la llengua natural i pròpia (o ara, oficial) de Catalunya és un fet sobre el qual no cal insistir. Fa més de mil anys que els catalans se'n serveixen sense necessitat de cap d'altra. Entenem que el bilingüisme tindria dos accions nefastes: crearia dos comunitats entre catalanoparlants i castellanoparlants, i finalment seria l'asfíxia de la nostra rica i mil·lenària parla*». ⁵⁸⁸

Si Dalmau té clar que el català com a llengua pròpia ha de ser la llengua comuna i de cohesió social entre la diversitat lingüística existent, també té una posició fixada pel que fa als temes educatius. En un país amb una força important dels centres privats, sovint vin-

585 POYANO, Joan. «El candidat a senador Francesc Dalmau el més ben rebut al míting de Palamós», *Punt Diari*, 19 de juny de 1986, p. 12.

586 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

587 «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.

588 «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.

culats a l'estament eclesiàstic, Dalmau creu que «*a les escoles privades tan sols se les ha de subvencionar en aquells casos en què cobreixin les deficiències de l'escola pública, que és la que ha de dominar*». ⁵⁸⁹

En aquest sentit Dalmau és un home heterodox. Es defineix a si mateix com un «*nacionalista avançat de caire liberal*» ⁵⁹⁰ que creu que «*el nacionalisme no ha de ser ni de dretes ni d'esquerres. No pot tenir un matís polític*», ⁵⁹¹ i que aposta per la desaparició de les diputacions provincials. ⁵⁹² Aquesta transversalitat ideològica fa que Jaume Pol digui que «*el doctor Dalmau té una triple dama d'excel·lent generalista en la ciència d'Hipòcrates, de perfecte i invariable liberalot "esquerranot" i "republicanot" i, a més, de seixantó ben conservat que ha viscut una odissea personal*». ⁵⁹³

Més enllà d'etiquetes descriptives o adjectius complementaris, Dalmau és un ferm defensor de l'educació pública —tot i que pot entendre l'existència de centres privats allà on hi hagi dèficits de l'administració— i està convençut de les bondats d'una economia al servei de les persones, més enllà de la política de blocs. Ara, li agrada recordar que «*els països socialistes i comunistes també, en el fons, són països capitalistes, perquè capital per definició és riquesa. No vol dir diners, sinó riquesa. En el règim socialista també necessiten una estructura perquè les classes més poderoses econòmicament i socialment puguin mantenir-se*». ⁵⁹⁴

589 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

590 «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.

591 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

592 «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.

593 POL, Jaume. «Dalmau i Norat: Médico, nadador y "esquerranot"», *El Correo Catalán*, 6 de març de 1980.

594 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

Palamós, 9 d'abril de 1994

Francesc Dalmau i Àngel Colom en una visita del secretari general d'ERC a la platja del Castell, acompanyat de Lluís Batlle i Rafael Bonillo, del col·lectiu «Salvem Castell» que en defensaven la seva preservació davant dels intents d'urbanitzar-la.

XAVIER SUREDA / AMGi - CRDI - FONS DIARI DE GIRONA

Un dels compromisos més reconeguts de Dalmau ha estat amb el medi ambient. «*El Doctor quan veia coses injustes les sabia denunciar davant qui fos — quasi sempre amb mà esquerra*». ⁵⁹⁵ Per això el doctor és un dels impulsors de la plataforma Salvem Castell, per tal de preservar la platja de Palamós. ⁵⁹⁶ Així, quan alguns veïns amb ganes de mobilitzar-se no les tenien totes, s'explica que l'empenta de Dalmau fou «*imprescindible a l'hora de prendre la decisió per mobilitzar la ciutadania per Salvar Castell*». ⁵⁹⁷ Els impulsors de la iniciativa no sabien del cert si era millor engegar el moviment naixent vinculant-lo amb una opció de partit o separant una cosa i l'altra, és a dir, «*si engegar la campanya, que va donar lloc a la formació de la plataforma ciutadana Salvem Castell, com a grup polític o com a ciutadans anònims*». ⁵⁹⁸ La crònica explica que en aquest debat «*el doctor Dalmau, a causa de la seva experiència política ho tenia clar i ens va aconsellar "Per tenir èxit, prescindim de sigles" [...] Així va ser. I així va anar. Avui, Castell està salvat*». ⁵⁹⁹ La seva germana Laura, posa de manifest el paper del seu germà en el moviment de defensa del territori. «*Va lluitar com a primer palamosí en el moviment Salvem Castell que, malgrat l'oposició que hi feren uns quants oportunistes que veïen el gran negoci d'edificar-hi, va aconseguir que la platja de Castell se salvés i ara pugui continuar sent una de les poques platges que es conserven intactes a la costa catalana, per orgull dels palamosins*». ⁶⁰⁰

595 STRUBELL, Toni. «El doctor Dalmau», *El Punt*, 3 de gener de 2004, p. 5.

596 Per conèixer tot el moviment de Salvem Castell, vegeu ANTÚNEZ, Feliu. *Salvem Castell. La veu d'un poble contra l'especulació urbanística*.

597 BONILLO, Rafel. «El lector escriu. Dalmau, imprescindible», *El Punt*, 12 de gener de 2004, p. 22.

598 *Ibidem*.

599 *Ibidem*.

600 DALMAU, Laura. «Dr. Francesc Dalmau i Norat: Una vida amb molta història», COMG.

6.5. Els darrers anys

El pas dels anys es van notant, òbviament, però Francesc Dalmau continua actiu, com ho ha fet sempre. L'edat no ha d'impedir-li poder continuar fent allò que li agrada i Palamós és una vila amable de clima suau, feta a mida humana, que li permet seguir implicat amb el dia a dia de la costa empordanesa i del conjunt del país. «*És un home que per sobre de tot estima el seu poble, li desitja allò millor. Té un caràcter amicable i humil, i alhora il·lusionant*». ⁶⁰¹ És aquesta energia esmerçada que és valorada extraordinàriament pel consistori palamosí i el febrer de 2001 aprova atorgar a Dalmau el títol de «fill adoptiu de la vila». L'acte de reconeixement s'efectuarà de forma oficial el 30 de març en un ple extraordinari. ⁶⁰² L'alcalde de Palamós, Jordi Pallí el nomena al Saló de plens del consistori i, per celebrar-ho, la Federació Regional d'ERC a Girona li fa un sopar d'homenatge. ⁶⁰³ «*El doctor Francesc Dalmau és, sens dubte, un home singular i que ha fet una feina extraordinària a Palamós, tant des del punt de vista professional com humà. És un bon metge i un metge bo, que és molt*». ⁶⁰⁴

En aquest sentit, Toni Strubell i Trueta, que prosseguia el fil de relació familiar que el doctor Dalmau havia tingut amb el seu avi, el doctor Josep Trueta, considera que al nou fill adoptiu de Palamós «*se li van fer homenatges i reconeixements, cosa que no sempre fem amb els nostres millors homes i dones. Però malgrat tot, per molt que se l'hagi honrat, a l'amic Dalmau en concret, sempre quedarà la sensació que el deute que Catalunya té amb tota una generació de llui-*

601 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

602 «Fills predilectes i adoptius a les comarques gironines», *El Punt*, 23 d'agost de 2009, p. 4

603 GAMERO, Jordi. «L'Ajuntament de Palamós nomena l'exalcalde i diputat republicà Francesc Dalmau fill adoptiu de la vila», *El Punt*, 31 de març de 2001, p. 17; «L'Ajuntament de Palamós nomena Francesc Dalmau i Norat fill adoptiu», *Diari de Girona*, 28 de març de 2001, p. 10.

604 GAY, J.V. «Radiografia d'una població: Palamós», *Diari de Girona*, 6 de juny de 1987, p. 53.

Palamós, 16 de maig de 1995

Maria Teresa Esbert, Francesc Dalmau i Heribert Barrera acompanyen Josepmiquel Servià, ap de llista d'Esquerra a les eleccions municipals, en un acte de campanya de visita al mercat.

JORDI RIBOT / AMGI - CRDI - FONS DIARI DE GIRONA

*tadors antifeixistes i catalanistes ha estat molt imperfectament saldat».*⁶⁰⁵

Com dèiem, coincidint amb l'acte municipal, en el posterior sopar-homenatge a l'Hotel Marina, ERC li fa entrega de la Insígnia d'or del partit, per reconèixer els cinquanta anys de militància a l'organització. Participen a la celebració, entre d'altres, el diputat republicà al Congrés Joan Puigcercós i Francesc Ferrer i Gironès, així com regidors del PSC i d'ICV, tot recordant el govern d'esquerres que ell havia liderat. Dalmau és el segon a rebre l'esmentada insígnia republicana, després de concedir-la aquell mateix any a un altre dels veterans, Marc-Aureli Vila, el darrer dels fundadors del partit amb vida.⁶⁰⁶

Hi havia motius suficients per honrar-lo amb el títol de fill adoptiu, i l'estima dels seus convilatans podria ser-ne la principal.⁶⁰⁷ Una simpatia que pot constatar-se encara avui, amb el bon record que els seus veïns en tenen. «*La bonhomia del metge palamosí, la seva dedicació als malalts, fins i tot a domicili desafiant totes les normes horàries, i la seva predisposició altruista a col·laborar en tot allò que respiri servei públic, cultura o país han fet del doctor Dalmau un petit gran home que els seus conveïns admiren*».⁶⁰⁸ Admiració que va relacionada amb la seva manera de ser i de fer, i per aquell «*amor compartit pel doctor Dalmau, que el fa anar de bòlit a cavall entre la medicina i la seva inquietud política, tot això producte de la seva inquietud com a home*».⁶⁰⁹ Medicina i política. Una o l'altra? «*Em dóna més feina la medicina, però em preocupa*

més la política».⁶¹⁰ Una i altra es trobaven en aquella casa i consulta del carrer Josep Fàbrega i Pou, nom del diputat d'ERC al Parlament de Catalunya i alcalde republicà de Palamós —justament les dues responsabilitats polítiques que també va ostentar Dalmau— afusellat pels franquistes, que amb la recuperació de la democràcia substituï l'anterior nom franquista de General Sanjurjo.

És una persona referencial, de les converses al seu despatx n'han sortit moltes iniciatives. Sovint hom anava a casa seva a exposar qüestions, buscar aixopluc o rebre consells. El seu nom també ha estat útil per a donar relleu o impuls a propostes ben diferents. Diu Dalmau que «*mai no s'ha de deixar de col·laborar amb les entitats, perquè penso que les coses han de tenir una continuïtat*».⁶¹¹ Als seus 85 anys encara era president de la delegació d'Òmnium Cultural a Palamós i de l'Associació d'Amics de la Vall de Bell-lloc, que veneraven la Mare de Déu al Santuari de Bell-lloc.⁶¹²

I no només fa vida local, els seus nexes internacionals eren plenament vigents. Cal dir que li agrada l'avió. Dalmau, segueix assistint a les trobades de veterans de guerra del Pioneer Corps, desplaçant-se a Anglaterra per poder-hi assistir.⁶¹³ Així mateix, forma part de diverses organitzacions internacionals de caire científic i mèdic, com l'American Association for the Advancement of Science (AAAS),⁶¹⁴ i la New York

605 STRUBELL, Toni. «El doctor Dalmau», *El Punt*, 3 de gener de 2004, p. 5.

606 «ERC atorga la insígnia d'or a l'exalcalde de Palamós Francesc Dalmau», *Diari de Girona*, 2 d'abril de 2001, p. 3.

607 Dalmau, com a personalitat palamosina d'adopció, disposa d'una entrada preferent a TRIJUEQUE FONTANILLES, Pere. *La gent de la vila de Palamós, 1562-1950*, p. 155.

608 MASSAGUER, Santi. «La medicina i la vida pública», *El Punt*, 3 d'abril de 2001, p. 17.

609 BATXILLER, Antoni. «Festa Major de Palamós. La nostra Festa», *Punt Diari*, 22 de juny de 1984, p. 19.

610 BOFILL, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.

611 «Francesc Dalmau. Ex-alcalde de Palamós», *Presència*, 17 de novembre de 1985, p. 10.

612 DALMAU, Francesc. «Agraïment del santuari de Bell-lloc a Josep Pi-Suñer i a Joan Saqués», *Revista de Palafrugell*, 1 d'octubre de 1995, p. 2.

613 Aquestes reunions dels veterans del Pioneer Corps eren periòdiques i acostumaven a celebrar-se a la Gran Bretanya. Royal Pioneer Corps Association Reunion Weekend. 20 de juny de 1993.

614 «Certificate of membership. American Association for the Advancement of Science». 6 de setembre de 1996.

Girona, 1999

Francesc Dalmau

i Moisès Broggi

a la Rambla.

LDM

Academy of Sciences.⁶¹⁵ La seva llarga tasca mèdica l'havia portat, també, el 1993, a rebre el títol de «col·legiat d'honor» de l'Il·lustre Col·legi Oficial de Metges de la Província de Girona.⁶¹⁶ Certament, és un exemple per als professionals de la medicina.⁶¹⁷

Francesc Dalmau és aquests darrers anys un vidu a qui li agradava banyar-se al mar a l'hivern i navegar tot l'any com sap Albert Segú, amic de la família, que recorda amb claredat tot allò que tenia lloc a la Fosca. La passió per la costa l'havia tingut sempre, per això havia presidit el Club Nàutic Port d'Aro,⁶¹⁸ i encara la mantenia aleshores. Ara, la costa palamosina també ha canviat i la platja i la Fosca tampoc són ara com ho eren quan ell era un vailet. Ara, per Dalmau, mantenen una mateixa fisonomia que li permet passejar-hi tot recobrant records d'abans. Alguna vegada pensa en el passat, tot i que no espera que aquest torni. «*Per naturalesa no sóc ploramiques, almenys en el*

*que tingui relació al sentimentalisme clàssic».*⁶¹⁹ Rafael Nadal ens apunta alguns d'aquests canvis de la costa. «*Abans, molta gent feia nedades, per mantenir-se en forma. Ara ja no veig tanta gent que neda. Potser ho fa l'excés d'embarcacions, que són perilloses i provoquen onades que dificulten la cadència de les braçades. Ara els estiuiejants més aviat corren o van amb bicicleta. I, en tot cas, es banyen. Cremen tensions jugant amb les ones i amb tota mena de pilotes i estris de platja, mentre criden en tots els idiomes, que s'acaben convertint en un de sol, intel·ligible».*⁶²⁰ Són els moments especials de l'estiu a Palamós, les setmanes plaents de les que gaudeixen els turistes, els autòctons i també els que han fet de l'Empordà, la seva segona llar. Per Nadal, ara «*fa un vent suau, que ve de les Formigues i porta fins a les terrasses dels estiuiejants aquesta remor llunyana de la gentada que es banya en mig d'una gran cridòria. Veus i crits de milers de persones que viuen la fantasia del paradís».*⁶²¹

A Dalmau li agradava moure's i conèixer. «*Distribueix el seu temps entre les tertúlies de poble i la medicina [...] És com en temps del franquisme la resistència passava per les converses i les crítiques, en posicions més romàntiques que efectives...».*⁶²² La televisió no l'engresca gaire, però de tant en tant donava un cop d'ull als programes que Josep Cuní presentava a TV3. Si parlem de pantalles, ell és més de cinema. S'estima el camp, i és un enamorat de la tardor i l'hivern. Li agrada desplaçar-se amb bicicleta, com ha fet sempre, també en aquell Montpeller ja llunyà. Veí de la família Massaguer,⁶²³ diuen d'ell que és una mica murri, poc comunicatiu, però al mateix temps proper, que sap escoltar, «*un personatge ple de bonhomia, modèr-*

615 «Recognition and certification. The New York Academy of Sciences». Nova York, novembre de 1992.

616 «Col·legiat d'Honor. l'Il·lustre Col·legi Oficial de Metges de la Província de Girona». Girona, 13 de juny de 1993. La distinció s'acordà per unanimitat de la Junta de Govern del Col·legi a la reunió del 4 de maig de 1993.

617 BATALLÉ, Iolanda. «Rafael Mendieta. Veterinari», *Diari de Girona*, 20 d'agost de 2000, p. 73. Al reportatge, el veterinari palamosí Rafael Mendieta, menciona Dalmau i el mossèn Gumersing Vilagran com «*Dues persones que s'han dedicat sempre a servir els altres sense importar-los el dia, l'hora el moment ni la condició social [...] si aconseguixo assemblar-m'hi només un 10 per cent ja estaré satisfet*». Els vincles entre els metges s'evidencia amb al feina diària. Per això, són moments de tristesa quan un company de professió s'acomiada prematurament, com seria el cas del doctor Nolla Panadés. GAY, Josep Víctor. «Emocionada despedida de Girona al doctor Nolla Panadés», *Los Sitios de Girona*, 3 d'octubre de 1982, p. 4. Així mateix, Núria Vidal, ens parla del doctor Dalmau com un dels noms determinants del món mèdic palamosí en el seu llibre *La Medicina del segle XX a Palamós*, que va merèixer el Premi de Recerca «Vila de Palamós» 2008/2009, per a treballs de batxillerat.

618 SUBIRANA, Pere. «Carles Herrándiz i Jaume Montserrat, candidats a la presidència del CN Port d'Aro», *Diari de Girona*, 26 de novembre de 1992, p. 32.

619 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

620 NADAL, Rafael. «El bany dels déus», *La Vanguardia*, 10 d'agost de 2012, p. 15.

621 *Ibidem*.

622 M., Sílvia. «Francesc Dalmau, doctor de Palamós», *Avui*, 15 d'agost de 1987, p. 18-19.

623 FABRE, J. «El passatge Massaguer», *Punt Diari*, 21 de març de 1985, p. 6.

Palamós,

10 de setembre de 2000

Joan Gasull,

Francesc Dalmau i mossèn

Josep Plaja i Mateu

en el romiatge al Santuari

de la Mare de Déu

del Bell-lloc.

AMP

tia i honradesa». ⁶²⁴ Un periodista li pregunta què prefereix: popularitat, diners o benestar? «*Si he de triar, benestar, encara que no ho considero massa separat de les altres dues opcions*». ⁶²⁵ Un benestar personal i col·lectiu que mostra una senzillesa serena. Ara, alguns fan evident que «*darrera de la seva senzillesa habitual amaga un seguit de vivències que són veritables aventures*». ⁶²⁶

És el moment que Francesc Dalmau faci una mirada enrere i des de la veterania, ens exposi una retrospectiva personal. Com valora la seva vida? Sabem que la seva màxima aspiració és «*haver pogut fer alguna aportació positiva a Catalunya*», ⁶²⁷ però primer volem que ens parli de Palamós. Què va significar per a ell ser alcalde del poble que el va acollir i que anys després va fer-lo «fill adoptiu»? Què en pensava, una vegada ja havia deixat les seves responsabilitats al capdavant del consistori, d'aquelles situacions complexes del trencament del pacte de l'Ajuntament? Aquesta era la seva visió. «*Jo crec que es va trencar en un mal moment. Mirant les coses amb certa fredor i la perspectiva d'ara, jo crec que per a Palamós el pacte va ser positiu. Tot el que està en marxa va ser fruit d'aquell temps. A l'institut li vàrem donar l'empenta final, i vàrem embastar els grans temes necessaris. El balanç és positiu i no crec que ens puguem censurar masses coses [...] la qüestió del Club Mediterrané es va desorbitar. No calia tant de mullader per un tema que ja sabia que no es podia pas tirar endavant, perquè així ho marcaven les ordenances*». ⁶²⁸ De fet, veient la negativa municipal, l'empresa francesa va desistir i poc després va inaugurar un projecte similar a Portugal.

624 MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l'anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

625 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

626 «Pla, recordat », *Diari de Girona*, 23 d'abril de 1989, p. 66.

627 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

628 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

Però aleshores, havia valgut la pena, realment, endinsar-se en el món de la política municipal, encapçalar una candidatura i presentar-se en aquells comicis de 1983? «*vèiem que si nosaltres no anàvem en candidatura es repetia el mateix Ajuntament anterior amb importants errors de concepte que calia canviar. Perquè no es repetís vàrem anar al pacte d'esquerres. La motivació fou aquesta: no hi havia altre camí per fer entrar la democràcia a l'Ajuntament de Palamós. Encara fariem, probablement, les actes en castellà*». ⁶²⁹ Aquest és un dels punts forts que vàiem reflectits en nombroses valoracions de Francesc Dalmau pel que fa als anys en què liderà políticament el consistori amb la vara d'alcalde. «*La satisfacció de fer una obra que no és gens vistosa però que a mi em va plaure molt: catalanitzar l'Ajuntament de Palamós. Des del moment que jo vaig entrar-hi no es va fer res més en castellà*». ⁶³⁰

La seva entrada va suposar canvis, certament, i Dalmau, veient com ha anat evolucionant el municipi, n'està orgullós. «*Vam iniciar una etapa diferent, que s'ha anat desenvolupant i ha arribat a una millora de la població [...] vam fer que es comencessin a fer les coses amb molta iniciativa i ganes de fer-les*». ⁶³¹ Per tant, tot i els mals moments i les setmanes de tensió que va haver de viure quan les desavinences van fer-se presents en l'opinió publicada, n'està satisfet. «*Governar en coalició és difícil, però amb majoria imponent s'acaba caient en la prepotència. El que és maco és poder discutir la jugada*». ⁶³² Ara Dalmau era un home d'anar per feina, de projectes i propostes concretes, de tirar endavant. Així, va entendre que potser aquell paper protector de la porcellana fina no era el seu. «*En el fons n'estic content, perquè el pacte amb socialistes i comunistes va ser el començament del canvi. Però no*

629 *Ibidem*.

630 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

631 *Ibidem*.

632 POYANO, Joan. «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.

Palamós,

30 de març de 2001

L'alcalde Jordi Pallí
insignia Francesc Dalmau
com a fill adoptiu de la vila
en un acte celebrat al Saló
de plens de l'Ajuntament.

JORDI GAMERO / EPA

*m'hi trobava bé, això d'haver de lligar tants caps dient tantes animalades... El millor era deixar-ho córrer, i per dimitir vaig posar la condició que l'alcalde fos en Josep Ferrer perquè hi havia la seguretat que era catalanista».*⁶³³

Els records de l'etapa parlamentària són diferents. Es fa impossible de comparar-los, la batllia i el món parlamentari són realitats diverses on els sentiments, els ideals i la responsabilitat fan un tot indissoluble. D'aquesta manera, per Dalmau, el fet d'haver pogut ser membre del primer Parlament reconstituït va ser «un gran honor, perquè ésser representant de la gent teva, del teu mateix poble, que t'ha elegit perquè el representis és un honor en majúscules. I una gran satisfacció [...] des d'un punt de vista potser més egoista, poder dir que he estat diputat a la primera legislatura després de l'enderrocament del franquisme, això dóna si no més prestigi, jo crec que més valor, sense voler ésser pedant, ni molt menys».⁶³⁴

I això també s'explica, aquesta vocació de servei del metge que el fa ser respectat i honorat pels que el coneixen, perquè Dalmau «ho és tot menys un polític en el sentit polític de la paraula»⁶³⁵ Per això s'ha dit d'ell que «el doctor Dalmau es mereix tots els tortells de la confiteria perquè és el més clar i català de tots els càrrecs públics. No té pèls a la llengua».⁶³⁶

Amb ell Palamós ha estat centre polític i de reflexió serena, a mitja tarda, o als capvespres d'estiu, vora el mar. Quan Heribert Barrera hi venia, quedaven per xerrar de política general, del partit i, és clar, del mateix Palamós.⁶³⁷ També quan en el seu moment havia vingut Tarradellas a Palamós, havien mantingut «una ani-

*mada conversa, tot recordant temps passats, quan Tarradellas i el pare del doctor Dalmau eren diputats de la segona república».*⁶³⁸ D'aquí va venir que, en alguna d'aquestes visites i converses del passat i del present, els periodistes en traguessin un titular que, tot i l'exageració, mostra l'heroïcitat i la imatge de pel·lícula del personatge: «Segons Tarradellas, el doctor Dalmau va ser més decisiu aleshores [durant la Segona Guerra Mundial] que no pas el mateix Montgomery».⁶³⁹

De fet, Dalmau sempre ha combinat la política i la medicina, així, mentre tenia responsabilitats institucionals, ell seguia exercint, fet que feia que sovint hagués de visitar de matinada. «Els pacients tenien paciència. Aquestes visites les feia l'any 1983, quan era al Parlament i a l'alcaldia. I a més hi havia la feina del seguro!».⁶⁴⁰ Això, aquesta manera de procedir amable i sacrificada, sense horaris ni dates, li ha ofert «una aureola de personatge singular, que juntament amb el seu temperament de persona assequible a qualsevol moment, li han donat una popularitat que l'ha mantingut actiu en la professió fins més enllà del seu vuitantè aniversari».⁶⁴¹

Fèiem referència a les afirmacions de Tarradellas al voltant de la participació de Dalmau al conflicte bèl·lic. En aquests anys, curiosos i periodistes s'han apropat al doctor per conèixer detalls de la Segona Guerra Mundial, tot i que «no li entusiasma gaire parlar de la seva modesta participació al desembarcament a Normandia. Es troba més a gust parlant de les seves peripècies a la Guerra Civil espanyola i, després, com a presoner de Franco. Però comprèn que ara "estigui de moda", perquè [...] formava part del Pioneer Corps de l'exèr-

633 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

634 SUQUET, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.

635 «El tortell. El doctor Dalmau», *Presència*, 17 de febrer de 1985, p. 10.

636 *Ibidem*.

637 SIERRA, Lluís. «Recorregut turístic per Palamós, amb Heribert Barrera», *Avui*, 29 de juliol de 1984, p. 16.

638 MASSAGUER, Santi. «Josep Tarradellas: "Els política d'ara, quan tracten els temes sembla que siguin venedors de safrà"», *Punt Diari*, 10 de juliol de 1984, p. 19.

639 *Ibidem*.

640 POYANO, Joan. «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.

641 «Homenatge. Francesc Dalmau i Norat (1915-2003)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

Palamós, 30 de març de 2001

Joan Puigercós, en l'acte d'homenatge a Francesc Dalmau organitzat per Esquerra amb motiu del seu nomenament com a fill adoptiu de la vila per l'Ajuntament de Palamós.

JOAN GASULL I BATLLE / JGB

*cit britànic».*⁶⁴² Així mateix, diversos autors han recollit la seva experiència en l'elaboració de materials al voltant de la guerra.⁶⁴³ I el seu punt de vista ha estat molt apreciat en les commemoracions que s'han anat fent del desembarcament.⁶⁴⁴

No podem oblidar-ho, Dalmau passarà a la història com un personatge polifacètic, però, sobretot, per la seva participació combativa. «*Avui, els ulls de Francesc Dalmau encara són un alliberament de color turquesa. Les seves celles espumoses indiquen el camí de la victòria».*⁶⁴⁵ A més d'aquells anys concrets, la seva fidelitat amb els valors anglesos s'ha mantingut al llarg de la seva vida. I per això, precisament a la seva consulta mèdica, allà on d'altres haurien tingut durant molts anys imatges de dictadors, Dalmau hi tenia els retrats de la Reina Isabel II i de Winston Churchill. «*Jo tinc una pensió de Gran Bretanya. Tinc unes condecoracions, i això els anglesos ho paguen».*⁶⁴⁶ Tot i no aturar la vida de Palamós per prendre el te de les cinc, si que algú ha dit de Dalmau que l'acompanyaven unes «*suaus formes de gentleman».*⁶⁴⁷ D'aquella experiència també conservà relacions personals, com la de Donald Darling, l'amistat del qual continuà cultivant du-

rant anys. L'anglès va fer estades a l'Hotel Marina de Palamós, per retrobar-se amb el metge, com també viatjava a Maó, l'enclavament britànic de les Balears durant gairebé cent anys. Per la seva banda, Dalmau l'havia visitat a Londres, en aquell carreronet estret adjacent a Trafalgar Square on va viure Darling, a l'altell d'un pub, fins que morí, amb la salut afectada el desembre de 1977.⁶⁴⁸

En una entrevista als primers anys 1980, Dalmau reconeixia que «*miri, no he tornat a Normandia. Celebrem reunions periòdiques tots els que vam participar al desembarcament però, per una sèrie de raons, no he volgut tornar a Normandia. Potser sembla ridícul però, mentre viatjo amb molta freqüència a Anglaterra, allà on vam combatre francament no. Ja sé que ara no queden molts rastres de la guerra i que les ciutats com Caen han estat reconstruïdes minuciosament, però ja vaig estar-hi una vegada».*⁶⁴⁹

Amb el seu esforç va alliberar Europa de la barbàrie. Tota? «*Va ser la petita estafa, que em va deixar una mica d'amargor a dins. En la mentalitat popular anglesa existia la idea que el dia que caiguessin Hitler i Mussolini, Franco ja hauria caigut. I tots ho sentíem. Era una guerra contra el feixisme i tothom sabia l'actitud de Franco durant la guerra, i sabíem que existia una Divisió Azul a la Unió Soviètica».*⁶⁵⁰ Com explica Dalmau, doncs, que les potències de la democràcia, d'aquelles que sabien millor que ningú el que significava combatre el feixisme i tornar el poder a les urnes i a la societat europea, no enderroquessin el règim franquista? «*Era l'època en que s'estava creant l'Organització de les Nacions Unides i llavors [...] potser tampoc no va haver-hi una força republicana prou ben organitza-*

642 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 30.

643 FALGÀS, Jordi. «Un estudi sobre els catalans a la II Guerra Mundial obté el Rahola», *El Punt*, 16 de setembre de 1989, p. 4.

644 «Les televisions públiques faran un seguiment especial de la celebració del Dia-D», *Avui*, 2 de juny de 1994, p. 5; . «Cinquanta anys del "Dia D"», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 3; «El cinquantè aniversari del dia més llarg, avui a totes les cadenes de televisió», *El Punt*, 6 de juny de 1994, p. 46; «Televisions i ràdios informen dels 50 anys del desembarcament més gran de la història», *Avui*, 6 de juny de 1994, p. 51. També la premsa francesa se'n faria ressò. «Homage à un ancien de Sword», *L'Indépendant*, 24 de juny de 1994.

645 SALADRIGAS, Jordi. «Nascut per sobreviure», *El Periòdic de Catalunya «Divendres»*, 18 de setembre de 1998, p. 7.

646 VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

647 STRUBELL, Toni. «El doctor Dalmau», *El Punt*, 3 de gener de 2004, p. 5.

648 Evarist Puig fa referència a dues obres autobiogràfiques de Darling, *Secret Sunday* (1975) i *Sunday at large* (1977). PUIG, Evarist. «La lluita persistent per les llibertats», *Revista de Girona*, 287, 2014, p. 56.

649 GAY, Josep Víctor. «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcà en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.

650 VILAR, Albert. «Ens sobreviven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.

Palamós, 30 de març de 2001

Francesc Ferrer i Gironès, lliura la insígnia d'or d'Esquerra a Francesc Dalmau pels seus més de 50 anys de militància, en presència del seu nét Ramon Dalmau i Codina i la seva filla Laura Dalmau i Maria.

JOAN GASULL I BATLLE / JGB

da i prou decidida per capitalitzar el nostre esforç». ⁶⁵¹ I si això succeïa en l'àmbit general, en la postguerra europea, per Dalmau hi ha un motiu també de caire personal, com va ser la mort del president demòcrata nord-americà. «*Si Roosevelt no hagués mort, pots-er les coses haurien anat diferent. Perquè Roosevelt havia tingut una actitud més anti-franquista, ja que ell va viure la Guerra Civil espanyola com a president dels Estats Units*». ⁶⁵²

Sigui com sigui, de res serveix fer política ficció especulant que hauria passat si les coses haguessin anat de manera diferent. Deixarem els supòsits imaginaris per la literatura. Posant en una balança els diferents aspectes que comentava Dalmau, pel metge, «*el balanç després de tot és bo. Vam poder acabar amb els règims totalitaris de l'Europa Occidental, a excepció de l'espanyol. Ara sembla que tot el món comença a entrar dins de l'esfera de la ideologia democràtica, a la seva manera, a Amèrica Llatina, als països de l'est... Sembla que tothom ja està d'acord. Com deia Churchill, la democràcia és el menys dolent de tots els sistemes de govern. Ara cada país ha de matisar-lo amb les característiques pròpies, ja que és lògic que tothom no sigui igual [...] jo crec que en el fons hem arribat a una comprensió de la tolerància, que és la base principal perquè la democràcia pugui prosperar*». ⁶⁵³

Ens parlava d'esperit democràtic, ideologies i de supòsits imaginaris. Per damunt de tot això, però, Dalmau aconsegueix per als seus, una preponderància referencial. Com s'aconsegueix el carisma? «*jo crec que no se sap. Jo he quedat moltes vegades sorprès, emocionat i agraït per la reacció de la gent... però no ho sé. Deu ser el resultat de la relació que has tingut amb la gent al llarg dels anys*». ⁶⁵⁴ Segurament, el carisma, o com a mínim el vincle sentimental o d'adhesió també ve a partir de la seva actitud i la seva manera de fer. Això fa que hom el descrigui com «*una persona ex-*

cepcional, avançada al seu temps, i per molts de nosaltres, tant desconeguda com admirable». ⁶⁵⁵

Va ser en aquests paratges costaners amb els que tant s'havia identificat, en aquestes platges, cales i camins, en els que també Dalmau passaria els seus darrers anys. L'hivern del 2003, quan feia tot just dues setmanes del comiat de la seva germana Josefina i després d'uns mesos en què el metge «*s'anava apagant de mica en mica*», Francesc Dalmau i Norat ens deixà a l'edat de 88 anys. Era el 31 de desembre de 2003. ⁶⁵⁶

L'1 de gener de 2004, amb la policia de gala custodi-ant les despulles del Doctor, es dugué a terme la cerimònia, a l'església de Santa Maria del Mar de Palamós. Li diuen l'últim adéu més de dues-centes cinquanta persones, entre familiars, amics i coneguts. Una àmplia representació de dirigents d'ERC també hi assisteix. L'enterrament té lloc al cementiri de Girona.

Pocs dies després comença a organitzar-se un homenatge popular que ha de tenir lloc a l'ermita de Palamós. Els seus veïns volen retre-li un acte de record popular i l'associació Amics de la Vall de Bell-lloc de Palamós impulsen la iniciativa. Dalmau durant anys havia estat el president de l'associació que defensava la recuperació de l'ermita per al municipi. L'homenatge, en què fins i tot s'envia invitació a la reina d'Anglaterra, ⁶⁵⁷ se celebra aquell 21 de març. No hi faltaran una arrossada popular i una ballada de sardanes a càrrec de la Cobla Principal d'Olot, en col·laboració amb l'Agrupació Sardanista Costa Brava. L'acte es farà

655 RIBAS, Josep. «El lector escriu. Avançat al seu temps», *El Punt*, 5 de gener de 2004, p. 23.

656 «Muere en Palamós el histórico político Francesc Dalmau», *La Vanguardia / Vivir en Girona*, 1-2 de gener de 2004, p. 4; «Palamós acomiada el doctor Dalmau mort dimarts», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 1; MAS, O.; TRILLAS, J. «Últim adéu a un palamosí de llegenda», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 13; G.V., R. «Palamós dedicarà un carrer a l'exdiputat d'ERC Dalmau», *Diari de Girona*, 2 de gener de 2004, p. 8; «Mor l'històric diputat d'ERC al Parlament Francesc Dalmau», *Avui*, 2 de gener de 2004, p. 14.

657 MAS, Oriol. «Conviden la reina d'Anglaterra a un homenatge al doctor Dalmau a Palamós», *El Punt*, 15 de febrer de 2004, p. 11.

651 *Ibidem*.

652 *Ibidem*.

653 *Ibidem*.

654 VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sem-ple», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 11.

Palamós, 21 de març de 2004

Homenatge pòstum a Francesc Dalmau celebrat al Santuari de la Mare de Déu del Bell-lloc.

D'esquerra a dreta: Maria Dolors Sarrinat, Laura Dalmau, Heribert Barrera, Laura Dalmau i Norat, Ramon Dalmau, Marta Dalmau, Jordi Dalmau i Olga Codina.

J. LOIS / AMP

coincidir amb la festa en honor a Sant Josep Oriol que se celebra cada any. A l'acte, on hi assistiren un centenar de persones, hi havia entre d'altres, Heribert Barrera, els regidors d'ERC a Girona, Francesc Ferrer i Gironès, i a Palamós, Joan Gasull, l'alcalde de Palamós, Maria Teresa Ferrés, el diputat republicà Pere Vigo i els escriptors Gerard Prohías i Josepmiquel Servià.⁶⁵⁸ En aquell marc també s'inaugurà una exposició documental i biogràfica de l'homenatjat.⁶⁵⁹

Al llarg del 2004 s'idea el projecte de dedicar-li un indret dins del nomenclàtor municipal. La plaça serà inaugurada oficialment el 23 d'abril de 2005 per part de l'alcalde Maria Teresa Ferrés i dels familiars del metge. A la plaça, situada entre els carrers Cervantes i el pàrquing de l'antic camp de futbol, se situa un plafó biogràfic del metge i polític.⁶⁶⁰

Posteriorment, uns anys després, el juliol de 2008, el Parlament de Catalunya li fa un homenatge.⁶⁶¹ La sessió, presidida pel president de la cambra, Ernest Benach, disposa d'una glossa biogràfica i de mèrits llegida pel diputat Pere Vigo.⁶⁶² L'homenatge finalitza amb un minut de silenci.⁶⁶³ A la llotja, hi eren la companya de Dalmau, Maria Dolors Sarrinat, la seva germana

Laura, els seus fills Jordi, Laura i Marta, la néta Roser, l'alcalde de Palamós Maria Teresa Ferrés, el segon tinent d'alcalde Josep Buxeda, el regidor d'Esquerra Daniel Reixach i l'exregidor Joan Gasull.⁶⁶⁴

D'aquesta manera, el doble homenatge, el de la vila de Palamós i el de la nostra institució parlamentària, feien justícia a una trajectòria de servei públic. Calia, però, anar més enllà i que el record pogués romandre en el temps. Així, si ja als anys 1980 algunes veus feien èmfasi en la necessitat que Dalmau prengués uns apunts biogràfics, el dia a dia va fer-ho impossible. Així, constataren que a principis dels 1950 «*va tornar a Catalunya, i encara no ha tingut temps de començar a escriure les memòries*». ⁶⁶⁵ Una biografia, necessària, que hem hagut de teixir amb posterioritat de fils, veus i papers. Perquè el cert és que, com apuntaven a les pàgines de la *Proa* empordanesa, «*El tarannà del Doctor Dalmau, i sobretot el seu anecdotari, de ben segur omplirien moltes pàgines d'una història que, fent-li justícia, el personatge es mereix*». ⁶⁶⁶

Una història d'èpica personal i familiar, amb un vincle irrenunciable amb allò que més estimava. Així, si li preguntéssiu què desitja, quin somni ambiciosa, Dalmau no dubta. Amb la seva bonhomia, us miraria i seria clar: «*Així, de forma concreta, la llibertat del meu país*». ⁶⁶⁷

658 MAS, Oriol. «Heribert Barrera presideix un emotiu homenatge al doctor Dalmau a Palamós», *El Punt*, 22 de març de 2004, p. 9.

659 AGUSTÍ, Anna. «Palamós homenatja Francesc Dalmau», *Diari de Girona*, 22 de març de 2004, p. 11; «Una associació de Palamós organitza un homenatge a l'excalde Dalmau», *Diari de Girona*, 29 de març de 2004, p. 12.

660 V. A. «Inauguració oficial de la plaça del doctor Francesc Dalmau, a Palamós», *El Punt*, 22 d'abril de 2004, p. 12. Es fa referència a la plaça, també, a TRIJUEQUE, Pere. *Palamós pedra a pedra, rajol a rajol*.

661 «El ple fa un homenatge avui al parlamentari Dalmau», *Diari de Girona*, 16 de juliol de 2008, p. 2; V.A. «El Parlament homenatja avui el polític palamosí Francesc Dalmau i Norat», *El Punt*, 16 de juliol de 2008, p. 8.

662 VIGO, Pere. «Francesc Dalmau: un metge compromès amb Catalunya», *Esquerra Nacional*, 9-15 de setembre de 2008, p. 10.

663 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 16 de juliol de 2008, p. 3-6.

664 «Francesc Dalmau, exdiputat d'ERC, és homenatjat pel Parlament», *Diari de Girona*, 20 de juliol de 2008, p. 13.

665 FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 33.

666 MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l'anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.

667 COMAS, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

Fonts consultades

Arxius

Antoni Dalmau i Alcalde-Moraño, Girona
Archivo General Militar, Guadalajara
Centro Documental de la Memória Histórica, Salamanca
Col·legi Oficial de Metges de Girona
Laura Dalmau i Maria, Palamós
Royal Pioneer Corps, Northampton
The Army Personnel Centre - Ministry of Defence, Glasgow

Entrevistes

Arasa i Favà, Daniel. Octubre de 2015
Dalmau i Maria, Laura. Juny de 2014
Gasull i Batlle, Joan. Agost de 2015
Rahola d'Espona, Josep. Febrer de 2015
Roura i Dalmau, Carmina. Juny de 2014
Roura i Dalmau, Esther. Juny de 2014

Prensa

Avui
Diari de Girona
Humanitat, La
Presència
Proa
Punt Diari / Punt, El
Sitios de Gerona, Los / Sitios de Girona, Los
Vanguardia, La

PAÏSOS CATALANS

Últim adéu a un palamosí de llegenda

El doctor Francesc Dalmau, traïdor descobert, va ser enterrat ahir a Palamós, on havia mort durant la guerra

El doctor Francesc Dalmau, traïdor descobert, va ser enterrat ahir a Palamós, on havia mort durant la guerra

El doctor Francesc Dalmau, traïdor descobert, va ser enterrat ahir a Palamós, on havia mort durant la guerra

El doctor Francesc Dalmau, traïdor descobert, va ser enterrat ahir a Palamós, on havia mort durant la guerra

El doctor Francesc Dalmau, traïdor descobert, va ser enterrat ahir a Palamós, on havia mort durant la guerra

El doctor Francesc Dalmau, traïdor descobert, va ser enterrat ahir a Palamós, on havia mort durant la guerra

Francesc Dalmau, alcalde de Palamós

Tornarà a l'acte catalanista, es candidat del Parlament i oficial en la reserva del Exèrcit britànic

Francesc Dalmau, alcalde de Palamós, ha anunciat que tornarà a l'acte catalanista i es presentarà com a candidat del Parlament català. També ha anunciat que es presentarà a l'Exèrcit britànic en la reserva.

Francesc Dalmau, alcalde de Palamós, ha anunciat que tornarà a l'acte catalanista i es presentarà com a candidat del Parlament català. També ha anunciat que es presentarà a l'Exèrcit britànic en la reserva.

Francesc Dalmau, alcalde de Palamós, ha anunciat que tornarà a l'acte catalanista i es presentarà com a candidat del Parlament català. També ha anunciat que es presentarà a l'Exèrcit britànic en la reserva.

Dalmau amb el seu fill i la seva dona

50 ANYS DEL DESEMBARCAMENT DE NORMANDIA

De nou a les pantalles els dies més importants de la guerra, amb els seus moments més dramàtics

La guerra d'Europa serà recordada amb un documental que es projectarà a les pantalles de cinema i a la televisió

Francesc Dalmau Norat

Com a líder de l'assalt a Normandia a la fi de la guerra civil

«La superioritat era absoluta, d'homes i material»

los personajes del domingo

Francesc Dalmau i Morat, un germà que desembarcà en Normandia "el dia més llarg"

Considera esta acció una decisió para el curs de la guerra

No ha parlat mai a aquells dies ni ha vist la pel·lícula

Francesc Dalmau i Morat, un germà que desembarcà en Normandia "el dia més llarg". Considera esta acció una decisió para el curs de la guerra. No ha parlat mai a aquells dies ni ha vist la pel·lícula.

Francesc Dalmau i Morat, un germà que desembarcà en Normandia "el dia més llarg". Considera esta acció una decisió para el curs de la guerra. No ha parlat mai a aquells dies ni ha vist la pel·lícula.

Francesc Dalmau i Morat, un germà que desembarcà en Normandia "el dia més llarg". Considera esta acció una decisió para el curs de la guerra. No ha parlat mai a aquells dies ni ha vist la pel·lícula.

Francesc Dalmau i Morat, un germà que desembarcà en Normandia "el dia més llarg". Considera esta acció una decisió para el curs de la guerra. No ha parlat mai a aquells dies ni ha vist la pel·lícula.

Francesc Dalmau i Morat, un germà que desembarcà en Normandia "el dia més llarg". Considera esta acció una decisió para el curs de la guerra. No ha parlat mai a aquells dies ni ha vist la pel·lícula.

EDIFICIO GERUNDA

Edifici modern i funcional amb tots els serveis necessaris per a la vostra empresa.

NASCUT PER SOBREVIVRE

La guerra civil espanyola i el desembarcament de Normandia

La guerra civil espanyola i el desembarcament de Normandia. La superioritat era absoluta, d'homes i material.

"Sempre havia estat amb els perduts, ara tinc amb els guanyadors"

La guerra civil espanyola i el desembarcament de Normandia. La superioritat era absoluta, d'homes i material.

La guerra civil espanyola i el desembarcament de Normandia. La superioritat era absoluta, d'homes i material.

Referències a la premsa

Notícies sense autoria (ordenades cronològicament)

- «A la memòria de Francesc Macià», *La Humanitat*, 12 de juny de 1934, p. 11.
- «La nostra subscripció», *La Humanitat*, 28 d'abril de 1935, p. 4.
- «La nostra subscripció», *La Humanitat*, 17 de gener de 1936, p. 12.
- «Front d'Esquerres Catalanes», *La Humanitat*, 27 de juny de 1936, p. 11.
- «El Ple de l'Esquerra a Montpeller», *La Humanitat*, 4 de febrer de 1947, p. 1.
- «Ja passem del mig milió de francs!», *La Humanitat*, 5 de maig de 1949, p. 1.
- «Nou local d'ERC al Casal Laureà Dalmau.», *Punt Diari*, 1 de juny de 1979, p. 1.
- «Membres de les federacions comarcals al Consell Nacional», *La Humanitat*, 15 d'agost de 1979, p. 5.
- «Catalunya i els palamosins. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, febrer de 1980.
- «Els candidats de l'ERC. Girona », *La Humanitat*, 1 de març de 1980, p. 5.
- «Les set raons de votar l'Esquerra Republicana de Catalunya», *La Humanitat*, 8 de març de 1980, p. 2.
- «ERC. Girona », *La Humanitat*, 8 de març de 1980, p. 5.
- «Les set raons de votar l'Esquerra Republicana de Catalunya», *La Humanitat*, 8 de març de 1980, p. 8.
- «Partidos en liza: Esquerra Republicana de Catalunya. Los cabeza de lista», *La Vanguardia*, 12 de març de 1980, p.11.
- «L'Esquerra anuncia. Actes públics avui dia 12», *La Vanguardia*, 12 de març de 1980, p.32.
- «La consolidación de la autonomia pasa por la representatividad comarcals», *La Vanguardia*, 16 de març de 1980, p.32.
- «L'Esquerra anuncia. Actes públics avui dia 16», *La Vanguardia*, 16 de març de 1980, p.32.
- «Ha estat una victòria del nacionalisme català», *Punt Diari*, 22 de març de 1980, p. 5.
- «ERC: 14 diputats», *La Humanitat*, 1 d'abril de 1980, p. 4-5.
- «Solemne constitució del Parlament de Catalunya», *Punt Diari*, 11 d'abril de 1980, p. 2.

- «Vida del partit. Parlamentaris diputats i senadors», *La Humanitat*, 1 de juliol de 1980, p. 8.
- «Parlament. Comissions legislatives», *La Humanitat*, 15 d'octubre de 1980, p. 5.
- «Josep Pla no vol anar a l'hospital», *Avui*, 31 de gener de 1981, p. 2.
- «La salut d'en Josep Pla no ha sofert cap agreujament», *Punt Diari*, 21 d'abril de 1981, p. 7.
- «El Domingo, el president de la Generalitat visitó el Baix Empordà», *Los Sitios de Girona*, 9 de juny de 1981, p. 6.
- «Heribert Barrera, en Girona», *Los Sitios de Girona*, 23 de juny de 1981, p. 1.
- «Lluch i Dalmau, separats per en Barrera», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 1.
- «Les anècdotes del sopar.», *Punt Diari*, 2 de setembre de 1981, p. 13.
- «Situació lingüística a Catalunya», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre-novembre de 1981.
- «Palafrugell. Es constitueix ERC i anirà a les eleccions», *Punt Diari*, 26 de gener de 1983, p. 10.
- «Manuel Baró, de 9 anys, menció especial del jurat, felicitat pel Diputat al Parlament Francesc Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, febrer de 1983.
- «Heribert Barrera a les jornades de Proa», *Punt Diari*, 31 de març de 1983, p. 12.
- «Per un ajuntament com cal», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1983.
- «8 de maig: eleccions municipals. Palamós», *Avui*, 27 d'abril de 1983, p. 9.
- «Per un ajuntament com cal», *Punt Diari*, 28 d'abril de 1983, p. 7.
- «El debat dels alcaldables al cinema de Palamós aconseguí un "Oscar" de públic», *Punt Diari*, 6 de maig de 1983, p. 5.
- «Dalmau ha de fer la recepta a Palamós», *Punt Diari*, 9 de maig de 1983, p. 15.
- «Francesc Dalmau serà l'alcalde de Palamós», *Punt Diari*, 19 de maig de 1983, p. 1.
- «Dalmau serà el nou alcalde de Palamós amb el suport socialista i comunista», *Punt Diari*, 19 de maig de 1983, p. 11.
- «Els nous ajuntaments s'hauran posat en marxa entre ahir i avui», *Punt Diari*, 24 de maig de 1983, p. 1.
- «Dalmau és batlle de Palamós», *Punt Diari*, 24 de maig de 1983, p. 3.
- «Francesc Dalmau, nou batlle de Palamós», *La Proa, diari del Baix Empordà*, juny de 1983.
- «Entrada de "bandera" al camp del Palamós», *Punt Diari*, 7 de juny de 1983, p. 34.
- «"Històric" a l'ajuntament que voldria ser recordat per l'eficàcia», *Punt Diari*, 24 de juny de 1983, p. 19.
- «Jordi Pujol va ésser ahir a Palamós per inaugurar la variant i el moll de la Ribera», *Punt Diari*, 10 de juliol de 1983, p. 3.
- «Palamós serà famós al Japó», *Punt Diari*, 14 de juliol de 1983, p. 15.
- «Enamorats del quadre de Sert», *Punt Diari*, 14 de juliol de 1983, p. 15.
- «Projecció palamosina al Japó», *La Proa, diari del Baix Empordà*, agost de 1983.
- «Pasó el Festival de la Cançó Marinera de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 17 d'agost de 1983, p. 1.
- «Palamós homenajea a los campiones del Mundo de la classe "Star"», *Los Sitios de Girona*, 31 d'agost de 1983, p. 24.
- «Josep Parals», *Los Sitios de Girona*, 13 de desembre de 1983, p. 1.
- «Dalmau, possible número 2», *Punt Diari*, 14 de febrer de 1984, p. 37.
- «Dalmau no torna al Parlament», *Punt Diari*, 15 de febrer de 1984, p. 13.
- «Abril, mes d'eleccions. Francesc Dalmau i Norat (ERC)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1984, p. 6-7.
- «El caso Banca Catalana entra en una nueva fase», *La Vanguardia*, 29 de maig de 1984, p. 19.
- «Cena-Homenaje al coronel José Luís Ortega Monasterio», *La Vanguardia*, 14 de desembre de 1984, p. 23.
- «El Club Mediterranée esquerdà el govern d'esquerres a Palamós», *Punt Diari*, 20 de gener de 1985, p. 17.
- «600 xalets on se'n preveuen menys de 40», *Punt Diari*, 20 de gener de 1985, p. 17.
- «Palamós: Roto el pacto de izquierdas», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 1.
- «El cercle a Palamós s'estreny cada cop més embollicant Esquerra i Convergència», *Los Sitios de Girona*, 29 de gener de 1985, p. 11.

- «Convergència demana per carta al doctor Francesc Dalmau l'Alcaldia de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 2 de febrer de 1985, p. 13.
- «Una calma tensa planeja sobre Palamós després de la carta», *Los Sitios de Girona*, 3 de febrer de 1985, p. 13.
- «CDC de Palamós contesta l'oferta de pacte d'ERC», *Punt Diari*, 10 de febrer de 1985, p. 10.
- «Dalmau, alcalde de Palamós: "Al ple hi haurem de posar una xemeneia"», *Los Sitios de Girona*, 10 de febrer de 1985, p. 13.
- «El tortell. El doctor Dalmau», *Presència*, 17 de febrer de 1985, p. 10.
- «Francesc Dalmau. Ex-alcalde de Palamós», *Presència*, 17 de novembre de 1985, p. 10.
- «Els "Manels" il·lustres», *Punt Diari*, 15 de maig de 1986, p. 12.
- «Els nostres candidats al Senat», *La Humanitat*, juny de 1986, p. 12.
- «ERC fa campanya a domicili», *Diari de Girona*, 12 de juny de 1986, p. 10.
- «Dalmau pregunta per la venda d'una finca a Palamós», *Diari de Girona*, 12 de desembre de 1986, p. 12.
- «Convençuts de l'autodeterminació», *Punt Diari*, 28 de desembre de 1986, p. 9.
- «Publicitat ERC», *La Proa, diari del Baix Empordà*, maig de 1987, p. 6.
- «Especial eleccions municipals. Candidatura ERC», *La Proa, diari del Baix Empordà*, maig de 1987, p. 11.
- «Sopar de fi de curs», *Punt Diari*, 16 de maig de 1987, p. 12.
- «El doctor Dalmau continua», *Punt Diari*, 22 de maig de 1987, p. 29.
- «Tots contra la força de CiU», *Diari de Girona*, 31 de maig de 1987, p. 73.
- «Parlament Europeu: aquesta és la nostra llista», *La Humanitat*, juny de 1987, p. 7.
- «A partir d'avui caldrà estudiar els pactes a alguns municipis», *Diari de Girona*, 11 de juny de 1987, p. 16.
- «Palamós: Convergència i AP podran pactar i governar, si tot va bé», *Diari de Girona*, 11 de juny de 1987, p. 32.
- «Ferrer promet governar Palamós de manera més "ortodoxa"», *Punt Diari*, 1 de juliol de 1987, p. 7.
- «Consultoris», *Punt Diari*, 23 d'agost de 1987, p. 34.
- «Pla, recordat », *Diari de Girona*, 23 d'abril de 1989, p. 66.
- «Colom va presidir un homenatge a l'ex-senador Josep Rahola a Figueres», *Diari de Girona*, 30 de novembre de 1993, p. 11.
- «Les televisions públiques faran un seguiment especial de la celebració del Dia-D», *Avui*, 2 de juny de 1994, p. 5.
- «Cinquanta anys del "Dia D"», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 3.
- «El cinquantè aniversari del dia més llarg, avui a totes les cadenes de televisió», *El Punt*, 6 de juny de 1994, p. 46.
- «Televisions i ràdios informen dels 50 anys del desembarcament més gran de la història», *Avui*, 6 de juny de 1994, p. 51.
- «Hommage à un ancien de Sword», *L'Independant*, 24 de juny de 1994.
- «L'Ajuntament de Palamós nomena Francesc Dalmau i Norat fill adoptiu», *Diari de Girona*, 28 de març de 2001, p. 10.
- «ERC atorga la insígnia d'or a l'exalcalde de Palamós Francesc Dalmau», *Diari de Girona*, 2 d'abril de 2001, p. 3.
- «Muere en Palamós el histórico político Francesc Dalmau», *La Vanguardia / Vivir en Girona*, 1-2 de gener de 2004, p. 4.
- «Palamós acomiada el doctor Dalmau mort dimarts», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 1.
- «Homenatge. Francesc Dalmau i Norat (1915-2003)», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.
- «Mor l'històric diputat d'ERC al Parlament Francesc Dalmau», *Avui*, 2 de gener de 2004, p. 14.
- «Una associació de Palamós organitza un homenatge a l'exalcalde Dalmau», *Diari de Girona*, 29 de març de 2004, p. 12.
- «El ple fa un homenatge avui al parlamentari Dalmau», *Diari de Girona*, 16 de juliol de 2008, p. 2.
- «Francesc Dalmau, exdiputat d'ERC, és homenajat pel Parlament», *Diari de Girona*, 20 de juliol de 2008, p. 13.
- «Fills predilectes i adoptius a les comarques gironines», *El Punt*, 23 d'agost de 2009, p. 4.

Notícies amb autoria

- AGUSTÍ, Anna. «Palamós homenatja Francesc Dalmau», *Diari de Girona*, 22 de març de 2004, p. 11.
- AMAT, Pau. «Francesc Dalmau Norat», *Diari de Girona*, 5 de juny de 1994, p. 17.
- B, J. «A toda vela en la Costa Brava», *Los Sitios de Girona*, 7 de juliol de 1984, p. 20.
- BATALLÉ, Iolanda. «Rafael Mendieta. Veterinari», *Diari de Girona*, 20 d'agost de 2000, p. 73.
- BATXILLER, Antoni. «Festa Major de Palamós. La nostra Festa», *Punt Diari*, 22 de juny de 1984, p. 19.
- BERNILS I VOZMEDIANO, Josep Maria. «Jordi Pujol inauguró la "Porta Catalana" de La Jonquera», *Los Sitios de Girona*, 26 de juliol de 1981, p. 16.
- BOFILL I BLANC, Josep. «Francesc Dalmau. Dins l'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.
- BONAVENTURA, Daniel. «Unes cartes inèdites revelen la complicitat entre Josep Pla i Dalí», *Diari de Girona*, 23 de novembre de 2000, p. 41.
- BONILLO I AYALA, Rafel. «El lector escriu. Dalmau, imprescindible», *El Punt*, 12 de gener de 2004, p. 22.
- BOSCH I MOLINET, Jordi. «La Esquerra, opción entre el inmovilismo y peligrosas experiencias», *Los Sitios de Gerona*, 19 de març de 1980, p. 6.
- «CiU y PSC-PSOE consagran el bipartidisme en Girona», *Los Sitios de Girona*, 30 d'octubre de 1982, p. 9.
- «ERC quiere ser decisiva en el Ayuntamiento y Diputación», *Los Sitios de Girona*, 16 de febrer de 1983 p. 7.
- «El diputado Marçal Casanovas encabezarà la candidatura de ERC», *Los Sitios de Girona*, 9 de març de 1984, p. 7.
- «Un diputado de ERC que aspira a la reelección», *Los Sitios de Girona*, 14 d'abril de 1984, p. 11.
- CARMANIU I MAINADÉ, Xavier. «Gironins del segle XX. Laureà Pla Dalmau», *Diari de Girona*, 12 d'abril de 2008, p. 108.
- «Gironins del segle XX. Laureà Dalmau Pla», *Diari de Girona*, 19 d'octubre de 2008, p. 100.
- COMAS i DALMAU, Demetri. «Una visita al metge Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, setembre de 1983.

- CORACHAN, Jordi . «El único español superviviente», *Interviu*, 1983, p. 118-120.
- CROSA I MAURI, Antoni. «En Pla es va negar a rebre Néstor Lujan», *Punt Diari*, 6 de gener de 1981, p. 7.
- «Taula rodona sobre Josep Pla», *Punt Diari*, 5 de febrer de 1981, p. 8.
- «Reunió en defensa de la llengua catalana», *Punt Diari*, 14 d'abril de 1981, p. 7.
- «Proa va fer la darrera conferència europea», *Punt Diari*, 30 d'octubre de 1982, p. 11.
- «Homenatge a Fina Dalmau, que rescatà de les onades a qui empresonà el seu germà», *Punt Diari*, 4 de maig de 1983, p. 32.
- «Parals diu que s'abstindran sovint, però que treballaran», *Punt Diari*, 3 de juny de 1983, p. 8.
- «Qüestions de llengües», *Punt Diari*, 18 d'agost de 1983, p. 12.
- «La festa de Proa, un èxit a Palamós», *Punt Diari*, 9 de setembre de 1983, p. 25.
- «El CIT nomenarà president honorari el regidor de Turisme de Palamós», *Punt Diari*, 17 de desembre de 1983, p. 8.
- «Palamós homenatjà Ventura Gassol», *Punt Diari*, 30 de setembre de 1982, p. 25.
- DALMAU, Antoni. «La crisi travessa avui la Tordera», *El Punt*, 24 de novembre de 1989, p. 12.
- DALMAU I NORAT, Francesc. «Agraïment del santuari de Bell-lloc a Josep Pi-Suñer i a Joan Saqués», *Revista de Palafrugell*, 1 d'octubre de 1995, p. 2.
- DALMAU I NORAT, Laura. «Dr. Francesc Dalmau i Norat: Una vida amb molta història», *COMG*, 2004.
- E, F. «Los quijotes de Normandía», *La Tribuna de Albacete «La Tribuna del domingo»*, 17 de maig de 2015.
- F, E. «Interés europeo por conocer Cataluña.», *La Vanguardia*, 15 d'abril de 1982, p. 30.
- FABRE, J. «Francesc Dalmau al desembarcament a Normandia», *Presència*, 2 de juny de 1984, p. 31.
- FABRE, J. «El passatge Massaguer», *Punt Diari*, 21 de març de 1985, p. 6.
- FALGÀS, Jordi. «Un estudi sobre els catalans a la II Guerra Mundial obté el Rahola», *El Punt*, 16 de setembre de 1989, p. 4.
- FIGUERAS, Miquel. «El Sr. Dalmau i el petroli», *La Proa*,

- diari del Baix Empordà*, març de 1984, p.6-7.
- FIGUERES, Enric. «Palamós: lección de pluralismo político y sentido constitucional», *Los Sitios de Girona*, 23 d'agost de 1983, p. 7.
- «Tras la resolución de la audiència Territorial, Francesc Dalmau tiene vía libre para gobernar», *Los Sitios de Girona*, 23 d'agost de 1983, p. 7.
 - «Los premios de los Concursos d'Art Vila de Palamós, salieron al aire», *Los Sitios de Girona*, 6 de setembre de 1983, p. 8.
 - «ERC rebutja les peticions de CiU sobre l'Alcaldia de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 5 de febrer de 1985, p. 11.
 - «Signades les escriptures per la compra de terrenys pel Vilarromà», *Los Sitios de Girona*, 7 de febrer de 1985, p. 10.
 - «Doporto demana un ple extraordinari amb caràcter de màxima urgència a Palamós», *Los Sitios de Girona*, 9 de febrer de 1985, p. 11.
 - «Convergència va rebre ahir la resposta d'ERC a la seva carta», *Los Sitios de Girona*, 12 de febrer de 1985, p. 11.
 - «A Palamós esperen amb ànsia la sessió de demà», *Los Sitios de Girona*, 13 de febrer de 1985, p. 13.
- FORNS, Núria. «Emotiu homenatge a Francesc Dalmau, ex-alcalde de Palamós», *El Punt*, 26 de novembre de 1991, p. 34.
- G.A, S. «Xavier Rocha, un notari d'esquerres», *El Punt*, 29 de desembre de 2005, p. 60.
- G.V., R. «Palamós dedicarà un carrer a l'exdiputat d'ERC Dalmau», *Diari de Girona*, 2 de gener de 2004, p. 8.
- GAMERO, Jordi. «L'Ajuntament de Palamós nomena l'exalcalde i diputat republicà Francesc Dalmau fill adoptiu de la vila», *El Punt*, 31 de març de 2001, p. 17.
- GAY I FRÍAS, Josep Víctor. «La carrera al Parlament. El doctor Francesc Dalmau encabeza la lista d'Esquerra Republicana», *Los Sitios de Gerona*, 29 de gener de 1980, p. 3.
- «Francesc Dalmau i Norat, un gerundense que desembarcò en Normandia el dia más largo», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'abril de 1980, p. 19.
 - «Emocionada despedida de Girona al doctor Nolla Panadés», *Los Sitios de Girona*, 3 d'octubre de 1982, p. 4.
- «El turismo de entrada a Catalunya ha aumentado ya más de un 8 por ciento», *Los Sitios de Girona*, 31 de juliol de 1983, p. 9.
 - «Radiografia d'una població: Palamós», *Diari de Girona*, 6 de juny de 1987, p. 53.
 - «La darrera crisi d'Esquerra Republicana?», *Diari de Girona*, 23 de novembre de 1989, p. 16.
- GONZÁLEZ i CAMPENY. «El lector escriu. Sant Antoni, de poble a barri», *El Punt*, 3 de setembre de 1992, p. 20.
- GRAU I RAMIÓ, Jordi. «Partida de poker», *Los Sitios de Girona*, 5 de febrer de 1985, p. 11.
- LLORET, Josep. «Inaugurada oficialment la Llar del Jubilat de Torroella», *Punt Diari*, 6 de febrer de 1983, p. 10.
- M, B. «Esquerra Republicana de Catalunya celebró ayer, en Gerona, su Consell Nacional», *Los Sitios de Gerona*, 10 de febrer de 1980, p. 34.
- M., Sílvia. «Francesc Dalmau, doctor de Palamós», *Avui*, 15 d'agost de 1987, p. 18-19.
- MADRENYS, Pere. «El personatge. Alfred Almeda», *El Punt*, 30 de setembre de 1990, p. 30.
- MARTÍ, Paulí. «Homenatge. L'última entrevista que el doctor Dalmau va concedir a La Proa, diari del Baix Empordà», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.
- MAS, Oriol.; TRILLAS, J. «De Normandia a la batalla de les Ardenes», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 13.
- «Últim adéu a un palamosí de llegenda», *El Punt*, 2 de gener de 2004, p. 13.
- MAS, Oriol. «Conviden la reina d'Anglaterra a un homenatge al doctor Dalmau a Palamós», *El Punt*, 15 de febrer de 2004, p. 11.
- «Heribert Barrera presideix un emotiu homenatge al doctor Dalmau a Palamós», *El Punt*, 22 de març de 2004, p. 9.
- MASSAGUER I MALLEU, Santi. «Debat sobre el Port de la Cala del Crit», *Punt Diari*, 23 d'octubre de 1979, p. 7.
- «Francesc Dalmau. Arran d'aigua», *Punt Diari*, 27 d'agost de 1981, p. 11.
 - «Josep Tarradellas: "Els política d'ara, quan tracten els temes sembla que siguin venedors de safrà", *Punt Diari*, 10 de juliol de 1984, p. 19.

- «La medicina i la vida pública», *El Punt*, 3 d'abril de 2001, p. 17.
- MERCADER, Jordi. «Mor Josep Pla a l'edat de vuitanta-quatre anys», *Avui*, 24 d'abril de 1981, p. 25.
- MERCADER, Ricard. «Set per cinc. Francesc Dalmau», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1986, p. 16-17.
- «Set per cinc. Josep Puigbó», *La Proa, diari del Baix Empordà*, abril de 1986, p. 16-17.
- MESTRES, Rosa Maria. «Tras los resultados, opiniones de los políticos», *Los Sitios de Gerona*, 21 de març de 1980, p. 19.
- MOLINAS, Lluís. «El doctor Dalmau. Entre la història i l'anècdota», *La Proa, diari del Baix Empordà*, 17-23 de febrer de 2004, p. 21.
- MORATS, Pau. «Francesc Dalmau, un catalán que desembarcó en Normandía», *El Noticiero Universal*, 1 de maig de 1985, p. 55.
- NADAL, Rafael. «El bany dels déus», *La Vanguardia*, 10 d'agost de 2012, p. 15.
- O. D. «Palamós: la ordenación de la playa del Castell provoca una crisis municipal», *La Vanguardia*, 12 de febrer de 1985, p. 23.
- O. N. «Palamós: Parals quiere seguir como alcalde pese a su provisionalidad», *La Vanguardia*, 9 de març de 1985, p. 21.
- O. N. «Josep Ferrer nuevo alcalde de Palamós», *La Vanguardia*, 14 de març de 1985, p. 20.
- OLLER, Joan. «El retorn d'Strubell i el llegat de Rahola», *El Punt*, 28 de novembre de 1993, p. 12.
- ONYAR, Narcís. «El hoy alcalde de Palamós desembarcó en Normandía con el Ejército británico», *La Vanguardia*, 7 de juny de 1984, p. 9.
- PIUS. «Punt i Seguit. La cuina política», *Punt Diari*, 5 d'agost de 1982, p. 3.
- POL I GIRBAL, Jaume. «Dalmau i Norat: Médico, nadador y “esquerranot”», *El Correo Catalán*, 6 de març de 1980.
- POYANO I ALBERTÍ, Joan. «Dalmau, l'intrèpid», *Punt Diari*, 4 de juliol de 1984, p.15.
- «Afincats als Estats Units», *Punt Diari*, 7 d'agost de 1984, p. 9.
- «ERC de Palamós no contesta a CiU i Ferrer veu “celestines” per refer el pacte», *Punt Diari*, 6 de febrer de 1985, p. 10.
- «L'alcaldia de Palamós serà de CiU quan Dalmau faci setanta anys», *Punt Diari*, 9 de febrer de 1985, p. 9.
- «Qualla el pacte ERC-CDC a Palamós i el PSC fa l'oposició», *Punt Diari*, 16 de febrer de 1985, p. 10.
- «Dalmau, disposat a dimitir per la jugada que li feren a la permanent», *Punt Diari*, 21 de febrer de 1985, p. 12.
- «El doctor d'ERC preveu una llarga convalescència si Roca fa l'operació», *Punt Diari*, 5 de juny de 1986, p. 4.
- «El candidat a senador Francesc Dalmau el més ben rebut al míting de Palamós», *Punt Diari*, 19 de juny de 1986, p. 12.
- «El personatge. Francesc Dalmau», *El Punt*, 24 de novembre de 1991, p. 10.
- «Francesc Dalmau. “Durant la guerra no ens va faltar mai el te de les 5”», *El Punt*, 8 de juny de 1994, p. 24.
- PUIG I DUNJÓ, Evarist. «Personatges. Francesc Dalmau i Norat», *La Proa, diari del Baix Empordà*, novembre de 1979.
- QUINTANA, S. «Francesc Dalmau diu que hi ha hagut confusió», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 7.
- «El que diuen els rumors», *Los Sitios de Girona*, 9 de febrer de 1985, p. 11.
- «Avui, Dalmau deixa el càrrec sobre la taula», *Los Sitios de Girona*, 21 de febrer de 1985, p. 10.
- «A Palamós comencen les gestions per l'aprovació del port esportiu», *Los Sitios de Girona*, 19 de juny de 1985, p. 13.
- QUINTANA, S.; FIGUERES, E. «El pacte d'esquerres de l'Ajuntament de Palamós s'ha esmicolat a trossets», *Los Sitios de Girona*, 22 de gener de 1985, p. 7.
- «Pressions de Barcelona retarden la solució per la crisi de Palamós», *Los Sitios de Girona*, 14 de febrer de 1985, p. 11.
- R, M.A. «Palamós: política de ojos cerrados», *La Vanguardia*, 28 de desembre de 1984, p. 29.
- RIBAS I COLL, Josep. «el lector escriu. Avançat al seu temps», *El Punt*, 5 de gener de 2004, p. 23.
- RIMALLÓ, Florenci. «Notes comarcals. Adjudicació del premi “Laureà Dalmau” en memòria de l'insig-

- ne patrici», *La Humanitat*, 15 d'octubre de 1980, p. 3.
- «Notes comarcals. Visita d'Heribert Barrera. Trobada d'Agermanament», *La Humanitat*, 15 de novembre de 1980, p. 3.
 - «Notes comarcals. Inauguració d'un monument III Trobada d'Agermanament», *La Humanitat*, gener de 1982, p. 3.
- ROVIRA I POL, Ramon. «El relleu de Suárez provoca expectació i recels entre els polítics gironins», *Punt Diari*, 31 de gener de 1981, p. 3.
- «La malaltia d'En Josep Pla ha entrat en un procés fatalment irreversible», *Punt Diari*, 23 d'abril de 1981, p. 3.
 - «Josep Pla serà enterrat avui, a les cinc de la tarda, al cementiri de Llofriu», *Punt Diari*, 24 d'abril de 1981, p. 3.
- SÀEZ I MATEU, Anna. «Catalans contra l'Eix», *Sàpiens*, juliol de 2015, p. 76-82.
- SALADRIGAS I TREPAT, Jordi. «Nascut per sobreviure», *El Periódico de Catalunya «Divendres»*, 18 de setembre de 1998, p. 7. SERVIÀ, Josepmiquel. «Aquella tarda d'octubre», *El Punt*, 23 d'octubre de 2002, p. 24.
- SIERRA, Lluís. «Recorregut turístic per Palamós, amb Heribert Barrera», *Avui*, 29 de juliol de 1984, p. 16.
- STRUBELL I TRUETA, Toni. «El doctor Dalmau», *El Punt*, 3 de gener de 2004, p. 5.
- SUBIRANA, Pere. «Carles Herrándiz i Jaume Montserrat, candidats a la presidència del CN Port d'Aro», *Diari de Girona*, 26 de novembre de 1992, p. 32.
- SUQUET I FERRER, Maria Rosa. «Els nostres polítics. Francesc Dalmau; pensaments d'un polític amb experiència», *La Proa, diari del Baix Empordà*, octubre de 1990, p. 13-15.
- SUREDA I PRAT, J. «Des de mi Ciudad. Lloro por Palamós», *Los Sitios de Girona*, 20 de febrer de 1985, p. 3.
- «Esperanza para Palamós», *Los Sitios de Girona*, 15 de març de 1985, p. 3.
 - «La Fosca hace honor a su nombre», *Los Sitios de Girona*, 28 d'agost de 1984, p. 16.
- V.A. «Inauguració oficial de la plaça del doctor Francesc Dalmau, a Palamós», *El Punt*, 22 d'abril de 2004, p. 12.
- «El Parlament homenatja avui el polític palamosí Francesc Dalmau i Norat», *El Punt*, 16 de juliol de 2008, p. 8.
- V. P. d'ERC. «Esquerra Republicana de Catalunya. La nostra història», *Punt Diari*, 8 d'octubre de 1982, p. 9.
- VALL I CLARA, Joan. «Dalmau, fins a la independència sempre», *Punt Diari*, 9 de novembre de 1986, p. 10.
- VALLS I GRAU, Josep. «Allò que Josep Pla no va escriure. Any 1978. 7 de març», *Punt Diari*, 15 de juliol de 1981, p. 23.
- «Allò que Josep Pla no va escriure. Any 1981. 12 de febrer», *Punt Diari*, 5 de setembre de 1981, p. 23.
- VALLS, Josep. «Senyor Pla, ja ho veu», *El Punt*, 23 d'abril de 2006, p. 29.
- VENTURA I BRUGULAT, Joan. «L'Esquerra de quatre», *Punt Diari*, 24 de gener de 1987, p. 9.
- VENTURA I BRUGULAT, Joan; POYANO I ALBERTÍ, Joan. «La Hisenda a Palamós no funciona, però ningú no se'n fa responsable», *Punt Diari*, 3 de juny de 1987, p. 22.
- VIGO I SALLEN, Pere. «Francesc Dalmau: un metge compromès amb Catalunya», *Esquerra Nacional*, 9-15 de setembre de 2008, p. 10.
- VILA. J. «Josep Pla, de viatge a França», *La Vanguardia*, 4 de maig de 1979, p. 26.
- VILA. J. «Pesar por la desaparición del gran escritor», *La Vanguardia*, 24 d'abril de 1981, p. 13.
- VILAR, Albert. «Ens sobraven mitjans per guanyar», *El Punt*, 27 d'agost de 1989, p. 46.
- WIRTH, Rafael. «El ruido del trueno», *La Vanguardia/Vivir*, 11 de maig de 2005, p. 7.

Guerra Republicana
de Catalunya / I
(1931-1936)

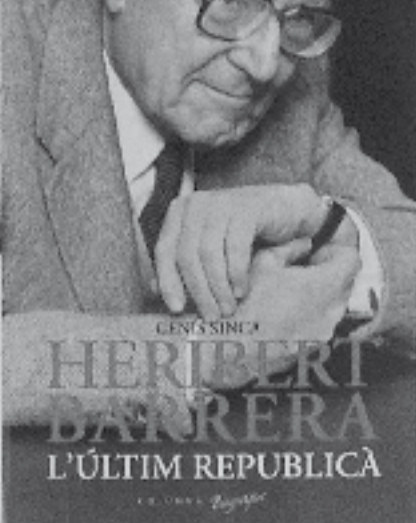

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Jordi Manent
Pompeu Fabra
a l'exili
1939-1948

Poet

GENÍS SINCÀ
**HERIBERT
BARRERA**
L'ÚLTIM REPÚBLICA

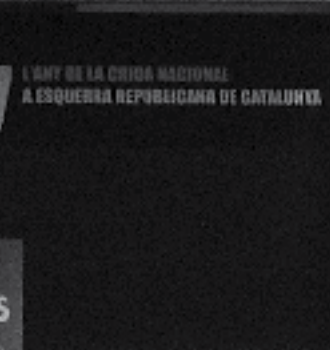
Edicions 62

**EL FRANQUISME
CONTRA
L'ESQUERRA**

ELS ALCALDES I DIPUTATS AFRONTANT
L'ESQUERRA REPUBLICANA A CATALUNYA

JOSEP MARIA SOLÉ I SABATÉ
OSVALD ORRHAS I ITURBE

L'ANY DE LA CIUTADANIA
A L'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

ARA, L'ESQUERRA

ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA
VÍCTOR TORRES
ERC

LAUREÀ DALMAU

Per Morellàs,
a les Illes

Taulet Edicions - Barcelona

**AMB LA REPÚBLICA
AL CAP I CATALUNYA AL COR**
EMPORDÀ FEDERAL 1911-1938
ANNA TEINIDOR I COLMER

VAL·LÈS PERIÒDICA

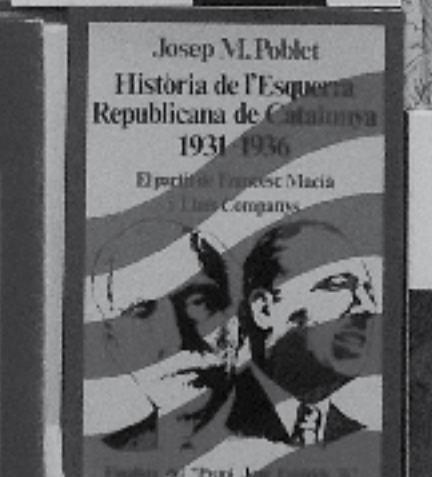
**NUMBER ONE
SPANISH
COMPANY**

Memories de
Antoni Grande

BARCELONA

A. Rovira i Virgili
Cartes de l'exili

Josep M. Poblet
**Història de l'Esquerra
Republicana de Catalunya
1931-1936**

El president Francesc Macià
i els Companys

Edicions 62 - "Pere" Josep Fontana

Víctor Torres
Memories polítiques i familiars

L'EXILIADA
(Diàries de l'exili: 1939-1940)

A. Bladé i Desumil

Bibliografia

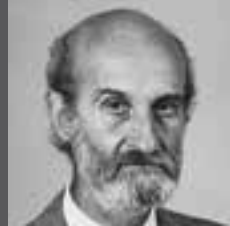
Monografies

- ANTÚNEZ I SEGUÍ, Feliu. *Salvem Castell. La veu d'un poble contra l'especulació urbanística*. Girona: CCG Edicions, 2010.
- ARASA I FAVÀ, Daniel. *Els catalans de Churchill*. Barcelona: Curiel, 1990.
– *Los españoles de Churchill*. Madrid: Editorial Armonía, 1991.
– *50 històries catalanes de la Segona Guerra Mundial*. Barcelona: Laia Libros, 1998.
- BLADÉ I DESUMVILA. *L'exiliada, dietari de l'exili, 1939-1940*. Barcelona: Pòrtic, 1976.
– *El meu Rovira i Virgili*. Barcelona: Teide, 1981.
- BOADAS I RASET, JOAN, et al. *Girona 1939-1953. Exilis, repressions i complicitats*. Girona: Ajuntament, 2009.
- CULLA I CLARA, Joan Baptista. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.
- DDAA. *Història del Baix Empordà*. Girona: Diputació, 2006.
– *Palamós, un privilegi*. Palamós: Ajuntament, 1999.
- DALMAU I PLA, Laureà. *Per Morellàs, a les Illes*. Girona: Curbet Edicions, 2013.
- DESTREMAU, Christian. *Operació «Garbo». Joan Pujol, l'espia català que va enganyar Hitler*. Lleida: Pagès editors, 2004.
- DURAN I SOL, Lluís. *Pàtria i escola. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. Catarroja: Afers, 1997.
- FAULÍ I OLIVELLA, Josep. *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural*. Barcelona: Proa, 2005.
- FEBRÉS I VERDÚ, Xavier. *Josep Pla: Biografia de l'homenot*. Barcelona: Plaza&Janés, 1990.
- GAITX I MOLTÓ, Jordi. *L'exili del Baix Empordà al 1939*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament, 2007.
- GEIS I PARRAGUERAS, Camil. *Els que he trobat pel camí*. Sabadell: AUSA, 1987.
- GONZÁLEZ I VILALTA, Arnau. *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013)*. Barcelona: Base, 2013.
- GRANDE CATALÁN, Antonio. *Number One Spanish Company. Memorias de*

- Antonio Grande. Alacant: Editorial Club Universitario, 2002.
- HUGUET I BIOSCA, Josep; VALL I SEGURA, Josep. *1987. L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2012.
- IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. 2 volums. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988-1989.
- JUAREZ, Javier. *Garbo: L'espia català que va derrotar Hitler*. Barcelona: Destino, 2004.
- MANENT I TOMÀS, Jordi. *Pompeu Fabra a l'exili. 1939-1948*. Barcelona: Proa, 2005.
- MONFERRER CATALÁN, Luís. *Odisea en Albión: los republicanos españoles exiliados en Gran Bretaña 1936-1977*. Madrid: Ediciones de la Torre, 2008.
- «Catalanes, valencianos y mallorquines exiliados en Gran Bretaña durant la dècada de los 40», *Congrés Internacional sobre l'exili als Països Catalans, 1939-1978. Barcelona, 9-11 d'octubre de 1989*.
- PLA I CASADEVALL, Josep. *Notes del capvesprol*. Barcelona: Destino, 1979. [Obra completa, XXXV]
- POBLET I GUARRO, Josep Maria. *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936*. Barcelona: Dopesa, 1976.
- PUJOL I CASADEMONT, Enric (dir.). *El somni republicà: el republicanisme a les comarques de Girona. 1930-1939*. Barcelona: Viena, 2009.
- RHODES-WOOD, E. M. *War History of the Royal Pioneer Corps 1939-1945*. Londres: Aldershot Gale&Polden, 1960.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili, 1939-1949*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- RUBÍ I CASALS, Gemma; IZQUIERDO I BALLESTER, Santiago. «El Centre Nacionalista Republicà (1906-1910) i el catalanisme d'esquerres». *Cercles. Revista d'història cultural*. núm. 11, gener de 2008 p. 106-122.
- SAPENA I AZNAR, Carles (coord.). *Palamós retrospectiu*. Palamós: Ajuntament, 1983.
- SERVIA I FIGA, Josepmiquel. *Granissat de cafè. Vivències i memòries a la vora del mar*. Barcelona: Du-xelm, 2008.
- SINCA I ALGUÉ, Genís. *Heribert Barrera. L'últim republicà*. Barcelona: Columna, 2006.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; DUEÑAS I ITURBE, Oriol. *El franquisme contra Esquerra. Els alcaldes i diputats afusellats d'Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.
- TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Empordà Federal (1911-1938). Amb la República al cap i Catalunya al cor*. Figueres: Ajuntament, 2011.
- TORRES I PERENYA, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*. Lleida: Pagès editors, 1994.
- TRIJUEQUE I FONALLERAS, Pere. *Palamós pedra a pedra, rajol a rajol. Evolució de l'estructura urbana. Els barris, els carrers, les cases*. Palamós: Ajuntament, 2010.
- *La gent de la vila de Palamós, 1562-1950*. Palamós: Ajuntament, 2002.
- VIDAL I ROBAU, Núria. *La Medicina del segle XX a Palamós*. Palamós: Ajuntament, 2010.
- VILA I DELCLÒS, Enric. *Què pensa Heribert Barrera*. Barcelona: Proa, 2001.

Articles en publicacions periòdiques

- «Una nit amb Laureà Dalmau», *Revista de Girona*, núm. 178, setembre-octubre de 1996.
- FABRE I FORNAGUERA, Jaume. «Palol i Bertrana, una aventura periodística paral·lela», *Revista de Girona*, núm. 112, 1985, p. 40-45.
- PUIG I DUNJÓ, Evarist. «La lluita persistent per les llibertats», *Revista de Girona*, núm. 287, 2014, p. 54-59.
- TESTART I GURÍ, Albert. «L'Empordà Republicà, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició», *Gazeta*, núm. 2, 2010, p. 205.

Índex onomàstic

Abras, Joan	174
Acosta, Joan	162
Adarnius i Allué, Josep	178
Aguirre y Lecube, José Antonio	101
Ainaud de Lasarte, Josep Maria	111, 142
Alavedra i Moner, Macià	136
Alay i Serret, Albert	137, 141
Albert i Corp, Esteve	146
Albert i Paradís, Caterina	27
Albinyana i Olmos, Josep Lluís	191
Alcalde-Moraño i Dalmau, Antoni	17, 108
Alcalde-Moraño i Dalmau, Ramon Eugeni	108
Alfons XIII	27
Amela, Alfred	121
Ametlla i Coll, Claudi	107
Amils, Josep	93
Andreu i Abelló, Josep	127
Arana i Pelegrí, Joaquiim	129
Arasa i Favà, Daniel	17, 47
Arias Navarro, Carlos	125
Aribau i Farriols, Bonaventura Carles	27
Arroyo, Ramón	190
Arteman, Antoni	170
Audet i Puncernau, Rossend	129
Auqué i Palau, Jaume	141
Ayguadé i Ayguadé, Pere	136
Azaña Díaz, Manuel	31, 34
Aznar-Cabañas, Juan Bautista	27
Bagó i Agulló, Ramon	168, 173
Balaguer, F.	69
Balmès, A.	103
Bañeras i Goday, Santiago	164

Baró, Manuel	148	Carner i Romeu, Jaume	23
Barrera i Costa, Heribert	47, 103, 125, 127, 129, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 145, 180, 183, 191, 193, 194, 195, 202, 209, 214, 215	Carod-Rovira, Josep-Lluís	189, 191, 193
Barrera i Costa, Maria Rosa	194	Carrera i Comes, Salvador	162
Barrera i Maresma, Martí	103	Carrieu	103
Batista i Roca, Josep Maria	103	Casademunt i Arimany, Xavier	144
Batlle, Lluís	200	Casanelles i Ibarz, Joan	131
Bautista Zúmel, Aurora	111	Casanovas i Guerri, Marçal	126, 132, 135, 137, 138, 141, 144, 178, 181, 183, 185
Bech, doctor	53	Casas i Busquets, Josep	155, 189
Benach i Pascual, Ernest	215	Casas-Salat i Fossas, Jordi	141
Berenguer Fusté, Dámaso	27	Casassas i Miralles, Xavier	191
Bernades, Joan	93	Castells i Martí, Eudald	134
Bernades, Josep	93	Castellví i Vidal, Joan	154, 170
Bertrana i Comte, Prudenci	23	Cata i Pallí, Joaquim	189
Biadiu i Cateura, Antoni	190	Cata i Papió, Joaquim	189
Bladé i Desumvila, Artur	47, 107	Català i Pic, Pere	67
Blasi i Meranges, Pere	47	Català, Víctor (veure Albert i Paradís, Caterina)	
Bofill i Blanc, Josep	55, 103	Catena i Garrido, Pere	134
Boix i Solé, Joaquim	184, 189	Chapman, A.L.	69
Bonillo i Ayala, Rafael	200	Churchill, Winston	79, 211
Bori, Rafael	93	Cirici i Pellicer, Alexandre	47
Borràs, Emili	93	Codina, Olga	214
Bosch i Gimpera, Pere	103	Coll de Carrera, Jean	103
Bosch i Juanola, Jaume	154	Colom i Colom, Àngel	189, 191, 193, 194, 195, 200
Bou i Roca, Josep	184, 189	Colomé, Joan	54, 69, 93
Broggi i Vallès, Moisès	204	Comas i Dalmau, Demetri	159
Brown, Norman	17, 71	Companys i Jover, Lluís	31, 33, 34, 43, 93, 101, 125, 131, 140, 141
Buxeda i Mauri, Josep	154, 215	Coris i Mestres, Pere	168
Cabello i Gutiérrez, Antònia	155	Corominas i iglesias, Joaquim	154
Calvet i Costa, Felip	47	Corredor i Pomés, Josep Maria	47
Calvo-Sotelo Bustelo, Leopoldo	139, 141	Cortiella, Manuel	93
Calzada i Isern, Teresa Eulàlia	136	Crosa i Cané, Josep	154
Cama i Millastre, Joan	184, 189, 190	Cruells i Pifarré, Manuel	47
Cama i Subirana, Josep	155, 184, 189, 190, 192	Cuadras i Camps, Antoni	136
Cambó i Batlle, Francesc	21, 29, 185	Cuito i Canals, Ferran	105
Camps i Figuerola, Andreu	194	Culla i Clara, Joan Baptista	127, 185, 193
Camps i Rovira, Jaume	136	Cuní i Llaudet, Josep	205
Canadell, Josep	93	Cutrina i Sorinas, Gonçal	134
Cano i Pretel, Alfons	154	Dalí i Domènech, Salvador	119
Carmaniu i Mainadé, Xavier	23	Dalmau i Codina, Ramon	212
Carme	117	Dalmau i Maria, Jordi	104, 108, 111, 112, 116, 214, 215

Dalmau i Maria, Laura	17, 110, 111, 112, 116, 130, 212, 214, 215	Fornas i Martínez, Josep	125, 135, 141
Dalmau i Maria, Marta	111, 112, 116, 130, 198, 214, 215	Forné i Fonalleras, Jordi	155
Dalmau i Maria, Ramon	108, 111, 112, 116, 192, 214	Foz	109
Dalmau i Martí, Pere	19	Fraga Iribarne, Manuel	127, 187
Dalmau i Norat, Josefina	24, 26, 28, 43, 47, 53, 105, 108, 213	Franco Bahamonde, Francisco	125, 211
Dalmau i Norat, Laura	25, 27, 28, 34, 43, 45, 214, 215	Franco i Raya, Francesc	155
Dalmau i Norat, Ramon	25, 26, 28, 41	Freidel, Hans Jochen	84
Dalmau i Pla, Laureà	15, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 37, 41, 45, 47, 72, 89, 103, 104, 105, 107, 108, 122, 129, 187	Freixa i Vidal, Albert	132
Darling, Donald	45, 47, 57, 211	Galau, Mlle	107
Delatorre, Pere	93	Gallart i Pérez, Albert	155, 184, 189
Delclòs	107	Gallart i Vilar, Ramon	189
Delgado, M.M.	54	Garaikoetxea Urriza, Karlos	183, 191
Deulofeu i Torres, Alexandre	47	Garcia i Castellet, Joan	132
Domènech, Dolors	160	Garreta i Cusidó, Josep Maria	141, 145
Doporto i Salmerón, Manuel	154, 170	Gascó, Joan	93
Duran i Jordà, Frederic	63	Gassol i Rovira, Ventura	111
Elias i Cornet, Jaume	63	Gasull i Batlle, Joan	17, 206, 215
Esbert i Giménez, Maria Teresa	202	Gauguin, Paul	47
Escuder i Lladó, Damià	173	Gaulle, Charles de	49
Espadalé i Reballí, Josep	189	Geis i Parragueras, Camil	19, 107
Espallargas, M.	54, 69	Gibbs	54
Espriu i Puigdollers, Francesc	47	Gil Robles y Quiñones, José María	31
Esteva i Alsina, Maur	121	Giralt i Fernández, Miquel	178, 185
Fabra i Poch, Pompeu	33, 47	Giraud, Gaston	103
Fabre i Fornaguera, Jaume	21, 23	Girona, Joan	93
Fàbrega i Pou, Josep	13	Gómez i Suárez, Àngela	189
Fernández i Rincon, Dolors	189	Gomis i Sanahuja, Joan	158
Fernández, Antonio	114	Gonzàlez i Campeny, Josep	155, 189
Fernández, Josep	93	González Mariñas, Pablo	191
Ferreiro Suárez, Juan José	136	González Márquez, Felipe	143, 183, 185
Ferrer i Gironès, Francesc	203, 212, 215	González, Conrad	93
Ferrer i Rojas, Antoni	189, 192	Grande Catalán, Antonio	54, 73, 75, 91
Ferrer i Figueras, Josep	154, 167, 176, 182, 189, 195	Grau, Anton	93
Ferrés i Avila, Maria Teresa	215	Grau i Ramió, Jordi	163
Fiol i Bofill, Miquel	155	Green, William A.	54, 99
Fontanet i Mateu, Joan	189	Guillamet	117
		Guitart i Domènech, Xavier	136
		Hitler, Adolf	63
		Hortalà i Arau, Joan	126, 131, 135, 141, 183, 191, 193
		Hortelà	107
		Iovino, Francisco	54
		Irla i Bosch, Josep	13, 41, 45
		Irujo Ollo, Manuel de	101

Isabel II	211		
Izquierdo i Ballester, Santiago	23	Ministral i Masià, Jaume	19, 29, 53
Izquierdo, C.P.	54	Mir i Obrador, Antoni	191
James, Henry	7	Mirambell i Belloc, Enric	25
Joan Carles I	125, 197	Molina i Romero, Josep Antoni	154
Joan i Tossas, Hug	154, 155, 189, 190, 192	Molinas i Falgueras, Lluís	111, 113, 115
Joan, mossèn	53	Moliner i Madrenes, Joan	189
Jornet	63	Monferrer Catalán, Luís	93, 103
Josep, tiet	51	Montgomery, Bernard Law	68, 73, 84, 87
Jubert	101	Montoursí, Llorenç	93
Jubert i Gruart, Joaquim	126, 141	Montsalvatge i Bassols, Xavier	23
Juncà i Busquets, Salvador	178	Mora i Giron, Josep	168
Jurado, J.	54	Morillas i López, Antoni	155
Kreeper, Bill	86	Munyo, Francesc	93
Lanao, Pau	25	Munyo, Josep	93
Lara, L.J. de	69	Nadal i Farreras, Rafael	105, 115, 205
Layret i Foix, Francesc	21	Nati, tieta	51
Lerroux García, Alejandro	31	Nicolau, Josep	93
Llonchs, J.	63	Nogueroles, Agustí	93
Lluhí i Rissech, Joaquim	23	Noi del Sucre, el (veure Seguí i Rubinat, Salvador)	
López i Alonso, Juli	155	Norat i Puig, Laura	18, 23, 25, 26, 43, 104
López i Ramos, Maria Mercè	155	Nualart i Serrats, Jaume	181
Lucchetti i Farré, Antoni	136	Ors i Rovira, Eugeni d'	27
Luzurriaga i Cariñanos, Xavier	162	Ortega Monasterio, Josep Lluís	139, 172
Macià i Llussà, Francesc	27, 29, 31, 125, 131	Ortí, Miquel	93
Manent i Tomàs, Jordi	47	Orwell, George	39
Manuel-Rimbau i Tomàs, Enric	145	Padró, Jaume	93
Marca, David	162	Padullés i Esteban, Francesc	136
Marco i Palau, Rosa de les Neus	17	Pagés i Teixidor, Lluís	184, 189
Maria i Oriol, Rosa	104, 111, 114, 116, 123	Palau Ferré, Maties	129
Marín i Cruañas, Josep	157	Pallejà, Joan	93
Màrmol i Garcia, Joan	155	Pallí i Esteva, Jordi	208
Martí i Julià, Domènec	21	Pallicé i Torrell, Ramon	141
Martí i Ventura, Antoni	103	Palol i Felip, Miquel de	21, 23, 25
Martí, Josep	93	Papió i Torres, Àngela	189
Martínez de Foix, Josep	122	Parals i Elias, Josep	154, 155, 157, 167, 176
Martínez i Casellas, Miquel	144	Pauling, Linus	120
Masot, Anton	93	Peiró, Josep	93
Massaguer i Malleu, Santi	179	Pérez i Dalmau, Roser	189, 215
Massot	107	Pérez i Vidal, Emili	154
Maydeu, Josep	93	Pétain, Henri Philippe	49
Medir i Huerta, Lluís	168	Pi i Sunyer, Carles	101, 103, 109
Mendieta i Fiter, Rafael	205	Pi-Sunyer i Cuberta, Josep	126, 127, 185
Mestres i Hernández, Josep	154, 155, 184, 189, 190,	Picas i Guiu, Jaume	47

Piella i Vilaregut, Pere Jordi	134	Reixach i Baluenga, Daniel	215
Pinart i Soler, Julià	144	Reventós i Carner, Joan	125, 136, 137
Pla i Barris, Rafaela	19	Riba i Bracons, Carles	47
Pla i Casadevall, Josep	15, 27, 43, 45, 115, 117, 118, 119, 121, 197	Robert, Òscar	93
Plaja i Mateu, Josep	206	Roca i Junyent, Miquel	127, 185
Plana i Bassols, Adelaida	178	Rocha i Rocha, Xavier	151, 154, 157, 161, 167, 170
Poblet i Guarro, Josep Maria	131, 135	Rodríguez Martínez, Francisco	105
Pons i Cruañas, Ramir	168	Roger	107
Pont i Puntigam, Ferran	145	Roig i Magrinyà, Josep	131, 136, 137, 145
Poole, G.G.	54	Roig, A.	54, 69
Porcar, Joaquim	93	Roosevelt, Franklin Delano	213
Portabella i Calvete, Jordi	194	Roura i Dalmau, Carmina	108
Porter i Moix, Miquel	141, 191	Roura i Dalmau, Esther	108
Poyano i Albertí, Joan	173	Roura i Dalmau, Josefina	108
Prat de la Riba i Sarrà, Enric	25	Roura i Martí, Enric	104
Prats i Oliver, Ramon	155	Roura i Riera, Joan	122, 127
Primo de Rivera y Orbaneja, Miguel	27	Rovira i Virgili, Antoni	47, 103, 105, 107, 109
Prohias i Fornós, Gerard	215	Rubí i Casals, Gemma	23
Prujà i Puig, Jesús	135, 137, 141, 178, 180, 185, 187, 193	Rull i Claus, Jordi	132
Puig i Cadafalch, Josep	25	Rusiñol i Prats, Santiago	23
Puig Pujades, Josep	21, 74, 107	Sàez i Mateu, Anna	69
Puig i Rochés, Jordi	154, 157	Sabater i Bonany, Enric	118
Puigbò i Valeri, Josep	162, 175	Sagués i Buenaventura, Jaume	154
Puigcercós i Boixassa, Joan	203, 210	Sala i Canadell, Ramon	145
Puigvert i Gorro, Antoni	131, 137, 141	Sanjurjo Sacanell, José	29
Pujadas	49	Santaló i Parvorell, Miquel	25, 103
Pujol i Garcia, Joan	79	Saqués i Roca, Joan	140, 162
Pujol i Soley, Jordi	131, 137, 143, 169, 183, 185, 191	Sarrinat i Hospital, Maria Dolors	214, 215
Pujols i Morgades, Francesc	47	Sarrió, Samuel	93
Quixal i Ramonet, Jordi	155	Sauret i Garcia, Joan	103
Racionero i Grau, Lluís	143	Segú i Vilahur, Albert	205
Rahola d'Espona, Frederic	122, 129, 140, 183	Segú, doctor	53
Rahola d'Espona, Josep	47, 122, 126, 127, 129, 131, 132, 134, 138, 140, 143, 185	Seguí i Rubinat, Salvador	21
Rahola i Llorens, Carles	23, 25	Serra i Passola, Jaume	134
Rahola i Llorens, Darius	25	Sert i Badia, Josep Maria	175
Ranger, L.A.	54	Servià i Figa, Josepmiquel	113, 125, 202, 215
Recasens i Comes, Daniel	107	Shoichi, Hoiri	156, 173
Reguant i Gili, Josep Maria	190	Sistach, Jordi	195
Reig	25	Smith, R.D.	69
		Solé Tura, Jordi	127
		Stevenson, Robert Louis	7
		Strubell i Trueta, Antoni	201
		Strubell i Trueta, Miquel	151
		Suárez González, Adolfo	125, 131, 139

Subirà i Rocamora, Francesc	132, 134, 137, 141, 145	Vilar i Massó, Màrius	155
Sunyol i Casanovas, Ildefons	23	Viñas i Bernadas, Miquel	134
Suzuki, Ichiro	173	Vinyals i Calderer, Jaume	189, 192
Tarradas i Ustrell, Salvador	178	Vinyals i Soler, Ramon	135
Tarradellas i Joan, Josep	103, 107, 123, 127, 146, 209	Von Friedeburg, Hans-Georg	84
Tharrats i Vilà, Josep	23, 25	Wagner, Gerhard	84
Tomàs i Torrens, Esteve	136	Walker, J.	54
Torres i Barberà, Humbert	47, 103	Zaragoza i Raig, Telm	168
Torres i Perenya, Víctor	45, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 141, 145, 193, 194, 195		
Traver i Garcia, Ricard	134		
Tresserras i Puig, Maria Dolors	132		
Trias i Pujol, Antoni	41		
Trias i Pujol, Joaquim	41		
Trueta i Raspall, Josep	63, 65, 101, 103, 151, 201		
Vall i Segura, Josep	17		
Vallès i Ribot, Josep Maria	23		
Valls i Grau, Josep	117, 121		
Vaquer, Jaume	93		
Vaquer, Josep	63		
Ventalló i Vergés, Joaquim	127		
Ventosa i Roig, Joan	47		
Veray i Batlle, Jaume	185		
Verdaguer i Campon, Juli	155		
Vergés i Matas, Josep	121		
Vergés i Vergés, Fermí	101, 103		
Vergonyós i Pla, Francesc	184, 189		
Viadiu i Vendrell, Francesc	45, 127		
Vicens i Giralta, Francesc	131, 132, 134, 135, 136, 141, 185, 191		
Vicente i Romà, Josep	168		
Vigo i Bènia, Emili	47, 107		
Vigo i Sallent, Pere	215		
Vila	107		
Vila i Comaposada, Marc-Aureli	203		
Vila i Roig, Joan	131		
Vila, Lluís	93		
Vilà, Pilar	104		
Viladesau i Caner, Ricard	164		
Vilagran i Roqué, Gumersind	170, 205		
Vilahur, Ramon	33, 51, 53		
Vilahur, Santiago	51, 53		

Francesc Dalmau i Norat (Girona, 1915 - Palamós, 2003), fou com el seu pare, Laureà Dalmau i Pla, metge i diputat d'Esquerra al Parlament de Catalunya (1980-1984). I alcalde de Palamós (1983-1985), vila que el declarà fill adoptiu.

Membre de la generació republicana compromesa amb els ideals d'una Catalunya lliure en una Europa democràtica, lluità com a soldat de l'exèrcit republicà a la Guerra Civil i com a soldat de l'exèrcit britànic a la Segona Guerra Mundial, prenent part en l'operació militar de majors dimensions de la història, el desembarcament de Normandia.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

AJUNTAMENT

DE PALAMÓS

Francesc Marco Palau (Tarragona, 1989)

Historiador. Llicenciat en Història per la Universitat Rovira i Virgili i màster en Història de Catalunya a la Universitat Autònoma de Barcelona. Realitzà una estada acadèmica a la Universitat de València. Actualment és doctorand en Història comparada, política i social a la UAB. Columnista de premsa i opinador en diversos mitjans de comunicació, ha publicat articles acadèmics i de divulgació en referència a les tipologies culturals i polítiques del catalanisme, així com d'art contemporani català. Entre els seus llibres destaca *Josep Rahola. Una veu catalanista d'esquerres al Senat* (2014).